VĖL DAROM VALSTYBĘ

Sudarytojas ir autorius

Vytautas Landsbergis

VĖL DAROM VALSTYBĘ

Sudarytojas ir autorius

Vytautas Landsbergis

Mykolo Romerio universitetas

VILNIUS
2025

PADĖKA

Nuoširdžiai dėkojame už pagalbą gimstant šiai knygai – Gabijai Bankauskaitei ir Kristinai Vaičiūnaitei už rankraščio kalbos redagavimą, dizaineriui Sauliui Bajorinui už apipavidalinimą ir parengimą spaudai bei fotografo Zino Kazėno anūkei Kamilei Jaškūnaitei. Taip pat nuoširdi padėka Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Dokumentų departamento Archyvo skyriaus vedėjai Linai Kulikauskienei bei jos kolegei Rasai Narbutaitei, padėjusioms surinkti reikiamus archyvuojamus dokumentus.

Redaktoriai: Julius Dautartas, Jurga Norkienė

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale „ibiblioteka.lt“

ISBN 978-609-488-100-8 (Elektroninis – PDF)
ISBN 978-609-488-101-5 (Spausdintinis)

© Vytautas Landsbergis, 2025
© Mykolo Romerio Universitetas, 2025

Turinys

Įvadėlis. Rinkinio reikmė / 8

Prieš Kovo 11-ąją

Antrosios Respublikos pradžia. I / 9

Karlos Gruodytės dienoraštis (1989-12-23) / 15
Sąmyšis Rytuose. Pagal *The New York Times* suvestines (1990-01-11; 1990-01-13) / 16
Paskutinės problemos vakariečių akimis. Laiminti taktika / 19
Rinkimams įvykus (1990-03-08) / 21

Po Kovo 11-osios

Antrosios Respublikos pradžia. II / 23

JAV atgarsiai (1990-03-11; 1990-03-12) / 23
LR AT Kreipimasis į pasaulio tautas (1990-03-11) / 26
Stasio Lozoraičio pareiškimas (1990-03-11/12) / 26
LR AT ketvirtasis (rytinis) posėdis (1990-03-12, posėdžio stenograma – ištraukos) / 29
V. Landsbergio pranešimas apie politinę padėtį Lietuvoje / 29
Nutarimo „Dėl Lietuvos teritorijoje esančių sąjunginio ir sąjunginio-respublikinio pavaldumo įmonių, įstaigų ir organizacijų statuso“ projekto svarstymas / 33
Samo Yossmano, įžymaus tarptautinio žiniasklaidininko, kilme vilniečio, ilgamečio BBC darbuotojo, atsiminimų fragmentas apie 1990-03-11 įvykius Lietuvoje / 38

LR AT penktasis (popietinis) posėdis (1990-03-12; stenograma, ištraukos, projektai) / 39
LR AT kreipimosi į TSRS AT Pirmininką M. Gorbačiovą ir Ministrų Tarybos Pirmininką N. Ryžkovą projektų svarstymas ir priėmimas / 41
Nutarimo „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo LR teritorijoje“ LTSR BK ir LTSR ATPK straipsnių pripažinimo netekusiais galios“ projektų svarstymas / 50
Kreipimosi „Lietuvos žmonių kvietimas santaikai“ projekto svarstymas / 89
LR AT kreipimosi į Lietuvos tautines bendrijas priėmimas / 96
Nutarimo „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo Lietuvos Respublikos teritorijoje“ priėmimas / 98
LR AT Kreipimasis į TSRS (SSSR) tautas / 107
LR AT Kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas / 108
LR AT Kreipimasis. Lietuvos žmonių kvietimas santaikai / 109
Uždaras LR AT posėdis ir deputatų Pasitarimas (1990-03-12) / 110
Iš oficialios AT stenogramos / 115
Griūtis Rytuose. Kitą rytą Lietuvoje… (Bill Keller, 1990-03-12) / 159
Kreipimasis į JAV prezidentą (1990-03-13) / 161
TSRS Liaudies deputatų neeilinio trečiojo suvažiavimo nutarimas dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 10–12 d. sprendimų (ištrauka) / 162
Iš septintojo posėdžio kivirčų (1990 m. kovo 13 d.) / 163
A. Juozaitis. Istorinė klaida (1990-03-15) / 165

Iš Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio pranešimo Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990-03-20 / 169
Laiškas M. Gorbačiovui – 1990-03-24 / 173
Lietuvis nuo šerdies – *The New York Times*, 1990-03-25 / 174
Iš 1990 m. kovo 27 d. pranešimo Aukščiausiosios Tarybos posėdyje / 176
Sovietų smūgiai. JAV Prezidentas ir Lietuva (*The Wall Street Journal*, 1990-03-29) / 177
Sutampanti rezoliucija 1990-04-04 / 178
Sąjūdis be vairo (KGB) – 1990-04-08 / 180
Atsakymėlis dėl ateities 1990-04-08 / 182
Blokados pradžia. Ekonominė prievarta ir ištvermės ginklas (1990-04-23) / 183
Manifestai. Maskvos laikysenos klaida dėl Lietuvos / 190
Landsbergis: JAV pataikauja Sovietams / 194
Pranešimas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje (ištrauka) (1990-05-02) / 197
Laiškai vadovams / 200
Laiškas François Mitterand'ui – 1990-05-02 / 200
Laiškas Willy'ui Brandtui – 199-05-07 / 201
Laiškas JAV senatoriui Carlui Levinui – 1990-05-07 / 202
Inteligentų opozicija. Tarp Vilniaus ir Einsiedelno. Baltija ir Gotlandas – 2024 / 204

Pabaigtukas / 207
Dokumentai. Telegramų faksimilės iš Lietuvos Respublikos Seimo archyvo / 209
Dokumentai. Laiškų faksimilės iš Lietuvos Respublikos Seimo archyvo / 220

Įvadėlis

Rinkinio reikmė

Stokodami tikros dokumentuotos istorijos apie Lietuvos laisvinimosi iš SSRS įvykius, net apie Kovo 11-osios įvykius ir aplinkybes, dažnai skaitome ir kliaunamės pasakyvais. Atseit, anaip buvo, visi žino, detalių nereikia. Tačiau tik visuma ir su turiningomis detalėmis perteikia vyksmo atmosferą, kuri yra taipgi faktas, ne mažiau reikšmingas už išlikusius dokumentus.

Todėl nutariau kai ką padėlioti ant stalo bendram pasiskaitymui.

Ypatingą autentiškumo atspalvį dažnai suteikia nešališkų užsieniečių reportažai. Kruopštusis kronikininkas V. Čepaitis jų gal nerinko, išsaugojęs daugybę vietinių pėdsakų (žr. jo kn. *Karas*, 2023), o aš turiu ir anų.

Sugretinkime, palyginkime.

V. L.

Prieš Kovo 11-ąją

Antrosios Respublikos pradžia. I

Ne tik SSRS dekolonizacijoje, bet ir pasaulinės komunos manevruose gimusi idėja leisti sovietijos erdvėse „nacionalą“, kad per jį susiglemžtum „internacionalą“, taipgi prasidėjo nuo Lietuvos.

Pakankamai tikėtina, kad dalis LSSR komunistų manė tuo keliu („vieninteliu“!) einą į didesnę Lietuvos autonominę nepriklausomybę nuo SSRS. Tokie būtų B. Genzelis, R. Ozolas, bet ypač pažymėtinos A. Brazausko metamorfozės.

Vadinamasis vietinės politinės organizacijos „atsiskyrimas“ nuo centralizuoto SSKP diktato, kai jos suvažiavimas Vilniuje stumiamas ir skatinamas didžiosios Sąjūdžio bangos nubalsavo už savarankišką, neva suverenią LKP, šios vadovams buvo baugus pasekmėmis ir nelauktas.

Tai liudija stebėjusios įvykius kanadietės lietuvaitės Karlos Gruodytės dienoraštis (žr. toliau).

Ir vis dėlto stebėtinai greitai tos būgštaujančios grupės lyderis A. Brazauskas užčiuopia naują vaidmenį. Tai susiję ir su artėjančiu didžiuoju virsmu.

Gal ne tik sau ar savo grupei, bet ir Lietuvai, jeigu ši išvengtų tikro virsmo į demokratinę nepriklausomybę, o liktų kažkuriame „eurokomunizme“ ir finliandizacijoje. (Tokių mąstytojų radosi ir tarp Sąjūdžio intelektualų). Pirmiausia – „geri“, t. y. tęstiniai pavaldumo santykiai su Maskva, tai reikštų šios pūvančios galybės

politinį karinį dominavimą ir garantijas, kad vietiniai „valdomi valdantieji“ komunistai amžiams liks prie vairų ir gėrybių. Sąjūdžio avantiūristams kelias bus užkirstas.

Tad partinės „nepriklausomybės“ ekstazė ir baimė netruko keistis į netikėtai naujas reformines perspektyvas.

„Lietuvis mato visai skirtingą komunizmo ateitį“ – itin raiški amerikiečio žurnalisto antraštė apie A. Brazauską (*The New York Times*, gauta 1990-01-31. Teiginiai iš to straipsnio).

„Vadovaujama p. Brazausko, šios Baltijos respublikos komunistų partija paskelbė savo nepriklausomumą nuo motininės partijos Maskvoje, pripažino varžovių politinių partijų konkuravimą, gerokai apsivalė nuo senosios gvardijos ir mažai atsižvelgė į Marksą ir Leniną.“

„Partija negali gyventi sau, kaip buvo Rumunijoje, kur partija buvo neliečiamoji už kritikos ribų, visados teisi, niekad nedaranti klaidų, – pasakė A. Brazauskas interviu. – Arba partija turi radikaliai keistis, priartėdama prie žmonių, arba ji turi pasinaikinti.“

Šį atsiskyrimą pakomentavo žurnalistas: nepaisant staigaus populiarumo šuolio, partijos pareigūnai numatė, kad po vasario 24-osios rinkimų į Lietuvos parlamentą jie taps „mažesniuoju partneriu koalicinėje valdžioje, kur dominuos naujai įteisintos politinės partijos ir nepriklausomieji“.

Ponas Brazauskas sako „esąs pasirengęs pralaimėti, nors aršiai kovoja rinkiminėse apygardose, kad taip neatsitiktų“.

„Kai p. Brazauską 1988-aisiais paskyrė vadovauti Lietuvos [komunistų] partijai, jis buvo laikomas atsargiu reformistu, kurio partija staiga neteko įtakos iškilus politiniams sukilėliams susijungusiems po Sąjūdžio vėliava.“ Kai lietuvius apėmė nepriklausomybės siekis, p. Brazauskas ėmęs tolintis nuo Kremliaus.

„Skirtingai negu sovietų komunistų partija, Lietuvos atšaka sveikina tikinčiuosius kaip savo narius. […] Ji atmeta „demokratinį

centralizmą“, centralizuotą discipliną, kuri reikalauja, kad nariai remtų liniją diktuojamą iš viršaus.“

„Mes nepretenduojame į mokytojų vaidmenį, – pasakė p. Brazauskas paklaustas, ar jis įsivaizduoja paliktąją sovietinę partiją sekančią Lietuvos pavyzdžiu. – Bet kai kurių kitų respublikų patirtis parodė, kas atsitinka, kai vadovai reikalauja tvirto kurso neprotingai, o tik dėl principo. Šiandien mes jų nebematome, jie tapo istorija.“

Daugelio lietuvių nuostabai, keturi Sąjūdžio vadovai tapo įtraukti į naujosios partijos 19 narių vadovybę, kurioje jie sudaro nestygstantį partinio atsiskyrimo *lobby*.

„Brazauskas nuoširdžiai kamuojasi [*agonises*] šiuo klausimu, – pasakė Romualdas Ozolas, vienas Sąjūdžio komunistų. – Jis kalba apie nepriklausomybę, bet kaip ekonomistui jam labai sunku įsivaizduoti, kad tam tikru momentu nepriklausomybė reikalaus nutraukti santykius su Maskva.“

Ozolas tvirtinąs, kad Lietuva turėtų atlikti lūžį greitai ir priimti chaoso laikotarpį.

Brazauskas esąs parijas tarp komunistų kietuolių čia ir Maskvoje. Iš 200 000 lietuvių partijos narių apie 35 000 nutarė sudaryti lojalią Maskvai atskilusią partiją, o tūkstančiai tiesiog išėjo [= išstojo].

„Bet jo asmeninė laikysena yra tokia stipri, kad komunistų partija dabar reikalauja tiesioginių respublikos prezidento rinkimų.“

Nepaisant kylančio naujosios partijos prestižo, daugelis lietuvių ja nepasitiki sakydami, kad jos politinę mašiną tebevaldo įpratusieji nusilenkti Maskvai.

„Jiems toli iki apsivalymo“, – pasakė Kazimieras Motieka, teisininkas, kuris prieš metus išėjo iš komunistų partijos ir neketina vėl prisijungti.

Ponas Ozolas, Sąjūdžio įskiepas [*interloper* – įšokėlis] į partijos vadovybę, mato komunistų partiją kaip įrankį Lietuvos išlaisvinimui.

„Tai partija santykiams su Maskva. Komunizmas yra hieroglifas, kurį Maskva perskaito. Deryboms su Maskva kelyje į atsiskyrimą mums reikia turėti komunistų partiją, ir todėl aš ten esu, ne dėl kitų kokių sumetimų. Kai gausim nepriklausomybę, aš išeisiu iš partijos."

* * *

Ir visai netrukus – dar kiek pastebėjimų, liudijimų. (Bill Keller. Lietuvių maištininkai eina gražia nepaklusnumo linija. *The New York Times*, 1990-ųjų vasaris.)

Lietuvos komunistų partijos lyderis Algirdas Brazauskas, nervingai tolerantiškas nacionalistų grupės [partijoje] atžvilgiu, aną mėnesį buvo iškviestas į Maskvą konsultacijoms ir grįžo su nauju tvirtu protezu [*set*] savo kvadratiniuose nasruose.

Partija nedelsdama paskelbė naujus ribojimus nepriklausomai Sąjūdžio spaudai, išvalė kelis partijos ir vyriausybės pareigūnus, laikomus palankiais judėjimui [= Sąjūdžiui] ir perspėjo apie galimą nepaprastąją padėtį, jeigu separatistiniai šūkiai nesiliaus.

„Mes pareiškėme Sąjūdžiui, kad išvien galime artėti prie raudonosios linijos, bet mes, oficialioji vadovybė, negalime jos peržengti", – pasakė p. Brazauskas per interviu pridurdamas, kad jis „neįsivaizduoja pasekmių, jeigu Sąjūdis stums į atsiskyrimą".

„Kita vertus, mes negalime likti draugais arba remti jų idėjų, – pasakė jis. – Galite kritikuoti mus, galite nepasitikėti mumis, kad ir kas būtų, mes tos linijos neperžengsime."

Ir Sąjūdis, ir kompartija matomi suskilę dėl jų sutrikusių santykių.

Vytautas Landsbergis, nepriklausomo sąjūdžio vadovas [*president*], mėgino išvairuoti savo grupę nuo tiesioginės konfrontacijos su komunistų partija. Jis ir kiti Sąjūdžio vadovai sako, kad jeigu Lietuvai bus leista plėtoti savo eksperimentinę ekonomiką – uždaryti sunkiąją teršiančią pramonę, plėtoti privačias įmones ir

žemdirbystę, įsijungti į laisvą prekybą su Vakarais ir sukurti savą pinigų sistemą, – tada Lietuva gali likti sovietų federacijos dalimi bent kol kas.

Sąjūdžio nuosaikieji esą argumentuoja, kad separatistinės kalbos tiesiog provokuoja Maskvos pyktį, ir bet kuriuo atveju respublikai reikės gal 10 metų ūkinės raidos, kad ji atsistotų ant kojų.

„Vyraująs požiūris, kurį, kaip suprantu, jūs galite laikyti utopiniu, yra tas, kad Lietuva galėtų padėti Sovietų Sąjungai siūlydama protingą ekonominį modelį, – pasakė p. Landsbergis. – Kitas požiūris, radikalusis, yra šokti lauk iš skęstančio laivo."

Ir pridūrė: „Laikyti abi šias Sąjūdžio frakcijas kartu yra mano didžiausia problema."

Apie pažangą kalbantys ir kiti Sąjūdžio vykdomosios tarybos nariai. A. Juozaitis sakąs, kad pirmas logiškas žingsnis į atsiskyrimą būtų paskelbti Lietuvą okupuota šalimi, o privatus verslas ir laisvoji ekonominė zona Lietuvoje „faktiškai bus lemiamas žingsnis atsiskiriant nuo Sovietų Sąjungos".

Tačiau Kremlius netoleruosiąs kito Sąjūdžio reikalavimo – respublikos išėjimo iš Sovietų karinės jurisdikcijos.

„Ponas Brazauskas, buvęs pramonės planuotojas, kurį Sąjūdis laikė protingu, bet neryžtingu nuosaikiuoju, remia didesnį Lietuvos suverenumą Sovietų Sąjungos rėmuose. Jis argumentuoja, kad ekonominis Lietuvos atsijungimas būtų didžiai nepraktiškas, o demilitarizacija – politiškai nesuvokiama."

Atrodo, kad p. Brazauskas yra sunkiai Maskvos spaudžiamas, nes kai kurie Kremliaus vadovai ten yra pabūgę [*alarmed*], kaip greit Lietuva užkėlė savo reikalavimus, ir susirūpinę dėl ženklų, kad nacionalistiniai jausmai plinta į dvi daug didesnes respublikas, Ukrainą ir Baltarusiją.

Praėjusį mėnesį valdžia uždraudė Sąjūdžio savaitinį televizijos *show*, gyvai kalbamą programą, kuri transliavo kai kuriuos itin

stulbinančius momentus per sovietinę televiziją. Vienoje pastarųjų programų, vasario 1 d., kompozitorius Julius Juzeliūnas aukštino lietuvių partizanus. Jie gynė respublikos miškus ligi 1953 metų varydami lauk sovietų kareivius.

„Tai valstybinės televizijos tinklas, ne privati kompanija“, – pasakė p. Brazauskas, gindamas sprendimą uždaryti programą. Jis sakė, kad dalykas galėtų būti peržiūrėtas po rinkimų[1].

„Lietuva buvo paskutinė iš trijų Baltijos valstybių kurdama savo nepriklausomą politinį judėjimą. Sąjūdis buvo organizuotas spalio mėnesį[2], po Estijos ir Latvijos Liaudies frontų sukūrimo. Bet Sąjūdis išėjo į kaimynų grupių priekį visiškai panaudojęs naują [SSRS] rinkimų įstatymą.“

Žurnalistas Adolfas Uža kaip Sąjūdžio atstovas spaudai paaiškino, kad Lietuvoje 80 proc. gyventojų yra etniniai lietuviai, o Estijoje prigimtųjų gyventojų [*indigenous population*] tėra mažiau nei du trečdaliai, kuomet Latvijoje – apie pusę.

„Mes turime žengti pirmą žingsnį, nes turime geresnę demografinę padėtį, – pasakė p. Uža. – Estija ir Latvija žiūri į mus su didele viltimi. Kuo toliau eisime link nepriklausomybės, tuo lengviau bus jiems.“

* * *

Taip Lietuvoje artėjo vasario 24-osios rinkimai ir po to – kovo 11-oji. Jos išvakarėse įsitempusi, nervinga LKP parlamento rūmuose atvirai atsakė laimėjusio Sąjūdžio pasiuntiniams dėl Nepriklausomybės akto:

„Esame prieš, bet balsuosime už.“ Sąjūdžio taktika buvo įvariusi juos į kampą.

---

1 Po rinkimų daug ko nebereikėjo peržiūrėti, o itin daug – būtent peržiūrėti.

2 Iš tikrųjų 1988 m. vasarą.

Karlos Gruodytės dienoraštis (1989-12-23)

Naktis prieš Kūčias. Po dienų, kai šalyje augo įtampa ir baimė[3]*, jaučiuosi priblokšta ir išsekusi. Dabar tegalime laukti.*

[…]

Prieš kelias valandas eidama miestu stebėjau žmonių veidus, svarstydama, ką jie galvoja, ar žino apie dabartinius įvykius ir pavojų, kilusį po euforijos ir pasididžiavimo, kai Lietuvos komunistų partija paskelbė atsiskirianti nuo Maskvos. Kaip BBC, žurnalo „Newsweek“ ir kitų atstovė praėjusią savaitę dalyvavau Lietuvos komunistų partijos suvažiavime, kur kalbėjausi su Sąjūdžio delegatais ir vadovais, kai kurie jų rytoj turi važiuoti į Maskvą dalyvauti specialiame Centro komiteto plenume, sušauktame Lietuvos problemai „spręsti“. Labai įdomiai pasikalbėjau su Žuku, Prunskiene, Genzeliu ir Gudaičiu, pajutau visų jų nerimą ir baimę. Giliai suvokdami riziką, žmonės akivaizdžiai sutrikę dėl visko, kas vyksta, jie kone drebėjo. Labiausiai per spaudos konferenciją, surengtą LKP nubalsavus už atsiskyrimą nuo Maskvos, sukrėtė matytas Brazauskas. Jis sėdėjo ten su Žuku, abu atrodė kaip žemę pardavę. Girdėjau, kad aukštas, pečiuitas Brazauskas pastarosiomis dienomis jautriomis akimirkomis dažnai graudinasi iki ašarų. Bet šį kartą jis atrodė vos galįs susikaupti ir nuslėpti sukilusius jausmus, grynų gryniausią siaubą.

Šiaurės Atėnai, 2024-05-03, Nr. 9; *LRT.lt*, 2024-09-03

---

[3] Neabejotina, kad Karla Gruodytė mąsto apie Lietuvą – V. Landsbergis.

Sąmyšis Rytuose. Pagal *The New York Times* suvestines

M. Gorbačiovo vizito išvakarėse lietuviai šaukia: „Laisvė!“ – Iš 1990-01-11 *The New York Times* naujienų suvestinės[4].

Dieną prieš prezidentui M. Gorbačiovui atvykstant į Lietuvą dešimtys tūkstančių lietuvių susirinko savo sostinės centre keldami šūkius už „Nepriklausomybę Lietuvai“ ir dainuodami „Laisvės!“

Ponas Gorbačiovas nutarė aplankyti respubliką, kad suvoktų lietuvių, ypač komunistų partijos narių, nuotaikas po to, kai vietinė komunistų partija praėjusį mėnesį balsavo atsiskirti nuo sovietų komunistų partijos.

[…]

Ponas Gorbačiovas iš pradžių pasmerkė Lietuvos komunistus, kurie nusilenkė „ekstremistų“ spaudimui savo „neteisėtu“ gruodžio mėnesio balsavimu tapdami nepriklausomi nuo centrinės partijos Maskvoje. Nacionalinė spauda sekė smerkdama „ekstremistų“ veiksmą.

Bet praėjusios savaitės susitikime su Lietuvos komunistų partijos vadovais p. Gorbačiovas išdėstė [*indicated*] suprantąs jų veiksmo motyvaciją ir kad jis nemėgins priversti lietuvius keisti jų sprendimą. […]

Naujosios nepriklausomosios Lietuvos komunistų partijos lyderis Algirdas Brazauskas praėjusį mėnesį pareiškė, kad partija turi sudaryti sąlygas, kurios leistų Lietuvai atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos, jei ji to norėtų. A. Brazauskas, kuris čia tapo labai populiarus dėl to, kad pasipriešino Maskvai dar tada, kai vadovavo priklausomai partijos organizacijai, niekada atvirai nepasisakė už atsiskyrimą, o veikiau palaikė kiekvienos respublikos teisę pasinaudoti konstitucine garantija atsiskirti.

---

[4] Esther B. Fein, *UPHEAVAL IN THE EAST; Lithuanians Cry 'Freedom!' On Eve of Gorbachev Visit*, *The New York Times*,1990-01-11, p.14.

Žmonės čia atrodo įsitikinę, kad M. Gorbačiovo vyriausybė nenaudos jėgos, kad priverstų Lietuvą paklusti Maskvos raginimui baigti kalbas apie atsiskyrimą ir nepriklausomybę. Tačiau žmonės taip pat neteigia, kad toks tikslas būtų pasiektas be kliūčių. Jau dabar plačiai abejojama ir spėliojama, kokių žingsnių galėtų imtis Kremlius, bandydamas priversti Lietuvą laikytis jo valios.

[…]

„Negrasinkite mums ekonomine blokada“, – šiandien demonstracijoje sakė literatūros profesorius Albertas Zalatorius. „Jokia blokada dar niekada nesugebėjo pavergti tautos, o mes ir anksčiau priešinomės badui“.

(1990-01-13 suvestinė:)[5]

Šią savaitę važinėdamas po Lietuvą prezidentas Michailas S. Gorbačiovas ėmėsi desperatiškiausio diplomatinio žingsnio savo karjeroje: asmeniniu įtikinėjimu siekia išsaugoti Sovietų Sąjungos vientisumą.

[…]

Susidūręs su Lietuvos separatistiniu judėjimu, kuris po kelių mėnesių gali tapti jam išbandymu, M. Gorbačiovas prašo laiko tarpininkauti kuriant naują, laisvesnę Sovietų Sąjungos federaciją, kurioje, kaip jis žada, lietuviai ir kitos nepriklausomybės siekiančios respublikos turėtų realią ekonominę ir politinę laisvę, nors ir išliktų bent nominaliai susijusios su Maskva.

[…]

M. Gorbačiovas keliauja per Lietuvą, o jo susitikimus su nepaklusniais gyventojais stebi visos šalies televizijos žiūrovai, nes, matyt, [vadovybė] pripažino, kad neturi kitų patrauklių galimybių užkirsti kelią pirmajam precedento neturinčiam Sąjungos iširimui.

---

5 Bill Keller, *Upheaval in the East: Buying Time in Lithuania; His Choices Severely Limited, Gorbachev Is Forced to Sell the Virtues of Federation*, *The New York Times*, 1990-01-13, p. 1.

Tai, ką M. Gorbačiovas bando pasiekti raginimais, bet kuris ankstesnis sovietų lyderis beveik neabejoinai būtų įveikęs brutalia jėga.

Tačiau prievartinis taikaus Lietuvos nepriklausomybės siekio numalšinimas būtų skaudi nesėkmė M. Gorbačiovo užsienio ir vidaus politikai ir tikriausiai sulauktų masinio pilietinio nepaklusnumo.

Netgi vienas svarbiausių komunistų partijos politinio biuro konservatorių Jegoras K. Ligačiovas atmetė galimybę panaudoti jėgą, kad sulaikytų nepaklusnius lietuvius, ir šią savaitę vienam Švedijos laikraščiui pareiškė, kad „tankai negali išspręsti tokių problemų“.

Iš tiesų, nuo tada, kai praėjusiais metais sovietinėje Gruzijoje kariai su aštriabriauniais kastuvais nužudė dešimtis nacionalistų demonstrantų, visuotinis pasipiktinimas karinės jėgos panaudojimu šalies viduje taip sustiprėjo, kad vadovybė turi abejoti, ar kariuomenės šauktiniai vykdys bet kokius įsakymus malšinti lietuvių sukilimą.

[…]

Kremlius, jeigu įvyks blogiausias scenarijus, bus užtvindytas rusų kilmės žmonių, bėgančių namo iš bėglių respublikų ir reikalaujančių kompensacijų, pasipiktinusių nuolaidžiu sovietų lyderiu, kuris prarado Lietuvą.

[…]

Kreipdamasis į lietuvius p. Gorbačiovas gali tikėtis lobistinės paramos iš rusų liberalų, kurie bijo, kad Baltijos respublikų išėjimas sustiprins Kremliaus konservatyviuosius ir grės p. Gorbačiovo demokratinio eksperimento pabaiga.

Jis taip pat tikisi, kad jo kvietimą kantrybės parems žymūs lietuviai, kurie išlaikė pasitikėjimą savo distancija nuo Maskvos – įskaitant Algridą Brazauską, apsukrų Lietuvos komunistų partijos vadovą, kuris praėjusį mėnesį vedė Lietuvos komunistus skelbti nepriklausomybę nuo centrinės partijos Makvoje. Ponas Gorbačiovas yra dabar Lietuvoje, kad pataisytų šį skilimą [*rift*], nors jau atrodo linkęs pripažinti tai kaip įvykusį faktą.

[…]

Paskutinės problemos vakariečių akimis. Laiminti taktika

Artėjant link AT rinkimų ir į prognozuojamą laimėjusio Sąjūdžio veikimą dėl Lietuvos nepriklausomybės, Vakarų spauda toliau įdėmiai stebi ir referuoja. Vėl tenka kliautis *The New York Times* suvestinėmis.

Vasario 24 d. laikrašty[6] rašoma apie bundančios Lietuvos siekį nusikratyti sovietų slaptosios policijos KGB kontrole. „Lietuviai ilgai vengė susidurti su dviem baisiausiais sovietų valdžios instrumentais – KGB ir kariuomene, tačiau pastarąjį mėnesį išaugo reikalavimai nušalinti kariuomenę ir saugumo policiją."

„Tačiau Lietuvos nepriklausomybės judėjimo lyderiai teigia, kad jų galutinis tikslas – išformuoti agentūrą, kuri laikoma sovietų represijų instrumentu."

O Sąjūdis rūpinasi net piketais, kad persekiojimo bylų archyvai nebūtų naikinami. „Dvi savaites Sąjūdis siuntė piketus apsupti čia esančias KGB būstines ir tikrinti išvažiuojančius sunkvežimius, ar nėra įrodymų, kad įrašai buvo šalinami.

Praėjusią savaitę [Sąjūdžio] Seimas paskyrė komisiją nagrinėti agentūros „reorganizavimą" ir atskiros Lietuvos žvalgybos tarnybos steigimą."

Šis išsivadavimas – jau tik laiko ir procedūros dalykas.

Net KGB vadas N. Kriučkovas Maskvoje pasiūlęs Sąjūdžiui (skaityk: Lietuvai) dvi „nuolaidas". Tai sutikimas pakeisti agentūros vadovą Lietuvoje generolą Edmundą Eismuntą „į lietuviams palankesnį žmogų".

Antroji nuolaida (?) būtų panaikinti saugume komunistų partijos kuopeles. Ką gi, dabar ekssovietų saugumas išties išlaisvintas

---

6 Billas Kelleris, *Upheaval in the East; LITHUANIANS SEEK TO REMOVE K.G.B.*, *The New York Times*, 1990 m. vasario 24 d., p. 1.

nuo bet kokios aukštesnės kontrolės. Čekistų demokratija. Kaip 1999 m. pareiškė Sergejus Kovaliovas, naujoji valdanti partija.

Apie tai, kad Lietuvai tapus atskira valstybe, joje galėtų išnykti sovietų KGB, siūlomasis pakeisti generolas E. Eismuntas pasakęs per jo ypatingą pažintinį-derybinį susitikimą su Sąjūdžio vadovais, kurio slaptą įrašą šiuosyk pasidarė ir paskelbė jau Sąjūdis – R. Ozolas.

Dar prieš tai, vasario 23-iąją[7], Lietuvos „nepriklausomieji" komunistai svarsto, ar jų būsimai valstybei verčiau neutralumas, ar Varšuvos paktas. A. Brazauskas pasisakęs už neutralumą.

Elektroninės aparatūros gamyklos darbininkai plojo socialdemokratų lyderiui K. Antanavičiui, kuris pareiškė, kad komunistų valdžia blogesnė už feodalizmą.

Viešosios nuomonės apklausa parodė, kad „atsiskyrusioji" kompartija atgavo dalį populiarumo, bet rengiasi dalyvauti koalicinėje valdžioje nebeturėdama daugumos.

Iš tikrųjų padėtis jiems susiklostė dar blogiau, skaudinanti mažumos padėtis.

Kovo 1-ąją (*The New York Times*[8]) jau žinoma, kad „Sąjūdžio strategai planuoja per separatistinį parlamentą baigti su Vyriausybės ir kompartijos dominavimu (viršenybe)". Todėl separatistai, atseit, siekia pakeisti Vyriausybę pagreitinę rinkimus, dar prieš SSRS liaudies deputatų suvažiavimo sesiją, numatytą kovo 12–13 dienomis. Iš čia atsiranda kovo 11-oji. „Mes norim apšokti Maskvą [*We want to keep one jump ahead of Moscow*] ir sukviesti [anksčiau] savo parlamentą", – pasakęs A. Čekuolis. – „Norime žaisti saugiai."

Ši strategija ir taktika laimėjo.

---

7 Billas Kelleris, *Upheaval in the East: Soviet Union; Lithuanians Unruffled as First Free Election Nears*, *The New York Times*, 1990 m. vasario 23 d., p. 7.

8 Francis X. Clines, *Upheaval in the East; Lithuania Steps Up Drive to Leave Soviet Union*, *The New York Times*, 1990 m. kovo 1 d., p. 15.

Rinkimams įvykus (1990-03-08)

Kadangi kalbama apie pagrindines besivaržiusias rinkimuose politines jėgas, tai būtent jų sąveika būsimame parlamente ir bus labai svarbus veiksnys. Šiandieną, kai mes matome kaip veikia masinės informacijos priemonės, kuriose didelę įtaką turėjo ir tebeturi mums oponavusi rinkimuose politinė jėga, kartais atrodo, kad iš inercijos tęsiasi rinkiminė kampanija, kad ir toliau ieškoma, kaip diskredituoti Sąjūdį, parodyti, kad ir Sąjūdžio deputatų klubo veiklą kokiu nors fragmentėliu, – arba Sąjūdžio susivokimą, kas yra įvykę ir kokia politinė atsakomybė gula ant Sąjūdžio ir jo deputatų pečių, pavaizduoti kaip puotavimą ir džiūgavimą, šaudant šampano butelius. Tai nėra visai mažareikšmiai dalykai, nes mes esame kitokie, o m us rodo šitaip.

Aš manau, kad ta rinkiminė kampanija *post factum* turėtų baigtis, nes esame jau kitoje politinės sąveikos situacijoje. Aš nemanau, kad mūsų oponentų tarpe turėtų paimti viršų tos jėgos, jeigu jų yra, kurios norėtų siekti revanšo ir kuo greičiau, kurios būtų patenkintos, jeigu Sąjūdžiui nesisektų, tuo pačiu ir Lietuvai nesisektų, ir galima būtų įrodyti – štai kaip blogai, kad rinkimus laimėjo Sąjūdis. Tai būtų tipiška kokių rutiniškų vakarietiškų demokratijų praktikoje, kur iš tikrųjų nėra didelių ir slegiančių tarptautinių valstybinių problemų. Mūsų situacija yra visai kita: mes turime daug didesnių konfrontacijų už Lietuvos ribų negu pačioje Lietuvoje. Ir todėl, manydamas ir matydamas, kad Lietuvos KP šiuo metu dar neranda savo vietos, blaškosi, skelbdama visiškai normalų pasiryžimą būti normalia politine opozicija ir mažuma politinėje struktūroje, – o suprantu, kad psichologiškai tam nepasirengusi. Gal mes galėtume kiek ir padėti tam procesui, kad jis nebūtų toks skausmingas. Šiaip ar taip, tai dalis tolesnio apsisprendimo proceso, kuris vyksta Lietuvos KP. Aš manau, jeigu bendrasis

apsisprendimas pakryptų į tokią nuostatą, kad verta būti opozicija Sąjūdžiui ir laukti savo valandos, jis būtų klaidingas ir pražūtingas pačiai LKP ir labai žalingas Lietuvai. Bet tai yra kitos politinės jėgos apsisprendimo reikalas.

Noriu tikėti, baigdamas šią temą, kad vis dėlto ten įvyks apsisprendimas dėl konstruktyvios opozicijos ir konsolidacijos svarbiausių problemų atžvilgiu, konsolidacijos su pagrindine politine jėga sprendimas; nes tai būtų reikalinga Lietuvos labui ir vardan bendro tikslo, jeigu tas bendras tikslas buvo iš tikrųjų nuoširdžiai deklaruojamas.

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Atgavę viltį. Pertvarkos tekstai.* Čikaga, Ill.: Pasaulio lietuvių bendruomenė, 1991, p. 95.

Po Kovo 11-osios

Antrosios Respublikos pradžia. II

JAV atgarsiai (1990-03-11; 1990-03-12)

Ateina 1990 m. kovo 11-oji, jos net vėlyvo vakaro įvykiai, kurie dėl laiko skirtumo pasirodė užjūrio spaudoje dar tą pačią dieną. Ir kitos dienos rytą, suprantama.

„Busho administracija paragino šiandien Sovietų Sąjungą gerbti Lietuvos parlamento sprendimą atstatyti jo suverenitetą, bet susilaikė nuo aiškaus pareiškimo apie naujai paskelbtos valdžios pripažinimą. […].“

„Jungtinės Valstijos ragintų sovietų valdžią gerbti Lietuvos piliečių valią, – pareiškė Baltųjų Rūmų kalbėtojas Martinas Fitzwateris. Jis pridėjo [po pareiškimo]. – Mes nuosekliai rėmėme Baltų tautų nepaneigiamą teisę laisvai apsispręsti. Mes kviečiame sovietų Vyriausybę pareikšti savo rūpesčius ir interesus nedelsiamose konstruktyviose derybose su Lietuvos valdžia. Mes tikimės, kad visos pusės ir toliau vengs bet kokių smurto iniciatyvų bei skatinimų.“ [Dar iš oficialaus teksto]: „Mes įsitrauksim tik tada, jei būsim pakviesti abiejų pusių“ (cit. iš: Thomas Friedman. JAV pataria Maskvai „gerbti“ Lietuvą. *The New York Times*, iš Vašingtono, 1990 m. kovo 11 d.)[9].

[9] Thomas Friedman, *UPHEAVAL IN THE EAST; U.S. Advises Moscow To ‘Respect’ Lithuania*, *The New York Times*,1990 m. kovo 12 d.

Maskvai toks patarimas turėjo nepatikti, ir kokie nors raudoni telefonai suveikė nedelsdami. Kita Valstybės departamento kalbėtoja, M. D. Tutwiler, įlašino šalto vandens: „Jungtinės Valstijos praktikuoja užmegzti formalius santykius su bet kurios valstybės teisėta valdžia, kai ta valdžia efektyviai kontroliuoja savo teritoriją“ ir t. t.

Įdomu, kaip Lietuva galėtų kontroliuoti teritoriją, kurioje yra sovietų karinės bazės?..

„Mes ėjome per dykumą daugelį metų, ir niekas nenorėjo mumis tikėti, bet dabar pasiekėme oazę, – komentavo Vašingtone Kovo 11-osios aktą Stasys Lozoraitis. – Aš esu laimingas, labai laimingas. Bet pasakojimas nebaigtas. […] Mes pamatysime dabar, kaip reaguoja didysis brolis.“ (cit. iš Th. Friedmano straipsnio).

Vieningai balsavusi už nepriklausomybę Aukščiausioji Taryba, lyg ir politinė tauta, širdyse nebuvo tokia vieninga. Jau kovo 10-osios naktį iš rinkimus pralaimėjusiųjų štabo buvo gautas atsakymas, kaip jie balsuosią už parengtus aktus: „Mes esame prieš, bet balsuosim už.“ Todėl nestebėtina ir A. Brazausko pozicija, pareikšta kitą dieną skrendant į Maskvą.

„Niekas šiandien nėra laimingas. Kiekvienas galvoja, kad būdas, kaip jie [Sąjūdis!] tai padarė, yra nenatūralus ir nelogiškas.“ „Niekas“ ir „kiekvienas“ buvo itin autoritariška ir neteisinga.

Jis atvirai paaiškino amerikiečiui žurnalistui balsavęs už nepriklausomybę tik dėl vienos priežasties: „Nenorėjau būti pavadintas išdaviku.“ Ir labai abejojo, kad bus galimos „dviejų valstybių“ derybos tarp Vilniaus ir Maskvos. „*De jure*, Lietuva jau ne Sovietų Sąjungos dalis. Bet *de facto*, taip yra.“[10]

Apklausinėjamieji Lietuvos sostinėje nepasisakė už traukimąsi nuo sprendimo, bet „gatvėse ir įmonėse lietuviai ginčijosi, ar

[10] Billas Kelleris, *UPHEAVAL IN THE EAST; Parliament in Lithuania, 124-0, declares Nation Independent*, *The New York Times*, 1990 m. kovo 12 d., p. 1.

dinamiškasis p. Brazauskas nebūtų buvęs geresnis pasirinkimas deryboms su Maskva, negu nuosaikus ir švelniai kalbąs muzikos profesorius Vytautas Landsbergis, pergalingojo Sąjūdžio prezidentinis pasirinkimas.

Jų jausmai šiuo atžvilgiu – taip pat dėl pasitraukimo iš Sovietų Sąjungos proceso – netrukus gali būti patikrinti. Grupė, remianti p. Brazauską, pradėjo rinkti parašus referendumui, kuris pakeistų stiprų Lietuvos parlamentą vykdomąja prezidentine sistema, ir partijos lyderis pareiškė, kad patvirtinus naują valdžios formą jis būtų kandidatas.“[11]

Kaip sekėsi rinkti tuos referendumo parašus, komuna neskelbė. Bet skelbė sėkmingai renkanti parašus, kad Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas būtų renkamas iš naujo. Reikalavo tuoj viešinti, kiek liaudies parašų surinkta…

Šaršalo anaiptol nestigo ir pačiame tariamai vieningame nepriklausomybiniame parlamente. Jau kovo 12-ąją, kai Maskvoje rinkosi Trečiasis liaudies deputatų suvažiavimas rinkti M. Gorbačiovą prezidentu, o iš Vilniaus į Maskvą buvo siunčiami KGB ir kariškių siūlymai tuoj pat smurtu nuversti „antitarybinę“ sąjūdininkų valdžią (juos rengiant dalyvavo A. M. Brazausko patarėjas F. Komisarenko), AT nutarė savo parlamentines peštynes aiškintis uždarame posėdyje po sesijos. Vėliau, beje, buvo pateikti du konkuruojantys (!) AT pareiškimo projektai dėl nepriklausomybės įvykių – komunos ir sąjūdininkų. Tai po eilinio, vyko uždarasis posėdis, po to dar pratęstas Pasitarimo, kuris nebuvo stropiai protokoluojamas. Bet kai kas žymėtasi privačiai ir išliko.

(Publikuojama atskirai, žr. psl. 110–115)

---

11 Billas Kelleris, *supra note*, p.1.

LR AT Kreipimasis į pasaulio tautas[12] (1990-03-11)

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, paskelbusi nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumą ir sugrįžimą į laisvųjų pasaulio šalių šeimą, tikisi jų broliško solidarumo ir paramos.

Mūsų sprendimas nėra nukreiptas nė prieš vieną valstybę, nė prieš vieną Lietuvoje gyvenančią tautybę. Tai kelias, kuris leidžia užtikrinti Lietuvoje žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, atsiverti laisvam bendravimui, įnešti mūsų atsakomybės ir darbo indėlį į kuriamą teisingumo ir santarvės pasaulį.

Tepadeda mums Dievas ir visi geros valios žmonės.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS V. LANDSBERGIS

Stasio Lozoraičio pareiškimas

Brangūs tautiečiai!

Mūsų senojoje sostinėje Vilniuje moterys ir vyrai, gavę lietuvių tautos pasitikėjimą ir mandatą, nutarė ir iškilmingai paskelbė, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos sustabdytas Lietuvos valstybės suvereninių galių vykdymas.

Dar kartą, nuo amžių prie Baltijos jūros gyvenanti lietuvių tauta, nors ilgos okupacijos siaubingai iškankinta, paėmė savos valstybės likimą į rankas ir išreiškė tvirtą valią tvarkyti jos vidaus reikalus ir jos santykius su kitomis valstybėmis.

Kas šiuos mūsų tautos žingsnius bandys trukdyti arba sustabdyti, įvykdys neteisingą aktą, pažeidžiantį tarptautinio taikingo gyvenimo principus.

[12] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į pasaulio tautas, 1990 kovo 11 d., Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.A.1.9.

Kaip Lietuvos atstovas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir prie Šventojo Sosto, o taipgi kaip lietuvis, labai nuoširdžiai sveikinu visus, kurie padarė šį istorinį nutarimą.

Deja, suverenių galių vykdymo atstatymas negalės tuojau pat suteikti mūsų kraštui pilnos nepriklausomybės. Mes turėsime visi kartu būti kantrūs, bet ir ryžtingi tęsti pradėtąjį darbą, galimai greičiau perimti visus mūsų tėvynės gyvenimo sektorius, tartis bei derėtis su Maskva. Lietuvių tauta įrodė, kad ji nori gyventi laisva savoje nepriklausomoje, demokratinėje valstybėje, taikoje su visais kaimynais. Ji nori pasidaryti pilnateisė ir lygiateisė tarptautinės šeimos narė, respektuojanti pasirašytas sutartis ir tarptautinius moralės bei teisės principus. Ji tikisi, kad Sovietų Sąjunga, su kuria ji neturi neišsprendžiamų problemų, ypač šių dienų naujoje persitvarkymo dvasioje, supras mūsų aspiracijas ir pasinaudos istorijos suteikta proga ne tiktai pripažinti Lietuvos valstybę, bet ir pradėti su ja naujus, gerus, vaisingus santykius. Visi kartu galime sudaryti naują padėtį visoje Rytų Europoje[13].

Jungtinės Amerikos Valstijos yra palankiai nusistačiusios mūsų valstybinės nepriklausomybės atžvilgiu. Amerika visad nuoširdžiai rėmė mūsų bylą, ar tai nepripažindama Lietuvos aneksijos, ar tai skatindama kitas tautas neleisti, kad mūsų tėvynė išnyktų iš tarptautinės arenos. Pats faktas, kad Lietuvos Diplomatinė Taryba vis dar gali atlikti savo pareigas, yra šios politikos konkretus įrodymas.

Jungtinės Amerikos Valstijos ir dabar su didele simpatija sutinka lietuvių tautos atstovų padarytus nutarimus, kurie negalės ateityje neturėti pasekmių tarptautinėje plotmėje. Jos tikisi, kad naujieji valstybiniai organai galės galimai greičiau perimti krašto valdymą ir taikingomis derybomis išspręsti visas problemas su Maskva. Jos,

[13] S. Lozoraitis jau suvokė ne tik lietuvišką likiminę, bet ir tarptautinę demokratinės restitucijos Lietuvoje reikšmę.

kaip ir kitos Vakarų valstybės, tada galės suteikti Lietuvai mūsų visų norimą tarptautinį pripažinimą.

Šiandien su pagarbos bei dėkingumo jausmais galvojame apie visus tuos, kurie dirbo, kovojo, kentėjo, žuvo už Lietuvos laisvę. Apie šimtus tūkstančių brolių ir seserų, kurie buvo išvežti, o taip pat apie tūkstančius lietuvių, žinomų ir nežinomų, kurie mokėjo net ir pačiomis sunkiausiomis sąlygomis išlaikyti mūsų tautos brangiausius turtus: pirmoje vietoje jaunąją kartą, kuri dabar yra bene svarbiausia laisvės atrama. Tuos, kurie krašte ir užsienyje nuolat stiprino mūsų valią ir pasiryžimą.

Mūsų laukia nelengva ateitis. Mes turėsime parodyti didelę ištvermę, kantrybę bei sumanumą. Turėsime iš pagrindų pertvarkyti savo kraštą ir pritaikyti jį naujų laikų reikalavimams.

Turėsime išauklėti naują žmogų, kuriame neliktų nė vieno praeities priespaudos neigiamo ženklo.

Turėsime visi kartu pasiimti už rankų, jaustis broliais[14], niekad nenusiminti, nesuklupti. Būti tvirtais savo kelyje į nepriklausomybę. Mes žinome, kad turime visas reikiamas jėgas, kad galėtume pasiekti didįjį tikslą. Visas pasaulis žiūrės į mus ir vertins mūsų darbus. Tačiau pirmoje vietoje į mus žiūrės visi tie, kurių jau nebėra. Jiems turėsime įrodyti, kad esame verti jų aukos.

Tegyvuoja laisva ir nepriklausoma Lietuva!

Stasys Lozoraitis
Charge d'Affaires
Washington, DC

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Pusbrolis Motiejus.* Vilnius: Vaga, 2003, p. 96–98

---

[14] Tai „Baltijos kelio" dvasia, apie kurią jau galėjau S. Lozoraičiui pats papasakoti 1989 m. pabaigoje. Pareiškimas datuotinas 1990 m. kovo 11 d., kuris į Vašingtoną atėjo septyniomis valandomis vėliau.

LR AT ketvirtasis (rytinis) posėdis (1990-03-12, posėdžio stenograma – ištraukos)

Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas, deputatas V. LANDSBERGIS

PIRMININKAS. Gerbiamieji Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai! Sveikinu jus, susirinkusius pirmą naujos dienos, naujos epochos Lietuvos istorijoje rytą. Tikriausiai visi turime pilnas krūtines jausmų ir pilnas galvas įvairios informacijos apie tai, kas vyksta šiuo metu Lietuvoje ir aplink ją. Ta informacija ne visada tiksli. Kai ką, kaip yra reaguojama, ko laukiama ir ko tikimasi, čia paskelbsime. Bet prieš pradėdamas kalbėti apie tai, kur esame, kaip šiandieną gyvename ir ką turime daryti, aš noriu pakviesti jus prisiminti visus tuos žmones, kurie tikėjosi, laukė, kovojo, kentė ir nesulaukė šitos dienos. Pagerbkime jų atminimą. (V i s i a t s i s t o j a.)

V. Landsbergio pranešimas apie politinę padėtį Lietuvoje

Aš noriu ir savo, ir Prezidiumo, ir jūsų visų vardu padėkoti visiems žmonėms Lietuvoje ir atsidūrusiems kitur, kurie savo darbo ištverme, savo gyvenimo auka ir indėliu prisidėjo, kad Lietuva sulaukė šių dienų, apnaikinta, bet ne visai sunaikinta, prislėgta ir suvargusi, bet nepalaužta, kad Lietuvoje, nors ir visaip jai trukdant ir varžant jos galių, jos darbštumo, jos talento atsiskleidimą, neužgeso žmonių darbo ir kūrybos troškimas ir valia. Lietuvoje buvo išsaugota ir puoselėjama tautinė kultūra, nors buvo grėsmė jai visai išnykti. Buvo pasiekta tam tikros sėkmės, tam tikro ūkinio ir žmonių pragyvenimo lygio, kuris negalėjo nieko džiuginti iš esmės, bet vis dėlto buvo dažnai geresnis, pakenčiamesnis negu kitur didžiosios Rytų imperijos tvarkomose žemėse. Tai visų Lietuvos

žmonių nuopelnas, kad mes išlikome ir galėjome ateiti į šią dieną. Tai nuopelnas ir darbas taip pat tų, kurie atsidūrė kitur, kurie gyveno ir tebegyvena ne Lietuvoje, bet kurių širdyse degė Lietuvos meilės liepsnelė, ir kurie pagal išgales prisidėjo, kad Lietuvos vardas ir Lietuvos teisė nebūtų pamiršti dalykai. Be visų Lietuvos darbininkų, aš noriu padėkoti ir politinio darbo darbininkams – ir Lietuvoje, ir kitur, ir pirmiausia tiems, kurie yra čia, kuriems dažnai buvo nelengva priimti smūgius ir sušvelninti juos, kad Lietuva nepatirtų viso jų aštrumo. Taigi aš noriu padėkoti ir buvusiai Respublikos vadovybei, ir dar kartą išreikšti viltį, kad mes konstruktyviai bendradarbiausime. Ypač noriu padėkoti gerbiamajam Algirdui Brazauskui. Ne visi žino, ir aš, be abejo, ne viską žinau. Vien iš kai kurių ankstesnių asmeninių pokalbių žinau, ką tekdavo jam patirti mūsų spaudžiamam, o susiduriančiam su daug brutalesne jėga. Ačiū! (P l o j i m a i.)

Tarp politinio darbo darbininkų ir kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau minėjau vakar, didelį darbą padarė TSRS liaudies deputatai. Vakar man buvo šiek tiek nepatogu kalbėti apie tai plačiau. Ir šiandien taip pat, nes esu vienas iš tų deputatų. Bet kadangi esu vienas iš jų, tai iš arti mačiau ir dalyvavau tose politinėse kovose, kurias teko kovoti ir šiai mūsų politinio gyvenimo institucijai. Ši liaudies deputatų grupė nuo pat savo veiklos pradžios, nors ir nebūdama oficialia Lietuvos valstybės delegacija, buvo apsisprendusi jau ginti Lietuvos suvereniteto principus kiekvienu ten iškylančiu klausimu. Ir šiandieną, kai mes svarstome, ir TSRS liaudies deputatai svarsto, koks turi būti jų tolesnis statusas Lietuvos kontaktuose su Tarybų Sąjunga, aš noriu pasakyti, kad mums neturėtų kilti jokių abejonių dėl jų statuso šioje salėje. Mes parengsime ir pasiūlysime jums nutarimą šiuo klausimu. Jo turinį aš galiu nusakyti mažų mažiausiai kaip konstatavimą, kad tai pirmieji Lietuvos žmonių atstovai, išrinkti daugiakandidatiniuose,

palyginti demokratiškuose rinkimuose. Ir todėl jų įgaliojimai turėtų būti vertinami, ir jų dalyvavimas mūsų darbe, čia, Vilniuje, Aukščiausiosios Tarybos sesijose pageidautinas ir laukiamas. Ar jie turės patariamąjį balsą, stebėtojų ar patarėjų statusą, matyt, pagalvosime. Bet aišku, ir aš tikiuosi, kad jūs neabejojate, jog tokį sprendimą iš savo pusės mes turime padaryti. Koks sprendimas bus padarytas Maskvoje, žinoma, ne mūsų kompetencija, taip pat kaip ir kiekvieno iš tų deputatų apsisprendimas dalyvauti ar ne Tarybų Sąjungos valstybinių organų veikloje. Mes dar tik pradedame gauti atsiliepimus ir kitą informaciją, kaip sutinkami vakar mūsų priimti nutarimai. O padarėme tai, ką reikėjo padaryti, nes to norėjo Lietuvos žmonės – mūsų rinkėjai. Lietuvoje daug džiaugsmo. Suprantama, kad rūpestis, apie kurį taip pat žinome, šiandien irgi egzistuoja. Tikriausiai vyrauja džiaugsmo ir vilties nuotaikos. Norėtųsi, kad tas džiaugsmas ir viltis kartu su rūpesčiu pavirstų pasiryžimo ir darbštumo nusiteikimu, nes visiems iki šiol reikėjo ir juolab ateityje reikės daug ir kantriai dirbti, nesitikint visose srityse labai gerų ir labai greit pasiekiamų rezultatų, galbūt susitaikant ir iš anksto žinant, jog teks patirti ir sunkumų, ir negandų. Tačiau mes turime didžiausią dalyką, kas įkvepia žmogų – turime viltį ir turime ateitį. Suprantama, kad Lietuvoje yra, gali reikštis ir tam tikro nepasitenkinimo tuo, ką turėjome padaryti, galbūt nusivylimo, baimės ar abejojimo. Visa tai yra mūsų gyvenimo dalis, mūsų gyvenimo tikrovė, kuri neturi nieko iš mūsų stebinti.

Apie tai, kaip yra reaguojama į mūsų politinius žingsnius kitur, mes tikriausiai gausime oficialių pareiškimų tekstus. Kol kas iš Maskvos tėra tiktai labai lakoniška, bent kiek aš mačiau, „Izvestijų“ informacija apie valstybės pavadinimo ir herbo pakeitimą. Gal tik tiek buvo suspėję gauti, kai atidavė rinkti tą informaciją. Galbūt kokia informacija manęs dar nėra pasiekusi. Šią naktį ir šį rytą mane pasiekė kai kurios telefoninės informacijos ir pasveikinimai,

suprantama, iš užsienio – nuo pasaulio lietuvių ir jų organizacijų. Viena informacija, gauta telefonu, yra išrašyta iš Reuterio agentūros pateikto Baltųjų rūmų atstovo spaudos reikalams Martin'o Fitzwater'io pranešimo. Ištraukos iš to pranešimo yra tokios: „Jungtinės Valstijos ragina sovietų vyriausybę gerbti Lietuvos piliečių valią. Mes, t. y. Jungtinės Amerikos Valstijos, esame nuosekliai rėmę Baltijos žmonių neatimamą teisę i taikingą apsisprendimą. Mes raginame sovietų vyriausybę savo rūpesčius ir interesus reikšti per tiesiogines konstruktyvias derybas su Lietuvos vyriausybe. Fitzwater taip pat paragino Lietuvos vyriausybę atkreipti dėmesį į tautines mažumas Lietuvoje. Mes tą darome ir darėme dar anksčiau už šį paraginimą. Ir pabaigoje sakoma: Vašingtonas yra įsitikinęs, kad taikingas šio Lietuvos klausimo išsprendimas tarnautų Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir Helsinkio proceso šalių interesams.

Galiu perskaityti taip pat telefonu padiktuotą ir skubotai į lietuvių kalbą verstą Australijos užsienio reikalų ministro pareiškimą. Ši informacija buvo pateikta per Australijos masinės informacijos priemones: „Australija ragina Sovietų Sąjungą pripažinti naujai išrinktą Lietuvos parlamentą ir nesudaryti jokių varžymų kurie vestų į konfrontaciją. Užsienio reikalų ministras Gareth Evans Kanberoje pareiškė, kad Australija pripažįsta laisvai išrinkto Lietuvos parlamento rezoliuciją". (P l o j i m a i.) Pripažindamas, kad tai yra žymus žingsnis Rytų Europos reformose, kurį įgalino Sovietų Sąjungos veiksmai, ministras ragina surengti pilnavertes derybas tarp abiejų kraštų. Senatorius Evans sako, kad tos derybos turi privesti prie visiškos ir įvykdomos ekonominės ir politinės Lietuvos nepriklausomybės.

Ir kiti telefoninės informacijos kanalai, pasaulio spauda pilni pranešimų apie vakarykščius įvykius Lietuvoje, apie mūsų padarytus sprendimus. Šiandieną Prancūzijos užsienio reikalų ministras priima Lietuvos klausimu pripažintą Lietuvos diplomatą Stasį Bačkį ir jo sūnų – Lietuvių bendruomenės Prancūzijoje

pirmininką Ričardą Bačkį. Galbūt tame susitikime bus įteiktas ir laiškas Prancūzijos prezidentui F. Mitterrand'ui. Šį laišką prieš kurį laiką pasirašė buvęs, nes pats norėjo tai pabrėžti, Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys ir aš, kaip Lietuvos Sąjūdžio Seimo tarybos pirmininkas. Kaip jūs matote, kai kurie žygiai, įskaitant Lietuvos diplomatijos žygius, užsienyje buvo daromi dar iš anksto. Ponas Stasys Lozoraitis pastaruoju metu ištisomis dienomis bendravo su [JAV – aut. pastaba] valstybės departamentu, su Baltaisiais rūmais ir, matyt, labai prisidėjo prie palankios mums nuomonės, palankių teiginių suformavimo. Tokius asmenis, apie kurių veiklą šiuo metu žinome, mes labai gerbiame ir jiems dėkojame, o kartu ir tiems, apie kurių darbus Lietuvos teisių pripažinimui mes nesužinome arba šiandien dar negalime konkrečiai pasakyti.

Leiskite tuo įžanginį šios dienos posėdžio žodį baigti, kartu kreipiantis į Lietuvos piliečius. Noriu kreiptis į juos su padėka už paramą, už susitelkimą, už pasitikėjimą, už visa tai, kas įgalino mus visus būti čia ir padaryti tai, ką padarėme. Tai yra ir mūsų darbo pradžia. Gera pradžia, kaip sakoma, jau pusė darbo, nors pernelyg optimistiška būtų manyti, kad pusė darbo jau padaryta. Čia tik sąlygiškas liaudies posakio pavartojimas. Bet gera pradžia tikrai padaryta ir Lietuvos padėtis, kaip matote iš tų atsiliepimų, jau kita. Dabar mums svarbu pateisinti tai, ką pradėjome. Ačiū už jūsų dėmesį. (P l o j i m a i.)

Nutarimo „Dėl Lietuvos teritorijoje esančių sąjunginio ir sąjunginio-respublikinio pavaldumo įmonių, įstaigų ir organizacijų statuso“ projekto svarstymas

Mūsų darbotvarkėje, kurią aš vakar šiek tiek apibūdinau ir kurią mes turime ant savo stalo (nežinau, ar jūs turite naująjį variantą), pirmasis buvo mano pasisakymas, toliau – kai kurie mūsų rengti dokumentai, kreipimaisi. Mes turime jų projektus, galime pradėti

juos svarstyti. Tai Kreipimasis į TSRS tautas, Kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas, Kreipimasis į TSRS vyriausybę. O galbūt galima grįžti ir pabaigti tą klausimą, kurį vakar jau buvome iš dalies aptarę, pasikeitę nuomonėmis ir beveik suredagavę tekstą. Tai yra klausimas dėl Lietuvos teritorijoje esančių sąjunginio ir sąjunginio-respublikinio pavaldumo įmonių, įstaigų ir organizacijų statuso pakeitimo. Kiek išsiaiškinome ir sutarėme, buvo kalbama apie juridinį statusą – jurisdikciją, kuri dabar nusako tų įmonių, įstaigų ir organizacijų veikimą. Ar sutiktumėt, kad pradėtume nuo šio jau pradėto klausimo ir pakviestume pranešėją deputatą Gediminą Vagnorių? Gerai. Gerbiamasis G. Vagnoriau, ar jūs pasirengęs pratęsti tai, ką mes vakar buvome pradėję? Ar norėtumėte dar pasitarti su gerbiamąja Kazimiera Prunskiene? Tai gal jūs tada perskaitytumėte šitą tekstą? Ar jis padaugintas, kaip buvome vakar sutarę? Galutinio pavidalo? Yra išdalintas. Tada ir aš norėčiau gauti vieną egzempliorių.

G. VAGNORIUS (Justiniškių rinkiminė apygarda). Nutarimas dėl Lietuvos teritorijoje esančių sąjunginio ir sąjunginio-respublikinio pavaldumo įmonių, įstaigų ir organizacijų statuso pakeitimo. Jeigu leisite, aš jį perskaitysiu,

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutaria:

1. Nustatyti, kad visos šio nutarimo priėmimo dieną Lietuvos teritorijoje esančios sąjunginio ir sąjunginio-respublikinio pavaldumo valstybinės įmonės, įstaigos ir organizacijos, išskyrus tas, kurios priskiriamos TSRS ginkluotųjų pajėgų, magistralinių naftotiekių ir dujotiekių objektams, pereina Lietuvos Respublikos jurisdikcijai. Jų nuosavybės ir pavaldumo kiausimus spręsti derybų keliu su TSRS.

2. Lietuvos Ministrų Tarybai vykdyti 1-o punkto 1-oje dalyje nurodytų įmonių, įstaigų ir organizacijų valstybinį valdymą remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais“. […]

K. D. PRUNSKIENĖ (Verkių rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Iš tų abejonių, kurias jūs šiandien išsakėte, aiškiai matyti, kad redakcinė grupė negalės visiems priimtinai suformuluoti teksto, jei mes neišsiaiškinsime keleto principinių dalykų. Iš tikrųjų šis dokumentas apibrėžia tiktai statusą, kuris savaime išplaukia iš jau priimtų dokumentų. Tai viena. Antra. Jis santykių su Sąjunga srityje nežengia toliau, negu jau yra pripažinta Maskvoje priimtame ekonominio savarankiškumo įstatyme. Traktuojant jį pačiu radikaliausiu būdu (kaip traktavome jį priiminėdami), neskaitant, žinoma, Tarybų Sąjungos vyriausybės interpretacijos. Todėl jame ieškoti papildomo konflikto tikrai nereikia. Čia nėra to konflikto. Mes kalbame, kad nuosavybės ir pavaldumo klausimus spręsime derybomis su TSRS.

Nereikia bandyti į šį dokumentą perkelti visų derybų turinio. Derybų projektą, sutarties projektą, derybų reglamentą, mes (formuojame Ministrų Tarybos sudėtyje grupę) parengsime ir, žinoma, svarstysime kartu su jumis. Todėl nereikia čia ieškoti to, ko negali būti. Manau, kad tokių konkrečių dalykų, kurie čia buvo kelti dėl precedento su Ukraina, t. y. dėl bendrų įmonių, tikrai nereiktų perkelti į parlamentą. Dabar, kada priimti tie pagrindiniai įstatymai ir kada vyriausybė veiks vienareikšmiškai pagal juos, reikės tuos sprendimus perkelti į atitinkamą lygį. Netiktų parlamentui derėtis su Ukrainos valstybiniu plano komitetu, tai yra skirtingos kompetencijos dalykai. Bendrų įmonių klausimas bus aktualus ne tik su Ukraina. Jis aktualus ir su Tarybų Sąjunga apskritai, ir su Rusija. Todėl čia reikės parengti atskirą dokumentą dėl bendrų įmonių su TSRS arba atskiromis TSRS respublikomis. Neskubėkime dabar viską padaryti viename dokumente. Ačiū. […]

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Manau, kad šį nutarimą, jeigu jis bus priimtas, reikėtų iš tikrųjų papildyti tokia nuostata, cituoju: „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji

Taryba pareiškia, jog Lietuvos Respublikos įmonės ir toliau vykdys prisiimtus sutartinius įsipareigojimus“. Toks pareiškimas, mano supratimu, yra būtinas. Reikia turėti galvoje: jeigu rengiamasi sėsti prie derybų stalo, tai turi būti pareikštos ir kokios nors garantijos. O čia jokių garantijų nėra. Na, ir redakcinių pastabų čia yra labai daug. Ačiū už dėmesį.

[…]

L. N. RASIMAVIČIUS (Kuršių rinkiminė apygarda). Aš noriu kreiptis į deputatus, kad, svarstant ir ypač papildant redakcinėj komisijoj šį nutarimą, nebūtų pasiduodama atskirų pramoninkų norams šį nutarimą paversti vien tik tų įmonių interesų gynėju. Šitas nutarimas turi būti pakankamai bendras, o kaip jį pritaikyti, paskui turėtų spręsti atskiros įmonės. Ir dar noriu atkreipti dėmesį, kad mes, pereidami į valstybingumą arba atkurdami valstybę, niekada neišvengsime tam tikrų revoliucinių lūžių. Šio nutarimo priėmimas ir yra vienas iš tų lūžių. […]

K. D. PRUNSKIENĖ. Gerbiamasis B. Rupeika praklausė, ką aš anksčiau sakiau, kad Ministrų Taryboj šį rytą pradėjome formuoti darbo grupę arba komisiją derybų reglamentui ir sutarties projektui rengti. Tai pirmiausia dėl ekonominės dalies. Reiktų parlamentui apsispręsti, ar ekonominę dalį iš tikrųjų patikėti Ministrų Tarybai. Kaip tada dėl kitų punktų: dėl armijos, dėl sienų (nors mes įtraukėm tą bloką dėl sienų muitų)? Ar sudaryti komisiją prie parlamento, pasitelkiant Ministrų Tarybą? Čia yra grynai parlamento kompetencijos klausimas. Mes galėsime jau po pietų pranešti, kokia yra siūloma komisijos sudėtis ekonominių derybų reglamentui ir sutarčiai parengti.

PIRMININKAS. Labai ačiū. Labai lauksime jūsų informacijos. Manau, iš to visiškai aišku, kad šis dokumentas nėra, kaip deputatas B. Rupeika sakė, derybos su savimi. Tai rengimasis deryboms, vienas iš to pasirengimo elementų. […]

PIRMININKAS. […]

Gerbiamieji deputatai! Artėja pertraukėlė, ir aš norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į vieną labai svarbų uždavinį, kurį mes dabar turime atlikti. Išsiaiškinom, kiek mūsų yra. Yra kvorumas, galime daryti tokius sprendimus: priimti kreipimųsi tekstus, laiškus, tarp jų ir vieną tikrai pirmaeilės svarbos. Tai turėtų būti mūsų oficialus laiškas Tarybų Sąjungos vadovui Michailui Gorbačiovui. Tam tikri projektai, kurie buvo rengiami, ir čia jūs galite rasti, adresuojami TSRS prezidentui. Bet mums netikslinga laukti net ir poros dienų, mes jau šiandien turime vakar priimtus dokumentus, jų rusiškus, patikrintus, aprobuotus vertimus nusiųsti kaip priedą prie oficialaus kreipimosi į Tarybų Sąjungos vadovą. Ir kaip tik per šitą pertrauką turėsime tokį tekstą parengti.

Ar jūs pritariate, kad dabar būtų rengiamas toks oficialus kreipimasis? Pritariate. Balsuoti nereikia? Ar jūs pritariate, kad sukviesčiau grupę deputatų tokiam laiškui parengti? Labai norėčiau, kad tame darbe dalyvautų gerbiamasis deputatas Algirdas Brazauskas. Kad galėtume pasitarti ir surašyti tokį laišką. Ar yra kokių nors pasiūlymų? Ar pavesite man pasikviesti asmenis tokiam tekstui svarstyti? Pavedate? Labai ačiū. Tada skelbiu pusvalandžio pertrauką, nes tam dokumentui tiek laiko turbūt tikrai reikės[15].

[15] *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Ketvirtasis posėdis*, 1990 m. kovo 12 d. Stenograma, Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, prieiga internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251085

Samo Yossmano, įžymaus tarptautinio žiniasklaidininko, kilme vilniečio, ilgamečio BBC darbuotojo, atsiminimų fragmentas apie 1990-03-11 įvykius Lietuvoje

1990 m. kovo pradžioje, nepaisant M. Gorbačiovo išvedžiojimų, vis labiau aiškėjo, kad netrukus Sovietų Sąjungą sudarys ne penkiolika, o keturiolika respublikų. Iš Vilniaus turėjome žinių apie galimą Nepriklausomybės atkūrimo akto paskelbimą kovo 11 dieną.

Tą dieną pasiėmiau seną magnetofoną „Uher“ ir nuėjau į Lietuvių namus [Londone], kur jau būriavosi žmonės. Nors dar buvo prieš vidurdienį, kai neleidžiama parduoti alkoholio, įstatymas tądien buvo sulaužytas, susirinkusieji įvykio laukė su vyno ir šampano taurėmis rankose, įdėmiai klausydami Lietuvos radijo. Išgirdę apie Nepriklausomybę, žmonės puolė glėbesčiuotis. Tai buvo laimingiausia diena lietuvių emigrantų gyvenime, nebesitikėjusių pamatyti savo tėvynės. Transliavome reportažą tiesiai iš Lietuvių namų, laimingas šypsojosi Lietuvių namų komendantas Kazys Makūnas. Dirbo ir kitų televizijų ir radijo laidų korespondentai. Sugrįžau į Buš Hausą ir visą dieną bandžiau prisiskambinti Vytautui Landsbergiui. Nepavyko. Nepadėjo net ryšiai *de facto* prezidento aplinkoje. Prisiskambinau jam tik kitą dieną. Jis paskyrė dvi minutes. Šalia manęs stovėjo dešimtys kolegų iš kitų BBC tarnybų skyrių. Klausėsi V. Landsbergio atsakymų ir iškart vertė į anglų kalbą, o iš anglų dar į 44 kalbas. „Kaip atkursite nepriklausomą Lietuvos valstybę?“ – paklausiau. „Pagal Vakarų valstybių demokratinius principus – laisva tauta, laisva spauda, nacionalinė valiuta – litas, sava kariuomenė, policija, savi įstatymai ir net savi ordinai. Tikiuosi, palaikysime gerus santykius ir su Rusija“, – kalbėjo V. Landsbergis. Įrašo kokybė buvo baisi. Nuskubėjau į BBC technikos skyrių,

kur garso įrašo kokybę pakoregavo. Paskambinau į Maskvą mūsų neetatiniam korespondentui Grišai Nechoroševui ir paprašiau klausytis. Kai interviu su V. Landsbergiu išėjo „Argument“ laidoje, vėl paskambinau Grišai ir paklausiau, ar gerai girdėjosi. „Girdėjom kiekvieną žodį“, – nuramino jis.

Interviu su V. Landsbergiu girdėjo visa Sovietų Sąjunga (kalbėjomės rusiškai).

Sam Yossman (kartu su Inga Liutkevičiene). *Šaltojo karo samdinys.* Vilnius: Mažoji leidykla, 2016, p. 284–285

LR AT penktasis (popietinis) posėdis (1990-03-12; stenograma, ištraukos, projektai)

Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas, deputatas K. MOTIEKA

PIRMININKAS. (…) dokumentai, kurie vakar nebuvo parengti. Aš turiu omenyje telegramą į Maskvą. Be to, dar yra atvykę svečių iš užsienio, kurie taip pat turi atsivežę dokumentų projektų. Jie turėtų būti aptarti, o paskui panaudoti mūsų sesijoje, sudarant naujus dokumentus ir naujų dokumentų projektus.

Pertrauka truputį užsitęsė. Dėl reglamento pažeidimo aš noriu atsiprašyti ir mūsų televizijos žiūrovus bei radijo klausytojus. Pertrauka dar užtruks ne trumpiau kaip pusę valandos, o galbūt ir kiek ilgiau. Pertraukos pabaigą mums paskelbs gongas, o televizijos žiūrovams galbūt bus pranešta atskirai. […]

PIRMININKAS. […]

Aš dar norėčiau paprašyti tokio dalyko. Šiandieną mes vėlavome, po kiekvienos pertraukos irgi vėluojame. Būkime drausmingi ir

pradėkime posėdį taip, kaip esame jau pasiskelbę. Man atrodo, kad tai turi labai didelę reikšmę.

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Norėčiau minutę dėmesio. Gal gali ekonomistai ir visi, kas su ekonomika susiję, dabar susirinkti metodiniame kabinete ir trumpai pasitarti? A. Ambrazevičius, L. Andrikienė, K. Antanavičius, V. Baldišis, K. Glaveckas, S. Kropas, E. Petrovas, K. Prunskienė, A. Rudys, A. Šimėnas, V. Terleckas, G. Vagnorius, E. Vilkas, A. Žalys. Aš manau, ir gerbiamasis B. Lubys. Ar galima dabar susitikti? Tai prašom čia, II aukšte, metodiniame kabinete.

V. JASUKAITYTĖ (Vilkaviškio rinkiminė apygarda). Norėčiau kreiptis į deputatus tokiu klausimu. Mes gauname įvairiųjų telegramų, yra įvairių skambučių. Žmonės išsako savo abejones. Reikia mums pasitarti. Siūlyčiau susirinkti dabar kokiame kampelyje, čia ar fojė, įsteigti Nepriklausomų deputatų klubą ar ką panašaus. Nors ne visi esame nepriklausomi, bet kam įdomios šitos problemos, prašau susitikti.

Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Č. V. STANKEVIČIUS.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai! Yra 15 valandų. Prašome visus užimti savo darbo vietas. Pradedame mūsų posėdį, Mus nori pasveikinti svečiai iš Lietuvos – tremtiniai.

J. BIELIAUSKIENĖ. Laimingas, laisvasis Lietuvos, pabudusios ir išdrįsusios paskelbti tautai ir pasauliui savo teisę gyventi laisvai, Parlamente, gerbiamasis Prezidiume! Sveikiname Jus rezistencijos kovų dalyvių, buvusių politinių kalinių, tremtinių, žuvusių, grįžusių ir negrįžusių vardu. Mes kreipsimės į Jo Eminenciją kardinolą, kad būtų paaukotos padėkos ir maldavimo Šventos Mišios Aušros Vartų Dievo Motinos gailestingumo šventovėje, dėkojant ir

maldaujant, kad ir toliau gailestingoji Dievo Motina globotų Lietuvą, globotų Jus visus šituo be galo sunkiu ir atsakingu periodu, kai nelaukti pavojai tyko kiekvieną minutę. Ruošiamos galbūt visokios pinklės, kad mes išsigąstume savo laisvės, savo žygių, savo ketinimų. Ačiū už dėmesį. (P l o j i m a i.) […]

LR AT kreipimosi į TSRS AT Pirmininką M. Gorbačiovą ir Ministrų Tarybos Pirmininką N. Ryžkovą projektų svarstymas ir priėmimas

V. LANDSBERGIS (K n i a u d i š k i ų r i n k i m i n ė a p y g a r d a). Gerbiamieji deputatai! Mes rengėme jau ne vieną laišką, oficialų kreipimąsi, todėl užtrukome ilgiau negu numatytą pusvalandį, ir jūs teisingai nutarėte padaryti pertrauką. Dabar aš jums perskaitysiu parengtą kreipimąsi, adresuojamą Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui Michailui Gorbačiovui. Prašau jūsų dėmesio, nes parašėme mūsų visų vardu, taigi jūsų vardu.

„Mes, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, demokratiškai ir laisvai išrinkti Lietuvos žmonių, kurie dešimtmečiais siekė atstatyti savo šalies valstybinę nepriklausomybę, kreipiamės į Jus pranešdami, kad 1990 metų kovo 11 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė teisinius aktus ir politinius nutarimus, įtvirtinančius nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą.

Dokumentų tekstai pridedami.

Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsų sprendimus.

Šį kreipimąsi į Jus prašome laikyti mūsų oficialiu pasiūlymu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungai pradėti derybas dėl sureguliavimo visų klausimų, susijusių su nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu“.

Dokumentą rengė nedidelė grupė. Be manęs, joje buvo gerbiamasis Algirdas Brazauskas, Liudvikas Sabutis ir Juozas Žilys. Prašom.

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Yra du pasiūlymai. Man rodos, kreipimosi pradžioje turėtų būti kokia nors pagarbos atributika, ar gerbiamasis, ar pan. Taip įprasta tarptautiniuose santykiuose. Prieš pradedant derybas, tai yra labai rimtas klausimas. Man rodos, jeigu jau kreipiamės, tai kreipiamės, kad pripažintų mus kaip suverenią valstybę diplomatiniu lygiu ir po to galėtume pradėti derybas. Ar nemanote, kad to reikėtų? Juk tai yra pirmas kreipimasis, rodantis, kad mes esame valstybė, ir tegul jie mus pripažįsta diplomatiniu lygiu. Kaip tą reikia padaryti, tarptautininkai geriau žino. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. Kokių dar būtų pasiūlymų?

V. LANDSBERGIS. Jūsų pasiūlymą aš įsivaizduoju kaip trečiosios pastraipos tąsą. „Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsą sprendimus nedelsiant pripažindama atstatytą Lietuvos Respubliką“. Maždaug taip. Dabar dėl pagarbos atributikos. Jeigu mes vartosime tarptautinę leksiką, tai pasitarus reiktų adresuoti „Jo Ekscelencijai“. O kaip tai būtų rusiškai, reikės pamąstyti. „Didžiai gerbiamam“? „Jego Prevoschoditelstvu“?

PIRMININKAS. Galbūt reikės pertraukėlės tekstui patikslinti?

V. LANDSBERGIS. Galbūt lietuviškai galėtume rašyti „Jo Prakilnybei“, ne „Ekscelencijai“. Pasitarsim.

BALSAS IŠ SALĖS. (…) tam tikro tarptautinio diplomatinio protokolo, pažiūrėti tenai ir pasinaudoti.

PIRMININKAS. Prašo žodžio deputatas V. Šadreika.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Aš labai atsiprašau, bet, mano supratimu, nereikėtų žodžio „nedelsiant“, nes toks pasakymas panašus į ultimatumą. Tiesiog „pradėti“.

V. LANDSBERGIS. Bet ką pradėti? Pripažinimą pradėti?

BALSAS IŠ SALĖS. Pradėti derybas.

V. LANDSBERGIS. Ne, derybos yra toliau, „pradėti derybas“. O pripažinti?

BALSAS IŠ SALĖS. Pripažinti mus.

V. LANDSBERGIS. „Geranoriškai supras mūsų sprendimus ir pripažins atkurtą nepriklausomą Lietuvos valstybę“.

BALSAS IŠ SALĖS. Man atrodo, kad tokiame svarbiame kreipimesi į M. Gorbačiovą mes turėtume nors vienu sakiniu suformuluoti mums opiausias problemas, kur reikalinga jo parama. Ypač ekonominių santykių su TSRS sureguliavimas. Reikia kreiptis į jį paramos. Man atrodo, kad tai labai svarbu.

V. LANDSBERGIS. Su tuo susijęs antrasis parengtas laiškas Nikolajui Ryžkovui. Galbūt nebūtina to įrašyti kreipimesi į M. Gorbačiovą? Aš galėčiau perskaityti tą antrąjį laišką, ir tada pasitartume. Ar sutinkate?

PIRMININKAS. Truputį atsiprašau, Pirmininke. Nori pasisakyti gerbiamoji deputatė V. Jasukaitytė.

V. JASUKAITYTĖ (Vilkaviškio rinkiminė apygarda). Siūlyčiau pabaigoje kaip nors įdėti tokį prašymą, kol bus pradėtos derybos, prašome Jūsų asmeniškai prisidėti, kad būtų garantuota sveikata ir gyvybė mūsų kareiviams, kurių šiuo metu Tarybų Sąjungoje yra apie 50 tūkstančių“.

Noriu paaiškinti, kodėl. Todėl, kad derybos gali užtrukti. Mes žinome, kad po kiekvieno žingsnio į demokratiją už kelių dienų ateidavo banga laiškų ar signalų apie nestatutinius santykius. Mūsų vaikai šiuo metu iš tikro yra labai pavojingoje padėtyje ir jų apsauga reikia rūpintis nedelsiant. Gal galima kreiptis į pasaulio visuomenę, į tarptautines organizacijas, kad jos iš karto pradėtų veikti politiniais diplomatiniais kanalais Gynybos tarybą ir Gynybos ministeriją dėl Lietuvos kareivių, tarnaujančių Tarybų Sąjungoje. Aš

visiškai atsakau už savo žodžius. Mūsų vaikinų padėtis yra nepaprastai sunki. Jau gauname telegramų ir skambučių. Motinos labai susirūpinusios. Prašau atkreipti dėmesį į šitą prašymą.

V. LANDSBERGIS. Taip, būtinai atkreipsime. Reikėtų tiktai pasitarti, ar tokį prašymą, kad Michailas Gorbačiovas imtųsi asmeninės iniciatyvos, verta rašyti į šitą pirmą oficialų kreipimąsi, ar tiesiog pridurmu, gal net šiandien arba rytoj, siųsti specialų laišką? […]

V. LANDSBERGIS. Michailas Gorbačiovas šį rytą pasakė, kad jis nėra gavęs jokio oficialaus mūsų pareiškimo. Kad jis kuo greičiau gautų, galima būtų pasiųsti ir telegramą, bet gali būti nuomonių, kad tai reikia padaryti kokiu nors kitu būdu. Mes neturime įgalioto ambasadoriaus Maskvoje, todėl reikia ką nors specialiai įgalioti.

K. ANTANAVIČIUS. Ministrų Tarybą palikome tą pačią, tai Jaruševičius yra mūsų atstovas Maskvoje.

V. LANDSBERGIS. Gali būti ir taip. Tiktai ten dar ne to rango atstovybė. Pasitarsime. Galbūt prašysime kurį nors iš TSRS deputatų ar panašiai.

BALSAS IŠ SALĖS. Gerbiamasis Pirmininke! Aš norėčiau pasiūlyti principinę nuostatą, kuria reiktų mums vadovautis priimant parlamentinius dokumentus, adresuotus kitoms valstybėms. Šiuo atveju tiek Tarybų Sąjungos vadovybei, tiek ir užsieniui. Norėčiau pasiūlyti, kad tokius dokumentus redaguotų specialistas tarptautininkas. Diplomatinis etiketas yra privalomas ir mūsų naujai susikūrusiam parlamentui. Kiek aš žinau, mūsų posėdžių salėje patarėjo balsu dalyvavo iš ryto ministras P. Kūris. Jis yra visiškai kompetentingas suteikti mums tokią pagalbą. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. Tiktai ministro P. Kūrio dabar nematyti. Dar kelia ranką deputatė V. Jasukaitytė.

V. JASUKAITYTĖ. Mes su gerbiamuoju deputatu Benu Rupeika vis dėlto laikomės nuomonės, kad kareivių klausimą reikėtų

akcentuoti pagrindiniame rašte, bent jau vienu sakiniu, kadangi šis dokumentas bus viešai skelbiamas ir skaitomas. Taip jis turėtų didesnį svorį, psichologiškai stipriau veiktų, – tiesiog daugiau dėmesio būtų atkreipta į šitą pačią skaudžiausią problemą. Reikėtų nors vienu sakiniu, kaip nors korektiškai, paprašyti šitame pačiame kreipimesi.

PIRMININKAS. Ačiū. Į jūsų pasiūlymą bus atsižvelgta. Tada šito dokumento priėmimą atidedame iki jis bus suredaguotas. Siūlytume išklausyti kitą parengtą kreipimąsi.

Ar mes jau dabar turėtume spręsti, ar priimti jį kaip pagrindą? O gal palauksime, kol suredaguos? Palauksime? Ačiū.

PIRMININKAS. Prašau supažindinti su kito kreipimosi tekstu.

V. LANDSBERGIS. Kitas kreipimasis būtų toks:

„Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Ministrų Tarybos Pirmininkui Nikolajui Ryžkovui“. (Tas pats klausimas dėl titulinių priedų). „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, l990 m. kovo 11 d. atstačiusi Lietuvos valstybę, kreipiasi į TSRS Vyriausybę, siūlydama iki tol, kol Lietuvos Respublikos ir TSRS ekonominiai santykiai nebus nustatyti dvišalėmis sutartimis, toliau vadovautis esamais ekonominiais ryšiais ir įsipareigojimais“.

Labai prašau jūsų pastabų, ypač ekonomistų ir gamybos vadovų.

PIRMININKAS. Ar pastebėjote kokių nors trūkumų? Atsiprašom deputatų, kad neišdalinom šio teksto.

BALSAS IŠ SALĖS. (Negirdėti.)

PIRMININKAS. Aš suprantu. „Vadovautis įsipareigojimais“ būtų geriau, bet „vadovautis ryšiais“ – nelabai.

S. PEČELIŪNAS (Pirmojo Alytaus rinkiminė apygarda). Aš norėčiau paprašyti, kad atkreiptume dėmesį, jog visuose tekstuose yra vienas žodis „atstačiusi“. Ar nevertėtų jo pakeisti „atkūrusi“? Visuose tekstuose yra daug kalbos klaidų. Manau, kad tarp mūsų yra lituanistų, reikėtų paprašyti jų pagalbos. Bus labai

negražu, jeigu mūsų tekstai, ypač lietuvių kalbos metais, bus nelietuviškai parašyti. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū deputatui S. Pečeliūnui. Aš norėčiau pasinaudoti savo deputatine teise ir nesutikti su jūsų nuomone. Pirminiuose dokumentuose „atstatymo“ terminą mes priėmėme specialiai, nes tai yra valstybės atstatymas, o ne atkūrimas jos iš naujo. Reikia, kad būtų teisingai suvokiamas įvykis. O šituose dokumentuose gal ir galime vartoti kitokius pasakymus. Prašau deputatą A. Butkevičių.

A. BUTKEVIČIUS (Garliavos rinkiminė apygarda). Aš norėčiau paklausti dokumento autoriaus. Ar šiuo dokumentu į gerbiamąjį Ryžkovą turėtų kreiptis Lietuvos Aukščiausioji Taryba? Ar tai jos kompetencija? Galbūt profesorė K. Prunskienė, laikinai einanti Ministro Pirmininko pareigas, galėtų parengti tokį dokumentą per Ministrų Tarybą?

V. LANDSBERGIS. Galima man atsakyt?

PIRMININKAS. Prašom.

V. LANDSBERGIS. Mes svarstėm šitą klausimą toj grupėj, kuri rengia dokumentą (grupę aš jums išvardinau). Nutarėm, kad šiuo metu Aukščiausioji Taryba, nors tai ir nėra adekvatus organas, turėtų kreiptis tokiu svarbiu klausimu kaip autoritetingiausias ir tautos įgaliotas organas. Esamoji Ministrų Taryba, kuri dar laikinai eina savo pareigas, mažiau tiktų. Galbūt yra ir kitokių nuomonių.

PIRMININKAS. Ar jus patenkina šis atsakymas, gerbiamasis deputate?

V. LANDSBERGIS. Ir kaip atrodo gerbiamajai Kazimierai Prunskienei?

K. D. PRUNSKIENĖ (Verkių rinkiminė apygarda). Bus dar labai daug progų kreiptis su konkrečiais dalykais.

PIRMININKAS. Deputatė K. Prunskienė pritaria.

BALSAS IŠ SALĖS. Aš siūlyčiau aptarti rusiškus tekstus. Nes labai dažnai interpretacija būna nevienoda.

V. LANDSBERGIS. Jeigu pageidaujate, galiu perskaityti, yra vienas ir rusiškas tekstas. Nereikia?

PIRMININKAS. Tada mes Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui suteiksime galimybę redaguoti, patikslinti pasinaudojus reikiamomis deputatų konsultacijomis, atsižvelgiant į pateiktus pasiūlymus…

V. LANDSBERGIS. Noriu paklausti. Ar tai reikia suprasti kaip pageidavimą supažindinti ir su angliškais, ir su prancūziškais tekstais, ar kad lygiai taip pat nereikia supažindinti nė su rusišku tekstu? Su rusišku tekstu yra truputį kas kita, nes tai yra tiesioginė adresato kalba, ir tas rūpestingumas yra pagrįstas.

PIRMININKAS. Ar deputatai sutinka, kad vertimai patikimi kompetentingiems žmonėms? Ačiū. Tai mes galėtume pereiti prie kitų kreipimųsi svarstymo.

BALSAS IŠ SALĖS. Ar mes jau baigėme svarstyti kreipimąsi N. Ryžkovui?

PIRMININKAS. Atsiprašau, aš nepamačiau, kad yra dar norinčių pasisakyti.

L. S. RAZMA (Žirmūnų rinkiminė apygarda). Man atrodo, kad laiškas N. Ryžkovui yra nepaprastai svarbus, todėl kad už mūsų pečių – Lietuva, jos gerovė. Man atrodo, kad mes čia turime pažymėti didžiulį mūsų suinteresuotumą išlaikyti abipusius sutartinius santykius, turime pareikšti savo ryžtą jo laikytis ir prašyti jo kaip Vyriausybės vadovo, kad iš jų pusės tie mūsų tradiciniai ryšiai būtų palaikomi. Man atrodo, kad laiškas N. Ryžkovui turėtų būti platesnis, jame reikėtų išdėstyti mūsų pačias opiausias problemas. Nepamirškime, kad už mūsų pečių – mūsų žmonių gerovė. […]

V. LANDSBERGIS. Kadangi pataisų labai nedaug (aš jas įrašau), galbūt mes galėtume laiško Michailui Gorbačiovui tekstą patvirtinti balsavimu. Aš galiu dar kartą perskaityti, ir tada jau baigtume šitą klausimą. O jeigu nutartume ar jūs pavestumėt Prezidiumui nutarti, kokiu būdu turi būti tas laiškas įteiktas, ir kas nors dar šį vakarą galėtų jį vežti į Maskvą, tai reikėtų nedelsti. Reikėtų jį patvirtinti ir dar kartą perrašyti. Kartu su rusišku tekstu ir su pridedamais vakarykščiais dokumentais, kurie dar buvo verčiami į rusų kalbą.

Ar perskaityti man dar kartą? Taip?

„Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui Jo Prakilnybei Michailui Gorbačiovui.

Mes, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, demokratiškai ir laisvai išrinkti Lietuvos žmonių, kurie dešimtmečiais siekė atstatyti savo šalies valstybinę nepriklausomybę, kreipiamės į Jus pranešdami, kad 1990 metų kovo 11 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė teisinius aktus ir politinius nutarimus, tvirtinančius nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą.

Dokumentų tekstai pridedami.

Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsų sprendimus ir pripažins atkurtą nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Šį kreipimąsi į Jus prašome laikyti mūsų oficialiu pasiūlymu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungai pradėti derybas dėl sureguliavimo visų klausimų, susijusių su nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu“.

PIRMININKAS. Kokių būtų pastabų dėl pakeisto teksto? Du deputatai siūlo priimti šį tekstą. Yra prieš? Prašau.

P. KŪRIS. Truputį reikėtų pakeisti redakciją, kadangi pripažįsta valstybė o ne vadovybė. Toje vietoje, prieš „pripažinimą“ reikėtų

rašyti, kad Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga (oficialus valstybės pavadinimas) pripažintų**.**

PIRMININKAS. Labai ačiū, gerbiamasis Ministre.

V. LANDSBERGIS. Labai paprasta padaryti, „kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsų sprendimus ir Tarybų Socialistiniu Respublikų Sąjunga pripažins atkurtą nepriklausomą Lietuvos Respubliką“.

PIRMININKAS. Galėčiau pasiūlyti balsuoti, jeigu nebūtų daugiau pasiūlymų. Prašau deputatą K. Motieką.

K. MOTIEKA (Raseinių rinkiminė apygarda). Kad būtų visiems deputatams aiškiau, norėjau paprašyti perskaityti paskutinį sakinį, „susijusį su“…

V. LANDSBERGIS. … „su nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu“.

K. MOTIEKA. Aš siūlyčiau šitaip: santykių su Lietuvos valstybe atstatymu, o ne nepriklausomybe.

V. LANDSBERGIS. Ne, tai yra apie valstybę, apie nepriklausomą valstybę.

K. MOTIEKA. Bet ten nekalbama dėl santykių, aš taip suprantu.

PIRMININKAS. Jūs norite pasakyti: „santykių su atstatyta valstybe“?

K. MOTIEKA. Taip. O ten nėra žodžio „santykiai“, man atrodo.

V. LANDSBERGIS. Man atrodo, aš suprantu jūsų pastabą. Bet santykiai taip pat įeina į visų klausimų kompleksą.

K. MOTIEKA. Na taip, bet ką mes ten akcentuojam?

V. LANDSBERGIS. Sureguliuoti visus klausimus, įskaitant tarpvalstybinius santykius. Aš manau, kad galima neapkrauti. […]

Nutarimo „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo LR teritorijoje“ LTSR BK ir LTSR ATPK straipsnių pripažinimo netekusiais galios“ projektų svarstymas

B. V. RUPEIKA (Širvintų rinkiminė apygarda). Jeigu galima, aš priminsiu, ką sakė deputatė Vidmantė Jasukaitytė dėl Lietuvos jaunuolių, tarnaujančių Tarybinėje kariuomenėje už Lietuvos ribų. Siūlau dėl šios pastraipos balsuoti, kad neužtęstume diskusijų šiuo klausimu.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašom deputatą M. Laurinkų.

M. LAURINKUS (Rietavo rinkiminė apygarda). Gerbiamosios V. Jasukaitytės siūloma pastaba yra labai svarbi ir rimta. Dėl šitos pastabos yra parengtas specialus kreipimasis į prezidentą, tai galėsime tada apsvarstyti. Žinoma, tokią pastabą galima įterpti visuose kreipimuose, galima ir šitame, bet čia nesiderina su visu kontekstu. Tada gal reikėtų platesnės argumentacijos.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašom deputatą E. Bičkauską.

E. BIČKAUSKAS (Šilutės rinkiminė apygarda). Jokiu būdu neraginu papildyti tekstą, bet jeigu deputatas B. Rupeika savo pasiūlymo neatsiima, siūlau vis dėlto balsuoti.

PIRMININKAS. Taip, mes būtinai balsuosime, jeigu baigsis kiti pasiūlymai. Gal yra norinčių?

V. LANDSBERGIS. Kaip matome, įvairūs pasiūlymai susiję ir su kitais dokumentais, kur yra tie klausimai suformuluoti. Jeigu jums atrodys, kad šis klausimas turi būti, pavyzdžiui, laiške N. Ryžkovui, kur akcentuojami ekonominiai dalykai, galima įrašyti. N. Ryžkovas yra Ministrų Tarybos pirmininkas, Gynybos ministerija jam taip pat pavaldi. Bet ar tikslinga tą daryti? Aš suprantu, kad kiekvieno žmogaus gyvybė gali būti svarbesnė už tokius samprotavimus, bet dokumentą išlaikyti vieno turinio, vienos krypties irgi yra svarbu.

PIRMININKAS. Prašom deputatą Z. Vaišvilą.

Z. VAIŠVILA (Ventos rinkiminė apygarda). Aš jokiu būdu nenorėčiau, kad čia būtų lyg supriešinamos tos mintys. Gerbiamasis M. Laurinkus tiesiog neužbaigė minties. Yra specialus dokumentas dėl Tarybinės armijos statuso ir visų mūsų karininkų ir kareivių likimo. Šitą nutarimą mes priimsim, tikiuosi, po valandos ar dviejų. Yra kompleksas klausimų, dabar perredaguotas tas pareiškimo projektas, kurį turite, ir tikrai netikslinga į globalinį kreipimąsi įtraukti atskirus, kad ir labai skausmingus ir svarbius, klausimus. Nemaišykime to, nes tuo pačiu mes sumenkinsim savo autoritetą ir patį kreipimąsi.

PIRMININKAS. Diskusijų dar negalim nutraukti, deputatai turi teisę dar pasisakyti. Prašau deputatę V. Jasukaitytę.

V. JASUKAITYTĖ (Vilkaviškio rinkiminė apygarda). Aš dar kartą noriu atkreipti dėmesį (jau trečią kartą einu kalbėti), kad šitas mano pasiūlymas yra dėl gyvų žmonių, mūsų vaikų. Yra parengtas atskiras dokumentas dėl kariuomenės dislokavimo, dėl įvairių sąlygų, kurių mes prašom. Tačiau šiuo metu, man atrodo, yra gyvybiškai svarbu akcentuoti, kad mes prašome apsaugoti gyvybę ir sveikatą visų mūsų kareivių, kurie tarnauja Tarybų Sąjungoje. Čia reikėtų įrašyti vieną sakinį. Jo reikia tik dėl to, kad būtų didesnis svoris, kad jį perskaitytų daugiau žmonių, kad visa spauda cituotų ir kad Kremlius girdėtų. Jeigu aš kategoriškai šito nereikalausiu, tai nė viena Lietuvos motina nesupras nei manęs, nei jūsų, gerbiamasis Prezidiume.

PIRMININKAS. Ačiū. Čia nesiginčijama, ar reikia tą klausimą kelti, o tik svarstoma, ar į šį dokumentą reikia įtraukti. Prašau gerbiamuosius deputatus pareikšti savo nuomonę. Prašom deputatą K. Uoką.

K. UOKA (Rokiškio rinkiminė apygarda). Pritariu deputato Z. Vaišvilos nuomonei, kad tai yra skirtingo tipo

dokumentai, ir turiu pridurti, kad mūsų kreipimasis dėl jaunuolių, tarnaujančių Tarybų Sąjungos teritorijoje, kurie būti adresuojamas tiek Rytams, tiek Vakarams.

PIRMININKAS. Ačiū. Kalbės deputatas A. Saudargas.

A. SAUDARGAS (Vilijampolės rinkiminė apygarda). Aš visiškai pritariu, kad kareivių klausimas labai svarbus, tačiau jeigu mes jį įtrauksime į šitą dokumentą, kreipdamiesi į M. Gorbačiovą, kad būtent jis tuo susirūpintų, pagalvokim, kaip tai gali būti interpretuojama. Arba ieškokim tikslios, aiškios formuluotės, arba atsisakykime įterpti į šį dokumentą.

PIRMININKAS. Prašau diskutuoti.

K. ANTANAVIČIUS. Siūlau nutraukti diskusijas ir balsuoti. Kiek galima kartotis?

PIRMININKAS. Diskusijas galėtume nutraukti tuo atveju, jeigu pasiūlymo autoriai sutiktų atsisakyti balsuoti dėl savo reikalavimų. Kadangi jie to nepadarė, mes turim dar išklausyti pakankamai argumentų pro ir contra arba balsuoti.

B. V. RUPEIKA (Širvintų rinkiminė apygarda). Daugiau argumentų nebus, išskyrus tai, kad tokius dalykus skaudžiausiai ir jautriausiai suvokia tėvai, kurių sūnūs tarnauja, ir motinos, kurių sūnūs dar negrįžo. Aš noriu priminti kolegoms ir Prezidiumui, kad mūsų klauso ir mus mato. Jeigu čia nedaug žmonių, kuriems tai labai rūpi, tai Lietuvoje tokių yra be galo daug.

Noriu priminti, kad tokios šalies kaip Jungtinės Amerikos Valstijos vyriausybė rūpinasi ne tik gyvais savo kareiviais, bet ir jų palaikais po dešimčių metų: rūpinasi, ieško ir pargabena juos.

Mūsų pirmasis žingsnis duotų Lietuvos žmonėms pagrindo manyti, kad humanizmas ir rūpinimasis savais žmonėmis mums, Lietuvos parlamentui, yra svarbiau už viską. Sutinku su visais čia kalbėjusiais, kad tai yra nekonstruktyvu, tačiau svarbu psichologinis poveikis. Aš kartoju Vidmantės Jasukaitytės žodžius, jog

šis kreipimasis bus išspausdintas visuose pasaulio laikraščiuose, jis bus kartojamas ir cituojamas. Ir jeigu tai išgelbėtų nors tris gyvybes, tai būtų daugiau negu mūsų parlamentinis prestižas.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Gaila, bet jūs paaiškinote šitą situaciją taip, tarsi parlamentas abejotų – reikia ar nereikia ką nors dėl to daryti.

E. GRAKAUSKAS (Kartenos rinkiminė apygarda). Aš siūlyčiau nutraukti diskusijas ir šį klausimą balsuoti, kadangi abi pozicijos aiškios. Man rodos, nebegaiškime laiko.

PIRMININKAS. Prašau. Kas už tai, kad nutrauktume diskusijas?

V. LANDSBERGIS (Kniaudiškių rinkiminė apygarda). Aš dar prieš tai prašiau žodžio.

PIRMININKAS. Aš norėjau pasiūlyti nutraukti diskusijas, prieš tai suteikdamas jums žodį.

Balsai iš salės.

PIRMININKAS. Deputatai atkakliai reikalauja žodžio. Tada pirmiausia kalbės gerbiamasis deputatas V. Landsbergis, paskui deputatas S. Šaltenis.

V. LANDSBERGIS. Aš labai prašau gerbiamųjų deputatų – ir tų, kurie kalbėjo, ir tų, kurie dar nori kalbėti – nespausti, neagituoti, lyg mes nenorėtume apginti savo jaunuolių. Kiekvieno žmogaus gyvybė yra svarbesnė ir už dokumento konstruktyvumą. Mes galvojam, kaip tą padaryti, o jūs mus agituojat. Agituoti nereikia.

Aš turiu vieną pasiūlymą. Jeigu mes pridedam dar vieną tokią pastraipą, kad norim palaikyti santykius ir taip toliau (dar nespėjau suredaguot), tai pabaigoje, kur kalbama apie visų klausimų sureguliavimą, susijusių su nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu, galima pridėti tokį labai asmeninį intarpą – „ypač atidaus Jūsų dėmesio tikimės Lietuvos jaunuolių, šiuo metu tarnaujančių Tarybinėje armijoje…“. Šitoj vietoj reiktų pridėt. Galim balsuoti, ar pridėti, ar nepridėti. Kaip? Su pridėjimu, taip?

S. ŠALTENIS (Utenos rinkiminė apygarda). Man atrodo, nekorektiška, kaip daro deputatė V. Jasukaitytė ar deputatas B. Rupeika, supriešinti vieną parlamento dalį su kita, lyg jie neturėtų žmogiškų jausmų ir nesirūpintų tais pačiais dalykais. Mes sprendžiam valstybinius reikalus. Tą dalyką būtų galima sutvarkyt, jeigu labai pageidauja minėtieji deputatai, paskaičius kitą dokumentą, kuriame kalbama apie jaunuolius, tarnaujančius Tarybinėje armijoje.

PIRMININKAS. Deputatas V. Landsbergis sutiko su pasiūlymu papildyti šitą laišką sakiniu dėl kareivių. Kas už tai?

D. MORKŪNAS (Žemaitės rinkiminė apygarda). Turiu pasiūlymą. Siūlau balsavimui formuluoti taip: ar įrašyti vieną sakinį į šį kreipimąsi, ar tokia skaudžia, rimta problema priimti atskirą dokumentą.

PIRMININKAS. Pirmas pasiūlymas buvo. . .

L. ŠEPETYS (Vievio rinkiminė apygarda). Atsiprašau. Man išties imponuoja Pirmininko pasiūlymas pratęsti sakinį ir įrašyti konkrečią problemą. Siūlau baisuoti ne už tai, papildyti ar ne, bet su tuo papildymu, kuris jau pasiūlytas. Tada ir išspręstume problemą.

PIRMININKAS. Tada reikia bent minutės laiko pabaigti formuluoti, ir galbūt atkris kiti balsavimai.

V. LANDSBERGIS. Priedas prie tos pastraipos galėtų būti toks: „Ypač atidaus Jūsų dėmesio tikimės Lietuvos jaunuolių, šiuo metu tarnaujančių Tarybinėje armijoje, saugumo atžvilgiu“ arba „sveikatos ir gyvybės saugumo atžvilgiu“. Bet gal užtektų.

BALSAS IŠ SALĖS. (…) kalbėti apie tai, kad jie būtų saugūs toje armijoje. Mes turime kalbėti apie tai, kad jie būtų grąžinti iš tos armijos.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai! Noriu jūsų paklausti, ar jūs atsisakote pateikti balsuoti savo siūlytus variantus, jeigu dabar siūlomas toks papildymas?

V. LANDSBERGIS. Aš supratau, kad dabar yra dar viena alternatyva. Aš ją suformuluosiu. Arba įrašome į laišką šį sakinį, arba neįrašom to sakinio ir praplečiam problemą, kad kalbama ne tik apie saugumą šiandien, bet ir apie visišką jų sugrąžinimą į Lietuvą. Bet tai, jūs patys suprantat, yra ilgesnė problema. O gal reikia akcentuoti saugumą nuo šiandien? Atskiras dokumentas dėl kareivių kaip tik turi apimti visus klausimus, bet tada rašykim tą atskirą dokumentą. Jis, beje, parengtas.

PIRMININKAS. Ar deputatai sutiktų su tokia alternatyva? Vienas variantas – papildyti šį dokumentą vienu čia pasiūlytu sakiniu, turint omenyje, kad bus parengtas atskiras dokumentas. Antras – šiame dokumente tos temos neliesti, o viską išsamiai išdėstyti antrame dokumente. Taigi ar papildyti šį dokumentą vienu trumpu sakiniu ir vėliau parengti kitą dokumentą – pirmas variantas, ar visą problemą išnagrinėti ir išdėstyti antrame laiške – antras.

Kas už pirmąjį pasiūlymą, prašau pakelti korteles. Dar kartą kartoju, kas už tai, kad šį dokumentą papildytume sakiniu, kuris skamba taip.

V. LANDSBERGIS. „Ypač atidaus Jūsų dėmesio tikimės Lietuvos jaunuolių, šiuo metu tarnaujančių Tarybinėje armijoje, saugumo atžvilgiu“ arba „saugumo problemai“.

PIRMININKAS. Sakinys skamba taip. Paskui parengtume dar antrą dokumentą. Tai yra pirmas variantas. Antrasis variantas – priimti dokumentą be šito sakinio ir viską išdėstyti tik tame antrajame dokumente. Kas už pirmąjį pasiūlymo variantą? Prašau balsuoti.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už balsavo 80 deputatų.

PIRMININKAS. Kas už tai, kad visa problema būtų išdėstyta tik atskirame dokumente? Prašau balsuoti.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už antrąjį variantą balsavo 42 deputatai.

PIRMININKAS. Nutarta, kad šiame dokumente vienu sakiniu bus paliesta problema, o vėliau problema bus išsamiai išdėstyta atskirame dokumente. Gal jūs jau dabar galėtumėte supažindinti su visu tekstu?

PIRMININKAS. Ar reikia supažindinti?

BALSAS IŠ SALĖS. Gal pakeisti, sušvelninti tą citatą: ne „tarnaujančių“, bet „esančių“ Tarybinėje armijoje.

PIRMININKAS. Pataisa priimama.

BALSAS IŠ SALĖS. Aš norėjau ne „Tarybinėje armijoje“, bet „TSRS ginkluotosiose pajėgose“.

PIRMININKAS. Gerai. Tuoj galėsime išklausyti galutinį kreipimosi tekstą ir už jį balsuoti.

L. S. RAZMA (Žirmūnų rinkiminė apygarda). Ar mes neprašysime prezidento paramos ekonominiu aspektu?

PIRMININKAS. Tas klausimas atsispindi. Prašome palaukti galutinio teksto. Užtruks labai neilgai. […]

V. LANDSBERGIS. Jeigu jūs leisite, aš paskaitysiu siūlomą paskutinę pastraipą. Pirmoji didelė pastraipa visai nesikeičia, bet galiu skaityti.

„Mes, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, demokratiškai ir laisvai išrinkti Lietuvos žmonių, kurie dešimtmečiais siekė atstatyti savo šalies valstybinę nepriklausomybę, kreipiamės į Jus pranešdami, kad 1990 metų kovo 11 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė teisinius aktus ir politinius nutarimus, įtvirtinančius nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą.

Dokumentų tekstai pridedami.

Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsų sprendimus, ir Tarybų Socialistinių

Respublikų Sąjunga pripažins atkurtą nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Ši kreipimąsi į Jus prašome laikyti mūsų oficialiu pasiūlymu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungai pradėti derybas dėl sureguliavimo visų klausimų, susijusių su įvykusiu nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu.

Mes norime palaikyti pastovius, gerus politinius ir ekonominius santykius su Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga ir tikimės Jūsų analogiško požiūrio bei palankumo".

Ačiū už jūsų pagalbą.

PIRMININKAS. Galime balsuoti? Kas už tai, kad dokumento tekstas būtų… Prašau, reikškite savo protestą, jeigu turite.. .

BALSAS IŠ SALĖS. Pasigendama to sakinio apie kareivius.

V. LANDSBERGIS. Atleiskite, tikrai neperskaitėm sakinio apie kareivius.

PIRMININKAS. Tas sakinys jau buvo perskaitytas, gal tikrai čia klaida. Jeigu dėl to jaudinatės, tai suprantu.

Kas už tai, kad priimtume visą tekstą su papildymu dėl ekonominių santykių ir kareivių likimo? Prašau balsuoti.

V. LANDSBERGIS. Kol skaičiuoja balsus, aš perskaitau tą sakinį, kuris, parašytas atskirame lapelyje, buvo pamestas. „Ypač atidaus Jūsų dėmesio tikimės dėl Lietuvos jaunuolių, šiuo metu esančių TSRS ginkluotosiose pajėgose, saugumo".

PIRMININKAS. Mes buvome nutarę ir balsavome, prašome nesvarstyti iš naujo. Tik naujai buvo perskaitytas tas tekstas. Balsų skaičiavimo komisijos pirmininkas. Už balsavo 107 deputatai.

PIRMININKAS. Už – 107 deputatai.

Prašome laikytis tvarkos. Kada paskelbiamas balsavimas, prašom daugiau nekelti jokių klausimų ir nereplikuoti.

Kas prieš?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Prieš 1.

PIRMININKAS. Kas susilaikė?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Susilaikė 13.

PIRMININKAS. Kreipimasis priimtas balsų dauguma. […]

V. LANDSBERGIS. Dėl laiško Ministrų Tarybos Pirmininkui Nikolajui Ryžkovui. Ar galime priimti tokį, kaip buvo skaitytas? „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990 m. kovo 11 d. atstačiusi Lietuvos valstybę, kreipiasi į TSRS Vyriausybę, siūlydama iki tol, kol Lietuvos Respublikos ir TSRS ekonominiai santykiai nebus nustatyti dvišalėmis sutartimis, toliau palaikyti esamus ekonominius ryšius ir vadovautis esamais įsipareigojimais“.

PIRMININKAS. Ar deputatai dar turėtų pasiūlymų? Nėra. Skelbiu balsavimą. Kas už tai, kad šis kreipimasis būtų priimtas?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už 118.

PIRMININKAS. Kas prieš? Nėra. Kas susilaikė?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Susilaikė 2.

PIRMININKAS. Kreipimasis priimtas.

Siūlome išklausyti kreipimosi į Lietuvos žmones projektą.

PIRMININKAS. Mes negalime svarstyti to, kas nėra pasiūlyta. Reikia kaip nors suformuluoti pasiūlymus, kad galėtume svarstyti. Negerai čia juos generuoti.

V. LANDSBERGIS. Gerbiamieji, aš norėčiau, kad jūs truputį pakentėtumėt. Dabar Aleksandras Abišalas nuėjo pabandyti išsiaiškinti vieną galimą procedūrą. Jeigu dėl jos bus susitarta, tada mes jums paskelbsime, o jeigu ne, tada svarstysim.

PIRMININKAS. Pagal kreipimųsi eiliškumą dabar mums turėtų būti pristatomas Kreipimosi į TSRS tautas projektas. Paskui Kreipimasis į Lietuvos žmones, Kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas ir Kreipimasis į TSRS Vyriausybę (armijos klausimais). O dabar pirmasis – Kreipimasis į TSRS tautas. Jį pristato deputatas V. Čepaitis.

V. ČEPAITIS (Pietinė rinkiminė apygarda). Aukštoji Taryba! Jūs turite du kreipimosi į TSRS tautas projektus, kuriuos sudarė atskiri žmones. Gal pradžioje mums reikėtų nuspręsti, kurį iš šitų kreipimųsi mes turėtume priimti pagrindu, nes jie truputį skiriasi ir stiliumi, ir turiniu. Aš nežinau (jūs juos visi turite), ar reikia juos skaityti.

PIRMININKAS. Kadangi mūsų klauso Lietuvos žmonės, tai gal reikėtų perskaityti.

V. ČEPAITIS. Tada aš skaitau pirmąjį projektą.

„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į TSRS tautas.

Lietuva atkuria savo valstybingumą.

1940 metais, po slaptųjų susitarimų tarp TSRS ir Vokietijos, Lietuvos Respublika tapo TSRS agresijos auka ir buvo aneksuota į Tarybų Sąjungos sudėtį. Vykdant nusikalstamą TSRS politiką, šimtai tūkstančių lietuvių ir kitų tautybių žmonių buvo represuojami, kankinami, žudomi. Lietuvių tauta niekados nesusitaikė su laisvės praradimu, aiškiai skyrė partokratijos imperinius tikslus nuo tikrųjų rusų liaudies interesų.

Pertvarka Tarybų Sąjungoje, kova prieš biurokratinę komandinę sistemą Lietuvai visų pirma reiškė kovą už nepriklausomybę, už istorinį teisingumą. Tai įtikinamai įrodė ir demokratinių Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimų rezultatai.

Nepriklausomybės siekiame taikiomis konstitucinėmis parlamentinėmis priemonėmis. Esame tikri, kad nepažeidžiame nė vienos tautos interesų. Kiekvienai tautybei Lietuvoje garantuojame lygias teises, realizuojant nacionalinę kultūrinę savastį. Laisvė, demokratija ir teisingumas – gerų broliškų santykių su kaimynais ir abipusės gerovės pagrindas. Sektinas pavyzdys – 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos-Rusijos taikos sutartis.

Taika, stabilumas ir bendradarbiavimas išlieka mums pagrindiniais principais įgyvendinant bendrų Europos namų idėją.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į TSRS tautas, prašydama paremti mūsų siekius, suprasti geranoriškus tikslus“.

Tai yra vienas variantas. Kitas skambėtų taip:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į TSRS tautas. Dvidešimtasis amžius, subyrėjus imperijoms ir kolonijinėms supervalstybėms, atnešė laisvę daugeliui pasaulio tautų. Istorinis procesas, prasidėjęs Rusijoje 1905–1917 metų revoliucijomis, kada buvo deklaruota tautų apsisprendimo teisė, ir sustabdytas bolševizmo, atsinaujino dabar, praslinkus septyniems dešimtmečiams, kai, paskelbus pertvarką, susilpnėjo priespauda ir prasidėjo demokratizacija.

Lietuva pirmoji atkuria savo valstybę. Mes, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, atstovaujantys Lietuvos tautai, pareiškiame: mūsų noras atkurti Tarybų Rusijos – Lietuvos 1920 metų sutartimi įteisintą ir 1940 metais jėga bei smurtu sunaikintą Lietuvos valstybę nėra nukreiptas nė prieš vieną TSRS tautą. Mes įsitikinę, kad įmanomi geri kaimyniški santykiai su TSRS, buvę iki 1940 metais TSRS įvykdytos Lietuvos Respublikos aneksijos. Mes tikime, kad demokratiniai procesai, prasidėję Tarybų Sąjungoje, padės TSRS tautoms įgyvendinti jų siekius, o deklaruotą TSRS Konstitucijoje respublikų suverenitetą pavers tikra nepriklausomybe.

Mes garantuojame, kad visos tautos, gyvenančios Lietuvoje, galės vienodai naudotis žmogaus teisėmis ir dalyvauti kūrime valstybės, užtikrinančios savo piliečiams taiką ir gerovę.

Už jūsų ir mūsų laisvę!“

Tokie yra šitie du projektai. Gal balsuotume kurį iš jų be svarstymo. Kurį iš jų imti pagrindu?

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Abu dokumentai, mano požiūriu, netinkami svarstyti.

Reikėtų iš karto pasiūlyti redakcinę komisiją, kuri suredaguotų tuos dokumentus.

Labai trumpai motyvuoju, kodėl. Pirmajame dokumente kreipiamės į rusų tautą ir įžeidžiančiai rašom: „agresija“ ir t. t. Visi žino, kiek kentėjom. Man rodos, tai visai nederėtų, jeigu norim draugiškai.

Antrojo dokumento pradžioje: „subyrėjus imperijoms, kolonijoms, supervalstybėms, praslinkus septyniems dešimtmečiams“… ir t. t. Ne tai svarbiausia. Svarbiausia, kad mes paskelbėm nepriklausomybę, kad atkūrėm valstybę. Čia gi dokumentų nepridėsim. Turim pasakyti, ką mes padarėm, ko mes norim.

Siūlau sudaryti redakcinę komisiją ir diskusijas nutraukti, o atnaujinti po to, kai bus parengti dokumentai. Ačiū.

PIRMININKAS. Deputatas V. Landsbergis buvo prašęs iki pasiūlymo nutraukti diskusijas.

V. LANDSBERGIS. Vieną iš tų dokumentų spėjau šiek tiek paredaguoti. Pirmiausia (į ką atkreipė dėmesį profesorius K. Antanavičius), kad reikia tiesti ranką, o ne piktą kumštį.

V. ČEPAITIS. Aš siūlyčiau čia neredaguoti, nes abu variantai skiriasi savo aktyvumu. Vienas yra aktyvus, kitas – pasyvus. Mes turėtume nuspręsti, kurį iš jų imti pagrindu.

V. LANDSBERGIS. Norėčiau tęsti savo labai trumpą pasisakymą. Aš nesiūlau. . .

BALSAS IŠ SALĖS. (Negirdėti.)

V. LANDSBERGIS. Dėl balsavimo motyvų galiu pasisakyti? Tai, ką deputatas K. Antanavičius siūlė taisyti, yra šitame variante pataisyta. Gal jūs leistumėte neredaguoti, o tiesiog dar kartą perskaityti kitokį tekstą. Po to ir spręstume, ar reikia atidėti klausimą, o gal būtų priimtinas. Tai yra to pirmojo pagrindu padarytas trečiasis.

PIRMININKAS. Prašom paskelbti.

V. LANDSBERGIS. „Lietuva atkūrė savo valstybingumą.

1940 metais, po slaptųjų susitarimų tarp TSRS ir Vokietijos, Lietuvos Respublika tapo TSRS agresijos ir aneksijos auka.

1989 m. gruodžio 24 d. TSRS liaudies deputatų antrasis suvažiavimas pasmerkė tai kaip ultimatumų politiką ir tarptautinių sutarčių laužymą. Neabejojame, iš TSRS pusės bus padaryti ir tolesni žingsniai taikos ir teisingumo kryptimi.

Savo ruožtu pertvarka Tarybų Sąjungoje, kova su biurokratine komandine sistema Lietuvai visų pirma reiškė kovą už nepriklausomybę, už istorinį teisingumą. Tai įtikinamai įrodė demokratinių Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimų rezultatai. Juose išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. paskelbė atstatanti nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Nepriklausomybės įgyvendinimo siekiame taikiomis parlamentinėmis ir tarptautinių derybų priemonėmis. Esame tikri, kad nepažeidžiame nė vienos tautos interesų. Kiekvienai tautybei Lietuvoje garantuojame lygias teises, realizuojant nacionalinę kultūrinę savastį. Laisvė, demokratija ir teisingumas – tai gerų santykių su kaimynais ir abipusės gerovės pagrindas. Istorinis tokių santykių pavyzdys – 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos-Rusijos taikos sutartis.

Tegul taika, stabilumas ir bendradarbiavimas padeda įgyvendinti bendrų Europos namų idėją.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į TSRS tautas, kviesdama suprasti geranoriškus mūsų tikslus, paremti mūsų siekius“.

PIRMININKAS. Ačiū. Mes dabar jau turime tris galimybes. Priimti pagrindu gerbiamojo V. Čepaičio pristatytą projektą, atmesti jį redaguojant iš naujo (buvo toks deputato K. Antanavičiaus pasiūlymas) ir dar pateiktas kitas variantas. […]

B. GENZELIS (Žvėryno rinkiminė apygarda). Aš siūlyčiau gerbiamojo V. Čepaičio pasiūlytus abu variantus atmesti

kaip nevertus svarstyti, o remtis gerbiamojo V. Landsbergio variantu, sudaryti komisiją ir tuo pagrindu parengti naują.

PIRMININKAS. […]

Atsiprašau. Iki pertraukos vieną prašymą nori pateikti deputatas V. Beriozovas. Malonėkite išklausyti. Aš jus labai atsiprašau, kad per vėlai paėmiau į rankas raštelį.

V. BERIOZOVAS (Kėdainių rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Norėčiau kreiptis su tokiu prašymu. Mūsų turimais duomenimis, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba yra gavusi didelį kiekį laiškų ir telegramų, palaikančių draugą A. Brazauską ir siūlančių jo kandidatūrą į Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko postą. Daugelis šių rašinių autorių kreipėsi į mus, konkrečiai į Centro Komitetą, prašydami, kad jiems konkrečiai išdėstytume savo požiūrį į šiuos keliamus klausimus. Deja, jų neturėdami, to padaryti negalime. Ryšium su tuo, kad Pirmininko rinkimai jau įvyko, ir minėtuose dokumentuose kalbama apie draugą A. Brazauską, kaip Lietuvos komunistų partijos Centro Komiteto pirmąjį sekretorių, prašome šiuos laiškus ir telegramas perduoti LKP Centro Komiteto žiniai. Kad galėtume susipažinti ir atsakyti žmonėms. Mes gauname dar daug telegramų, kur verčia mus garsiai skaityti dėl rinkimų. Jeigu Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas perduotų mums tuos laiškus ir telegramas, mes žmonėms atsakytume.

PIRMININKAS. Dėkui. Po pertraukos pasitikslinsime, ar yra pas sekretorių tokių telegramų. Pertrauka iki 17 val. 10 min.

(Pertrauka)

[…]

A. A. ABIŠALAS (Vytauto rinkiminė apygarda). „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į TSRS tautas.

Lietuva atkūrė savo nepriklausomą valstybę.

1940 metais, po 1939 metų slaptųjų susitarimų tarp TSRS ir Vokietijos, Lietuvos Respublika tapo TSRS agresijos ir aneksijos auka.

1989 m. gruodžio 24 d. TSRS liaudies deputatų antrasis suvažiavimas pasmerkė tai kaip ultimatumų politiką ir tarptautinių sutarčių laužymą. Neabejojame, kad iš TSRS pusės bus padaryti ir tolesni žingsniai taikos ir teisingumo kryptimi.

Savo ruožtu pertvarka Tarybų Sąjungoje, kova prieš biurokratinę komandinę sistemą Lietuvai visų pirma reiškė kovą už nepriklausomybę, už istorinį teisingumą. Tai įtikinamai įrodė demokratinių Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimų rezultatai. Juose išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. paskelbė atstatanti nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Nepriklausomybės įgyvendinimo siekiame taikiomis parlamentinėmis ir tarptautinių derybų priemonėmis. Esame tikri, kad nepažeidžiame nė vienos tautos interesų. Kiekvienai tautybei Lietuvoje garantuojame lygias teises realizuojant nacionalinę kultūrinę savastį. Laisvė, demokratija ir teisingumas – tai gerų santykių su kaimynais ir abipusės gerovės pagrindas. Istorinis tokių santykių pavyzdys – 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos-Tarybų Rusijos taikos sutartis.

Tegul taika, stabilumas ir bendradarbiavimas padeda įgyvendinti bendrų Europos namų idėją.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į TSRS tautas, kviesdama suprasti geranoriškus mūsų tikslus, paremti mūsų siekius“.

Ar neturite klausimų? Tada galbūt galima balsuoti. Ar deputatai neprieštarautų, jeigu mes suskaičiuotume visus balsus ir taip patikrintume kvorumą?

BALSAS IŠ SALĖS. Gal galima panaudoti tablo?

Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas A. A. ABIŠALAS.

PIRMININKAS. Pabandykime. Prašau. Mažiausiai 113 deputatų, kvorumas yra. Jau 115. Prašau pasiruošti balsuoti kortelėmis. Kas už tai, kad ką tik perskaitytas Kreipimasis į TSRS tautas būtų priimtas? Prašau balsuoti. Ačiū. Kas prieš? Kas susilaikė?

Priimta vienu balsu, o kortelių skaičių tuojau paskelbs Balsų skaičiavimo komisija.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už balsavo 115 deputatų.

PIRMININKAS. Vadinasi, technika šį kartą veikia gerai. Kreipimąsi į Lietuvos tautas pristato deputatas Saulius Šaltenis.

Č. V. STANKEVIČIUS. Ir deputatas Kazys Saja, nes yra du kreipimaisi – į Lietuvių tautą ir į Lietuvos tautines bendrijas. Taigi į visą Lietuvos tautą yra du kreipimaisi.

S. ŠALTENIS (Utenos rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai, manęs prašė parengti variantą. Redaguojant iškrito esminis, mano požiūriu, dalykas. Sakinyje po žodžių „trumparegiški, smulkmeniški tarpusavio vaidai, egoizmas, kitos nužmogintos visuomenės ydos“ reiktų įterpti „savųjų skirstymas į „blogus“ ir „gerus“ pagal anketinius duomenis, partiškumą ar tautybę, visai pamiršus talentą ir kompetenciją, gali būti pragaištingas“. Man atrodo, kad toks sakinys turėtų būti, nes mums nėra kitos išeities, kaip tik žengti susitaikant. Jeigu dar kartą pabrėšime, kad mes, ypač Sąjūdžio žmonės, nugalėję nesame apakinti neprotingo laimėtojų triumfo, bus gerai. Kitur yra tik redakcinių pakeitimų.

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputate! Aš manau, kad būtų naudinga perskaityti visą tekstą, tuo pačiu ir tą sakinį, kuris yra išbrauktas, o jūsų buvo. Pabrėžti, kad tai yra išbraukta. Paskui mes, jeigu niekas neprieštaraus, priimsime visą, o priešingu atveju

balsuosime atskirai dėl tos pastraipos. Prašau skaityti visą tekstą ir tą sakinį taip pat.

S. ŠALTENIS. Kreipimasis į Lietuvos žmones.

„Lietuva po kruvinų istorijos pamokų prisikelia šviesiam ir teisingam gyvenimui. Mes gavome sunkų palikimą: griūvančią ekonomiką, nugyventą kaimą ir miestą, išvargintą žmogų. Kaip niekada mums reikalingas ryžtas ir tikėjimas savo jėgomis, trokštant matyti civilizuotą ir didžiai kultūringą Lietuvą garbingoje Europos tautų bendrijoje. Trumparegiški tarpusavio vaidai, pavydas, pagieža, savųjų skirstymas į „blogus“ ir „gerus“ pagal anketinius duomenis, partiškumą ir tautybę, pamiršus darbą, talentą ir kompetenciją, gali būti pragaištingi. Net ir smukę, nehumaniškos sistemos palaužti, prasigėrę, mele ir nedorybėse paskendę ar net slapta šnipinėję ir skundę savo artimą yra tos pačios motinos Lietuvos vaikai: niekam neturi būti užkirstas kelias prisikelti ir sugrįžti į visuomenę. Nepriklausomybė – tai ne rūstus paskutinis teismas, ne aklas revanšo siekimas, ne išmintingas nugalėtojų triumfas, o mūsų istorinio susitaikymo, mūsų garbės, meilės ir atgimimo nenutrūkstantis kelias“.

PIRMININKAS. Prašau man atleisti, bet nesupratau, kas buvo išbraukta, o jūs norėtumėte palikti? Ar jau dabar nebeliko to sakinio?

S. ŠALTENIS. Čia jis praleistas. Man gerbiamasis V. Landsbergis padavė dar trečią variantą, jame irgi nėra to sakinio. Yra. Viskas gerai.

PIRMININKAS. Jus tas tekstas patenkina?

BALSAS IŠ SALĖS. Mane patenkina.

PIRMININKAS. Ar turėsite klausimų?

BALSAS IŠ SALĖS. Ar porą redakcinių pastabų galėčiau?

PIRMININKAS. Pirmiausia paklauskime, ar nėra klausimų? Gerbiamieji deputatai! Kadangi tekstas buvo suredaguotas

pertraukos metu, kaip aš supratau, padauginti jo nebuvo galimybių. Esmė nelabai skiriasi nuo to, kas mums išdalinta, o pačią redakciją prašyčiau išklausyti.

Prašau, gerbiamasis deputate.

M. ČOBOTAS (Geležinkelio rinkiminė apygarda). Pradžioje yra „į šviesų rytojų“. Mums tas „šviesus rytojus“ jau taip įkyrėjo. Gal pakeiskime?

PIRMININKAS. Kad, rodos, nėra tokių žodžių. Prašau paskaityti pradžią.

BALSAS IŠ SALĖS. „Lietuva po kruvinų istorijos pamokų prisikelia šviesiam ir teisingam gyvenimui“.

PIRMININKAS. Ačiū. Jeigu daugiau klausimų neturite, tada prašau deputatą A. Sakalą.

A. SAKALAS (Antakalnio rinkiminė apygarda). Pora redakcinių pastabų. Pritardamas tam intarpui, kurį padarė gerbiamasis deputatas S. Šaltenis, aš norėčiau tiktai 1-oje pastraipoje pasiūlyti ne „griūvančią ekonomiką“, o „sugriuvusią ekonomiką“, kaip iš tikrųjų ir yra. Ir paskui 3-oje pastraipoje yra toks terminas „nužmogintos visuomenės ydos“. Manyčiau, kad reikėtų praleisti žodį „nužmogintos“. Tiesiog „visuomenės ydos“. Ačiū.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai! Prieš leisdamas jums kalbėti toliau, norėčiau pasiklausti, ar nevertėtų mums balsavimu pritarti kreipimosi esmei, o redakcines pataisas atiduoti raštu. Mes sutaupytume daug laiko. Jeigu tie žmonės, kurie rengė projektą, sutiktų su jumis, tada pataisytų, o jeigu nesutiktų, tektų dėl tų pataisų balsuoti. Ar nebūtų galima taip padaryti? Ar nebūtų greičiau?

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Man rodos, kad galima šitą dokumentą priimti.

PIRMININKAS. Aš atsiprašau, gerbiamasis deputate. Ar sutinkate, kad dabar būtų balsuojama dėl priėmimo iš esmės?

S. ŠALTENIS. Iš esmės sutinku.

PIRMININKAS. Prašau pasirengti balsuoti. Kas už tai, kad šitą dokumentą priimtume? Be jokios abejonės, pataisyti.

V. BERIOZOVAS (Kėdainių rinkiminė apygarda). Bet mes nežinome, kaip jį pataisyti, todėl ar verta dabar balsuoti? Mes juk iš karto priimame, ir viskas, jeigu bus pataisytas.

PIRMININKAS. Aš norėčiau paaiškinti. Galbūt Aukščiausioji Taryba visiškai nenorės jo priimti. Tai tada nėra ko taisyti. Todėl aš ir norėčiau, kad jis būtų priimtas pagrindu, o tada jau taisytume toliau.

Prašau balsuoti. Kas už tai, kad šį dokumentą priimtume pagrindu?

Aš girdžiu kritiką. Prašau man atleisti. Prašau kol kas mandatus nuleisti ir pareikšti kritiką garsiai, nes ne viską girdžiu.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Pagrindu negali būti priimama. Tai gali būti daroma susirinkimuose, bet ne parlamente. Laikykimės reglamento.

PIRMININKAS. Gerai. Ačiū. Bandau pasitaisyti.

Kas už tai, kad priimtume svarstyti šį dokumentą? Prašau pakelti mandatus. Manau, kad tai procedūrinis klausimas, galima būtų ir neskaičiuoti. Ačiū.

Kas prieš? Prieštaraujančių nematau.

Prašau tada sakyti savo pastabas. Norėčiau pakartoti prašymą – redakcines pastabas teikti raštu.

Prašau gerbiamąjį deputatą.

J. JURGELIS (Molėtų rinkiminė apygarda). Aš norėčiau atkreipti dėmesį į 3-ią punktą. Visai tikslios redakcijos aš neturiu.

Dėl ko priimamas tas kreipimasis? Vardan santaikos. Ir kas buvo pagrindinis nesantaikos obuolys, kiršinęs žmones? Tai buvo ne kas kita, kaip prievartos ir smurto sistema. Ir būtent šita sistema skatino tai, už ką mes norime dabar atleisti, t. y. ne tiktai šnipinėjimą ir skundimą, bet ir šmeižtą bei melagingus apkaltinimus.

Dėl melagingų apkaltinimų daug mūsų žmonių žuvo. Tie žmonės, t.y. mūsų tautos žmonės, buvo ne tiek ir ne tik palaužti, bet ir suklaidinti.

Jeigu man būtų leista, šitą momentą norėčiau išskirti į atskirą sakinį, atskirą pastraipą, kad tas momentas išryškėtų. Jeigu leistumėte, aš perskaityčiau. Ar man pateikti tiesiai redakcinei komisijai?

PIRMININKAS. Manau, kad geriau redakcinei komisijai. Gerbiamasis deputate Šalteni, ar jūs sutiktumėt, kol kalbės kiti deputatai, pagalvoti, kas galėtų būti redakcinės komisijos nariais ir redaguoti šitą tekstą?

BALSAS IŠ SALĖS. Norėčiau kartu su S. Šalteniu dalyvauti komisijoje.

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Siūlau išbraukti „ne kurčias nugalėtojų triumfas“. Kas čia tie nugalėtojai? Man rodos, čia esminė pastaba. Nereikia to iš viso. Nėra nugalėtojų, yra visi normalūs Lietuvos žmonės.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau gerbiamąjį deputatą.

K. RIMKUS (Šeduvos rinkiminė apygarda). Aš norėčiau sutikti, kad visas mūsų kaimas yra nugyventas. Tai būtų atskirų ūkių, atskirų žmonių įžeidimas. Siūlyčiau rašyti „pažemintas kaimas“.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau gerbiamąjį deputatą V. Terlecką.

V. TERLECKAS (Pilies rinkiminė apygarda). Siūlyčiau papildyti maždaug tokiu kvietimu: „Kviečiame visus Lietuvos žmones rimties, susitelkimo, ryžto, kantrybės; pasisakome prieš panikos kėlimą, gandų skleidimą. Įmonių, organizacijų, įstaigų vadovai – visi darbuotojai turi užtikrinti normalų darbo ritmą“. Tai siūlau todėl, jog jau esu gavęs signalų telefonu, kad Respublikoje kyla panika.

PIRMININKAS. Ačiū. Daugiau norinčių pasisakyti nematau. Prašau.

L. S. RAZMA (Žirmūnų rinkiminė apygarda). Tas kreipimasis, mano supratimu, nepaprastai skubotai parengtas. Čia mes net nepasveikiname tautos su valstybingumo atstatymu. Toliau, gerbiamieji, aš nenoriu sutikti kreiptis į tautą žodžiais „prasigėrę, apsivogę“ ir t. t. Ar reikalingas šitas sakinys? Man atrodo, kad šita mūsų tautiečių kategorija nenulemia nei Lietuvos dabarties, nei ateities. Gerbkime savo tautą. Aš sutinku su deputatu V. Terlecku, kad reikia pakviesti tautą rimties, kantrybės, pasakyti, kad šitą išbandymo laikotarpį tauta iškentėtų.

Žodžiu, man atrodo, kad, rengiant tokius projektus, autoriai turėtų pateikti labiau apdorotą medžiagą.

PIRMININKAS. Prašau deputatą A. Patacką.

A. V. PATACKAS (Žaliakalnio rinkiminė apygarda). Ką mes darome? Juk yra poetinis, subjektyvus tekstas ir grynai emocinis kreipimasis. Jeigu teisininkai, ekonomistai pradės jį redaguoti, tai mes niekados nebaigsime. Arba mes jį priimame iš viso tokį, koks jis yra, arba nepriimam. Jokios pastabos, jokie taisymai čia nepadės.

PIRMININKAS. Ačiū. Leiskite man šiek tiek nesutikti su deputato A. Patacko pastaba, nes buvo ir kitokių nuomonių. Manau, būtų naudinga, kad visi žmonės, kurie pateikė pastabų, susirinktų čia pat salėje, jas aptartų, suderintų ir pateiktų galutinį tekstą. Ar galima tai padaryti?

Tada prašau, gerbiamasis deputate Šalteni, vadovauti šitam redagavimui. Galbūt iš tikrųjų čia, ložėje, susirinktumėte ir padirbėtumėte visi tie, kurie pateikė pastabų. Turbūt ir deputatas V. Beriozovas kartu.

BALSAS IŠ SALĖS. Ir deputatas K. Saja.

PIRMININKAS. Mielai sutikčiau, jeigu tai būtų padaryta šiek tiek vėliau, nes deputatas K. Saja, kol bus taisomas šitas tekstas, turėtų pristatyti Kreipimąsi į Lietuvos tautines bendrijas.

Atsiprašau, gerbiamasis deputate, matau, kad dar bus pastabų.

B. V. RUPEIKA (Širvintų rinkiminė apygarda). Tai nesusiję su komisijos veikla.

PIRMININKAS. O su kuo?

B. V. RUPEIKA. Kreipimesi užsiminta apie žmones, kurie šnipinėjo. Aš noriu pasiklausti visų pirma Prezidiumo vadovo ir kolegų deputatų, ar mes nesikreipsime, galbūt truputį vėliau, į Lietuvos žmones, siūlydami slaptųjų tarnybų užverbuotiesiems patiems atsisakyti tokios veiklos? Puikiai žinome ir iš publikacijų, ir iš savo kai kurių deputatų skaudžios patirties, jog daugelyje vietų, tiek gamybinių, tiek negamybinių, egzistuoja sistema, kurios tikslas yra ne tik stebėti, bet ir pranešinėti. Šios sistemos egzistavimas sukuria nepasitikėjimo, o kai kada ir panikos arba gandų atmosferą. Džiaugčiausi, jeigu sutiktumėte vėliau paskelbti tokį kreipimąsi.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Kiek aš žinau, panašus dokumentas yra rengiamas. Šiandien mes dar turėtume aptarti savo tolimesnių darbų tvarką ir, matyt, bus aišku, kas jį rengia. Tada ir jūs galėtumėt prisijungti.

Č. V. STANKEVIČIUS (Muravos rinkiminė apygarda). Aš tik nenorėčiau sutikti su deputato nuomone, kad Prezidiumo nariai turi prioritetą kelti iniciatyvą.

B. V. RUPEIKA. Jie turi iniciatyvą.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatė N. Ambrazaitytė taip pat nori pasakyti pastabą.

N. AMBRAZAITYTĖ (Panerių rinkiminė apygarda). Siūlau, kad šiuo svarbiu Lietuvai momentu Lietuvos Aukščiausioji Taryba priimtų kreipimąsi į Lietuvos visuomenines ir kūrybines organizacijas, prašydama, kad jos kreiptųsi į atitinkamas Tarybų Sąjungos organizacijas. Kaip pavyzdį galiu pasakyti, kad Bažnyčia kreiptųsi į Bažnyčią, kultūros darbuotojai į kultūros darbuotojus.

PIRMININKAS. Ačiū. Štai gražus pavyzdys iniciatyvos, apie kurią kalbėjo deputatas B. Rupeika.

Prašau, gerbiamasis deputate K. Saja, jūsų eilė.

K. SAJA (Smėlių rinkiminė apygarda). Nežymiai pataisytas projektas. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas.

Įvairių tautinių, religinių bendrijų taikus sugyvenimas Lietuvoje mena senuosius Gedimino laikus ir šiandien išlieka mums išmintingos tolerancijos kelrodžiu. Lietuva – bendroji mūsų Tėvynė, ir mes visada laimėdavome, kai negandų metais būdavome vieningi. Toje pačioje Lietuvos žemėje mums teko iškęsti ilgametę svetimųjų priespaudą, kuri ypač pasunkėdavo, kai mūsų nedraugams pavykdavo sukurstyti tarpusavio vaidus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, skelbdama nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumą, kviečia visas Respublikos tautines bendrijas brokiškam darbui, kurio tikslas – sugrąžinti Lietuvą į laisvų ir demokratiškų Europos valstybių šeimą, užtikrinti visų Lietuvos piliečių, visų tautinių bendrijų teises puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius.

Padarykime viską, kad mūsų dori siekimai susilauktų pasaulio pritarimo, kad mūsų iškovota pergalė niekam neatneštų skriaudos“.

PIRMININKAS. Ačiū. Ar turėsite klausimų? Pastabų? Prašom deputatą V. Šadreiką.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Turėtų būti „paskelbusi“.

PIRMININKAS. Taip ir pataisyta. Tiktai tekste buvo kitaip, bet perskaityta buvo gerai.

V. ŠADREIKA. Žodis „pergalė“ neturėtų būti vartojamas paskutiniame sakinyje. Reikėtų surasti kitą. Manau, kad gerbiamasis rašytojas tikrai suras.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau, gerbiamasis deputate Balcevičiau.

Z. BALCEVIČIUS (Pavilnio rinkiminė apygarda). Aš siūlyčiau kreipimąsi papildyti tokiu sakiniu: „Visi Lietuvos valstybės žingsniai, politiniai ir ekonominiai sprendimai bus daromi, atsižvelgiant į visų Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų interesus, nepažeidžiant jų nacionalinio orumo ir teisių“. Po paskutinės pastraipos parašyti dar tokį sakinį: „Kartu į demokratiją, žmogaus vardo vertą visuomenę. Už jūsų ir mūsų laisvę!“

PIRMININKAS. Ačiū. Ar autorius neprieštarautų?

K. SAJA. Buvo čia pasakyta gražių žodžių, bet buvo ir trafaretinių. Nemanyčiau, kad čia reikia viską taip mechaniškai perkelti. Kokia jūsų nuomonė?

Z. BALCEVIČIUS. Aš nesutikčiau, kad „užtikrinimas“ tai trafaretinis žodis. O paskutinius gal ir galima dėl grožio…

PIRMININKAS. Ačiū. Daugiau pastabų nematau. Atsiprašau, yra. Prašom deputatą Č. Stankevičių.

V. STANKEVIČIUS. Sutinku su deputato Z. Balcevičiaus pasiūlymu. Tačiau vargu ar gerai taip išdėstyti mintį. Juk garantuodami lygybę piliečiams mes kartu garantuojame ir bendrijoms.

K. SAJA. Ačiū. Čia praktiškai yra pakartojama tas pats, kas jau pasakyta kitais žodžiais.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau deputatą V. Jarmolenką.

V. JARMOLENKA (Dainavos rinkiminė apygarda). Pritariu gerbiamajam K. Sajai. Aš pasisakau prieš priedą „už mūsų ir jūsų laisvę“. Mes esame visi lygūs Lietuvos piliečiai, ir, man atrodo, reikia prie šito nuo šiol priprasti.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Pasisakys deputatas K. Antanavičius.

K. ANTANAVIČIUS (Statybininkų rinkiminė apygarda). Aš norėčiau kaip tik pritarti gerbiamojo Z. Balcevičiaus pasiūlymui dėl antrosios pastraipos. Tai kas, kad šiek tiek pasikartoju. Jeigu tautinėms bendrijoms, Lietuvai geriau, tai ar mums nuo to blogiau?

Man rodos, kad tik geriau. O pačią pabaigą prašome tvarkyti savo nuožiūra, jei manot, kad nereikalingas tas šūkis ar trafaretas.

PIRMININKAS. Ačiū. Tai ką dabar turėtume daryti? Galbūt gerbiamieji deputatai – Z. Balcevičius ir K. Saja – šiek tiek prisėstų, pasižiūrėtų, kaip derinasi abiejų tekstai ir paskui mums pateiktų suderintą variantą. Tiktai nebeišeikit į kitą patalpą, nes nebeužteks balsuojančių.

Č. V. STANKEVIČIUS. Norėčiau, jums leidus, pasinaudoti Prezidiumo pavedimu. Atsakydamas į Lietuvos komunistų partijos Centro Komiteto biuro perduotą laišką, Prezidiumas išreiškia savo palankų požiūrį į prašymą dėl Aukščiausiosios Tarybos gaunamų telegramų.

PIRMININKAS. Buvo prašyta perduoti telegramas susipažinti Centro Komitetui. Turbūt Aukščiausioji Taryba neprieštaraus? Ar nėra prieštaraujančių? Tada ačiū.

Mes dar nebaigėm dviejų darbotvarkės klausimų: kreipimųsi į Lietuvos žmones ir į Lietuvos tautines bendrijas. Tie tekstai yra redaguojami, todėl galime eiti prie kito klausimo.

Kreipimasis į TSRS vyriausybę, būtent armijos klausimais. Kalbės deputatas M. Laurinkus.

M. LAURINKUS (Rietavo rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Jau rengiant šito dokumento projektą, kilo daug klausimų ir abejonių. Dar daugiau jų iškilo, priėmus Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo aktą. Jūsų rankose yra prieš keletą dienų rengtas dokumento projektas, Kreipimasis TSRS Prezidentą. Ar reikėtų man jį čia paskelbti?

PIRMININKAS. Aš matau, kad ne visi deputatai turi. Prašom perskaityti.

M. LAURINKUS. „Kreipimasis į TSRS Prezidentą.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, remdamasi lietuvių tautos įgaliojimais, pareiškia:

1. Lietuvos vyriausybė netrukdys Tarybinės armijos dalinių, apibrėžtam laikui dislokuotų Respublikos teritorijoje, veiklai, siekdama derybų su TSRS vyriausybe dėl tų dalinių statuso. Kol tai nebus išspręsta, TSRS ginkluotosios pajėgos, vidaus ir pasienio kariuomenė neturėtų vykdyti Respublikos teritorijoje manevrų, perdislokavimo ir be Lietuvos vyriausybės sutikimo nedidinti esamo kontingento. Tuo pačiu Respublikos vyriausybė užtikrins Tarybinės armijos karių, karininkų ir jų šeimų saugumą Lietuvoje.

2. Lietuvos žmonės ir Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nori, kad už Lietuvos ribų esantys Respublikos piliečiai – kareiviai, karininkai ir jų šeimos – būtų nedelsiant ir saugiai sugrąžinti į Lietuvą.

3. Prašome Jus, gerbiamas TSRS Prezidente, duoti atitinkamus nurodymus TSRS vyriausybei“.

Pastarąsias dienas dokumentą rengę žmonės gavo daug pastabų. Yra parengtas kitas projektas, kurį aš taip pat norėčiau paskelbti. Jį galėtume pavadinti antruoju.

PIRMININKAS. Prašau. Ar tai būtų alternatyviniai dokumentai ar du dokumentai?

M. LAURINKUS. Kai kurie dalykai vis dėlto keičiasi iš esmės. Galima pavadinti ir alternatyviniais.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašom paskelbti.

M. LAURINKUS. „Kreipimasis į TSRS Prezidentą. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, remdamasi Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktu dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo, pareiškia:

Tarybinės armijos daliniai Lietuvos Respublikos teritorijoje yra svetimos šalies karinės pajėgos. Lietuvos Vyriausybė netrukdys Tarybinės armijos dalinių apibrėžtam buvimui Respublikos teritorijoje, siekdama derybų su TSRS Vyriausybe dėl tų dalinių visiško išvedimo iš Respublikos teritorijos.

Kol tai nebus išspręsta, TSRS ginkluotosios pajėgos, vidaus ir pasienio kariuomenė neturėtų vykdyti Respublikos teritorijoje manevrų“ ir t. t., kaip yra tekste, pirmajame variante.

Yra du projektai. Kol juos pradėsime svarstyti, norėčiau paprašyti pirmininko suteikti žodį deputatui V.Šadreikai, o paskui svarstyti, kaip darysime toliau. Jis nori kelti klausimą dėl kai kurių dabar galiojančių įstatymų sustabdymo.

PIRMININKAS. Ačiū. Ar Aukščiausioji Taryba neprieštarauja? Prašau, gerbiamasis deputate V. Šadreika.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Prieš priimdami ką tik perskaitytą kreipimąsi manau, turime išspręsti neatidėliotinus klausimus. Štai dėl ko. Po vakar paskelbto Nepriklausomybės Akto labai daug mūsų Respublikos piliečių masiškai palieka karinius dalinius ir grįžta į Lietuvą. O Tarybinės armijos karininkai juos vejasi ir gaudo pakelyje. Mes turime ginti Lietuvos piliečius teisinėmis priemonėmis, o tos teisinės priemonės yra tik tokios: vakar priimtas Laikinasis Pagrindinis įstatymas ir jo aštuntasis straipsnis. „Krašto apsaugą reglamentuoja įstatymas. Karo propaganda Lietuvos Respublikoje draudžiama“. Vakar priimtame įstatyme pasakyta, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja iki šiol priimti tarybiniai įstatymai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui. Taigi visi karinę tarnybą liečiantys įstatymai (mūsų Baudžiamasis kodeksas, jo 79-asis, 210-asis, 211-asis straipsnis, visi Administracinės teisės pažeidimų straipsniai, taip pat Visuotinės karinės prievolės įstatymas) mūsų Respublikoje galioja. Todėl, siekdami išvengti nereikalingos konfrontacijos su TSRS ginkluotųjų pajėgų vadovybe, turėtume sustabdyti Visuotinės karinės prievolės įstatymą, nes 8-asis mūsų dabar galiojančios Konstitucijos straipsnis sako, kad krašto apsaugos klausimus reguliuoja mūsų Respublikos įstatymas. Tokio įstatymo kol kas mes neturime. Todėl, mano

giliu įsitikinimu, reikėtų sustabdyti Visuotinės karinės prievolės įstatymą.

Pateikiu gerbiamajam pirmininkui projektus: vienas dėl visuotinės karinės prievolės, o antrasis – pripažinti netekusiais galios Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 79, 210, 211 ir Administracinės teisės pažeidimų kodekso 212, 213, 213[1] bei kitus straipsnius, kurie numato įvairias administracinės atsakomybės priemones. Manau, kad prieš priimdami tokį kreipimąsi, mes būtinai turime tai padaryti.

V. LANDSBERGIS. Norėčiau paklausti gerbiamojo deputato V. Šadreikos ir deputato M. Laurinkaus. Ar tai yra tas pats sprendimų komplektas, kuris buvo parengtas anksčiau ir kurio ankstesnis Prezidiumas neaprobavo?

V. ŠADREIKA. Tai tas pats. Aukščiausioji Taryba įpareigojo iki balandžio 1 d. tai padaryti. Gerbiamasis pirmininkas L. Sabutis, mes abu pavaduotojai kaip tik ir rengėme tą bendrą kompleksą skubėdami, kad galėtume pateikti šiai sesijai. Mūsų komisija praktiškai tą pavedimą būtų įvykdžiusi, jeigu šiandieną Aukščiausioji Taryba priimtų tokius įstatymus. Ačiū už dėmesį.

PIRMININKAS. Ačiū jums. Ar deputatai turės klausimų?

V. ŽIEMELIS (Raguvos rinkiminė apygarda). Jeigu mes dabar pasielgsime taip, kaip jūs siūlote, tada mums reikės stabdyti daug įstatymų ir pažeisim patį principą. Naikinsim, stabdysim ir panašiai. Nustatyta, kad tie įstatymai, kurie prieštarauja mūsų Respublikos Laikinajam Pagrindiniam įstatymui, negalioja.

PIRMININKAS. Ačiū. Noriu paprašyti, kad deputatai, ypač sėdintys arčiau krašto, prieitų prie mikrofono.

V. ŠADREIKA. Gerbiamasis kolega! Mano supratimu, reikia stabdyti šį Visuotinės karinės prievolės įstatymą, nes mūsų Laikinajame Įstatyme neapibrėžta karinė prievolė mūsų Respublikoje. Kadangi nenustatyta, mes turime sustabdyti, kad galėtume pradėti

derybas. Kitaip manęs niekas neįtikins. Gal aš neįtikinamai paaiškinau, bet tikrai, gerbiamieji deputatai, būtina tai padaryt.

PIRMININKAS. Ačiū. Dar yra klausimų. Pasisakymai bus vėliau. Prašom deputatą V. Katkų.

V. KATKUS (Saulėtekio rinkiminė apygarda). Gerbiamasis V. Šadreika tikriausiai praleido Laikinojo Įstatymo 39 straipsnį, kur sakoma, kad lietuviai ir Lietuvos piliečiai privalo saugoti Lietuvos valstybės interesus ir ją ginti. Karinė tarnyba Lietuvos Respublikos kariuomenėje – garbinga Lietuvos piliečio pareiga. Taigi aš nematau jokios kolizijos. Šitas straipsnis yra aptartas.

V. ŠADREIKA. Atleiskit, kurį jūs straipsnį cituojat, kolega?

V. KATKUS. 39-ąjį. Kur yra piliečių pareigos.

V. ŠADREIKA. Gerbiamasis kolega, tai yra tik konstitucinė deklaracija, bet nenustatyta nei dėl šaukimo į karinę tarnybą, nei dėl jos atlikimo. Todėl pas mus galioja tas Tarybų Sąjungos visuotinės karinės prievolės įstatymas. Čia yra deklaracija.

V. KATKUS. Konstitucinė norma, bet ne deklaracija.

PIRMININKAS. Ačiū. Matau, kad deputatai pradeda dialogą. Prašom deputatą E. Jarašiūną.

E. JARAŠIŪNAS (Respublikos rinkiminė apygarda). Jūs čia kalbat apie Visuotinės karinės prievolės įstatymą, apie konkrečius Baudžiamojo kodekso straipsnius. įstatyme kalbama apie tarybinio piliečio pareigas. Norėčiau paklausti, ar mes ir toliau esame tarybiniai piliečiai? Ten nekalbama apie Lietuvos Respublikos piliečių pareigą. Nėra subjekto.

V. ŠADREIKA. Kolega, mes pradėsim teorinį ginčą. Nuo vakar mes nesam tarybiniai piliečiai, o Lietuvos Respublikos piliečiai. Minėtas 39-asis Laikinojo Įstatymo straipsnis grynai deklaruoja, kad yra šventa pareiga. Bet dėl tarnybos atlikimo, šaukimo ir taip toliau nėra tokio įstatymo.

PIRMININKAS. Jūs norit papildyt klausimą?

BALSAS IŠ SALĖS. Mes vakar panaikinom Sąjungos Konstitucijos, LTSR Konstitucijos galiojimą, kuriose buvo numatytos tos prievolės. Dabar šitų prievolių teisiškai nėra. Kaip tada suprasti šitą papildomą žingsnį, kai pagrindiniai aktai panaikina, o mes imamės kokių specialių…

V. ŠADREIKA. Jeigu būtų Lietuvos Respublikos karinės prievolės įstatymas, tada tikrai nereikėtų tokio žingsnio. Tokio karinės prievolės įstatymo mes Lietuvos Respublikoje neturime.

BALSAS IŠ SALĖS. Bet ar galioja Lietuvos Respublikoje sąjunginiai?..

PIRMININKAS. Aš leidžiu sau nutraukti teorinį ginčą, gerbiamasis deputate, ir pateikiu klausimą deputatui Z. Vaišvilai.

BAISAS IŠ SALĖS. Siūlau nutraukti klausimus, pasisakymus, nes klausimai virsta diskusijomis.

PIRMININKAS. Aš kaip tik norėjau atkreipti gerbiamųjų deputatų dėmesį, kad jie dabar klaustų, bet ne diskutuotų. Ar dar turite kas nors klausimų? Prašom deputatą M. Čobotą.

M. ČOBOTAS (Geležinkelio rinkiminė apygarda). Ar jūs specialiai nieko neparašėt apie karinių komisariatų likimą? Matyt, irgi reiktų pabrėžti, kad jie mums nereikalingi. Ir antras klausimas. Yra toks pasakymas „svetimos valstybės“. Gal paryškinkim „svetimos, bet draugiškos“. Kad sušvelnintume.

V. ŠADREIKA. Aš atsakau deputatui M. Čobotui. Vakar buvo priimtas mūsų įstatymas, kad visi sąjunginiai-respublikiniai organai pereina Respublikos žinion. Vadinasi, Lietuvos TSR komisariatas jau yra Lietuvos Respublikos žinioje.

Gerbiamasis Čobotai! Per visą naktį aš miegojau tik vieną valandą, nes visą naktį skambėjo telefonas. Ką daryti su tais vaikais? Daug jų šiandieną yra mūsų komisijoje, ir jie laukia. Kariškiai paliks ramybėje, jeigu bus sustabdytas Visuotinės karinės prievolės įstatymas.

Teoriškai mes galime ginčytis, bet jūs supraskite, kad negalėsime pradėti jokių derybų su TSRS gynybos ministerija.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamieji. Deputatas Č. Stankevičius paskaitys labai trumpą pareiškimą.

Č. V. STANKEVIČIUS. Aš suprantu, kad čia nelogiškas pasiūlymas. Siūloma priimti įstatymą, kildinamą iš negaliojančios Konstitucijos 70 straipsnio. Gal mes šitą problemą galėtume išspręsti, labai nežymiai pakeitę pateiktus įstatymų projektus, t. y. nesustabdyti, bet pripažinti netekusiais galios nuo 1990 m. kovo 11 d., neaiškindami, ar jie automatiškai neteko galios?

PIRMININKAS. Ačiū. Pasisakys deputatas Z. Vaišvila.

Z. VAIŠVILA (Ventos rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Tai dar vienas šios dienos pavyzdys, kai mes psichologiškai nesuprantam, ką padarėm vakar. Kad visiškai aiškiai išspręstume šitą klausimą, siūlau priimti trumpą nutarimą, kuriuo TSRS ginkluotosios pajėgos skelbiamos svetimos šalies pajėgomis. Tada viskas automatiškai išsisprendžia. Tada tas kreipimasis tinka, ir svetimos valstybės negali kviesti jaunuolių tarnauti.

PIRMININKAS. Ačiū. Pasisakys deputatas A. Butkevičius.

A. BUTKEVIČIUS (Garliavos rinkiminė apygarda). Siūlyčiau atsižvelgti į gerbiamojo V. Šadreikos ir gerbiamojo Č. Stankevičiaus pasiūlymus. Jeigu šitas ginčas kyla čia, vadinasi, jis gali kilti ir kitose vietose. Bus paprasčiau naikinti šituos veikiančius įstatymus.

Ir dar. Norėčiau paremti pirmąjį dokumentą – Kreipimąsi į TSRS Prezidentą, pateiktą Mečio Laurinkaus. Ten visur minima „Respublikos teritorijoje“. Kadangi dokumentas bus verčiamas į kitas kalbas, gali būti neaišku, ką turime omeny. Vertėtų rašyti „Lietuvos valstybėje“. Tai, manau, esminė pataisa.

PIRMININKAS. Ačiū. Kalbės deputatė V.Jasukaitytė.

V. JASUKAITYTĖ (Vilkaviškio rinkiminė apygarda). Gerbiamieji! Man iš tikro nepaprastai gaila, kad kareivių

klausimas susilaukia tiek įvairių interpretacijų. Klausimas, kuris yra pats skaudžiausias. Dabar norėčiau (manau, kad juristai išsiaiškins dėl šitų įstatyminių dalykų) porą žodžių dėl to kreipimosi į Prezidentą.

Kreipimesi visiškai nematyti tos baisios padėties, kurioje atsidūrė 50 tūkstančių Lietuvos vaikų. 50 tūkstančių! Kam mes kalbame apie įstatymus? Gerai, kalbėkime ir apie įstatymus, bet atsiminkime, kad mes turime reikalauti tuos vaikinus parvežti, grąžinti, garantuoti dėl jų sveikatos ir gyvybės. Visi žinome, kad juos parveža ir nukankintus, kaip parveždavo iki šiol. Nuo šiol jų bus dar daugiau.

Aš esu už antrąjį variantą, bet jame būtina konstatuoti šitą vaikų padėtį ir kategoriškai reikalauti užtikrinti jų gyvybę ir saugumą. Nemanau, kad iš karto bus galima juos visus grąžinti.. Tai nerealu.

Taigi mes turime žinoti, ko reikalaujame pirmiausia. Yra statybiniai batalionai, kurie nieko bendro neturi su gynyba, kur žmonės dirba vergiškom sąlygom, kur jie kankinami fiziškai. Mes tai turim akcentuoti. Trečią kartą kartoju, kad pirmiausia turi būti parvežami tie, kurie kenčia nuo nestatutinių santykių, ligoninėse, psichiatriniuose skyriuose, kurie prašosi pagalbos. Paskui iš statybinių būrių ir iš karštų taškų – iš Užkaukazės regiono. Būtinai. Prašau visus nebesigińčyti, o pagalvoti apie 50 tūkstančių mūsų žmonių. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū deputatei. Jums bus klausimų.

BALSAS IŠ SALĖS. Ar skaičius 50 tūkstančių tikslus?

V. JASUKAITYTĖ. Apytikris.

V. ŠADREIKA. Apie 48. Už Respublikos ribų 38 tūkstančiai.

V. JASUKAITYTĖ. Reikėtų daugiau pasitikėti šitoje komisijoje dirbančiais žmonėmis. Ten suplaukia duomenys, kurių kiti, kaip aš matau, net neįsivaizduoja. Ačiū už dėmesį,

PIRMININKAS. Ar kas nors nori paklausti deputatės V. Jasukaitytės? Ar tik pasisakyti? Prašau atleisti, deputate L. N. Rasimavičiau, bet deputatas V.Katkus jau seniau stovi prie mikrofono. Prašau.

V. KATKUS (Saulėtekio rinkiminė apygarda). Siūlau atsisakyti emocingų kalbų ir pereiti prie konstruktyvių sprendimų ir pasiūlymų. Visi mes šitą padėtį puikiai žinome. Bet mums reikia konstruktyvių sprendimų.

PIRMININKAS. Ačiū. Priimu deputato V. Katkaus repliką kaip pastabą posėdžio pirmininkui.

L. N. RASIMAVIČIUS (Kuršių rinkiminė apygarda). Tų vaikinų, kurie jau iš Tarybinės armijos pabėgo ir peržengė Lietuvos sieną, atgal grąžinti jokiu būdu negalima. Tie, kurie bus pagauti pakeliui, mūsų jurisdikcijai kol kas nepriklauso. Kad nebūtų ginčo šiuo klausimu, mes vakar priėmėme priedą Nr. 4 – „Nutraukti 1977 m. spalio 7 d. TSRS Konstitucijos, taip pat TSRS ir sąjunginių įstatymų pagrindų, kitų TSRS įstatymų“, visai nekenktų, kad čia pridėtume „tarp jų ir karinės prievolės įstatymų galiojimą“. Tada daugmaž išsispręstų.

PIRMININKAS. Ačiū. Nori pasisakyti deputatas K. Motieka.

K. MOTIEKA (Raseinių rinkiminė apygarda). Aš norėčiau pradėti nuo to, kuo baigė gerbiamasis L. Rasimavičius. Manyčiau, kad kaip tik ten nemaišytų [nekenktų] toks intarpas. Primenu, kad tarp septynioliktosios sesijos nutarimų yra ir nutarimas dėl kariuomenės. Ten užrašyta, kad mes negalime traukti nei baudžiamojon, nei administracinėn atsakomybėn. Šitų įstatymų veikimas yra sustabdytas. Kita vertus, yra rengiama alternatyvinė tarnyba.

Žodžiu, yra daug priemonių jiems ginti ir, man atrodo, kad nereikia čia mūsų visų agituoti, sakyti, kad mes čia ko nors nedarom arba kas nors tam priešinasi. Aš labai gerbiu gerbiamosios V. Jasukaitytės aktyvumą, bet labai pasigendu konkrečių pasiūlymų.

Aš irgi jaučiuosi baramas, kažkaip nejauku klausyti. Manau, kad kiekvienam iš mūsų nejauku. Lyg visi kalti, o niekas nieko nedaro.

Dabar dėl pasiūlyto dokumento – Kreipimosi į TSRS Prezidentą. Aš palaikau deputato M. Laurinkaus, antrąjį variantą. Man labai patiko šita preambulė, tik 1 punkto pradžią norėčiau taip suformuluoti (prašyčiau apsvarstyti, aš visiškai neperšu): „Nuo 1940 m. birželio 15 d. Tarybinės armijos dalinių buvimas Lietuvos teritorijoje neturėjo ir dabar neturi teisinio pagrindo. Vadovaudamasi tebegaliojančios 1920 m. liepos 12 d. Taikos sutarties pirmojo ir antrojo straipsnių nuostatomis, Lietuvos vyriausybė kviečia TSRS vyriausybę pritarti jos pasiūlymui artimiausiu, abiem šalims palankiu metu pradėti derybas dėl paminėtų dalinių statuso, dislokavimo ir visiško išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos“.

Toliau – kaip tekste. Tik tai irgi su nedideliu pataisymu. Tai, ką aš siūliau, buvo vietoj pirmojo sakinio. Tas sakinys „kol galioja“ skambėtų taip: „Kol tai nebus išspręsta, TSRS ginkluotosios pajėgos, vidaus, valstybės saugumo ir pasienio kariuomenė neturėtų vykdyti Respublikos teritorijoje manevrų, perdislokavimo ir esamo kontingento didinimo“. Ir toliau. „Tuo pačiu Lietuvos vyriausybė užtikrins Tarybinės armijos karių, karininkų ir jų šeimų saugumą Lietuvoje“.

Ir 2-me straipsnyje būtų toks nežymus pakeitimas. Aš prašyčiau nemanyti, kad konkuruoju su jūsų variantu. Siūlau taip: „Lietuvos žmonės ir Lietuvos Aukščiausioji Taryba nori, kad už Lietuvos ribų esantys Respublikos piliečiai – kareiviai, karininkai ir jų šeimos – būtų apsaugoti (čia nebuvo to žodžio) ir nedelsiant – saugiai grąžinti į Lietuvą“.

Tai tiek. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas M. Laurinkus anksčiau prašė žodžio.

M. LAURINKUS (Rietavo rinkiminė apygarda). Aš turiu keletą pastabų. Visų pirma dėl deputato V. Šadreikos. Kodėl jis tą klausimą taip kelia? Todėl, kad tai, kas mums aišku, nėra aišku kitiems. Kam kitiems? Karininkams, atvykstantiems čia paskui pabėgusius kareivius. Kodėl, kokiu pagrindu jie negali imti jėga atgal? Štai dėl ko kyla tas klausimas. Nėra aišku šiuo metu dirbančiai komisijai, kuri iki šiol stengdavosi perkelti mūsų kareivius arčiau tarnauti, perkelti į kitą dalinį, Dabar, vadinasi, ji niekur neperkels. Ji pasakys, dėl ko taip daro ir gali pagrįsti savo sprendimą. Tai nebus savavališki veiksmai.

Čia nėra prasmės priimti kokį atskirą nutarimą, ką siūlė deputatas V. Šadreika. Manyčiau, gal tada reikėtų surinkti į vieną vietą visus tokius sprendimus pagrindžiančius įstatymus, išversti į rusų kalbą ir pateikti tiems, kam yra neaišku. Kol kas gi niekas nėra skelbta, ir tai yra labai rimtas dalykas.

O toliau siūlyčiau šitaip padaryti. Aš sutinku su gerbiamojo K. Motiekos pastaba, kad daug klausimų kyla dėl Saugumo statuso, kadangi tai yra taip pat ir sukarinta įstaiga, ir daug kas tinka čia. Jeigu išvedama visa kariuomenė, tai išvedamas visas Saugumas su viskuo. Reikia tuos dalykus svarstyti.

Dar man pačiam atėjo į galvą viena pastaba. Nereikėtų niekur mūsų dokumentuose vartoti „Tarybinė armija“, o „TSRS ginkluotosios pajėgos“. Todėl, kad į Tarybinės armijos sudėtį neįeina pasienio kariuomenė ir Saugumas.

Dabar taip. Jeigu pastabas išreiškę deputatai sutiktų jas pateikti per labai trumpą laiką, tai mes parengsim galutinį tekstą ir siūlysiu už jį balsuoti.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Ar jums nebūtų priimtina ta formulė, kurią pasiūlė deputatas Č. Stankevičius? Joje sakoma: ne sustabdyti galiojimą, o pripažinti negaliojančiais, konstatuoti faktą. Ir tai būtų viename dokumente.

BALSAS IŠ SALĖS. Bet nurodant, kad tai įvyko nuo vakar dienos, nuo Nepriklausomybės paskelbimo momento, o ne nuo šios dienos.

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputatas Č. Stankevičius galėtų perskaityti tekstą. Šiek tiek vėliau bus pataisytas. Ačiū.

Ar stovintieji prie mikrofono nori paklausti, ar pasisakyti? Prašom deputatą E. Vilką.

E. VILKAS. Pasisakyti.

PIRMININKAS. Atsiprašau. Prašom deputatą Z. Juknevičių.

Z. JUKNEVIČIUS (Mažeikių rinkiminė apygarda). Aš noriu trumpai pasisakyti. Mano požiūriu, nepriimtinas nei deputato V. Šadreikos siūlymas, nei pasiūlymas realizuoti jau vakar mūsų priimtą 4-ąjį aktą. Mano supratimu, kad viskas būtų aišku, mums reikia pasinaudoti Aukščiausiajai Tarybai suteikta galimybe išaiškinti įstatymą. Reikėtų surinkti visus tuos (nes praktikoje ne visiems gali būti aišku), kurie sustabdyti, surinkti juos, ir tame išaiškinime pasakyti, kad visos šiuo metu iškeltos baudžiamosios bylos turi būti nutrauktos pagal 79, 210 ir 211 straipsnius. Ir visi nuteistieji per tą laikotarpį turi būti reabilituojami, jie yra reabilituojami. Tai ir su A. Sakalausko byla susijęs atvejis bei kiti.[16]

Ir aš dar norėčiau truputį replikuoti gerbiamajam deputatui L. N. Rasimavičiui, kuris sako: „jeigu pilietis ten pakliūva į mūsų jurisdikciją…“ Jis – Lietuvos pilietis, jis turi būti ginamas mūsų įstatymų. Praktiškai dabar taip nėra, kadangi mes nesugebame pasiimti, bet jis jau nuo vakar dienos neturi tos pareigos tarnauti TSRS ginkluotose pajėgose. Todėl aš sutinku dalyvauti, ar tai bus pavesta šiai darbo grupei – Krašto apsaugos ir teisėtvarkos, ar kitai komisijai, kuri parengtų projektą – Aukščiausiosios Tarybos

[16] Primenamas plačiai nuskambėjęs įvykis, kai konvojuojamus kalinius sargybinis iš Lietuvos, kurį kankino ir žemino kiti sargybiniai, iššaudė savo kankintojus.

išaiškinimo šio 4-ojo akto, kur pasakyta ‚sustabdyti visų įstatymų, kurie prieštarauja Laikinajam Konstitucijos Įstatymui, galiojimą“.

PIRMININKAS. Aš norėčiau jūsų paklausti, kiek tai galėtų užtrukti?

Z. JUKNEVIČIUS. Tai galėtų užtrukti. Rytdienai būtų galima.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašom deputatą E. Vilką.

E. VILKAS (Panemunio rinkiminė apygarda). Aš pirmiausia noriu pasisakyti procedūros klausimu. Nederėtų niekada svarstyti po du klausimus iš karto. Mes pradėjom svarstyti kreipimąsi, dabar pradėjome svarstyti: priimti ar nepriimti kokį įstatymą. Aš turiu pasiūlymą. Vienas pasiūlymas – kreipimosi klausimu. Aš siūlau balsuoti pateiktą deputato K. Motiekos redakciją, o antruoju klausimu siūlau, jeigu reikia, sudaryti komisiją ir nesvarstyti jokių klausimų ekspromtu, kad komisija pateiktų įstatymo projektą. Ir apskritai šitą reikėtų prisiminti visam laikui.

PIRMININKAS. Ačiū gerbiamajam deputatui už pastabas. Tik noriu priminti, kad mes dar neturime sudarytų komisijų ir pradėjome iš esmės dirbti tik nuo vakar. Išankstinis pasirengimas yra gana sunkus. Ačiū. Kas dar nori ką nors pasakyti? Deputatas V. Šadreika.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Aš tikrai palaikau gerbiamąjį akademiką E. Vilką, kad reikia priimti kreipimąsi, koks pateiktas gerbiamojo K. Motiekos ir gerbiamojo M. Laurinkaus, su visais papildymais, ir visus prašau balsuoti už jį, už tą kreipimąsi. Tai viena. Antra. Prašau, kad būtų vis dėlto sudaryta komisija tiems pasiūlymams, kuriuos aš pateikiau, nes tai yra gyvybinis reikalas. Supraskite, už Respublikos ribų tarnauja 38 tūkstančiai jaunuolių. Jų likimas mūsų rankose. Ir tai galima būtų parengti šiandien, o rytdienai pateikti. Ačiū už dėmesį.

PIRMININKAS. Ačiū jums. Kalbės deputatas V. Žiemelis.

V. ŽIEMELIS (Raguvos rinkiminė apygarda). Kreipimasis, matyt, ne į Prezidentą, o į Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką.

Aš norėčiau paklausti, ar visiems aiškus tas tekstas, už kurį dabar siūloma balsuoti, nes vieną mes turime, o kitas buvo skaitomas, ir po to ilgai diskutuojama. Ar labai sunku būtų mums turėti rankose ir tą antrąjį tekstą? Yra toks techniškas klausimas. Kitas dalykas, kad mes neturime nutolti nuo to, į ką visą laiką apeliuoja deputatas V. Šadreika, kad reikia padaryti tam tikrą įstatyminį aktą, kurį visai neblogai formulavo deputatas Č. V. Stankevičius. Kaip tam tikra konstatacija, kad tie įstatymai Lietuvoje neveikia. Tiktai konstatacija. Tai nebus joks pripažinimas, kad jie šiandien dar veikė, po to, kai mes vakar padarėme esminį nutarimą.

PIRMININKAS. Ačiū. Ar nebūtų priimtinas toks formulavimas? Ypač noriu paklausti projekto autorių. Padauginti šįvakar pataisytą projektą vargu ar begalima. Gerbiamasis deputate M. Laurinkau, ar galėtų jūsų kreipimasis palaukti iki rytojaus ryto? Jūs jį pataisytumėt, padaugintumėt, ir deputatai, atėję į sesiją, jį turėtų.

M. LAURINKUS. Iki kada šiandien tęsis sesija?

PIRMININKAS. Aš nemanau, kad šiandien turėtų tęstis ilgiau kaip iki 19 valandos. Laikas pereiti prie normalesnio darbo ritmo. Projekto autorius sutinka šį kreipimąsi atidėti iki rytojaus ryto, tada mes jį pataisytą turėsime rankose. O dabar grįžkime prie dviejų Aukščiausiosios Tarybos nutarimų, kuriuos pateikė deputatas V. Šadreika. Jie labai trumpi. Aš noriu paklausti, ar jie svarstytini, ar sutinkate juos svarstyti? Jų tekstų neturite, bet jie – vos vienas sakinys. Ir vienas, ir kitas.

Galima? Taigi, man atrodo, aš perskaitysiu dar kartą tekstus su deputato Č. V. Stankevičiaus pataisymu, juo labiau, kad autorius su juo sutiko. Turint galvoje, kad išaiškinimas, kurį minėjo deputatas

Z. Juknevičius, taip pat, matyt, turi būti. Aš noriu paklausti deputato Z. Juknevičiaus, ar nesikirs vienas su kitu nutarimas dėl pripažinimo negaliojančiais ir išaiškinimas?

*Z. JUKNEVIČIUS.*Man atrodo, nesikirs, nes išaiškinimas bus kur kas platesnis.

PIRMININKAS. Ačiū. Taigi teisinės kolizijos nebus, jeigu mes priimsime šitą, o paskui dar ir išaiškinimą. Skaitau tekstus: „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas. „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo pripažinimo netekusiu galios Lietuvos Respublikos teritorijoje."

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutaria pripažinti 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karines prievolės įstatymą netekusiu galios Lietuvos Respublikos teritorijoje nuo 1990 m. kovo 11 d." Toks tekstas.

V. LANDSBERGIS. Atleiskite. Ar negalima būtų pasakyti, kad tas įstatymas neveikia, negalioja Lietuvoje? Atleiskite, deputate, ar negalima būtų pasakyti tiesiog, kad jis negalioja?

V. ŠADREIKA. Jeigu galima, gerbiamasis Pirmininke, su jūsų konstatacija visiškai sutinku, jog būtent Aukščiausioji Taryba konstatuoja, kad toks ir toks įstatymas Lietuvos Respublikos teritorijoje negalioja.

PIRMININKAS. Gal būtų man leista, nors pirmininkui tai ir nedera? Man atrodo, jeigu mes pasakysime, kad mes laikome, tai gali kiti pasakyti, kad jie laiko kitaip. Man atrodo, kad mes turime konstatuoti.

V. ŠADREIKA. Dėl kitų Baudžiamojo kodekso 79, 210, 211 ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnių pripažinimo negaliojančiais, tai juk yra Tarybų Sąjungos normos, inkorporuotos į mūsų Baudžiamąjį kodeksą, todėl jas reikia pripažinti negaliojančiomis.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau gerbiamąją deputatę.

BALSAS IŠ SALĖS. Aš noriu paklausti, kaip turėtų būti, kad nebūtų užmiršta ta žmonių grupė, kurie norėtų eiti į kariuomenę? Ir dar tokių atsiras, kurie norės eiti į kariuomenę. Prašau šitą įtraukti.

V. ŠADREIKA. Gerbiamoji deputate, aš manau, štai kaip turi būti sprendžiama. Priimtas mūsų Nepriklausomybės aktas, priimti kiti dokumentai, prasidės derybos. Mūsų naujai sudaryta Vyriausybė ves derybas. Ir, žinoma, jeigu Lietuvoje atsiras tokių Lietuvos piliečių, kurie norės tarnauti Tarybų Sąjungos armijoje, tai jie vyks į užsienio valstybės armiją, būtent pasisamdyti, kaip į Jungtinių Amerikos Valstijų armiją, gali ir į kitų šalių. Tik taip supranta mūsų komisija.

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputate, ar jūs tada nesiimtumėte suformuluoti pagal padarytas pastabas, išreikštas nuomones (aš manau, kad tai ilgai netruks) ir paskelbti tekstus.

Kreipimosi „Lietuvos žmonių kvietimas santaikai“ projekto svarstymas

Dabar grįžkime prie pareiškimo. Dar negalime grįžti, nes nėra pareiškimo autorių. Aš matau redakcinę komisiją. Atsiprašau. Aš manau, kad turbūt galima atidėti šį klausimą, kol bus suderinti tekstai ir kreipimosi, ir šių dviejų mūsą išaiškinimų. Ar sutinkate? Tada, manau, galima grįžti prie Kreipimosi į Lietuvos žmones. Matau, kad deputatas S. Šaltenis jau yra salėje. Jūs galite pateikti suderintą tekstą? Prašau.

S. ŠALTENIS (Utenos rinkiminė apygarda). Po redagavimo taip atrodo tas dokumentas. „Lietuvos žmonių kvietimas santaikai. Išsipildė Lietuvos žmonių lūkesčiai! Lietuva po kruvinų istorijos pamokų prisikelia šviesiam ir teisingam gyvenimui. Džiaugdamiesi ir sveikindami suvokiame, kokį sunkų gavome palikimą: griūvančią ekonomiką, nugyventą kaimą ir miestą, ir patį žmogų. Kaip niekada mums reikalingas ryžtas ir tikėjimas savo

jėgomis, trokštant matyti civilizuotą ir didžiai kultūringą Lietuvą garbingoje Europos tautų bendrijoje. Trumparegiški tarpusavio vaidai, pavydas, savųjų skirstymas į „blogus“ ir „gerus“ pagal anketinius duomenis, partiškumą ir tautybę, pamiršus sugebėjimus, gali būti pragaištingas. Net ir smukę, negailestingos sistemos palaužti, suklaidinti, sukiršinti, prasigėrę, mele ir nedorybėse paskendę, šnipinėję, skundę, melagingai kaltinę savo artimą – visi yra tos pačios motinos Lietuvos vaikai: niekam neturi būti užkirsta galimybė prisikelti, išpažinti savo kalies ir sugrįžti į doros kelią. Nepriklausomybė – tai ne rūstus paskutinis teismas, ne aklas atpildo siekimas, ne laimėtojų triumfas, o mūsų istorinio susitaikymo, mūsų garbės, meilės ir atgimimo nenutrūkstantis kelias“. (P l o j i m a i.)

PIRMININKAS. Ačiū. Ar jau būtų galima balsuoti?

V. LANDSBERGIS. Aš norėčiau padaryti redakcinių pastabų. Nežinau kodėl, bet girdėjau kalbant apie nugyventą kaimą. Suderinote? Taip. Aš tą kaimą kitaip įsivaizduočiau, gal sutrikdytą.

S. ŠALTENIS. „Nugyventas“, vadinasi, mes visi nugyventi. Mes sakome, kad ir miestas, ir kaimas, ir mes patys nugyventi. Tai – visos sistemos produktas.

V. LANDSBERGIS. Man atrodo, tai pernelyg literatūriška. Kažin ar žmogui bus suprantama, kad jis yra nugyventas. Gal tikrai „išvargintas žmogus“ būtų suprantamiau. Jūs manote, kad tai neturi reikšmės? Aš manau, kad turi. Aš labai norėčiau, kad kur nors būtų akcentuojamas darbas, kad darbas turi būti gerbiamas pas mus. „Pamiršus darbą ir sugebėjimus“.

S. ŠALTENIS. Tai gal jūs, profesoriau, ir pataisykite.

V. LANDSBERGIS. Ne, ką aš taisysiu. Paimkite ir pažiūrėkite.

A. DEGUTIS (A r i o g a l o s r i n k i m i n ė a p y g a r d a). Norėčiau prisidėti prie gerbiamojo profesoriaus žodžių. Susitikau su kaimo žmonėmis, dabar ilgą laiką bendrauju su jais. Jie tikrai įsižeis dėl „nugyvento kaimo“, tarsi jie patys ir nugyveno. Aš tokių

pokalbių esu girdėjęs, ir reikėtų sušvelninti, nes tie žmonės tikrai nėra patys kalti, kad taip yra įvykę. O čia atrodo, lyg jie patys nugyveno.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašom deputatą K. Sają.

K. SAJA (Smėlių rinkiminė apygarda). Aš nenoriu užgauti prieš mane kalbėjusio jauno savo kolegos. Bet mes esame iš tikrųjų nugyventi. Mes atpratome suvokti metaforą. Šis kreipimasis prilygsta gražiam manifestui, tai yra gražiausias dokumentas, po mūsų laisvės, ką mes vakar priėmėme. Aš galvoju, išmokim, pajauskim poetinį žodį. Argi mūsų kaimas iš tiesų nenugyventas? Jei jame pasitaiko gerų kolūkių, tai dar nereiškia, kad jis yra nenugyventas, mielieji. Ar mes visi suvoksime tik biurokratinę kalbą? Aš labai kviečiu balsuoti ir nustoti diskutuoti. (Plojima i.)

PIRMININKAS. Ačiū. Ar Aukščiausioji Taryba pritartų deputato K. Sajos pasiūlymui, aš supratau, kalbant biurokratine kalba, nutraukti diskusijas.

V. LANDSBERGIS. Aš nenorėčiau pritarti deputato K. Sajos požiūriui. Aš taip pat esu važinėjęs po kaimus ir kalbėjęs su žmonėmis. Žinau, kad kai kada net kokia nors užuojauta ir tai įžeidžia, ir žmonės nesupranta, jiems atrodo, kad juos žemina. Labai atsargiai reiktų elgtis su šiom labai gražiom poetinėm metaforom ten, kur jos gali būti nesuprastos.

E. GRAKAUSKAS (Kartenos rinkiminė apygarda). Ar galima pasiūlyti kompromisinį variantą?

PIRMININKAS. Prašom.

E. GRAKAUSKAS. Man rodos, toks būtų kompromisinis terminas – „alinamą kaimą ir miestą“.

V. LANDSBERGIS. Buvo gražus pasiūlymas – „nuskriaustą kaimą“.

PIRMININKAS. Gerbiamieji! Kada yra keli variantai dokumente, reikia balsuoti dėl kiekvieno. Vargu ar šį mūsų kvietimą galima

laikyti parlamentiniu dokumentu, vis dėlto reikėtų mums susitarti, kaip yra gražiau, o ne balsuoti dėl kiekvieno žodžio. Taip, mes galime parašyti labai tiksliai, bet paskui jis niekam nebebus reikalingas.

BALSAS IŠ SALĖS. Arba mes jį priimam tokį, koks yra, arba sugebam parašyti geresnį. Tai yra emocinis tekstas, parodantis naujos Vyriausybės naują stilių. Mes mokam kreiptis į žmones ne vien biurokratine kalba, o gyvesne. Kas sugeba parašyt geresnį, tai tegu ir rašo. O jį baksnot tikrai neverta.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Dar noriu suteikti žodį deputatui R. Gudaičiui ir, matyt, pradėsim balsuoti.

R. GUDAITIS (Kazlų Rūdos rinkiminė apygarda). Aš labai prašau gerbiamųjų deputatų balsuoti. Man atrodo, kad gerbiamojo deputato S. Šaltenio pateiktas dokumentas tikrai yra priimtinas. Nepamirškim, kad mus stebi dabar Lietuva, ir mūsų šita diskusija atrodo tikrai labai keistai.

PIRMININKAS. Man atrodo, kad kaip tik Lietuvai stebint bus aišku, dėl ko mes priimam vieną žodį, o ne kitą. Kaip tik Lietuvoj ir supras, kad mes ne užgaut norėdami tai darom, o norėdami parodyti tikrąją padėtį ir mūsų kaime, ir mūsų mieste. Todėl aš manau, kad iš tikrųjų galima būtų baigti diskutuoti, ir jeigu jūs nepriešta-raujat, kviesčiau balsuoti.

V. LANDSBERGIS. Kadangi dokumentą reikės pasirašyti man, tegu būna man palikta teise padaryti sprendimą tuo atveju, kur jums atrodo neesminis skirtumas, o man atrodo didesnis skirtumas.

PIRMININKAS. Vis dėlto aš manau, kad Aukščiausioji Taryba turi spręsti. Jūs dar turite pasiūlymą?

V. LANDSBERGIS. Aš noriu štai ką pasakyt. Žmonės skaitys tekstą, ir po juo bus mano parašas. Aš negaliu savintis poetinių tekstų autorystės.

V. PIKTURNA (Kretingos rinkiminė apygarda). Palaikydamas deputatą V. Landsbergį, gerbiamąjį Pirmininką, aš einu

į kompromisą, kad rytoj parengsiu tekstą. Aš balsuoju prieš šį tekstą, kuris yra dabar pateiktas Aukščiausiajai Tarybai.

PIRMININKAS. Gal jūs galėtumėt pateikti motyvus?

V. PIKTURNA. Toks kvietimas nekviečia tautos į santaiką.

PIRMININKAS. Ir vis dėlto būtų gerai išgirsti motyvus, tada bus galima balsuojant žinoti, už ką balsuojama.

BALSAI IŠ SALĖS. (Negirdėti.)

V. LANDSBERGIS. Galima atidėti.

V. PIKTURNA. Jeigu reikės, aš parengsiu.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas Č. Stankevičius prieš tai prašė žodžio, paskui suteiksime jums.

Č. V. STANKEVIČIUS. Aš norėčiau pakviesti į santaiką gerbiamuosius deputatus, ir tai būtų pavyzdys, kviečiant į santaiką tautą.

A. DEGUTIS (Ariogalos rinkiminė apygarda). Aš čia norėčiau paremti gerbiamąjį V. Pikturną. Pažiūrėkit, kokie žodžiai: „kruvinas, nugyventas“, paskui „vaidai“, „pavydas“, „pragaištingas“, „nehumaniškas“, „prasigėręs“, „melas“, „nedorybė“, „šnipinėjimas“, „skundai“. Tokiais žodžiais kreipiamės į Lietuvos žmones. Taip yra, bet jie nežino, ko sulauksim rytoj. Mes dabar sutinkam juos tokiais žodžiais.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas S. Pečeliūnas.

S. PEČELIŪNAS (Pirmojo Alytaus rinkiminė apygarda). Aš norėčiau trumpą repliką. Gerbiamasis Pirmininke, jūs pasirašote dokumentus ne savo vardu, o Aukščiausiosios Tarybos įgaliotas, jūs pasirašot visų mūsų vardu. (Plojimai.)

PIRMININKAS. Ačiū. Aš maniau, kad bus replika man. Gerbiamieji, kada mes negalim priimti tokių iš tikrųjų svarbių ir mums, ir Lietuvos žmonėms dokumentų vieningai, galbūt iš tikrųjų Lietuva, pamačiusi mūsų diskusiją, supras, kad mes norime tarti būtent tokį žodį, kuris būtų pats geriausias, pats tinkamiausias, mažiausiai įžeidžiantis ir labiausiai vienijantis. Matyt, niekas nesijaudins dėl

to, kad šitą pareiškimą mes priimsime, tarkim**,** rytoj, suderinę tarpusavio nuomones. Laikau šitą diskusiją baigtą. Manau, kad rytoj mes galėtume priimti ir antrąjį dokumentą – Kreipimąsi į tautines bendrijas, nes jie yra tarpusavy labai susiję.

Be jokios abejonės, jeigu deputatai yra kitokios nuomonės, prašau ją pareikšti. Buvo siūlyta balsuoti dėl dokumento ir buvo siūlyta parengti dar vieną, kad būtų galima suderinti. Todėl siūlau balsuoti.

Kas už tai, kad priimtume šiandien gerbiamojo S. Šaltenio ir redakcinės komisijos pateiktą projektą? Alternatyva bus – kas už tai, kad pabandytume dar suderinti nuomones, jį toliau tobulindami ir skaitydami rytoj dar kartą. Kas už pirmąjį pasiūlymą, kad priiminėtume šiandien pateiktąjį dokumentą?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Atsiprašau, ar deputatas A. Butkevičius ir kiti dalyvavo balsuojant, ar ne?

PIRMININKAS. Prašau atleisti, gerbiamieji Balsų skaičiavimo komisijos nariai, jūs neturėtumėt kištis į balsavimą. Už pirmąjį variantą, už tai, kad šiandien priimtume. Ačiū. Kas už tai, kad ieškotume dar geresnio varianto ir rytoj balsuotume? Ar galima sužinoti rezultatus?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už pirmąjį variantą balsavo 59 deputatai. Už antrąjį – 45.

PIRMININKAS. Kas susilaikė?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Susilaikė 7 deputatai.

PIRMININKAS. Manau, kad tenka priiminėti šiandien. Kiek aš suprantu, iškilo pagrindinės dvejonės, pagrindinis nesutarimas dėl kaimo padėties įvertinimo. Ar autoriai sutinka, kad žodis „nualintas“ būtų pakeistas kokiu nors kitu?

BALSAS IŠ SALĖS. Pats jokiu būdu nenoriu įžeisti to kaimo. Prašau pakeisti. Jeigu mūsų žmonės nesupras, tai tikrai galima pakeisti. Argi čia sunku?

PIRMININKAS. Prašau deputatą L. Milčių. Mes balsavome, kad priiminėtume.

L. MILČIUS (Vilkijos rinkiminė apygarda). Gerbiamieji deputatai! Aišku, labai gerai kaime gražūs žodžiai, tačiau kaimas atleis, jeigu tų gražių žodžių ir nebus tiek pasakyta. Jis laukia daug daugiau konkrečių darbų. Kokį mes bepriimtume šiandien kreipimąsi, svarbiausia sudaryt tinkamą agrarinę komisiją ir pradėti darbą. Laukia ekonominiai sprendimai, laukia kainų sprendimai ir kiti vyriausybiniai sprendimai. Negaiškime su gražiais žodžiais, pradėkim konkrečiai dirbti komisijose, tada duosim didesnę naudą. Ačiū. (Plojimai.)

PIRMININKAS. Ačiū. Pritariu jūsų žodžiams. Prašau pasisakyti.

BALSAS IŠ SALĖS. (Negirdėti.)

PIRMININKAS. Ar būtų daugumai deputatų priimtinas žodis „nualintas“?

V. LANDSBERGIS (Kniaudiškių rinkiminė apygarda). Jeigu jau įklimpom į redakciją. Autorius pasiūlė ieškoti konsensuso.

Kodėl aš keliu tą klausimą? Man atrodo, kad pasakymas „nugyventas kaimas“ gali būti suprantamas taip, lyg patys kaimo žmonės jį nugyveno. Žinoma, galima suprasti ir kitaip. O galima ir taip. Aš nenorėčiau, kad būtų tokia galimybė. Štai ir viskas. Pasakyti „nuskriaustas kaimas“ reikštų, kad kažkas kitas nuskriaudė.

PIRMININKAS. Gerbiamieji! Naudodamasis pirmininko teise, nutraukiu diskusijas, nebeleidžiu pasisakyti niekam. Matau du variantus: „nuskriaustą“, ir taip, kaip buvo – „nugyventą“. Prašau balsuoti dėl tų variantų. Kadangi pirmasis buvo parašytas „nugyventą“, pirmiausia balsuosime dėl to.

Kas už tai, kad būtų parašytas žodis – „nugyventą kaimą“? Ačiū. Kas už tai, kad būtų įrašytas žodis „nuskriaustą“? Prašau pakelti mandatus.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už „nugyventą kaimą“ – 45 deputatai. O „nuskriaustą kaimą“ pripažįsta 41 deputatas.

PIRMININKAS. Kadangi nė vienas variantas nesurinko pusės balsų, esame krizėje. Gerbiamieji, ar mums nebūtų priimtinas variantas balsuoti ir priimti dokumentą ir leisti labiausiai besiginčijančioms pusėms surasti patį tinkamiausią žodį? Reikia dirbti konkrečius darbus, o mes labai ilgai gaištam su atskirais žodžiais. Leidžiu sau padaryti tokią pastabą. Prašau pasisakyti deputatą R. Ozolą.

R. OZOLAS (Rėkyvos rinkiminė apygarda). Manau, kad ta diskusija yra ne tik savęs diskreditavimas, bet ir parlamento žeminimas.

PIRMININKAS. Ačiū. Priimu.

Ar galima būtų balsuoti už mano suformuluotą pasiūlymą – priimame tekstą ir leidžiame susitarti? Dar kartą kartoju formuluotę. Kas už tai, kad priimtume šitą tekstą ir leistume autoriams suderinti tą labiausiai kliūvančią vietą? Visa kita paliekame taip, kaip yra. Už tai prašau balsuoti. Prašau suskaičiuoti. Ar galima paskelbti rezultatus?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Balsavo 101 deputatas.

PIRMININKAS. Kas prieš? Keturi. Kas susilaikė? Susilaikė 9. Kreipimasis priimtas. Ar gali autoriai pristatyti Kreipimąsi į tautines bendrijas? Prašom deputatą K. Sają.

LR AT kreipimosi į Lietuvos tautines bendrijas priėmimas

K. SAJA (Smėlių rinkiminė apygarda). Jeigu toliau taip dirbsime, matyt, reikės imti kalbos arbitrą, savo parlamente turėti nors vieną lietuviškai mokantį žmogų, kad tokių dalykų nebebūtų.

Aš noriu čia besiginčijančioms pusėms priminti, ar skiriasi tokia sąvoka „nuvarytas arklys“ ir „nusivaręs arklys“? Taigi taip pat kaip „nugyventas“ ir „nusigyvenęs“. Čia, gerbiamasis Pirmininke, jūs buvote visiškai neteisus. Dėl to vieno žodžio. Skirkime „nusigyvenęs“ ir „nugyventas“, „nuvarytas“ ir „nusivaręs“. Nėra sangrąžinės dalelytės. Taigi šiuo atveju S. Šaltenio tekstas nereiškia, jog žmonės kalti, kad kaimas yra nugyventas.

Dabar aš pradedu skaityti pataisytą savo Kreipimąsi. Tikiuosi jūsų pastabų.

„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas.

Įvairini tautinių, religinių bendrijų taikus, draugiškas gyvenimas Lietuvoje mena senuosius Gedimino laikus ir šiandien išlieka mums išmintingos tolerancijos kelrodžiu. Lietuva – bendroji mūsų Tėvynė, ir mes visada laimėdavome, kai negandų metais būdavom vieningi. Toje pačioje Lietuvos žemėje mums teko iškęsti ilgametę svetimųjų priespaudą, kuri ypač pasunkėdavo, kai mūsų nedraugams pavykdavo sukurstyti tarpusavio vaidus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, paskelbusi nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, kviečia visas Respublikos tautines bendrijas broliškam darbui, kurio tikslas – sugrąžinti Lietuvą į laisvų, demokratinių Europos valstybių šeimą, užtikrinti visų Lietuvos piliečių, visų tautinių bendrijų teises puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Visi Lietuvos politiniai ir ekonominiai sprendimai bus daromi, atsižvelgiant į visų Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų interesus, nepažeidžiant jų nacionalinio orumo ir teisių.

Padarysime viską, kad mūsų dori siekimai susilauktų pasaulio pritarimo, kad pasirinktasis kelias vestų į visų mūsų laisvę“.

PIRMININKAS. Ar galime balsuoti? Kas už tai, kad priimtume tokį tekstą, kuris buvo perskaitytas? Ačiū. Kas prieš? Kas susilaikė?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už balsavo 118 deputatų.

PIRMININKAS. Tekstas priimtas. Ačiū. Ar deputatas K. Motieka ir deputatas M. Laurinkus galėtų pristatyti suredaguotą tekstą?

K. MOTIEKA (Raseinių rinkiminė apygarda). Jau parašė. Dabar nunešė spausdinti. Rytoj iš ryto turės kiekvienas deputatas.

PIRMININKAS. Rytoj iš ryto. Labai gerai. Ar deputatas V. Šadreika turi tekstus? Prašau.

V. ŠADREIKA. Prireikė ir gerbiamojo profesoriaus P. Kūrio konsultacijos. Su jo pagalba priėjome štai kokią išvadą.

PIRMININKAS. Prašau dėmesio.

Nutarimo „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo Lietuvos Respublikos teritorijoje“ priėmimas

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Projektas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, remdamasi Lietuvos Respublikos 1990 m. kovo 11 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ 3 straipsniu, išaiškina, kad 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymas Lietuvos Respublikoje negalioja“.

PIRMININKAS. Niekas neprieštarauja? Galima balsuoti?

V. ŠADREIKA. Aš siūlyčiau balsuoti. Gaila, nepasiėmiau mandato. Gal patikėsite.

PIRMININKAS. Prašau balsuoti. Kas už tokį nutarimo tekstą, kaip buvo perskaitytas?

V. ŠADREIKA. Gerbiamasis pirmininke, baigus balsuoti, norėčiau pasisakyti dėl antrojo projekto.

PIRMININKAS. Palaukime balsavimo rezultatų.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už balsavo 115.

PIRMININKAS. Ačiū. Prašau pristatyti antrąjį dokumentą. Prašau atleisti. Kas prieš? Kas susilaikė? Ačiū. Priimta vienu balsu. Prašau pristatyti.

V. ŠADREIKA. Gerbiamieji deputatai! Pasikonsultavę su kitais deputatais, taip pat su gerbiamuoju profesoriumi P. Kūriu, priėjome išvadą, jog antrasis projektas, kuris čia buvo perskaitytas, turi būti toks Lietuvos Respublikos įstatymas: „Dėl kai kurių Lietuvos TSR (dar buvo) baudžiamojo kodekso ir Lietuvos TSR administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnių pripažinimo netekusiais galios".

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutaria: pripažinti netekusiais galios Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 79, 210, 211 ir Lietuvos TSR administracinių teisės pažeidimų kodekso 212, 213, 213^1, 213^2, 213^3, 213^4 ir 213^5 straipsnius".

Paaiškinsiu, kodėl turi būti priimtas įstatymas. 79-asis Baudžiamojo kodekso straipsnis yra inkorporuotas iš TSRS įstatymų dėl valstybinių nusikaltimų. Tie įstatymai, kurie yra inkorporuoti ar kitaip pasisavinti iš kitų šalių valstybių, tampa mūsų Respublikos įstatymais.

(Vyksta diskusija. Negirdėti.)

G. ŠERKŠNYS (Girstupio rinkiminė apygarda). Vakar mes priėmėm nutarimą dėl valstybės pavadinimo pakeitimo. Ten buvo pastaba, kad keičiami visi valstybiniai aktai, taip pat pavadinimas iš Lietuvos TSR į Lietuvos Respubliką. Ar čia nereikėtų atsižvelgti į šitą nutarimą?

V. ŠADREIKA. Tai pavadinimas. Įstatymą mes privalome vadinti taip, kaip jis vadinasi. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo

kodekso neturime. Todėl privalome vadinti senoviškai. Priešingu atveju nesusigaudysime savo teisės sistemoje.

PIRMININKAS. Ačiū, gerbiamasis deputate. Nematau daugiau klausimų. Atsiprašau. Prašom deputatą Z. Juknevičių.

Z. JUKNEVIČIUS. (Negirdėti.)

V. ŠADREIKA. Gerbiamasis kolega, galiu pasakyti štai ką. Teko man gal 11 metų rengti įvairius įstatymų projektus. Tai, kas yra inkorporuota į Baudžiamąjį kodeksą arba į kitą įstatymą, žinoma, galioja. Tai yra Lietuvos Respublikos norma. Todėl ji turi būti pripažinta. Ir aš nežinau, kokiu pagrindu Respublikos prokuroras nutrauks 45 bylas, iškeltas rudeninio šaukimo jaunuoliams.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai! Mes jau buvom susitarę, kad panašų dokumentą reikia priimti. Ir man truputėlį keista, kad dalis deputatų abejoja dėl jo reikalingumo. Man atrodo, mes dabar galim diskutuoti tik dėl to, koks jis turi būti. Apie tai prašau pasisakyti. Deputatas E. Jarašiūnas nori paklausti?

E. JARAŠIŪNAS (Respublikos rinkiminė apygarda). Ar nesutiktumėt, kad to akto turinys būtų perkeltas į ką tik priimtąjį aktą? Kaip išaiškinimas. Tokiu atveju visas tas mūsų ginčas būtų nereikalingas.

V. ŠADREIKA. Gerbiamasis kolega! Mano supratimu, negali būti išaiškinimas. Dar kartą pabrėžiu, kad tai yra Lietuvos Respublikos įstatymas. Jeigu to nebūtų inkorporuota į Baudžiamąjį kodeksą, tokiu atveju tikrai užtektų išaiškinimo. Dabar turi būti įstatymas.

BALSAS IŠ SALĖS. (Negirdėti.)

V. ŠADREIKA. Ir baudžiamąsias bylas nutraukti. Žinokit, pavasarinis šaukimas. Mūsų duomenimis, labai daug jaunuolių atsisakys ir neis. Pereinamuoju laikotarpiu mes neturėsime kaip gelbėti tuos, kurie liko už Respublikos teritorijos. Manau, kad gerbiamasis J. Prapiestis paklaus arba paaiškins.

PIRMININKAS. Jūs klausti norit?

J. PRAPIESTIS. Ne, aš tiktai pritarsiu.

PIRMININKAS. Tai tada ačiū deputatui V. Šadreikai.

J. PRAPIESTIS (Prienų rinkiminė apygarda). Man truputėlį nesmagu, kad teisininkai taip diskutuoja. Visų pirma dėl ko? Dėl to, kad jie pamiršta, kam šitą nutarimą dabar nori skelbti. Tiems, kurie nenori suprasti mūsų priimtų vakarykščių nutarimų. Taigi pakartojimas, kurios konkrečios normos, trukdančios saugoti mūsų kareivius, turi neveikti, man atrodo, niekam nepakenks. Ko jūs bijot to pakartojimo?

PIRMININKAS. Ar įtikinami argumentai? Gerbiamasis deputate Žiemeli, ar jūs reikalaujat, kad būtų motyvacija, ir dėl to balsuoti? Ar atsiimat savo pasiūlymą? Ar autorius sutiktų įtraukti motyvaciją? Vadinasi, jūs sutinkat. Gerbiamieji deputatai, ar jūs sutiktumėt balsuoti už šį tekstą, jeigu jame įtraukta dar motyvacija? Jeigu jūs atsiimat savo paskutinį pasiūlymą, tada prašau balsuoti.

Kas už ką tik perskaitytą tekstą su mano įvardintu priedu? Kas už tai, prašau pakelti mandatus. Prašau suskaičiuoti. Kas prieš? Ačiū. Kas susilaikė? Prašau suskaičiuoti susilaikiusius.

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už balsavo 109 deputatai.

PIRMININKAS. Ačiū. Įstatymas priimtas. Prašau gerbiamąjį deputatą V. Šadreiką kartu su deputatu V. Žiemeliu įrašyti gražiai suformuluotą motyvaciją. […]

K. RIMKUS (Šeduvos rinkiminė apygarda). Aš gavau skubią telegramą nuo savo rinkėjų. Jie sudaro beveik 1000 žmonių, t. y. 10 procentų. Prašau leisti perskaityti. Skaitau viską. „Vilnius. Aukščiausioji Taryba. Deputatui K. Rimkui.

Kadangi Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos vadovybė sudaryta ne pagal rinkėjų norus, lietuviai reikalauja sudaryti naują

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos vadovybę. Nesant galimybės, reikalaujame naujai balsuoti.

Radviliškio rajonas, Šeduvos rinkiminė apygarda Nr. 90, Šušvės kolūkis“.

Priedas 950 parašų.

Noriu visiems deputatams, visiems žmonėms tuo pačiu klausimu pasakyti, kad aš balsavau už gerbiamąjį A. Brazauską, jį palaikau ir ateityje palaikysiu.

PIRMININKAS. Aš atsiprašau, gal vis dėlto mes galėtume baigti vieną klausimą, dėl televizijos. […]

K. SAJA (Smėlių rinkiminė apygarda). Norėčiau pasakyti štai ką. Neseniai kalbėjęs deputatas rėmėsi dešimčia tūkstančių savo rinkėjų. Labai atsiprašau, tūkstančiu. Kiti remiasi dar didesniais skaičiais. Norėčiau paprašyti, kad kas nors per televiziją pakalbėtų apie kitką.

Aš esu važinėjęs ne tik po savo apygardą, bet, remdamas kitus Sąjūdžio remiamus kandidatus, ir po kitas apygardas, kur buvo gaunami tokie klausimai: jeigu būsiu išrinktas, ar aš balsuosiu už A. Brazauską. Ir aš, ir kiti mano remiami draugai sakė nebalsuosią, ir būdavo aplodismentai.

Aš manau, kad tie žmonės, kurie balsavo už Sąjūdžio remiamus kandidatus, negalėjo manyti, kad mes balsuosime būtinai už A. Brazauską, nors A. Brazausko nepeikiame. Natūraliai suprantama, kad mes balsuosime už vieną iš Sąjūdžio lyderių. Todėl dabartinis pralaimėjusių žmonių revanšas, kuris kursto žmones, yra tiesiog negražus. Manyčiau, kad gerbiamasis A. Brazauskas pirmasis turėtų nuraminti žmones arba turėtų tai padaryti kiti. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū jums.

A. RUDYS (Biršto no rinkiminė apygarda). Aš labai prašyčiau visus deputatus likusią posėdžio dalį paskelbti uždarą. Motyvai yra tokie. Mums reikia parlamente, man regis, išsikalbėti

apie tai, ko nebūtina žmonėms žiūrėti, nes jų tai nelies, nelies nei Lietuvos likimo, nei politikos. Konkrečiai aš pasakysiu, jeigu bus priimtas sprendimas daryti uždarą posėdį.

J. BEINORTAS (Žemaičių rinkiminė apygarda). Aš labai palaikau prieš tai kalbėjusį kolegą ir manau, kad savo mintis galėčiau išsakyti, jeigu bus priimtas jo pasiūlymas. Mano pasisakymas susijęs su deputato K. Rimkaus perskaityta telegrama, kurią aš laikau nekorektiška ataka parlamentui.

V. ŠADREIKA (Šilalės rinkiminė apygarda). Manau, kad kiekvienas save gerbiantis deputatas kolega, prieš reikšdamas tokį prašymą, jog posėdis turi būti uždaras, turėtų nurodyti priežastis, kodėl jis prašo atsiriboti nuo Respublikos piliečių. Tai pirma, ką aš norėjau pareikšti. Antra dėl pačios darbo tvarkos.

Suprantama, mes dirbame įtemptai. Visuose parlamentuose, kada vyksta diskusijos dėl vieno ar kito rengiamo dokumento, sudaromos redakcinės komisijos. (…) Mes nemokam dirbti parlamentine forma.

Ir dar viena pastaba. Gal per didelį mūsų užimtumą, per tokius reikšmingus įvykius ir nepastebėjau ar praleidau. Jeigu praleidau, norėčiau atsiprašyti, bet, mano supratimu, iki šiol nepatvirtinome darbotvarkės. Tai prieštarauja ir Konstitucijai, ir mūsų reglamentui. Darbotvarkė, kiek aš supratau, iki šiol nepatvirtinta. Ta darbotvarkė, kurią mes gavome kaip deputatai, yra Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo siūlymas. O kad tas siūlymas būtų patvirtintas, turi būti darbotvarkė. Mes labai nusižengiam reglamentui. Manyčiau, kad tikrai produktyviai dirbtume ir nebūtų nesklandumų. Turėtume labai nuodugniai laikytis reglamento, gerbdami save ir savo Respublikos piliečius. Ačiū už dėmesį.

PIRMININKAS. Dėkoju deputatui V. Šadreikai. Aš nesuprantu mūsų diskusijos objekto. Mes pradėjom kalbėti dėl televizijos, o paskui ėmėme nagrinėti darbo tvarkos ir deputatinės etikos

klausimus. Matau, kad kaip tik tai ir buvo ta priežastis, dėl kurios deputatas A. Rudys siūlė daryti posėdį uždarą.

L. N. RASIMAVIČIUS (Kuršių rinkiminė apygarda). Mano argumentai būtų tokie: atėjo laikas pakalbėti apie paprasčiausius buitinius klausimus.

PIRMININKAS. Yra du pasiūlymai: arba baigti šios dienos posėdį, nes jau laikas baigiasi, arba pratęsti jį uždarą.

B. GENZELIS. (Negirdėti.)

PIRMININKAS. Gerbiamieji! Deputatas B. Genzelis pasiūlė baigti šios dienos posėdį ir tęsti rytoj. Ar gerbiamasis A. Rudys reikalauja, kad ir jo pasiūlymas būtų?

E. BIČKAUSKAS (Šilutės rinkiminė apygarda). Leiskite man padaryti posėdžio pirmininkui pastabą. Jis turėtų nutraukti bet kokius pasisakymus, neliečiančius svarstomo klausimo. Ir šiuo atveju visiems, kas nori pasisakyti kitu klausimu, tęsti posėdį taip ar kitaip, žodis paprasčiausiai neturėtų būti suteikiamas. Siūlau balsuoti.

PIRMININKAS. Jūs teisus. Ar kas nori pasisakyti dėl dviejų pasiūlymų? Vienas pasiūlymas – tęsti posėdį, bet jau uždara forma, o kitas – baigti šios dienos posėdį visai.

L. ŠEPETYS (Vievio rinkiminė apygarda). Jeigu mes būtume patvirtinę darbo tvarką, kuri nurodytų, kiek posėdis tęsiasi, kas pusantros valandos pertrauka, tokią valandą sesija baigiasi, mums nereiktų klausti, ar baigti posėdį, ar ne. Savaime jis pasibaigtų, žvilgtelėjus į tablo. Remiu pasiūlymą baigti posėdį, o ryt pradėti mūsų posėdį, susitariant dėl darbo tvarkos. (Plojimai.)

P. VARANAUSKAS (Nemuno rinkiminė apygarda). Noriu pasisakyti dėl procedūros. Tokiu atveju gal ir sunku visada sustabdyti tą, kuris išeina čia ir ką nors kalba. Reikėtų, kai jis baigia kalbą, kaip deputatas K. Rimkus, pasakyti, kad jo kalba yra neprotokolinė, ir tada nereikės mums sakyti ką nors priešinga. Tada

išeitų, kad jam pritariam. Tiesiog pasakyti, kad neprotokolinė ir į protokolą neįtraukiam.

PIRMININKAS. Ačiū, deputate Varanauskai. Pasinaudoju jūsų pasiūlymu. Jūsų kalba neprotokolinė, todėl, kad mes kalbėjom apie posėdžio užbaigimą arba tęsimą.

J. PRAPIESTIS (Prienų rinkiminė apygarda). Aš turiu klausimą. Sakykite, kokia situacija su įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos struktūros“ projektu? Jis vienu metu klaidžiojo, o dabar aš žiūriu į išdalintus popierius. Vadinasi, dabar mes padarysim darbines grupes, o praėjus dienai kitai, darysim nuolatines komisijas ir vėl būsim diskutuojančių…

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai, gal iš tikrųjų galima būtų pasinaudoti deputato P. Varanausko pasiūlymu, laikyti ir šitą kalbą neprotokoline.

BALSAS IŠ SALĖS. Ar galima tikėtis iš jūsų, kad rytoj rytą turėsime ir priimsime darbotvarkę, ar irgi taip pat vis eisim, kurie klausimai pasirodys…

Č. V. STANKEVIČIUS. Gerbiamasis deputate, kažin ar jūs prisidedate prie to, kad mes ją turėtume. Mes norime pasitarti, taip pat ir dėl rytojaus darbotvarkės. Pirminė mūsų darbotvarkė, priimta pirmojo posėdžio pradžioje, baigta, nors likę dar ir Aukščiausiosios Tarybos struktūros, ir vyriausybės klausimai, taip pat čia paminėti nebaigti svarstyti įstatymai. Reikia pakalbėti dėl tolimesnės darbotvarkės. Galėjome šiandien pasitarti, jeigu būtume dirbę konstruktyviau. Mažiausiai 7 deputatai yra pasirašę raštelį, reikalaudami uždaro posėdžio, kuriame būtų aptarti tokio pobūdžio klausimai, tarp jų ir etikos. Šitą deputatų reikalavimą aš privalau pateikti balsuoti.

Kas už tai, kad toliau vyktų uždaras posėdis? Kitas sprendimas – baigti posėdį,

PIRMININKAS. Kas už tai, kad tęstume posėdį uždara forma?

Ar galima balsuoti?

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Tęsti posėdį pageidauja 67 deputatai.

PIRMININKAS. Kas už tai, kad baigtume posėdį dabar? […]

BALSŲ SKAIČIAVIMO KOMISIJOS PIRMININKAS. Už posėdžio nutraukimą balsavo 48 deputatai.

PIRMININKAS. Kas susilaikė?

Taigi posėdis turi būti tęsiamas. Dėkojame televizijos žiūrovams, dėkojame televizijai. O dabar aš noriu paklausti, kada tęsime posėdį. Po 15 min. pertraukos.

Prašau truputėlį palaukti. Žodis deputatui V. Landsbergiui.

V. LANDSBERGIS (Kniaudiškių rinkiminė apygarda). Pagalvokime, kolegos deputatai, gal galėtume padaryti didesnę pertrauką. Jūs pailsėtumėte, pavalgytumėte, jeigu mes pradėtume pusę devynių, o tuo tarpu mes dalyvautume spaudos konferencijoje. Laukia mūsų nuo 19 valandos.

PIRMININKAS. O galbūt mes galėtume dirbti ir išleidę į spaudos konferenciją žmones. Aš turiu kontrapasiūlymą – padarom 15 minučių pertrauką, o pusę devynių einam į spaudos konferenciją. Skelbiu tikslų laiką. Lygiai 20.10 val. pagal tablo. Posėdis tęsis 25 minutes, ne daugiau. Sutinkat?

V. ŠADREIKA. Nepriklausomus deputatus kviečiu į 217 kabinetą[17].

---

[17] *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Penktasis posėdis* 1990 m. kovo 12 d. Stenograma, Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, prieiga internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251086

LR AT Kreipimasis į TSRS (SSSR) tautas[18]

1990 m. kovo 12 d.

Lietuva atkūrė savo nepriklausomą valstybę.

1940 metais, po 1939 metų slaptųjų susitarimų tarp TSRS ir Vokietijos, Lietuvos Respublika tapo TSRS agresijos ir aneksijos auka.

1989 m. gruodžio 24 d. TSRS liaudies deputatų antrasis suvažiavimas tatai pasmerkė kaip ultimatumų politiką ir tarptautinių sutarčių laužymą. Neabejojame, kad iš TSRS pusės bus padaryti ir tolesni žingsniai taikos ir teisingumo kryptimi.

Savo ruožtu pertvarka Tarybų Sąjungoje, kova su biurokratine komandine sistema Lietuvai pirmiausia reiškė kovą už Nepriklausomybę, už istorinį teisingumą. Tai įtikinamai įrodė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų demokratinių rinkimų rezultatai. Naujai išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. paskelbė atstatanti nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Nepriklausomybės įgyvendinimo siekiame taikiomis parlamentinėmis ir tarptautinių derybų priemonėmis. Esame tikri, kad nepažeidžiame nė vienos tautos interesų. Kiekvienai tautybei Lietuvoje garantuojame lygias teises, realizuojant nacionalinę kultūrinę savastį. Laisvė, demokratija ir teisingumas – tai gerų santykių su kaimynais ir abipusės gerovės pagrindas. Istorinis tokių santykių pavyzdys – 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos – Tarybų Rusijos Taikos Sutartis.

Tegul taika, stabilumas ir bendradarbiavimas padeda įgyvendinti bendrų Europos namų idėją.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į TSRS tautas, kviesdama suprasti kilnius mūsų tikslus, paremti mūsų siekius.

---

10 *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Kreipimasis į TSRS (SSSR) tautas*, 1990 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, 2/1/9

LR AT Kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas[19]

1990 m. kovo 12 d.

Įvairių tautinių, religinių bendrijų taikus, draugiškas gyvenimas Lietuvoje mena senuosius Gedimino laikus ir šiandien išlieka mums išmintingos tolerancijos kelrodžiu. Lietuva — bendroji mūsų Tėvynė, ir mes visada laimėdavome, kai negandų metu būdavom vieningi. Toje pačioje Lietuvos žemėje mums teko iškęsti ilgametę svetimųjų priespaudą, kuri ypač pasunkėdavo, kai mūsų nedraugams pavykdavo sukurstyti tarpusavio vaidus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, paskelbusi neprikl ausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, kviečia visas Respublikos tautines bendrijas broliškam darbui, kurio tikslas – sugrąžinti Lietuvą į laisvų, demokratinių Europos valstybių šeimą, užtikrinti visų Lietuvos piliečių, visų tautinių bendrijų teises puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Visi Lietuvos valstybės politiniai ir ekonominiai sprendimai bus daromi, atsižvelgiant į visų Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų interesus, nepažeidžiant jų nacionalinio orumo ir teisių.

Padarykime viską, kad mūsų dori siekimai susilauktų pasaulio pritarimo, kad pasirinktasis kelias vestų į visų mūsų laisvę.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS V. LANDSBERGIS

---

[19] *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Kreipimasis į Lietuvos tautines bendrijas*, 1990 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, 2/1/9.

LR AT Kreipimasis. Lietuvos žmonių kvietimas santaikai[20]

1990 m. kovo 12 d.

Išsipildė Lietuvos žmonių lūkesčiai! Lietuva po kruvinų istorijos pamokų prisikelia šviesiam ir teisingam gyvenimui. Džiaugdamiesi ir sveikindami, suvokiam, kokį gavome sunkų palikimą: griūvančią ekonomiką, išvargintą žmogų. Kaip niekada mums reikalingas ryžtas ir tikėjimas savo jėgomis, trokštant matyti civilizuotą ir didžiai kultūringą Lietuvą garbingoje Europos tautų bendrijoje. Trumparegiški tarpusavio vaidai, pavydas, savųjų skirstymas į „blogus“ ir „gerus“ pagal anketinius duomenis, partiškumą ar tautybę, pamiršus darbą ir sugebėjimus, gali būti pragaištingi. Net ir smukę, negailestingos sistemos palaužti, suklaidinti, sukiršinti, prasigėrę, mele ir nedorybėse paskendę, šnipinėję|, skundę, melagingai kaltinę savo artimą — visi yra tos pačios motinos Lietuvos vaikai: niekam neturi būti užkirsta galimybė prisikelti, išpažinti savo kaltes ir sugrįžti į doros kelią. Nepriklausomybė — tai ne rūstus Paskutinis teismas, ne aklas atpildo siekimas, ne laimėtojų triumfas, o mūsų istorinio susitaikymo, mūsų garbės, meilės ir atgimimo nenutrūkstantis kelias.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS V. LANDSBERGIS

---

20 *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Kreipimasis. Lietuvos žmonių kvietimas santaikai*, 1990 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, 2/1/9.

Uždaras LR AT posėdis ir deputatų Pasitarimas

1990 m. kovo 12 d.

AT uždaras vakarinis posėdis ir po jo – deputatų pasikalbėjimas. Užsirašinėjo į bloknotėlį V. Landsbergis.[21]

1. A. Rudys:

Ar čia parlamentas?

Esame tik bloga AT.

Neturim kompetencijos, nešaukim iš vietos. Jei nors kiek abejojam – likim vietose.

Ar visos Žiemelio pastabos šiandien buvo reikalingos?

Neparuoštos sesijos.

Pradžia – 10 minučių pavėlavus.

Profesionalaus parlamentarizmo nėra.

Mažinti plenarinius posėdžius. Paruošti.

Į pirmininką deputatą Landsbergį:

išvaizda (Brazausko naudai) ir nepageidautina ironiška šypsenėlė.

Gresia po 3 mėnesių referendumas [Dėl valdžios tinkamumo?][22]

2. E. Zingeris:

[Mano] istorinėj tėvynėj 28 partijos ir pavojai dar didesni.

Gąsdina [mus Lietuvoje], kad skylam, kad kas nors išeis į TV ir kreipsis į tautą.

Dabar tai arba referendumas būtų pražūtinga.

Sulaukim nors kelių tarptautinių pripažinimų.

3. A. Saudargas:

Susirinkom bendro darbo. Taisyklės [tebūnie] krikščioniškos:

---

21 Ši privati stenograma kai kuo papildo oficialiąją, redaguotą spaudai.

22 Referendumui iš karto grasino komunistinis sparnas, rinko piliečių parašus.

1) kalbu su artimu dviese,
2) kalbu dar pasitelkęs antrą brolį, tada su nepatinkančiu,
3) tik po to kalbu kolektyve.

Ir Sąjūdžio Seime buvo tokia būsena – darbas be mechanizmo. Nedirbkime specialiai skaldančio darbo.

Jei yra oponuojančios grupės, sueikim (atstovai) pasitarti.

4. R. Rudzys:

Antrą dieną [tad ir kovo 11, ir 12] jaučiuos kaip 1975 m. rajoninėj TSKP konferencijoj.

Atsiprašau dėl šūkavimų – nėra sąlygų normaliam darbui.

Mikrofonas.

Posėdžius pradėti vėliau, bent nuo 11 valandos.

Siūlo keisti reglamentą, išrinkti du spykerius: Šepetį ir Abišalą.

Padauginti ir kiekvienam deputatui įteikti Laikinąjį pagrindinį įstatymą. [NB – V. Landsbergio pasižymėta.]

5. N. Rasimavičius:

[…] ir dabar mėginama sumenkinti Nepriklausomybės aktą.

Iššoka prieš TV: „Pažeidimas!“

Jeigu revanšistai nesiliaus, tai Sąjūdis irgi nebus pasyvus.

6. A. Sakalas:

Dokumentų priėmimo tvarką reikia peržiūrėti.

Redakcines pastabas tik raštu.

7. K. Antanavičius:

Pirmininkauti [reiktų] geriau.

8. Z. Vaišvila:

Praretinti [kėdžių salėje] eiles.

Kiršinimai – ir atsakomybė.

Negalima taip [elgtis], kaip Jasukaitytė ir Rupeika.

Pirmininkaujantis turi būti visiškai neutralus.

9. S. Kropas:

Deputatams nedera juokauti.

Rytoj nepadarykim klaidingų prašymų (pvz., daryti uždarų posėdžių) ir pasisakymų.

Reabilituotis geru posėdžiu.

Yra griaunamosios tendencijos, kas buvo Sąjūdyje.

Gerai, kad gimė opozicijos klubas. Tegu kuo greičiau eina į pokalbį tarpusavy [su pozicija], kol nesusiardė visa Lietuva.

Jasukaitytė ir Rupeika dar ilgai gali trikdyti.

Stoka parlamentinės etikos gali sugriauti […].

10. A. Abišalas:

Nereikalauti neįmanomo.

11. K. Uoka:

Kuo greičiau susitvarkyti su [turima kitur] darbo vieta.

Kas neišėjo [iš tarnybų] – vagia ten darbo laiką.

Organizuoti darbo vietas (šią salę).

Vilniečiai egocentriški, neatsižvelgia į [at]važiuojančius iš kitur ir moteris.

12. J. Jurgelis:

Dabar jau renka [parašus] už Landsbergį.

Vienybė – tegu du lyderiai išeina į TV ir pasako, kad viskas yra pagal įstatymą, niekas negrobia valdžios.

13. L. Milčius:

Ar norėjom to, kas įvyko vakar?

Išrinkti Landsbergį. Dar nesuvokiam, kas įvyko.

Padėkime vienas kitam. Gal galėtų mums patarti psichologai, kalbininkai, TSRS deputatai.

Apygardose žmonės laukia.

V. Landsbergis [pastabos pasisakymui]:

– dėl išvaizdos, būdo, laikysenos;

– „stoka tvarkos“ – puolama į pedantizmą, perdėtą rigorizmą;

– dėl aršumo – pavėlavimai – priežastys?

Ar galima pasisakyti dėl balsavimo motyvų? (pvz., ar nebalsuoti), ar tie būdai nesumenkins „parlamento“ darbo?

Ar taip sunku, kai tavo nuomonė lieka nepalaikyta, nelaimi?

Ar tai [jau] nedemokratija?

14. V. Jasukaitytė:

Nepriimu priekaištų.

Kodėl nepakvietė, kai ruošė tekstą? Turiu geresnę klausą, geriau žinau.

Jeigu išeis į TV V. Landsbergis [ir] A. Brazauskas, neturėsim problemų. Dabar gaunu telegramas.

15. J. Tamulis:

Įsisąmoninkime, kad visi nori gero Lietuvai.

Atsiprašau už Rasimavičių.

Kalba tik viena pusė. Kodėl kiti tyli? Tegul pasisako Beriozovas. Kur yra Brazauskas?

16. V. Beriozovas:

Brazauskas yra tikras Lietuvos patriotas, nieko blogo nepadarys.

Išvyko ten vienai dienai, sužinos, kaip Maskvoj žiūrima[23].

Kaltinimai verčiant [= verčia?] jungtis visiems, kurie nori išsaugoti demokratiją.

Turime sudaryti „centrą“, kuris gins demokratiją, kuriam vadovauja nepartiniai, bet mes [LKP] prisidedam.[24]

17. E. Bičkauskas:

Nejaučiau didelio džiaugsmo, nes jaučiausi kaip ten, kur ta didelė dauguma [SSRS liaudies deputatų suvažiavime], nepripažįstanti kitos nuomonės.

Mažuma bijo daugumos.

Laikas pasibaigė. Toliau laisvas susirinkimas.

AT deputatų laisvas susirinkimas
po uždaro posėdžio 1990-03-12

18. Č. Stankevičius:

Suformuoti etikos komisiją.

Kviečiu deputatus nepasisakyti prieš įstatymus, neraginti nesilaikyti įstatymų.

Padaryti sesijoj pertrauką tol, kol nesuorganizuosim darbo.

---

[23] Gaila, deputatas A. Brazauskas neatsiskaitė parlamentui dėl savo staigios, su AT pirmininku detaliau nederintos kelionės į Maskvą, o jeigu atsiskaitė partiniam prižiūrėtojui V. Beriozovui, tai ar matėsi su M. Gorbačiovu, ką kalbėjo, – to nebesužinosime.

[24] Kovo 13 d. posėdyje V. Beriozovas kalbėjo atvirai: surengti referendumą „dėl kitos figūros, dėl prezidento rinkimų. Kuris padėtų sutaikyti tautą“. Tą taktiką atsiskleidė jau V. Šadreikos perskaitytas „Santarvė klubo“ projektas „Būtina kuo skubiau ištaisyti padarytą klaidą! Lietuva buvo dirbtinai suskaldyta į Sąjūdį ir atsinaujinančios partijos komunistus“.

[19.?] V. Landsbergis

(Pagal anksčiau, uždarame posėdy, pasižymėtas pastabas – žr. to posėdžio oficialioje stenogramoje).

Toliau VL užrašuose – AT kreipimosi į visus Lietuvos Respublikos piliečius projektas.

Po uždaro posėdžio arba per laisvąjį susirinkimą AT deputatė Nijolė Ambrazaitytė atsiuntė AT pirmininkui privatų raštelį-laiškelį su atjautos ir paramos žodžiais.

Išliko ir V. Landsbergio raštelis pirmininkaujančiam, kuriuo jis prašo žodžio.

LRT.lt, 2023-06-09

Iš oficialios AT stenogramos

UŽDARAS POSĖDIS
1990 m. kovo 12 d.

Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas, deputatas Č. V. STANKEVIČIUS ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas A. A. ABIŠALAS

POSĖDŽIO PIRMININKAS (A. A. ABIŠALAS). Gerbiamieji deputatai, pradedame paskutinį šios dienos posėdį. Prašau sėsti. Jeigu jūs leistumėte, aš norėčiau padaryti porą įžanginių pastabų, kurias paskui pakartosiu, kai susirinks visi. Aš tikiuosi, kad mūsų parlamentas laikui bėgant taps tikru parlamentu, ir nelabai įdomių, bet ypač reikalingų diskusijų metu salėje sėdės kokie 15 ar 20 deputatų, kurie suinteresuoti būtent ta diskusija.

Balsuoti susirinksime, žinoma, visi, ir į posėdį ateisime pakankamai laisvai, t. y. vieni vėluodami, kiti – ne, ir tai priklausys nuo suinteresuotumo. Tačiau dabar, šiuo svarbiu laiku, turėtume vis dėlto rinktis taip, kaip esame susitarę. Įdomiausia, kad visa tai, ką

aš sakau, susiję su tais, kurių čia nėra ir kurie to negirdi. Norėčiau, kad perduotumėte savo kolegoms[25].

Kitas dalykas, kurį norėjau pasakyti. Gerbiamieji Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, man atrodo, kad daugelyje pasaulio parlamentų yra priimta praktika, kad jeigu deputatas nori bartis su kitu deputatu, tai jis to tiesiogiai nedaro, o daro, sakykim, tokia forma: gerbiamasis pirmininke, prašom pasakyti deputatui Petraičiui, kad jis elgiasi, na, nelabai korektiškai, sako ne tai, ką reikia. Man atrodo, kad ir mes galėtume imtis tokios praktikos.

Ar galime tęsti posėdį, ar lauksime, kol susirinks daugiau? (*Balsai salėje*) Kadangi posėdis uždaras, aš tikiuosi, kad radijas taip pat išjungė savo transliaciją. (*Balsai salėje*) Taip, ačiū. Mums praneša, kad viskas yra išjungta. […]

R. OZOLAS. Apskritai visas šitas mūsų susirinkimas turėtų būti vadinamas pašnekesiu, pasikalbėjimu, o ne posėdžiu. Ir ta problema, kurią jūs ten visą laiką svarstėte, ar nutraukti posėdį, ar pratęsti, yra tariama problema. Posėdis nutraukiamas ir toliau mes darome, kas mums patinka. […]

Č. KUDABA. Deputatas Č. Kudaba. Aš noriu pirmiausia pritarti gerbiamojo R. Ozolo žodžiams. Čia daug žmonių atpažįstame mūsų salėje iš Sąjūdžio Seimo. Laisvumas – pradėjom, nepradėjom, gal įjungsim, gal išjungsim. Tai vienas dalykas. Ir neramu šiandien, kai išeini į miestą ir grįžti atgal. Aš turėjau apleisti salę kelis kartus. Mes čia rengiamės savaitę sėdėti, taip visi visi iki vieno, bet kas nepriklausomybe domisi, kas rūpinasi, kas ten darosi? O jos griovimu – rūpinasi. Štai čia ateis mums tuoj po langais. Aš esu labai sunerimęs dėl šito. O mes čia sėdėsime dvi savaites ir derinsime žodį, koks geriau, poetiškiau, – ar „nualino“, ar „nusialino“ ir t. t. Aš negaliu nesijaudindamas kalbėti. […]

---

[25] Pasikartojanti pastaba ir nepasitenkinimas, kad jau suformuoto Prezidiumo nariai kol kas dirba kitur, nors taip susitarta.

PIRMININKAS. Šiandien mes turėjome, bet nespėjome išsiskirstyti į darbo grupes ir viena iš tokių darbo grupių kaip tik ir turi rengti ir, aš tikiuosi, kad bent per dvi dienas parengs apmatus, kokia bus mūsų Aukščiausiosios Tarybos struktūra, kokiu principu mes dirbsime, kiek laiko per savaitę mes turėsime plenarinius posėdžius, kaip dirbsime komisijose. Visa tai pradėta daryti, visa tai bus daroma toliau, bet kol kas buvo daroma iniciatyvos teise. Šiandien jūs pildėte lapelius, parašėte savo pageidavimus, kurioje grupėje kas norėtų dirbti. Išsiskirstę į tas grupes mes pradėsime normalų parlamentinį darbą, t. y. darbas komisijose, aptarimas, išsiaiškinimas visų nuomonių ir po to jau plenariniame posėdyje tik galutinis formulavimas. Prašau, gerbiamasis deputate. […]

E. VILKAS. Šios dienos posėdis verčia daryti kai kurias išvadas. Remdamasis žmonėmis, kurie beveik metus laiko praleido TSRS Aukščiausiojoje Taryboje ir matė, kaip yra blogai, kai parlamentas darbą pradeda ne nuo to galo, noriu pasakyti taip: preliminariniame susitikime klube aš sakiau, kad parlamento darbą reikia pradėti nuo to, kad reikia patogiai atsisėsti ir susitvarkyti. Šito mes nepadarėme, tai bent dabar padarykime. Turi būti šventa taisyklė, kad darbas prasideda 10 val. ir baigiasi 18 val. Aš palaikau. Kadangi mūsų visi tie klausimai labai susiję su Aukščiausiosios Tarybos vadovybe, manyčiau, kad mums reikėtų ją čia pasikviesti. Vis dėlto Aukščiausioji Taryba yra pirma, o žurnalistai paskui. (*Plojimai*) Arba tada mums iš tikrųjų reikia posėdį atidėti. (*Balsai salėje*)

PIRMININKAS. Ar gerbiamasis deputatas E. Vilkas jau baigė savo kalbą?

E. VILKAS. Kadangi iki jų atėjimo liko 3 minutės, tai aš tęsiu. (*Balsas salėje*)

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputate, mes buvome susitarę, kad jie ateis iki pusės devynių. Taip ir buvo prašoma. Prašom tęsti.

E. VILKAS. Tada tęsiu. Ką aš noriu pasakyti? Taip pat turi būti geležinė taisyklė, kad joks klausimas, neparengtas Aukščiausiosios Tarybos komisijose, nebūtų svarstomas Aukščiausiojoje Taryboje. Tokios improvizacijos kaip šiandien gali būti kolūkiečių susirinkime, bet ne Aukščiausiojoje Taryboje. Taip pat, kadangi vienas iš pirmininkų čia yra, aš noriu padaryti pastabą visiems pirmininkams. Asmuo, kuris pirmininkauja Aukščiausiosios Tarybos posėdžiui, neturi teisės kiekvienos kalbos komentuoti, girdi, jis mano ar nemano. Duotu klausimu jis gali kalbėti pats, t. y. suteikti sau žodį, manyčiau, ne daugiau kaip vieną kartą. Vis dėlto reikia suvokti, kad čia yra Aukščiausioji Taryba. Jos pirmininkai ar pavaduotojai yra tokie patys nariai, tik įpareigoti vesti posėdį.

PIRMININKAS. Ačiū gerbiamajam deputatui. Paskutinės pastabos aš sau negaliu prisiimti. Nebent padariau klaidą, bet stengiuosi visada taip elgtis ir nesikišti. Aš sakiau, kad iš pradžių, kadangi tai ne posėdis ir aš ne pirmininkauju, o tik sėdžiu prie mikrofono, tai leidžiu sau taip daryti. Prašau atleisti deputatų, stovinčių prie šoninio mikrofono, bet deputatas J. Tamulis man jau padarė tris pastabas (ir teisingai, nes jis raštelį parašė pačioje pradžioje), kad jis nori kalbėti, todėl aš jam dabar ir leisiu tai padaryti.

J. TAMULIS. Visų pirma noriu visų atsiprašyti už tai, ką aš pasakysiu dabar. Profesorius K. Antanavičius sakė išsiugdęs kantrybę Sąjūdžio Seimo posėdžiuose. Gerbiamasis Č. Okinčicas sakė išsiugdęs kantrybę Lenkų sąjungos posėdžiuose. Aš šitos kantrybės neišsiugdžiau.

Štai ką aš noriu pasakyti, gerbiamieji. Visą krūvą žodžių reikia pasakyti žmonėms, kurie sėdėjo ten, bet aš pakentėsiu, kol jie sugrįš. Tačiau nemažai žodžių mums reikia pasakyti sau patiems. Man buvo keista žiūrėti ir, tiesą sakant, aš nesupratau daugelio žmonių elgesio čia. Atsisakau suprasti tą draskymąsi dėl kelių žodžių, atsisakau suprasti tą diskusiją dėl uždarų posėdžių

nutraukimo, kai buvo galima šaltakraujiškai padaryti pertrauką ir susitarti dėl visų tų klausimų normaliai. Aš nesuprantu viso to todėl, kad manau, jog daugelis žmonių nesupranta, ką jie čia veikia. Ir nesupranta dar blogesnio daikto: ką jie padarė vakar. Jie turėtų puikiai suvokti tą žmonių netikrumą, ir visa tai išgirdęs ir išvydęs žmonių vietoje aš ateičiau ir nušluočiau čia visus, ir visiškai suprasčiau ir pateisinčiau tuos žmones. Ir norėčiau, kad visi nuo šios dienos aiškiai ir puikiai suvoktų bent jau tą minimumą. Atsiprašau. (*Balsai salėje*)

PIRMININKAS. Atsiprašau, gerbiamieji. Susidarė labai įdomi konstitucinė situacija. Mes nusprendėme posėdį tęsti, bet negalime pakeisti savo sprendimo, nes nėra kam pirmininkauti. Mes negalime balsuoti, nes nėra posėdžio pirmininkų. Aš prašau dar kartą nueiti į posėdžių salę, Prezidiumo salę, ir pasakyti, kad kyla maištas, ir jeigu mūsų vadovybė per dvi minutes neatsiras čia, tai tas maištas ir sukils. Gerbiamąjį P. Varanauską aš prašau ten nueiti dar kartą ir pasakyti… (*Balsai salėje*) Gerbiamasis Varanauskai… (*Balsai salėje*)

J. TAMULIS. Aš dar kartą uzurpuoju šią vietą. Aš prašau jūsų pakentėti. Pakentėti būtent šiandien, nes tai, kas susikaupė mumyse dabar, turi būti iškrauta dabar. […]

V. LANDSBERGIS. Turiu vieną klausimą. Nežinau, kas čia galėtų atsakyti, ar iš kokios nors techninės tarnybos, ar tiesiog nueiti patikrinti. Ar yra išjungti mikrofonai, radijo ryšys į gatvę ir apskritai į radijo tinklą?

P. VARANAUSKAS. Radijas pats atsisveikino su žiūrovais, nes vyksta posėdis. (*Balsas salėje: Tegul eina. Taigi mes neruošiam valstybės perversmo!*)

R. OZOLAS. Ar galima dar žodį?

PIRMININKAS. Gerbiamieji Aukščiausiosios Tarybos deputatai, mes buvome nutarę tęsti oficialų uždarą posėdį. Dabar mes jau

vėl esame Aukščiausioji Taryba, o ne deputatų grupė, kalbanti tarpusavyje. Aš vėl nebepirmininkauju, tiktai padedu tą daryti, todėl noriu jūsų atsiklausti dėl to, kad buvo kitokių nuomonių. Ar mes iš tikrųjų pradedame oficialų uždarą posėdį, kuris yra stenografuojamas ir protokoluojamas, ar atšaukiame savo ankstesnį sprendimą ir pasiliekame tik visiškai neoficialiam pokalbiui? (*Balsai salėje*) Tai jūs siūlote oficialų posėdį? Prašau. (*Kalba ne į mikrofoną, negirdėti*) Ačiū.

Gerbiamieji svečiai, žurnalistai ir visi kiti žmonės, kurie nėra Aukščiausiosios Tarybos deputatai, labai prašau jus palikti salę. Kol kas tęsiasi uždaras posėdis. Su aparatu tai nesusiję, nes aš turiu omeny svečius, kurie nėra nei aparato darbuotojai, turintys mums padėti, nei AT deputatai. Angonita taip pat, man atrodo, neturėtų dalyvauti mūsų posėdyje. Gerbiamieji, pamirškime mūsų įpročius. Aš taip pat būčiau už tai, kad gerbiamoji A. Rupšytė būtų salėje, tačiau iš tikrųjų tai nėra Sąjūdžio posėdis. (*Balsai salėje*) Ką? Yra užrašinėjamos stenogramos. (*Balsai salėje*) Taip, taip. Visai teisingai. Taigi ar kas nors dar laikosi nuomonės, kad mums reikėtų pakeisti savo sprendimą tęsti oficialų posėdį, ar laikysime, kad mes dirbame taip, kaip buvome sutarę? Niekas nesiūlo? Aš negirdėjau oficialaus pasiūlymo pakeisti savo sprendimą. […]

PIRMININKAS. Ar galime pradėti posėdį? (*Balsas salėje*) Ar mes galime apibrėžti?

Vieną pasiūlymą aš girdėjau – apibrėžti posėdžio trukmę viena valanda. Ne daugiau, patikslinu, ne daugiau kaip viena valanda. Kas už tai, prašau pakelti mandatus. Aš tikiuosi, kad skaičiuoti nebūtina, jeigu bus aiški dauguma. Ačiū. Kas prieš? Prieštaraujančių mažuma. Apibrėžiame posėdžio trukmę viena valanda. Posėdį laikau pradėtą. Prašau.

R. RUDZYS. Gerbiamasis pirmininke, gal leisite dar vieną pasiūlymą? Siūlau balsuoti už trumpą trijų minučių reglamentą.

PIRMININKAS. Ar reikia balsuoti, ar sutiksim ir taip? Nėra prieštaraujančių. Laikysime, kad reglamentas yra trys minutės. Prašau, kas nori pradėti pokalbį? Prašau. Deputatas A. Rudys. Aš neapsirikau dėl jūsų pavardės? Ačiū. Prašau atleisti, pirmininkauja Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas ir Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojai. Manęs paprašė patikslinti, kad pirmininkauja Pirmininko pavaduotojas deputatas Č. Stankevičius. Prašau.

A. RUDYS. Pirmiausia noriu prisistatyti, nes nesu pakankamai gerai respublikoje žinomas žmogus. Rudys, vilnietis, finansininkas, pavadinkim taip, išrinktas Birštono 133-iojoje apygardoje. Išrinktas tik todėl, kad buvau paremtas Sąjūdžio ir įsipareigojau vykdyti Sąjūdžio rinkiminę programą. Jeigu ką nors iš Sąjūdžio žmonių trupučiuką užgaus mano kalba, iš karto prašau atleisti. Tai ne politine prasme, o grynai vien tiktai dėl tų klausimų, dėl kurių aš noriu pasisakyti.

Pirmas dalykas. Atsakykite man į retorinį klausimą: čia pas mus parlamentas? Tada prašom nevartoti šito žodžio. Mes vis sakome „parlamentas, parlamentas“, o iš tiesų esame paprasčiausia Aukščiausioji Taryba ir blogo pavyzdžio. Tai toks įvadas į tai, ką aš norėsiu pasakyti.

Toliau. Pastaba labai bendra – neturime kompetencijos, nešokime iš vietos. Nes atsistoja žmogus ir sako: aš manau, kad… Atleiskit, mokytojas kalba apie teisinius klausimus, gydytojas kalba apie ekonominius ir panašius dalykus. Jeigu mes nors trupučiuką abejojame, pasilikime sėdėti vietoje. Sutariam dėl to? Aš kviečiu sutarti dėl šitokio dalyko.

Ką dar norėčiau pasakyti? Dėl šios dienos teisininkų diskusijos. Aš kreipiuosi asmeniškai į V. Žiemelį. Ar visos jūsų pastabos buvo šiandien reikalingos, ar jos ką nors teigiamo davė dokumentams? Jūs ranką ant širdies pridėjęs prisipažinkite. Na, tiek to, galite

neprisipažinti. Galime neprisipažinti. Aš manau, kad mes kolegiškai šnekam ir aš ne asmeniškai prieš žmogų, bet noriu šitą klausimą iškelti.

Toliau, mielieji draugai. Neparengtos sesijos. Aš, kaip iniciatorius, vis dėlto leisiu trupučiuką pažeisti reglamentą. Toliau. Mūsų punktualumas. Paskelbiama: renkamės nustatytu laiku, bet posėdžiai neprasideda anksčiau kaip dešimčia minučių pavėlavus. Mūsų drausmė turėtų būti visai kitokia. Didžiavomės, kad mes čia dirbsime profesionaliai, dirbsime profesionaliai, bus nepalyginti geresnė Aukščiausioji Taryba, negu buvo iki šiol, o, atleiskit, grįžtant prie to, kas jau pasakyta, profesionalumo anaiptol nėra. Anaiptol nėra. Kaip to pasiekti? Konstruktyvus pasiūlymas…

PIRMININKAS. Prašau man atleisti, gerbiamasis deputate. Jūs pažeidžiate reglamentą ir aš turiu …

A. RUDYS. Aš prašau leidimo…

PIRMININKAS. Taip, dėl to aš ir prašau, kad deputatai balsuotų, ar sutinka, kad būtų pratęstas reglamentas. Nėra prieštaraujančių, kad pratęstume? (*Balsai salėje, negirdėti*)

PIRMININKAS (Č. V. STANKEVIČIUS). Deputatas A. Rudys prašo jūsų sutikimo pratęsti jo reglamentą suteikiant dar tris minutes. Kas už tai, prašau balsuoti.

A. RUDYS. Aš prašyčiau neapriboti. Aš tikrai daugiau kaip…

PIRMININKAS. Ne, mes galime jums antrą kartą suteikti, o po to jūs vėl turėsite prašyti. Kas už tai, kad suteiktume deputatui A. Rudžiui dar tris minutes? Dauguma. Kas prieš? Drįstu spręsti, kad yra mažiau. Jums suteikiamos dar trys minutės.

A. RUDYS. Taigi tęsiu mintį. Siūlau konstruktyviai: mažinkime plenarinius posėdžius, pereikime dirbti į komisijas. Tada nebebus taip, kad sėdi gerbiamasis mūsų Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas ir čia pat operatyviai redaguoja dokumentus. Aišku, 3–4 žmonės juos parengia, neišdiskutuoti jie patenka mums ant stalų,

ir dėl to tokia situacija ir susidaro. Gal geriau šiandien reikėjo pradėti dirbti ne 11 val., o 13 val., 14 val. arba 15 val., įjungti kameras, bet būtų visai kita ir mūsų dokumentų, ir mūsų darbo kokybė.

Toliau. Dėl posėdžio vedimo. Norėčiau tiesiog apibendrintai pasakyti: M. Gorbačiovo stilius, tik truputį blogesnis. Prašau atleisti, bet aš manau, kad atsiras nemažai žmonių, kurie patvirtins šitą mano pastebėjimą.

Dabar aš noriu asmeniškai kreiptis į mūsų Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką deputatą V. Landsbergį. Iškart pasakysiu: aš balsavau už jus neabejodamas. Manau, kad jūs esate, na, sakykime taip, kur kas perspektyvesnis politikas negu gerbiamasis A. Brazauskas, kuriam aš taip pat jaučiu didelę simpatiją. Aš iš karto kreipiuosi į jus Sąjūdžio ir Lietuvos vardu, tiksliau, ne vardu, bet vardan. Kai žmonės lygina išvaizdą, ji, aišku, yra deputato A. Brazausko naudai. Kodėl? Todėl, kad aš asmeniškai (ir tai ne vieno mano pastebėjimas) labai dažnai pastebiu ironišką šypsenėlę ir tam tikrą, na, kaip čia pasakius, pranašumo parodymą… (*Balsai salėje*) Atleiskite, mielieji draugai, aš paprašiau uždaro posėdžio būtent dėl šito. Ir aš manau, kad dėl Lietuvos nereikėtų dar kartą […] visokių tokių dalykų. Populiarumo derinimas yra labai svarbus dalykas.

Leiskite baigti. Aš labai bijau, kad jeigu nebus atkreiptas dėmesys į šitą mūsų darbo įvertinimą, tai mums po trijų mėnesių gresia referendumas ir, deja, mūsų Aukščiausiosios Tarybos darbo pabaiga.

PIRMININKAS. Ačiū. Ne, negalime leisti. (*Balsai salėje*) Taip, bet aš privalau laikytis eilės. Dabar yra pareiškę norą kalbėti deputatai E. Zingeris ir A. Saudargas. Po to suteiksime žodį jums.

E. ZINGERIS. Aš sutrumpinsiu savo reglamentą keliais žodžiais. Mano istorinėje tėvynėje Izraelyje yra 28 partijos. Ir aplink priešų jūra ne menkesnė nei Rusija, nei visa sovietų imperija. Pavojaus akimirką paprastai visi susivienija, visos 28 partijos, kurios yra

nuo kraštutinių dešiniųjų iki kraštutinių kairiųjų, ir visi vieningai balsuoja ir tampa vieningi. Aš suprantu, kad tai beveik neįmanoma padaryti. Bet aš jus kviečiu tai padaryti. Aš jaučiu, kad dabar mes jau skylame į grupes ir tai jaučiu ne retoriškai.

Aš jaučiu, kad kai kurie žmonės gali išeiti į televiziją ir gali padaryti pareiškimus ir kreiptis į tautą. Tos potencijos mane gąsdina. Gąsdina, kad tai neįvyktų. Aš prašau visų tų, kurie gali nesukontroliuoti savęs, nedaryti to, jeigu taip galėtų įvykti. Ir prašau manyti, kad mūsų beveik šimtu procentų pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės Aktas turėtų dar kažkiek pratęsti tų parašų vienybę. Dar bent tiek, kol mes atsistosime ant kojų, kol į mūsų lobį įkals tuos pirmus vinis, ant kurių jau bus galima pakabinti tikrąjį nepriklausomybės paltą, kol mus pripažins bent kelios valstybės. Dabar nauji paskelbti referendumai ar kreipimaisi į visą tautą mums būtų pražūtingi. Prašau būti dėmesingiems ir vieningiems vienas kitam. Ačiū. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Žodis suteikiamas deputatui A. Saudargui.

A. SAUDARGAS. Gerbiamieji deputatai, kolegos, mes suėjome dirbti bendro darbo. Tai yra tokia specifinė darbo rūšis, kai dirbama bendrai. To pasiekiama palaipsniui, niekada pirmą dieną susirinkę žmonės nepradeda darniai dirbti, ypač tokiu įtemptu metu ir taip išsekę, kaip esame dabar. Visur ir visada laikykimės priimtų žmogiškųjų taisyklių. Pirmiausia aš noriu pasiūlyti krikščioniškąsias taisykles, kurios yra evangelinės. Kai noriu patarti savo artimui, yra tokia taisyklė, kad kai kalbu akis į akį ir jeigu nerandu santarvės arba pašnekovas nesupranta manęs, tada pasitelkiu kitą brolį, einame keliese, kalbame, bandome įtikinti ir tik tada kalbame bendruomenėje asmeniniais klausimais. Tokios taisyklės, nes bendruomenėje dirba asmenys, t. y. kaip suderinti tai, kad man nepatinka tas asmuo, arba kitam nepatinku aš ir kaip aš elgiuosi, kad būtų galima suderinti.

Dirbant bendrai, jau veikia bendruomenės darbo mechanizmas, kolektyvo mechanizmas. Taigi tai buvo sakyta, paprasčiausiai mes nespėjam, nesijaudinkime ir nesinervinkime dėl to, kas yra dabar. Reikės sukurti komisijas, tas bus. Dabar neįmanoma, mano požiūriu. Tas buvo pasakyta gerbiamojo A. Rudžio, bet jis vis dėlto nepasakė tiesiai. Jis sakė, kalbės apie Sąjūdį, bet tiesiogiai aš neišgirdau apie Sąjūdį. Bet aš pasakysiu, kad su juo sutinku, nes esu dirbęs Sąjūdžio Seime, kaip ir daugelis iš čia esančiųjų. Ne daugelis, bet daug kas iš čia esančiųjų. Iš tiesų galbūt tiesiog buvo primesta stacionari būsena, gal visiems išvargus, tai šiandien pavirto nelabai geru Sąjūdžio stacionaraus darbo stiliumi. Natūralu, žmonės, žiūrėdami, kaip dirbti, neturėdami mechanizmo, pradėjo redagavimo darbą. Galbūt reikėjo žmonėms rodyti, buvo klaida, kad nerodėm Sąjūdžio Seimo posėdžių visus metus. Žmonės būtų matę, kaip sunkiai per metus atsiranda ta demokratija. Jie būtų pamatę, kad tai atsitiko natūraliai. Man atrodo, nesijaudinkime.

Trečias dalykas, trečias lygmuo, – kaip pasiekti tautos santarvę. Tai kur kas sunkiau. Tik viena galiu pasakyti: visi ir visais galimais būdais, dabar be jokių partinių interesų (galbūt anksčiau kokią nors rinkimų kovą galėjo kas nors kur nors įtarti, kad nebūtų skaldoma taip ar kitaip), nesusiskaldykime, užsiimkime ne specialiai skaldančiuoju darbu, o dirbkime derinamąjį. Specialiai neužsiimkime. Geriau, jeigu yra kai kurios mūsų grupės, kurios oponuoja, elkimės pagal aną principą, kai sueina atstovai, kurie turi priešingas nuomones, pasitarti. Pasitarti, kur ir kokios taktikos reikia, jeigu yra… Baigiau, jeigu reikės, pasakysiu vėliau. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. (*Plojimai*) Deputatas R. Rudzys.

R. RUDZYS. R. Rudzys, Lentvario apygarda. Nuolankiai gerbiamasis Pirmininke, gerbiamasis posėdžio pirmininke, gerbiamieji deputatai, aš lyg ir bandau prisimatuoti, nes toje aukštoje tribūnoje esu pirmą kartą. Esu su gerbiamuoju A. Rudžiu šio raštelio (mes

ne tik barzdomis skiriamės) bendraautoris. Nedalyvavau nė viename Seimo posėdyje ar suvažiavime, nedalyvavau, tarkim, „Na pasidziene o Seimu zvionsku paliakov“, bet tą raštelį pasirašiau, nes antrą dieną jaučiuosi lyg ir vienoje iš TSKP 1975 m. rajoninių konferencijų, kuriose aš esu daug dalyvavęs. Todėl aš jį pasirašiau[26].

Dar norėčiau atsiprašyti už šūkavimus, esu šaukęs čia priekyje sėdintiesiems… rėkti per mikrofoną maždaug tokius dalykus. Tai, ko gero, mes darome dėl to, kad nėra elementarių sąlygų dirbti normaliam parlamentui: nežinome, kas bus, nežinome, kada pertrauka, nežinome, kada mus paleis, nežinome, ką darysime rytoj. Jeigu visa tai žinotume, jeigu čia būtų dar du mikrofonai vietoj šių šešių, čia dar du ir čia dar du, jeigu mes galėtume normaliai dirbti, mes, ko gero, būtume dvigubai ar trigubai kultūringesni, nes juk esam žmonės, esam europiečiai. Taigi to prašyčiau.

Vieną konkretų pasiūlymą noriu išreikšti. Kol kas visi esam susieti su kolektyvais, be galo susieti su savo rinkėjais, jie mums skambina naktimis, todėl siūlau posėdžius pradėti ne 10 val., o 11 val., geriau vėliau baigti. O iš ryto turėkime galimybę susiskambinti, išsilyginti baltinius ir išsimiegojus susiskambinti, pabuvoti darbo kolektyvuose. Iki 10 valandos nieko nespėsime, patikėkite, siūlau nuo 11 valandos. Aš tik siūlau, o jūs jau baratės. Aš to prašau ne Reglamento sąskaita.

PIRMININKAS. Jums pridedama viena minutė.

R. RUDZYS. Labai ačiū, gerbiamasis posėdžio pirmininke. Per dešinįjį mikrofoną buvo pasiūlyta dėl mažo patyrimo. Čia du variantai. Grupėmis po 10 žmonių išvažiuoti į užsienio parlamentus ir pasimokyti. Antrasis variantas, kad tie, kurie dar neturi patyrimo, kol kas mažiau kalbėtų, aš tai taikau ir sau, iš tikrųjų mes daug dėl to išlošime. Kad kaip nors tą tvarką įvestume, man atrodo, rytoj,

[26] Kalbama, regis, apie kelių deputatų pasirašytą siūlymą po sesijos surengti uždarą AT posėdį.

priėmus darbotvarkę, galima būtų padaryti vieną (aš tai siūlau) reglamento pataisą ir išrinkti posėdžių pirmininkus. Kam čia varginti nuolankiai gerbiamąjį Pirmininką, kam jis čia turi sėdėti ir vargti rašydamas. Siūlau du posėdžių pirmininkus, t. y. gerbiamąjį A. Abišalą ir gerbiamąjį L. Šepetį, ne kaip vienas kito padėjėją, ne kaip kokius pagalbininkus. Tegul jie mokosi vienas iš kito, tegul jie kartu dirba, lai vienas vieną posėdį ves, kitas kitą, ir pažiūrėsime, išmoks, o mes pamažu susitvarkysime. Siūlau tai padaryti iš karto nuo rytdienos. Jūs, žinoma, galite pritarti, galite nepritarti.

Ir visiškai baigdamas pabrėšiu du momentus. Mes dabar esam izoliuoti vienas nuo kito, bet įsivaizduoju, kad greitai to neturės būti. Dokumentus kažkas rengia, kažkas pakiša, kažkas pažiūri, jų neturim, todėl ir išeina, kad lyg ir vieni nori prastumti, o kiti tuoj pat puola kritikuoti vien dėl to, kad mes nežinome, apie ką bus kalbama. Taigi aš ta proga siūlyčiau, kad rytoj, kai patvirtinsime tas komisijas, porai dienų sesiją nutrauktume, susitvarkytume, išsimiegotume, nes tris būtiniausius dalykus (turiu galvoje Aktą, deklaraciją ir slaptą balsavimą) mes atlikome. O kur daugiau reikia skubėti? Reikia skubėti suformuoti Vyriausybę, o kai visa tai parengs, susirinksime, padirbės komisija ir pratęsime sesiją.

Ir paskutinysis prašymas. Čia nėra Sekretoriato, bet aš įkyriai prašyčiau, kad man išaiškintų, ką turi daryti Sekretoriatas. Pasiunti raštelį su klausimu, neatsako, pasiunti skelbimą, neatsako, paprašyti kokio nors dokumento nėra iš ko, todėl aš asmeniškai noriu paprašyti, kad rytoj ryte, ne vėliau kaip rytoj ryte, man kas nors įteiktų Laikinąjį [pagrindinį] įstatymą. Man skambina žmonės naktimis – ką jūs ten priėmėte? – o aš nežinau, ką mes priėmėme. Tai ar aš jau deputatas, ar aš dar ne deputatas, niekaip negaliu suprasti. Sekretoriatas turėtų skelbti mūsų skelbimus, taip pat ir per radiją, respublikai ir mūsų rinkėjams, mūsų, t. y. kiekvieno deputato, turėtų rengti atsakymus į bet kokius klausimus, kurie mums

iškyla, ir turėtų parengti bet kokį, vakarykštį, užvakarykštį, priimtą dokumentą, kurio mes pageidautume. Labai ačiū jums už kantrybę, geros nakties. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Deputatas V. Katkus. Po to kalbės deputatas L. N. Rasimavičius.

V. KATKUS. Gerbiamasis Prezidiume, gerbiamieji deputatai, šiandien buvo keliamas klausimas, ar mums kenkia televizija. Man atrodo, kad mums kenkia. Per visą šiandienos posėdį ėjo du leitmotyvai, tai, ką mes atsinešę iš mitingų. Pirmas dalykas – išeina emocingos kalbos, lyg ir agitacija, kad mes darytume tą ar kitą dalyką, tai yra daugiau kreipimasis į žiūrovus. Antras dalykas – įvairių telegramų skaitymas, nesvarbu, ar tai būtų susiję su viena ar su kita puse. Dėl šių dviejų leitmotyvų išsiplečiama ir įsiveliama į tolesnę diskusiją, sakoma į vieną pusę, sakoma į kitą pusę, todėl mes prarandame labai daug laiko. Siūlyčiau, kad tokių dalykų daugiau nedarytume. Ką noriu pasiūlyti, kad to nebūtų? Reikia stengtis, kad būtų kuo daugiau neformalių pokalbių, susitikimų, ar kai valgome, ar kai susitinkame kitose vietose. Kai bus daugiau neformalių pokalbių, išsiaiškinsime visus šiuos klausimus. Be to, aš visiškai pritariu, kad kiek galima susiaurintume tuos plenarinius posėdžius ir perkeltume darbą į nuolatines komisijas.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas L. N. Rasimavičius. Po jo kalbės deputatas A. Sakalas.

L. N. RASIMAVIČIUS. Vakar mes priėmėme tokius svarbius dokumentus, atkūrėm valstybę, bet norim, kad kitą dieną (noriu pasakyti, kad valstybę atkūrėm, nors buvo labai labai trukdoma, trukdoma tų žmonių, kurie nenorėjo šio Akto, kurie sakė, kad reikia skelbti po dviejų mėnesių, paskui nusileido – „po savaitės“, dar po to nusileido – po suvažiavimo) mūsų parlamentas dirbtų taip, kaip reikia. Arba buvo priekaištų, kad mes nematėm, mes greitai, per porą valandų priėmėm. O tų, kurie dirbo dėl šios

nepriklausomybės, kurie rengė šią Konstituciją, darbą mes vakar įvertinom, žinoma, ir tų, kurie tik trukdė, be jokios abejonės. Trukdė tie asmenys… (*Triukšmas salėje*) Palaukit. Trukdė tie asmenys, kurie bandė šį Nepriklausomybės Akto priėmimą nukelti toliau, nors jis buvo visiškai parengtas. Šiuo metu…

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai, mes kalbam apie tai, ko čia neturėtų būti. Jums pridedama viena minutė dėl trukdymų salėje.

L. N. RASIMAVIČIUS. Jokios abejonės nėra, kad ir šiuo metu veikia tam tikras mechanizmas, pagal kurį norima šį Aktą sumenkinti, ir sumenkinti tos pačios televizijos pagalba. Iššokti per televiziją ir pasakyti, kad jau yra šitiek parašų [už Brazauską]. Ir sumenkinti to asmens, kurį mes išrinkome, nuopelnus. Mes gerai žinojom, kad dar prieš tai, kai jis buvo renkamas, per televiziją jam buvo daromas spaudimas, buvo [mums] nurodymai, ką rinkti. Ar girdėjote kada nors vieną nurodymą per televiziją, kad būtų daromas spaudimas mums rinkti V. Landsbergį? O kitas [spaudimas], be jokios abejonės, buvo daromas. Todėl, manau, to reikia atsisakyti. Šiandien reikia atsisakyti ir tokių dalykų, kai irgi buvo iššokta prieš pat televizijos pabaigą, kai ji užsidarė. Mes čia padarėm aibę pažeidimų, po to žmonės suprato, kad yra pažeidimai. O kokie konkrečiai pažeidimai? Taip ir liko padaryta. Todėl sakau, jeigu tai nesiliaus, tai nereikia galvoti, kad laimėjęs Sąjūdis taip ir pasiduos revanšistams, pasakyčiau. Tiems, kurie laukia kažkokio revanšo.

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputate…

R. RUDZYS. Gerbiamasis posėdžio pirmininke, ar leistumėte paklausti?

PIRMININKAS. Romualdas Rudzys, Lentvario apygarda.

R. RUDZYS. Ar jūs nemanytumėte, kad tikslinga pasakyti ką tik kalbėjusiam deputatui L. N. Rasimavičiui, kad jis nusišnekėjo, kai kalbėjo apie čia esančius ir trukdančius nepriklausomybei deputatus? Juk niekas nebalsavo prieš. Ačiū.

PIRMININKAS. Dėkoju už jūsų pastabą. Aš apgailestauju, kad deputato L. N. Rasimavičiaus kalba jūsų taip buvo suprasta, apgailestauju, kad jūs taip pat jį kaltinate. Venkime kaltinimų šį vakarą, kai svarstome, kaip mums bendrai ir geranoriškai dirbti. Dabar žodis suteikiamas deputatai A. Sakalui. Prašom.

A. SAKALAS. Gerbiamieji deputatai, man atrodo, nuo mūsų parlamento darbo, nuo mūsų susiklausymo ir nuo mūsų geranoriškumo priklausys sėkmingas parlamento darbas, kartu ir Lietuvos įstatymai, ir mūsų, galbūt ir Lietuvos kokia nors tvarka ar ateitis, jeigu kalbėtume griežčiau. Manyčiau, kad turėtų būti trys mūsų darbo principai, bent jau minimaliai turėtume laikytis trijų principų, tai yra griežtos darbo tvarkos, antra, pagarbos vienas kitam, trečia, visų narių lygybės parlamente.

Apie griežtą darbo tvarką. Pirmiausia mūsų darbas turėtų būti skirstomas į darbą bendruose posėdžiuose, darbą komisijose ir galų gale mūsų darbą su rinkėjais apygardose. Taigi manyčiau, kad reikėtų išskirti dienas arba dienų dalis, kai mes posėdžiaujame bendruose posėdžiuose, kai dirbame komisijose ir kai mes turime konsultuotis arba tartis su savo rinkėjais.

Toliau norėčiau pritarti siūlymui, kad visi dokumentai turi būti apsvarstyti komisijų, ko gero, ne vienos komisijos, o kelių komisijų, matyt, turėtų būti taip, kad nebūtinai per pirmąjį svarstymą jie būtų priimti. Suprantu, kad mes neturėjome daug laiko, nes buvo svarbių dokumentų, kuriuos turėjome forsuoti, bet dabar, matyt, reikėtų dokumentus labai griežtai peržiūrėti, šių dokumentų priėmimo tvarką.

Apie pagarbą vienas kitam. Man atrodo, kad reikėtų diskutuoti tik apie dokumentus, apie dokumentų trūkumus arba, sakykim, privalumus ir iš esmės, o ne apie redakcines pastabas. Redakcinės pastabos turi būti pateikiamos raštu, o komisijos jas turėtų įvertinti, ne taip, kad kiekvienas iš mūsų prie mikrofono šoktume ir

kalbėtume. Antras dalykas, norėčiau, jeigu kalbame apie pagarbą, kad turėtume ne tik mes gerbti posėdžio pirmininkus, bet ir pirmininkai mus turėtų gerbti. Jeigu posėdis paskelbtas, sakykim, 10 valandą ar 19 valandą, tai posėdžio pirmininkas jau keturias minutes prieš dešimtą valandą turi sėdėti čia, prie šio pulto, ir neversti laukti deputatų visą valandą. Šitaip negali būti ateityje. Dar norėčiau pasakyti, kad Prezidiume, matyt, turėtų sėdėti tik tie (jeigu kalbėčiau apie trečiąjį principą, t. y. visų lygybę parlamente), kurie jį veda, visi kiti parlamento nariai, Prezidiumo ar ne Prezidiumo nariai, turi būti savo vietose ir turėti tas pačias teises, kaip ir visi kiti parlamento atstovai.

Taigi aš siūlau rytoj iš ryto sušaukti trumpą posėdį ir sudaryti komisijas, galbūt laikinąsias komisijas, kurios yra būtinos, kad parlamentas sėkmingai dirbtų. Vėliau tas komisijas bus galima pertvarkyti į nuolatines komisijas, bet, matyt, rytoj mes to nepadarysime. Galbūt rytoj vakare, jeigu suspėtume, reikėtų komisijas patvirtinti. Rytoj iš ryto būtų galima tik pasiūlyti kokių nors komisijų sudėtį, per dieną konsultuotis, o vakare, matyt, tas komisijas būtų galima patvirtinti.

Toliau siūlyčiau sudaryti savaitės reglamentą, kad mes žinotume, kad pirmadienį arba antradienį mes čia posėdžiaujame, trečiadienį dirbame komisijose ir panašiai, kad turėtume savaitės darbo tvarką. Tai yra mano pasiūlymai, ačiū jums už dėmesį.

Norėčiau dar pasakyti tokią pastabą: nereikia norėti, kad mes, susirinkę iš įvairių Lietuvos kraštų, šiandien susigrotume kaip broliai ir jau dirbtume. Bet kad taip būtų, reikia stengtis. Aš esu įsitikinęs, kad mes tikrai surasime bendrą kalbą, mes ją turime surasti. Jeigu mes jos nesurasime, vadinasi, mes esame blogai išrinktas parlamentas. Manau, kad mes tikrai atsižvelgsime vienas į kitą, nepulsime vienas kito, žiūrėsime į esmę, o ne į kokias detales ir smulkius siūlymus. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas K. Antanavičius. Po jo kalbės deputatas. Z. Vaišvila. Dar po jų yra užsirašę dešimt deputatų.

K. ANTANAVIČIUS. Aš prašyčiau būti mums visiems atlaidesniems, nes dar tik pradžia. Dabar dideli kaltinimai, mano manymu, dėl dienotvarkės, dėl Reglamento. Na, nebuvo kam rengti, niekas nerengė to Reglamento, niekas nerengė dienotvarkės. Ar tie, kurie labai kaltina, patys rengė? Na, o išrinkti žmonės irgi negalėjo vakar rengti, nes irgi nežinojo, kurie bus išrinkti. Taigi dėl Reglamento, manau, kad negalim aplenkti, negalim būti toliau to, ko nepadarėm. Manau, kad didžiausias vargas, t. y. nesusipratimai, mums šiandien yra dėl posėdžių pirmininkų. Kai trys pirmininkauja, manau, neįmanoma pirmininkauti. Manau, kad labai teisingai elgdavosi gerbiamasis L. Šepetys, kai kiti du būdavo daug atokiau. Aš tikrai rekomenduočiau, kad posėdžio pirmininkas tikrai… Bent aš iš savo patirties – tuoj pat ima, kažką šnibžda, o pirmininko darbas yra nuolatinė įtampa ir nuolatinis dėmesys. Taigi tie, kurie toli, jau turėtų dėl jokių svarbių klausimų pirmininko netrukdyti ir su juo nesitarti. Bent jau man atrodo, kad per šitą paskui… Kodėl pirmininkas? Na, tarkim, pasiūlai, kad šio klausimo nesvarstom, balsuojam, kad nesvarstom, vadinasi, kai yra pasiūlymas nesvarstyti, tai posėdžio pirmininkas taip pat turėtų pasiūlyti svarstyti ar nesvarstyti. Nubalsuojam, kad nesvarstom, ir viskas tuo baigiasi. O prasideda klausimų kėlimas, svarstysim, nesvarstysim, kai nesvarstomą klausimą vis tiek dar svarstom. Manau, kad čia reikia kur kas daugiau ryžto.

Na, imkim, antras dalykas, pareiškimai, deklaracijos. Tai nėra dokumentai, kuriuos reikėtų svarstyti pagal punktus. Yra deklaracijos ar pareiškimo autorius, jeigu nepriima po pirmojo svarstymo, prašom visus, kurie turite pasiūlymų dėl žodžių, dėl straipsnių ar dar dėl ko nors, pateikite juos autoriui, o autorius arba priims, arba nepriims. Išeina, po antrojo svarstymo. Priimam po pirmojo

svarstymo, nepriimam, prašom pateikti dar sykį. Jeigu trečią sykį autoriaus siūlymas nepriimamas, autorius diskvalifikuojamas, pasiūlymas atmetamas ir viskas baigiama.

Dabar mes pradedam čia komisijas siūlyti ir dar, ir dar. Čia juk yra įstatymų komisijos, komisijos įstatymams rengti. (Tuojau jau nueinu.) Manyčiau, kad turi būti jau bent pirmininkams viskas surašyta, viską patys turi būti susirašę visiškai tiksliai iš eilės, nes kad ir puikiausiai žinote, kaip jūs darysite, bet jeigu jūs nesate susirašę, jūs niekada padoriai nepirmininkausite. Niekada neišeis kitaip. Vadinasi, tada, kai surašyta, aiški disciplina ir aiški savikontrolė.

Taigi, manau, mes išmoksime, suprasime ir tam reikia mūsų visų pastangų. Manau, kad neturėtume pradėti pirmą dieną labai neigiamai žiūrėti vienas į kitą arba pyktis. Ačiū už dėmesį.

PIRMININKAS. Dėkui.

S. MALKEVIČIUS. Galima repliką iš vietos, kol… Atrodo, kad tie buteliai ir tos taurės nelabai puošia Prezidiumą, kai žiūrime iš čia. Gal jas galima kur?..

PIRMININKAS. Prašom.

Z. VAIŠVILA. Gerbiamieji deputatai, ir siūlau vadinti vieni kitus tiktai deputatais, užmiršti visa kita. Dabar taip, pradėti reikia nuo organizacinių dalykų ir kuo skubiau. Reikia paimti kas penktą ar kas kelintą kėdę, vietos dabar daug, svečių sumažėjo, kad mes turėtume vieną dvi vietas ir kas penktas, reikia paskaičiuoti, galėtume išeiti. (*Balsas salėje*) Ne ne, sakau, kuo greičiau… (*Balsas salėje*)

PIRMININKAS. Prašau netrukdyti, gerbiamasis deputate.

Z. VAIŠVILA. Aš pasakiau, nesipykime. Aš pasakiau, kai tik bus galima. Antras dalykas, matome, kad mums trūksta visko: ir Reglamento, ir visų darbo dokumentų, ir dėl tų nuolatinių komisijų mes galime nesusikalbėti. Reikia skubiai išrinkti darbo grupes. Gal tokias ar ne tokias, gal daugiau matyti, kad daugiau… ir skubiai

išsiskirstyti, pabaigti plenarinius posėdžius. Vyktų tiktai darbiniai posėdžiai, bent jau keletą dienų. Matome, kad galime rimtą posėdį šaukti, tada šaukiame rimtą posėdį, kai viskas bus parengta. O mes atsidūrėme toje baloje, mus įmetė į tą balą, kai nieko nėra. Įmetė tas, kas buvo prieš tai šioje Aukščiausiojoje Taryboje ir visur kitur – Respublikos vadovybė, nes niekas nebuvo parengta. Ir dabar tikrai reikia padėkoti tiems žmonėms, kurie yra tarp mūsų, kurie aukodami savo laiką dirbo dieną naktį. Aš deputato Č. Kudabos pastabai, atleiskite, nepritariu.

Dabar taip, svarbiausias jausmas, kuris turėtų mus vienyti, yra atsakomybė. Aš nekalbu apie išsišokimus, apie šį kiršinimą, kai skaitome telegramas, bet ar šiandien jaučiame atsakomybę, nes žmonės mato, kokie dabar įvykiai prasidėjo, į kokį mes esame įmesti verpetą? Ir išėjus, atleiskite, dabar jau adresuoju, jeigu jau atvirai sakome, ir deputatei V. Jasukaitytei, ir deputatui B. Rupeikai, negalima taip. Jūs išeinate su dokumentu, kuriame parašyta, ką jūs norite pasiūlyti, bet jūs penkias ar dešimt minučių kalbat taip, lyg to nebūtų. Jauskime atsakomybę už savo žodžius, nes dabar visi laukia, kas bus, ką mes parodysime, ką mes pasiūlysime, kaip nukreipsime, ką mes darysime, ir taupykime laiką. Taip tikrai negalima. Aišku, yra ir priekaištų beveik visiems posėdžių pirmininkams, kad negalima primesti savo valios, nors galbūt Č. V. Stankevičius mažiau tai darė. Posėdžio pirmininkas yra visiškai neutralus, mokykimės būti visiškai neutralūs. Dėkui.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas E. Gentvilas. Po jo – deputatas S. Kropas.

E. GENTVILAS. Daug kas žinojo, kas bus pasakyta, todėl ir prašiau vienos minutės. Noriu, kad sesijos metu deputatai neleistų sau juokauti, turiu omenyje, pavyzdžiui, deputato P. Varanausko pasakymą: aš žinau, 121 balsas. Tai yra rimta procedūra, jos pažeisti negalima. Kita vertus, tai, ką mes šiandien patyrėme, nėra

tragedija, todėl noriu, kad mes rytoj pasitaisytume, ir tikiu, kad pasitaisysime, taigi norėčiau, kad rytoj nebūtų klaidingų prašymų ir pareiškimų. Rytoj sesija turi būti gerai parengta, gerai organizuota, ji turi būti transliuojama per radiją bei televiziją. Norėčiau, kad nebūtų deputatų prašymų rengti uždarą posėdį.

Ir trečias dalykas, labai trumpai turėtume aptarti, kada darome sesijos pertrauką. Kad ir kaip ten būtų, turėjome pasirengti ilgai sesijai, tačiau ne visi tam pasirengėme. Darykime pertrauką artimiausiomis dienomis. Aš bijau, kad gali būti deputatų prašymų, kad rytoj vėl būtų uždaras posėdis. O mums atviras posėdis yra vienintelė galimybė reabilituoti save dėl šios dienos blogo sesijos posėdžio.

PIRMININKAS. Deputatas S. Kropas. Po jo – A. A. Abišalas, K. Uoka.

S. KROPAS. Gerbiamieji deputatai, aš labai abejoju, ar iš viso rytoj gali būti organizuotas posėdis, nes mes neturime šiandien medžiagos ir nežinome, ką svarstysime rytoj. Ir iš viso nelabai aišku, kas organizuoja sesijos darbą ir kokie klausimai bus svarstomi. Todėl pritariu, kad reikia pradėti dirbti grupėmis ir parengti svarstyti klausimus bendrai sesijai.

Mane dabar jaudina dar vienas dalykas, aš čia nekalbėjau, – tai mūsų nesusilaikymas nuo emocijų ir griaunamosios tendencijos, kurios buvo ir Sąjūdyje, ir mūsų visuomenėje, kurios persikėlė į mūsų parlamentą, ir nesugebėjimas surasti bendros kalbos. Džiaugiuosi, kad šiandien, atrodo, įsteigtas Opozicijos klubas. Norėčiau, kad kuo greičiau Opozicijos klubas pradėtų bendrą pokalbį, bendrą neoficialų pokalbį su Sąjūdžio deputatų klubu, nes kitu atveju būtų labai lengva palaidoti mūsų nepriklausomybę, kuri neseniai buvo paskelbta. Ir tam, atleiskite, nepadeda ir deputatų V. Jasukaitytės bei B. Rupeikos emocingi pokalbiai per televiziją. Aš manau, kad dviese šie gerbiami Lietuvos žmonės galėtų sukelti

žmonėms didelį nerimą ir ilgai dar mums nepadėtų surasti bendros kalbos. Todėl siūlyčiau galbūt šį vakarą susitikti visiems ir padaryti bendrą pareiškimą. (*Balsas salėje: Labai atsiprašau, reikia, kad žmonės nedalyvautų uždarame posėdyje, ten, viršuje, matyti.*) Aš turiu vieną esminį siūlymą. Čia tikrai sprendžiamas mūsų likimas, ne tik organizaciniai klausimai. Organizacinius klausimus galima išspręsti, bet tie neorganizaciniai klausimai, mūsų emocijos persiduoda ir neigiamai veikia Lietuvos žmones. Todėl supraskime, gerbiamieji, kad mes čia turime surasti bendrą kalbą, nes mes, dar neturėdami parlamentinės etikos, galime sugriauti tai, ką mes taip sėkmingai pradėjome. Ačiū už dėmesį.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas A. Abišalas. Po jo – deputatas K. Uoka.

A. A. ABIŠALAS. Gerbiamasis Prezidiume, gerbiamieji deputatai. Iš tiesų gaila, kad mes labai ilgai užtrukome šiandien dėl deklaracijų ir pareiškimų priėmimo ir nesuspėjome prieiti prie to darbotvarkės klausimo, kai turėjo būti svarstoma, be kitų, Aukščiausiosios Tarybos struktūra ir darbo tvarka. Aš kaip tik rengiausi pasakyti, kas pradėta daryti ir ką dar reikia padaryti. Galbūt tada mes dar būtume sutaupę šiek tiek laiko (nors beveik visi deputatai, kalbėję dėl mūsų darbo tvarkos, sakė kuo gryniausią teisybę ir taip reikia iš tikrųjų dirbti), – jeigu visa tai būtų buvę numatoma ir būtų buvę pateikta jūsų dėmesiui, ir būtų buvę prašoma jūsų pritarimo.

Ir dar keletas dalykų, gerbiamieji. Aš, matyt, iš tikrųjų pakartosiu. Negalima reikalauti neįmanomo. Iš tikrųjų išimti kas trečią kėdę ir padaryti praėjimus yra numatyta, bet tam reikia bent vienos dienos parlamentinės pertraukos. Nes čia ir laidai yra nuvesti, ir visa kita. Reikia sutvarkyti darbotvarkę, iš ryto pateikti dokumentus, svarstytinus projektus, o vakare arba kitą rytą – priimtus, tai taip pat būtina. Tai bus numatyta ir tai bus daroma. Bet tam reikia pasirengti.

Pradėti komisijų darbą, be jokios abejonės, būtina, bet pirmiausia jos turi būti. Tam ir buvo numatytas darbotvarkės punktas, tam ir siūloma sudaryti keturias dideles darbo grupes, kurios pirmiausia jau pradėtų svarstyti pačius pirmuosius įstatymų projektus ir kartu Aukščiausiosios Tarybos struktūrą. Tikiuosi, kad šią savaitę mes tą darbą galėtume pabaigti. Jokiu būdu ne rytoj (ten yra raštelis, aš nesuspėjau jo perskaityti), nes rytoj sudaryti komisijų jokiu būdu negalime. Iš tikrųjų reikia vienu metu patvirtinti ir komisijų sudėtį, ir atriboti Pirmininko, Prezidiumo bei Aukščiausiosios Tarybos kompetenciją, ir Reglamentą sudaryti. Visa tai turi būti daroma vienu metu ir suderintai. Todėl aš labai prašyčiau jūsų šį vakarą jau nebegaišti laiko šioms kalboms, o iš tiesų ateiti kiekvienam deputatui (nė vienas neturi užsiimti kokiais nors kitais reikalais) į tą darbo grupę, kurių projektai yra, jos ten keturios, į kurią nors, kuri yra artimiausia, ir dirbti. Rytoj siūlau pradėti darbą normaliai, kaip visada 10 val., plenarinį posėdį baigti iki pietų, o toliau, kol nebus parengti, labai gerai parengti kiti klausimai, plenarinių posėdžių nešaukti. Tai tiek, gerbiamieji.

Dar prašau atleisti tų žmonių, kurie pikti, kad sesija nėra idealiai parengta, toli gražu neidealiai parengta. Dėl to didelė dalis kaltės yra mano.

PIRMININKAS. Deputatas K. Uoka. Po jo – deputatas J. Jurgelis. Dar yra užsirašę deputatai L. Milčius, V. Jasukaitytė, J. Tamulis, E. Bičkauskas, Č. V. Stankevičius, V. Landsbergis, A. Butkevičius, S. Pečeliūnas.

K. UOKA. Gerbiamieji kolegos, be visų gerų dalykų, kuriuos čia šiandien siūlėte, noriu pasiūlyti dar tris dalykus, apie kuriuos nekalbėta.

Pirma. Kuo greičiau susitvarkykime darbovietės reikalus. Šiandien Lietuva žiūri į mus, todėl jeigu jūs esate įrašytas į kokios nors darbovietės etatus, vadinasi, nedirbate toje vietoje ir ten taip pat

yra vagiamas darbo laikas ir visa kita, kas su tuo susiję. Dėl šio reikalo paskubėkime, nes rodome Lietuvai pavyzdį. (*Balsai salėje*) Tai štai, kuo greičiau tarkimės, gal sudarykime grupę, ir kuo greičiau darykime.

Antras dalykas dėl šios salės rekonstrukcijos. Ar gerbiamasis L. Sabutis negalėtų pats arba kuris nors kitas deputatas negalėtų apsiimti surinkti visų pasiūlymų dėl galimų rekonstrukcijos variantų? Pasirinkime variantą, ar mes tik išimame kėdes, ar iš esmės perorganizuojame savo darbo vietą, nes sėdėsime čia labai ilgai ir labai daug. (*Balsas salėje: Jeigu mes sušauksime rytoj paskutinį posėdį ir dar poros dienų paskelbsime pertrauką, tada galėtume… Prezidiumui reikia pasitarti, mes neturime, šiandien jau reikalauja atnaujinti dokumentus, reikia…*)

PIRMININKAS. Aš prašyčiau jūsų nediskutuoti… Gerai.

K. UOKA. Aš siūlyčiau nedaryti laikinos skubios rekonstrukcijos, o perorganizuoti darbo vietas iš esmės, surinkus visus galimus pasiūlymus.

Dar vienas nepasakytas dalykas. Gerbiamieji vilniečiai, dvejus metus aktyviai dalyvauju Sąjūdžio veikloje, žinau, kokie jūs egocentriški, kaip jūs neįvertinate žmonių, kurie važinėja iš toli. Numatydami visokias reikiamas darbo lengvatas deputatams, turime įvertinti žmones, važinėjančius iš toli, ypač moteris. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Prašom. (*Balsas salėje*) Ne, atleiskite. Deputatas J. Jurgelis. Negalima daryti pastabų deputatui, kalbėjusiam prieš tai, nes nėra jokios priežasties.

J. JURGELIS. Gerbiamieji, jeigu manęs neapgauna realybės jausmas, tai Lietuvoje truputį neramu. Štai dėl ko. Buvo renkami parašai už gerbiamąjį A. Brazauską, dabar, man atrodo, jau prasideda ir parašų rinkimas už gerbiamąjį V. Landsbergį. Manau, kad pareiškimą apie vienybę, dėl kurios ragino E. Zingeris, reikia ne atidėti ateičiai, o pareikšti ne šiandien, bet rytoj. Konkrečiai,

manau, ar nereikia padaryto tokio dalyko. Pavyzdžiui, du lyderiai, Sąjūdžio ir partijos, per televiziją pasako: niekas iš niekieno negrobia valdžios ir negrobs, nėra nuskriaustųjų, viskas vyksta pagal įstatymą, būkite mieli, Lietuvos žmonės, baikite rinkti parašus, organizuoti ar galvoti apie referendumus, viskas gerai ir yra ramybė. Gerai? (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Buvo užsirašęs deputatas L. Milčius. Po to – deputatė V. Jasukaitytė.

L. MILČIUS. Gerbiamasis Pirmininke, gerbiamieji deputatai, pirmiausia mes turime kiekvienas sau atsakyti į klausimą ir tai prisiminti kiekvieną dieną, ar mes norėjome to, kas įvyko vakar? Tikriausiai norėjome. Ar mes norėjome, kad išrinktume Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku gerbiamąjį V. Landsbergį? Tikriausiai taip pat norėjome.

Šiandien mums sunku suvokti, kad mūsų būvis naujas. Turbūt iš tikrųjų dar to nesuvokia nei naujai išrinktas gerbiamasis Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas, nei jo pavaduotojai, nei mes patys, todėl mūsų pareiga – vienas kitam padėti. Pirmą kartą mes, tie, kurie dar neturime penkiasdešimties, gyvename Respublikoje, kurią valdo, kurios pirmasis žmogus yra Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas. Tai, aišku, yra didžiulė našta, daugeliui iš mūsų galbūt nepakeliama. Tačiau, aš dar kartą pabrėžiu, tikiu, kad tie asmenys visa tai puikiai supranta, supras, nes tas visas elgesys, vedimas yra labai sunku. Mūsų, deputatų, štai ta būklė mums yra labai sunki, neįprasta, bet mes turime vienas kitam padėti ir būti tuo, kuo mes dabar esame.

Aš labai norėčiau, kad praeitų diena kita ir mus pakonsultuotų, kaip mes kalbame, kur ir kokias darome klaidas. Gal galėtų mūsų posėdžiuose pabūti psichologai, kalbininkai ir tie deputatai, liaudies deputatai, kurie turi didesnės patirties. Viso to mums labai reikia.

Sunkiausia mums dėl neaiškumo, kaip, iš ko mes gyvensime, kur gyvensime, kaip mes būsime. Mes norime dirbti sąžiningai, norime dirbti gerai, bet šiuo metu mums yra daug neaiškių klausimų. Šiomis dienomis mūsų labai laukia apygardų rinkėjai, žmonės. Ten ir nerimstama, ir jaudinamasi. Aš norėčiau turėti vidury savaitės poilsio dieną, kad galėčiau pabūti dviejuose ar trijuose susirinkimuose su žmonėmis. Ačiū.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatė V. Jasukaitytė. Po jos – deputatas J. Tamulis. Gal kai kurie užsirašę deputatai nenorės kalbėti, jeigu jų mintys buvo išsakytos, todėl prašom pranešti.

V. JASUKAITYTĖ. Nelabai norėčiau pritarti priekaištams dėl mano kalbos dėl kareivių reikalų. Kadangi vis dėlto atstovauju Moterų sąjungai, gaunu labai daug laiškų ir skambučių, manau, būdama toje komisijoje, galėjau būti ir pakviesta, kai buvo rengiamas šis tekstas. Taip, rengė gerbiamasis M. Laurinkus su gerbiamuoju Z. Vaišvila. Bet, manau, čia aš, kaip moteris ir motina, palaikanti tiesioginį ryšį su Lietuvos motinomis, turiu absoliutesnę klausą, kaip kreiptis ir kaip tą padaryti, kad būtų kuo mažiau pavojinga šitiems vaikams. Aš norėčiau, kad ateityje tokie dalykai būtų derinami.

Ir dar. Jeigu per televizijos ekraną pasirodys gerbiamasis V. Landsbergis ir gerbiamasis A. M. Brazauskas, tai aš didelių problemų nebeturėsiu. Aš šiuo metu turiu didelių moralinių problemų. Galbūt su kitais deputatais tai nesusiję. Aš nesu revanšistė ir jokiu būdu netaikau sau to termino, bet aš gauna konkrečias telegramas. Taip, gaunu konkrečias telegramas, gerbiamasis Rasimavičiau, ir kaip deputatė, ir kaip rašytoja, ir iš savo moterų. Moterų sąjunga yra respublikinė organizacija, oficiali. Ką aš turiu atsakyti? Manęs klausia: jūs neskaitote. Aš kalbuosi, aš jaučiu, suprantate, tokį klaidžiojantį, nebylų diktatą. Aš klausiu kolegų: ką man daryti su telegramomis? Ir girdžiu: padėkite į šalį. Gerbiamieji, negalima

padėti į šalį. Turėtų būti visos telegramos. Yra Sekretoriatas. Turėtų būti paskelbta: tiek telegramų, kuriomis sveikinamas V. Landsbergis, tiek telegramų, kuriomis remiamas A. M. Brazauskas, tiek telegramų, kuriomis rūpinamasi kareivių likimu ir panašiai, tada jausčiausi rami. O dabar turiu jau 24 telegramas, ir nežinau, skaityti ar neskaityti.

Man paskambino… Pagalvokime apie tą moralinį aspektą. Nemanau, kad aš esu išrinkta komanduoti ir valdyti. Manau, kad aš esu išrinkta tarnauti. Aš koviausi su gana stipriais oponentais per du turus ir žinau, ką tai reiškia. Žinau, ko jie iš manęs laukia, todėl noriu būti sąžininga. Taigi ir telegramų problemą reikia išspręsti. Turi būti viešumas ir demokratija.

PIRMININKAS. Vieną repliką deputatas A. Abišalas, kol jūs prieisite. Leidžiate? Gerbiamasis deputate, ar jūs leidžiate? (*Balsas salėje*) Ne. Tada prašau, gerbiamasis… (*Balsai salėje*) Prašom, gerbiamasis deputate Tamuli.

J. TAMULIS. Aš štai ką norėčiau pasakyti, vieną paprastą dalyką. Jeigu mes norime ką nors padaryti, norime padaryti iš tiesų, tai turėtume suprasti vieną paprastą mažytį dalyką, visi iš mūsų įsisąmoninti tai labai tvirtai, kad visi iš mūsų norime gero Lietuvai, tik galbūt skirtingai suvokiame būdus, kaip tai pasiekti. Todėl tokiomis akimis žiūrėkime vienas į kitą.

Aš noriu atsiprašyti už gerbiamąjį L. Rasimavičių tų žmonių, kurie pasijuto įžeisti to, kas buvo pasakyta. Noriu atsiprašyti, noriu, kad ir jis pats tai padarytų. (*Plojimai*)

Ir dar vienas dalykas tai, kas man nepatinka iš to, kas vyksta dabar. Jeigu pastebėjote, tai kalbėjo visi tie žmonės, kuriuos mes vadiname Sąjūdžio žmonėmis, vėl kalbėjo viena pusė. Aš noriu, aš labai noriu [išgirsti] ir tuos, kurie surašyti, nes nemačiau, neradau tos antrosios pusės, ir juos dabar išgirsti. Aš noriu kreiptis į gerbiamąjį V. Beriozovą, kad jis pasakytų, ką galvoja. Aš noriu kreiptis

į gerbiamąjį V. Beriozovą ir paprašyti, kad jis mums visiems draugiškai vis dėlto pasakytų, kur yra gerbiamasis A. Brazauskas, ką jis dabar Maskvoje veikia. (*Balsas salėje*) Aš suprantu, nepriimkite tai kaip užgaulės, tačiau dabar momentas toks, kai turėtume visi viską žinoti ir bent jau vienas nuo kito neslėpti.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai, ar jūs sutiktumėte (čia buvo tiesioginis kreipimasis), kad gerbiamasis V. Beriozovas dabar gautų žodį, nors nebuvo užsirašęs? Pirmiausia ar sutiktų gerbiamasis E. Bičkauskas? Ar deputatai sutinka? Ačiū.

V. BERIOZOVAS. Aš seniai pažįstu draugą A. Brazauską, ilgai su juo dirbau. Jis yra labai sąžiningas ir tikras Lietuvos patriotas, jis niekada nieko blogo Lietuvai nelinkėjo ir niekada nieko nepadarys. Jis išvyko į Maskvą kaip liaudies deputatas vienai dienai tik dėl to, kad pažiūrėtų, kokios aplinkybės ir kaip reaguojama į tuos klausimus, kuriuos mes vakar išsprendėme. Būtent tuo tikslu jis išskrido tik vienai dienai. Jis suinteresuotas bendra situacija, ir nors jis yra eilinis deputatas, bet [SSRS] liaudies deputatų grupė yra, ir jis sako: man reikia nuvažiuoti nors vieną dieną ir pažiūrėti. Dabar, kai kaltina gerbiamasis L. Rasimavičius, pažiūrėkite, į kokią padėtį mes patenkame. Mes atėjome, kai vieną kartą mūsų paprašė, 16 val. į klubą. Bet kodėl jūs anksčiau mūsų nepakvietėte?

Dabar dėl komisijų. Juk mes patenkame į keblią padėtį, vis dėlto mūsų Lietuvos komunistų partijos narių yra 40, tarp jų ir L. Rasimavičius. Sudaromos kažkokios komisijos, redakcinė komisija, ir staiga mūsų klausia – ko jūs norite? Mes per 5 min. negalime atsakyti, mes sėdime atskirai. Jeigu mes norime kartu bendradarbiauti, siekti bendrų tikslų, tai mums reikia taip pat suteikti kokias nors galimybes, kad mes kur nors dalyvautume, spręstume, redaguotume. Jūs patys savo elgesiu ir kartais tokiais kaltinimais, kad čia, girdi, sėdi vos ne revanšistai, verčiate mus, ne tik komunistus, bet apskritai žmones, kurie galvoja, kaip išsaugoti demokratiją ir

apsiginti nuo šito puolimo, kurie nėra remiami Sąjūdžio ir kurie nežino, kas daroma, jungtis ir sudaryti bendrą demokratinį centrą. Vien dėl šito mes ir kuriame tokią grupę, kuriai vadovauja nepartiniai. Komunistai dedasi prie jų todėl, kad Sąjūdis nekviečia. (*Balsai salėje*) Taip, taip, jis [A. Brazauskas] išvyko, ir aš maniau [!], kad per jį ką nors perduoda, kad jis nusiųstų.

PIRMININKAS. Deputatas E. Bičkauskas.

E. BIČKAUSKAS. Gerbiamieji deputatai, aš kreipiuosi į gerbiamąjį L. Rasimavičių ne prašydamas atsiprašyti, o norėdamas prisistatyti. Aš esu vienas iš tų, kuris pastaruosius metus trukdė šiai nepriklausomybei. Prisistatau visiems, nes išdrįsau turėti kitokią nuomonę. Prie jos, beje, lieku ir dabar. Ką padarysi.

Dabar noriu pasakyti šiek tiek iš savo parlamentinio darbo patirties. Vakar diena man buvo labai sunki. Aš norėjau jausti tą didelį džiaugsmą (atleiskite, kad truputį pamoralizuosiu, bet aš ten prasėdėjau metus ir mačiau), bet aš jo nejaučiau ir nejaučiau dėl to, kad aš čia sėdėdamas pasijutau kaip sėdėdamas ten, šalia tos didelės daugumos, kuri turi vieną vienintelę nuomonę ir kitų nuomonių nepaiso. Bet aš sėdėjau svetimos valstybės parlamente ir jaučiau, ką aš turiu daryti. Atleiskite, gerbiamasis Rasimavičiau, sėdėdamas Lietuvoje aš pasijutau taip pat. Na, jeigu iš tikrųjų manoma, kad negalima turėti kitos nuomonės, ką padarysi. Atleiskite, viskas, daugiau nemoralizuoju.

Dabar kreipiuosi į gerbiamąjį L. Sabutį, ar galima užtikrinti, kad posėdžio metu salėje būtų tvarka, kad (atsiprašau už žodį) nesistumdytų visur kur nori korespondentai, kad salėje neaišku kas kartais būna? Reikia tai galų gale užtikrinti. Jeigu vidaus reikalų ministras nesusitvarko, pasimetę ir milicijos darbuotojai, savaime aišku, ir dėl mūsų pačių… (*Balsai salėje*)

PIRMININKAS. Prašau tylos, gerbiamasis deputate, kodėl jūs taip jaudinatės? (*Balsai salėje*)

E. BIČKAUSKAS. Tai, aišku, ir dėl mūsų pačių kaltės, ir dėl mūsų pačių elgesio. Dabar gal šiek tiek organizacinis klausimas. Kreipiuosi į profesorių V. Landsbergį, atsiprašau, į gerbiamąjį Pirmininką V. Landsbergį ir į Aukščiausiosios Tarybos Sekretorių, gal man atsakys, ar galų gale rytoj Lietuvos žmonės sužinos, pagal kokią Konstituciją jie gyvena? Ačiū.

PIRMININKAS. Dabar noriu jūsų paklausti…

V. LANDSBERGIS. Čia buvo klausimas man. Atsiprašau. Man klausimas buvo. Galiu atsakyti? (*Kalba iš salės, negirdėti*)

E. BIČKAUSKAS. Atsakysiu jums. Aš nesigailiu, ką aš padariau, ir tai, ką aš padariau, labai gerai ir labai norėjau tai padaryti. Bet aš nukrypau. Atrodo, buvo gerbiamojo J. Tamulio klausimas, kodėl sąraše nėra užsirašiusių. Aš sakau, kad mes įpratome sakyti tiesą pačiomis sunkiausiomis sąlygomis, bet kai kur man tos mažumos gaila, ateis laikas, ji įpras. Tokiomis sąlygomis ji neįpratusi, ji bijo, bijo tos didelės daugumos. O gailėtis, ko čia gailėtis, nusprendėme ir padarėme, galų gale tai nusprendė parlamento dauguma. Ačiū.

PIRMININKAS. Dabar aš noriu jūsų paklausti. Mūsų sutartas šio posėdžio laikas baigėsi, bet yra dar užsirašę šie deputatai: Č. Stankevičius, V. Landsbergis, A. Butkevičius, S. Pečeliūnas, Č. Juršėnas. Galėčiau atsisakyti, jeigu jūs protestuotumėte, bet jeigu leistumėte, tai norėčiau tarti keletą žodžių. Kaip dėl užsirašiusių? (*Triukšmas salėje*) Prašom tylos. Gerbiamasis deputate, todėl aš ir nutraukiau, nesuteikiau žodžio kitiems deputatams, norėdamas jūsų sprendimo. Yra du pasiūlymai.

R. RUDZYS. Gerbiamasis pirmininke, leiskite paklausti, aš labai pageidaučiau susipažinti, R. Rudzys, 1947 m. gimimo, su šia puikia mergina, sėdinčia salėje.

PIRMININKAS. Tai Sekretoriato darbuotoja.

R. RUDZYS. Kokio aparato – KGB, CK?

PIRMININKAS. Ne aparato, bet Sekretoriato darbuotoja.

R. RUDZYS. Dievaž, taip dažnai persirengia, neatpažinau. Pavardės negalima sužinoti?

PIRMININKAS. Prašom pasakyti pavardę.

R. RUDZYS. Deputatė?

PIRMININKAS. Ne.

R. RUDZYS. Tai juk uždaras posėdis.

PIRMININKAS. Gerbiamasis deputate…

R. RUDZYS. Dovanokite, aš nesupratau, kokio aparato, CK, KGB, telefono ryšio […].

PIRMININKAS. Kam dabar reikia taip?

R. RUDZYS. Aš žinojau, kad jis uždaras visiems, išskyrus deputatus. Dovanokite už žioplumą.

PIRMININKAS. Aukščiausiosios Tarybos sekretoriatas. (*Balsas salėje: Atsiprašau, ji yra Sąjūdžio darbuotoja, bet ne aparato darbuotoja.*)

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai! Gal kas nors iš deputatų norėtų atsiprašyti? Gerbiamoji ponia, aš atsiprašau jūsų dėl šio nesusipratimo. Dabar…

R. RUDZYS. Aš taip pat labai nuoširdžiai atsiprašau, daugiau taip nedarysiu.

PIRMININKAS. Labai dėkui. Pagal mūsų sprendimą posėdis turėtų būti baigtas. Kai aš paskelbiau užsirašiusiųjų pavardes, buvo pasiūlymas leisti kalbėti visiems. Antras pasiūlymas buvo padaryti pertrauką ir po to suteikti… (*Balsai salėje*) Gerai, protestuojant posėdis baigiamas be jokių išvadų ir apibendrinimų, nes neliko laiko, visas laikas išnaudotas kalboms.

R. RUDZYS. Ar galima pasiūlyti? Aš turiu teisę siūlyti ir tokiu atveju reikės balsuoti. Aš deputatas. Aš siūlau, jeigu gerbiamasis pirmininkas norėtų kalbėti, suteikti jam žodį ir reglamento neriboti. Ačiū jums.

PIRMININKAS. Gerbiamieji deputatai, aš nemoku pirmininkauti, aš niekada nesu taip nemokėjęs pirmininkauti, kaip šioje sesijoje, nes niekada joje nedirbau. Gal jūs dabar galėtumėte pasiūlyti kokią nors išeitį, kai nėra geranoriškumo bet kokį klausimą kaip nors išspręsti. Aš nemoku, prašau man padėti. Pyktis nėra geras patarėjas ir niekada niekam nėra padėjęs jokiame darbe, taip pat ir šiame. Mes kalbame apie dalykus… Gerai, prašom tada siūlyti, aš dabar net negaliu pasakyti, koks pasiūlymas, jūs mane visiškai išmušėte iš vėžių.

V. LANDSBERGIS. Kas nori, pasilieka pokalbiui.

E. GENTVILAS. Aš atsiprašau, jeigu išmušėme. Mes neprieštarausime sau, jeigu dabar, praėjus valandai ir 3 min., nutrauksime posėdį. Tačiau esu įsitikinęs, kad žmonėms labai aktualu išgirsti tai, ką dar šie penki žmonės nori pasakyti pasibaigus oficialiam posėdžiui. Kviečiu pasilikti.

A. A. ABIŠALAS. Gerbiamieji, oficialaus posėdžio pabaigoje, jeigu man leistų pirmininkas (aš jo dabar prašysiu), norėčiau gauti informacijai pusę minutės. Ar galima pusę minutės informacijos?

V. LANDSBERGIS. […] atsakyti į klausimus, jeigu mes tęsime, į vieną klausimą, nes jis kartojasi ir gaišina laiką. (*Balsas salėje*)

PIRMININKAS. Ar kiti deputatai sutinka, kad tik toks pasiūlymas būtų balsuojamas, jeigu kiti atsisakys kitų? Ar atsisakote, ar reikalaujate kitaip? (*Balsas salėje*) Pagal reglamentą, taip. Ar sutinkate? Ar kitokie pasiūlymai dar tebegalioja? Ne. Kas už tai, kad gerbiamojo deputato E. Bičkausko pasiūlymas dar suteikti žodį užsirašiusiems deputatams, kuriuos aš išvardijau… (*Balsai salėje*) Gerai, posėdis yra baigiamas be jokių išvadų ir kalbų, nes yra deputatų, nenorinčių išgirsti kitų kalbų. (*Balsas salėje: Buvo iš pradžių pasiūlyta priimti nors mažą informaciją.*) Negalime to priimti, nes yra deputatų, neleidžiančių to daryti. Jie protestuoja, kad posėdis tęstųsi. Tai darė deputatas B. Genzelis ir kiti deputatai. (*Balsai*

salėje) Aš noriu paskelbti, kad oficialus posėdis pagal deputatų sprendimą yra baigtas, nes yra protestų dėl to, ar galima pratęsti laiką. Toliau vyksta deputatų susirinkimas laisva valia.

L. ŠEPETYS. Gerbiamieji, aš čia arti stoviu. Juk yra paprastas dalykas: kai susikerta pasiūlymai, reikia paleisti balsavimo mašiną. Kas už tai, kad tęstume posėdį, kelia rankas, ir kas už tai, kad netęstume. Ir paklūsta.

J. TAMULIS. Mielieji, aš noriu jūsų dar kartą paprašyti tos santarvės, dėl kurios ne kartą kvietėme čia visi šiandien. Išklausykime visus, nusiženkime paskutinį kartą taisyklei. Išklausykime vieni kitus. Būtina tai padaryti dabar.

Deputatų susirinkimas

PIRMININKAS. Dabar dirbame kaip deputatų susirinkimas, deputatų klubas. Mūsų posėdis baigėsi. Ar likusieji deputatai sutinka, kad aš dar toliau pirmininkaučiau deputatų susirinkimui, kuris dabar prasideda, ir suteikčiau žodį tam, kas užsirašė? Aš nenorėjau kalbėti paskutinis kaip posėdžio pirmininkas, kad tai nebūtų panašu į apibendrinimą, todėl pagal sąrašą dabar mano eilė. Prašau žiūrėti man priklausantį laiką.

PIRMININKAS (A. A. ABIŠALAS). Žodis suteikiamas deputatui Č. Stankevičiui. Taip, tai yra susirinkimas.

Č. V. STANKEVIČIUS. Aš pirmiausia turiu atsiprašyti už nesugebėjimą pirmininkauti, iš tikrųjų neturiu įgūdžių tam ir buvau pavargęs per tas dienas. Mūsų darbas tikrai buvo nesklandus ir blogas. Bet man atrodo, kad ne visas, nes mes labai sklandžiai ir gerai atkūrėme Lietuvos nepriklausomybę, o mano supratimu, tai šį tą reiškia. Taigi ne visas mūsų darbas buvo toks prastas, kaip iš mūsų kalbų galėtų atrodyti. Aš noriu pakviesti deputatus elgtis taip, kad padėtume vieni kitiems kiekvieną kartą vadovautis tokia nuostata, kad mano, kaip deputato, elgesys turi padėti kitiems deputatams ir

gerai elgtis, ir konstruktyviai rasti sprendimą. Aš taip pat manau, kad artimiausiu metu mums reikėtų susirūpinti etikos klausimais, t. y. suformuoti komisiją, kurią sudaryti yra pasiūlyta. Gal ji vadinsis Etikos ir mandatų komisija, taip pat parengti deputatų etikos taisykles.

Norėčiau pakviesti deputatus viešai nekalbėti prieš įstatymus. Šiandien bent kelių deputatų kalbose buvo antikonstitucinių raginimų, jau nekalbant apie tai, kad buvo raginimų nesilaikyti įstatymų. Reglamentas neleidžia man konkretizuoti. Aš siūlyčiau, kad rytoj mūsų darbotvarkė būtų kuo trumpesnė, kad baigtume tuos klausimus, kurie šiandien buvo apsvarstyti, ir rytoj priimtume sprendimus. Taip pat siūlyčiau daryti sesijos pertrauką tol, kol mes organizuosime savo darbą ir sureguliuosime savo darbo ir buities sąlygas ir kol nepavyks tinkamai organizuoti aparato ir tarnybų darbo. Aš baigiau.

PIRMININKAS. Ačiū. Prieš suteikdamas žodį kitam kalbėtojui, noriu pateikti informaciją. Yra gautos 33 telegramos, palaikančios gerbiamąjį A. Brazauską ir reikalaujančios perrinkimo. 125 telegramos palaiko deputatą V. Landsbergį jo išrinkimo į Pirmininko postą proga ir 29 telegramos sveikinimai iš užsienio. Be to, kardinolo V. Sladkevičiaus sveikinimas, taip pat telegrama, kad „Mažeikių naftos“ kombinatas dirba neritmingai dėl to, kad trūksta naftos ir cisternų.

PIRMININKAS (Č. V. STANKEVIČIUS). Pagal sąrašą žodis suteikiamas deputatui V. Landsbergiui. Po jo – deputatui A. Butkevičiui.

V. LANDSBERGIS. Pirmiausia eikvoju savo laiką atsakydamas į klausimą. Galėjau atsakyti tiesiai dėl to, kada turėsime rankose Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas yra tam tikras nemažas tekstas. Jis buvo tvarkomas. Jis guli dabar ten viršuje, laukia mano parašo. Aš visą laiką buvau užimtas kitu ir be

mano parašo jis negali būti atiduotas spausdinti. Tai ar aš kaltas, kad aš iki šiol jo nepasirašiau, ar kas, aš nežinau, bet yra tam tikra tvarka, o po to dar kiek laiko užtruks, kol atspausdins. Tad irgi, matyt, nereikėtų pykti, kad šiandien jo dar neturime rankose.

Kaip čia kas pas mus atrodo? Iš tikrųjų […] daug kas pastebi, kažkaip ir vėl tai išsprūsta. Jeigu kas nors iš šalies žiūrėtų, turbūt nesuprastų, kaip tie žmonės vakar padarė tokį dalyką. Bet gerai, kad padarė.

Dėl savo išvaizdos, būdo, laikysenos [atsakysiu] kada nors, dabar nėra laiko tam. Aš suprantu, kad kai kam kai kas gali ir nepatikti, stengsiuosi save kontroliuoti.

Matau, kad pas mus yra du dalykai, kurie vienas kitam turi įtakos. Iš tikrųjų mes neturime įgūdžių, nėra tvarkos, nėra labai gerai, nes labai daug dalykų daroma iš karto. Labai skubama, jūs patys matėte. M. Gorbačiovui rašėm čia kartu tą laišką, nebuvo kam jį parašyti ir nebuvo galima sudaryti komisijos, kad dar dvi dienas rašytų tą laišką. Tai yra ir tvarkos stoka, ir per daug darbų pagal tai, kaip mes sugebame juos padaryti, todėl mes nepatenkinti ir puolame į kitą kraštutinumą, į tokį pedantizmą, rigorizmą: minutę, baigta, nutarta, viskas, arba – arba. Galbūt išmoksime kada nors derinti ir tvarką, ir tam tikrą lankstumą, nes vakar vis dėlto sėdėjome ilgiau, negu reikalauja Reglamentas.

Yra turbūt tam tikro mūsų nuovargio. Kai kurie dalykai vertinami aršiai, iš karto, nepasiklausus kodėl. Tiesa, aš šiandien dirbau, mes dirbome kartu, labai naudingai dalyvavo A. Brazauskas. Tvarkėme tą dokumentą, projektą, kurį paskui dar teko toliau čia tvarkyti, laiško projektą M. Gorbačiovui. Tikrai mums skirtas laikas pasibaigė. Mes turėjome su nepabaigtu darbu ateiti čia.

PIRMININKAS. Atsiprašau. Ar jums reikia dar?.. (*Balsai salėje*) Prašom kitas 3 minutes. (*Balsas salėje*) Kadangi mūsų susirinkimas neoficialus, tai be balsavimo. Jeigu sutinkate, kad būtų… Čia

buvo reikalauta deputatų lygybės, aš laikausi šio reikalavimo. Prašom kalbėti dar 3 minutes.

V. LANDSBERGIS. Tokiu atveju, suprantate, galima ateiti į tam tikrą suirzusį bei pykstantį būrį ir atsiprašinėti. Bet galima truputį suprasti. Yra toks labai dažnas priekaištas, turbūt 20 metų, labai lengva priekaištauti ta prasme, kad ką nors galima daryti geriau. Tas, kuris priekaištauja, lyg ir aukščiau stovi. Būtų gerai, kad pas mus to būtų mažiau. Taip pat, sakysim, na, nutarta, jau balsuojam, baigta, kaukšt, paukšt, baigiame klausimą. O ar galima dar kalbėti dėl balsavimo motyvų? Ne, nutarta balsuoti. Bet palaukite. Tas, kuris balsuoja, gali būti įsitikinęs ir žinoti, kad jis liks nesuprastas. Galima to neleisti. Čia vėl bus toks rigorizmas, kuris pavirsta kažkokiu nežmoniškumu. Tai nėra iš Sąjūdžio, tai yra mūsų paveldas. Žinoma, labai daug prisideda būdai, mes visi turbūt labai individualūs. Kokia problema dviejų ar trijų žmonių nesuderinamumas, o dabar toks būrys.

Reikia tikėtis, kad tai yra ir privalumas – individualybės. Gali būti labai praturtinantis dalykas. Šiandien aš kalbėjau, kaip tik savaime tokia tema išėjo per spaudos konferenciją, kad mes čia, štai šiame, atleiskite už žodį, parlamente (ne dėl kokios nors manieros, o tiesiog yra vienas žodis vietoj dviejų, jeigu norite, galime sakyti visą laiką Aukščiausioji Taryba, bus ilgiau), ar mes, štai čia susirinkę, tokie esame ir tai trukdo mums dirbti. Būtų daug geriau, jeigu būtų dirbanti darni, 20 metų susižaidusi grupelė, o kiti kilnotų rankas ir darbas eitų. Dabar yra tikrai kitaip. Ar tai blogesnis parlamentas, atleiskite už žodį? Manau, kad jis labai potencialus. Jis bus daug geresnis, bet jis turi persirgti, kitaip susižaisti. Ir taip turbūt vyks, jeigu mes prieš tai nesusiardysime.

Paskui aš matau, kaip žmonėms sunku, ir ne vienam būna sunku, kai jo nuomonė lieka, na, nepalaikyta, nelaimi. Ir labai lengvai tai vadinama nedemokratija; primetė, užgniaužė. Skirkime, ar kas nors

pyko už pasakytą kitą nuomonę, ar laikė ją kokia nors neleistina, ar tiesiog daugelis buvo kitos nuomonės. Aš, būdamas Sąjūdžio pirmininku, išmokau, nežinau, ar reikėjo daug mokytis, gana dažnai likti mažumoje. Niekada manęs tas neprislėgė, prislėgdavo tokie dalykai kaip šiandien. Bet likti mažumoje yra normalus dalykas, jeigu tikime tuo, kad galima spręsti klausimus balsavimu ir panašiai.

Galų gale, jeigu jau apie viską kalbu, čia man priminė tai, kas iškildavo ir per televiziją kalbant. Gan daug pastabų, kad nusišypsau. Kai kam tai atrodo ironiška, bet gal mano tokia šypsena. Gal kartais tikrai nepajėgiu neparodyti, kad, mano nuomone, žmogus klysta. Žinoma, gal reikia tai kontroliuoti. Bet būdavo apskritai nemažai žmonių, kurie sakydavo: gerai, kad yra gyvas žmogus, jie būdavo tuo patenkinti, gerai, kad jūs pajuokaujate, kad ir ta nuotaika kitokia. Sako: užtenka mums tų, kurie va taip sėdėjo ir sėdėjo. Tai turbūt ir čia yra pliuralizmas. Man bus labai sunku taikytis arba prie vienų, arba prie kitų. Žinoma, kaip sakiau, stengsiuosi iki tam tikro laipsnio.

Mes buvome susitikę didelėje neformalų kompanijoje, tada visi buvome neformalai, tik vienas buvo jau formalas – V. Havelas. Jis atrodė labai neformaliai. Aš nesakysiu, kaip jis ten buvo. Bet turbūt taip neatrodo prezidentai tokių šalių, kuriose yra kažkaip priprasta prie prezidento išvaizdos. […] V. Havelas niekad neatrodys kaip vadas, bet dabar jo reikia tokio, jį parėmė. Jis ten yra laikinai, jis tą žino. Ir aš taip pat žinau, kad aš esu laikinai. Ir aš noriu būti laikinai. Aš turbūt labai pasikeisti nesugebėsiu. Ačiū. (*Plojimai, balsas salėje: Kokiais kanalais, ar kas nuvežė, ar…*) Taip, apie tai buvo informacija, gal jūs neišgirdote. (*Balsas salėje*) Aš tuoj pasakysiu, ačiū… (*Balsas salėje: Čia labai svarbus klausimas.*) Taip taip. (*Balsas salėje: Ar gavo?)*

Aš tuoj atsakysiu, leiskite atsakyti. Informacija jau buvo pasakyta, bet gal jūs neišgirdote arba neužfiksavote. Aš kalbėjau su

gerbiamuoju A. Brazausku telefonu, žinodamas, kad jis vyksta į Maskvą, kad gal jis tą misiją atliktų. Jis sakė, kad jam irgi buvo atėjusi į galvą ta mintis, bet jis patarė pasiųsti [Nepriklausomybės aktus] normaliai vyriausybiniu paštu, vadinasi, kaip per oficialų tarpvyriausybinį susirašinėjimą. Turbūt tą ir padarysim. Mes galvojom, kad gal ir kitaip, mano prašymu E. Bičkauskas skambino į Maskvą, ieškojo Nišanovo, manėme, gal susitars dėl kokio vizito, kad į rankas įteiktume. Dar atsakymas negautas, bet mes, matyt, nelauksim to atsakymo. Iš tikrųjų reikia nedelsti, tie dokumentai taip pat laukia mano parašo. Kai iš čia išsiskirstysim, tai aš dar turėsiu kai ką dirbti, o po to tie dokumentai bus išsiųsti.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas A. Butkevičius. Dar du žmonės po jo, ir viskas.

A. BUTKEVIČIUS. Gerbiamieji deputatai, aš noriu pakalbėti apie kitą reikalo pusę, ne vien apie mūsų vidaus ir tarpusavio santykius. Manau, kad ji ne mažiau svarbi. Mes nesame tokie deputatai, kokie yra mūsų kolegos jau egzistuojančiose valstybėse. Iš tiesų mes valstybę tik atkuriame. Ir esam tie žmonės, kurie vieninteliai turime žinoti, kaip tą valstybę atkurti ir ką daryti. Taigi yra daugybė klausimų, prie kurių mes taip pat turime dirbti, kuriuos sprendžiant turime dalyvauti. Mūsų tas mandatas daugiapusis. Pavyzdžiui, jau šiandien gauname duomenų, jog iš valiutinių sąskaitų, kurios yra Lietuvoje, yra gabenami, išvežami pinigai, išvežamas Lietuvos turtas. Kaip tik deputatų reikalas būtų kontroliuoti šias sąskaitas. Iš Lietuvos šiandien, kaip ir nuolat, yra išvežamas metalo laužas, yra išvežami spalvotieji metalai, nėra vykdomosios valdžios. Vadinasi, mes kaip tik, turėdami deputato mandatą, turėtume kontroliuoti visą šį dalyką ir daugybę kitų panašių reikalų. Tą deputatai jau turėtų daryti, nes mes per šią savaitę galim prarasti labai daug, ir prarasti negrąžinamai.

Antras dalykas – iki šiol yra visiškai nekoordinuojami mūsų veiksmai, t. y. tai, kas daroma įvairių mūsų komisijų.

Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas negauna duomenų apie tai, kas yra daroma komisijų.

PIRMININKAS. Nėra komisijų, gerbiamasis deputate, atsiprašau.

A. BUTKEVIČIUS. Aš suprantu. Vis dėlto veikia grupelės, kurios turi kažkokių interesų ir kuriose yra dirbama. Reikia tam tikros koordinacinės grupės, kuri rengtų ir visą taktiką, ne tik strategiją, kurią rengia Prezidiumas. Manau, kad ją reikia greitai sudaryti. Juk reikės siųsti deputatus į įvairius karštus taškus, kurie greitu laiku bus užkurti. Kas nors tai turi daryti, kas nors turi kaupti informaciją apie tai, kas vyksta Lietuvoje. Kartu siūlyčiausi į panašią grupę, tai galbūt vienintelis darbas, kuriam aš bent kiek būčiau tinkamas.

Ir paskutinis dalykas. Taip jau keistai išėjo, kad iki šiol aš būdavau gąsdinamas įvairiais dalykais, tankais, desantininkais ir panašiai, o dabar norėčiau pagąsdinti pats, nes kaip tik po to, kai mes paskelbėm atkurią savo valstybę, prasidėjo labai atsakingas darbas ir prasidėjo tikrasis mūsų puolimas. Jeigu jau taip. Ir šiandien, kai mes skaidomės parlamente, turėtume neužmiršti, kad jeigu įvyks kas nors neigiama, tai nenukentės tik kuri nors viena pusė, o kentės visos pusės. Nors aš labai nenoriu vartoti šio žodžio, bet tam tikra prasme mes esame bendrininkai. Tai mes turime įsisąmoninti dirbdami, tiek komunistai, tiek Sąjūdžio pusė.

Ir paskutinis dalykas. Rinkimų kampanija tikrai baigėsi. Mes esame išsirinkę Pirmininką, turim jį remti ir turim padėti įgyvendinti tai, kas yra numatyta. Tam tikra prasme tarnauti, ta geroji prasme tarnauti Lietuvai. Tuo ir noriu baigti.

PIRMININKAS. Ačiū. Deputatas S. Pečeliūnas. Kol jis ateis, aš pagarsinsiu, kad deputatė R. Rastauskienė pagrįstai susirūpinusi, kad ne Vilniuje gyvenančių deputatų pokalbis dėl buities klausimų iki šiol dar neįvyko ir žmonės tikrai negali nieko susitvarkyti, kad normaliai galėtų čia įsikurti ir pradėti dirbti. Mes turėsime apie

tai turbūt pakalbėti čia su Prezidiumo administracija ir išspręsti tuos klausimus artimiausiu metu. Atsiprašau, kad jus sutrukdžiau. Prašom.

S. PEČELIŪNAS. Gerbiamieji deputatai, kaip suprantu, aš užsirašęs paskutinis.

PIRMININKAS. Deputatas Č. Juršėnas yra po jūsų, paskutinis.

S. PEČELIŪNAS. Tuomet pasistengsiu trumpai, kad per daug jūsų negaišinčiau. Manau, šiandien mes čia pasilikę kalbame daugeliu klausimų, bet ne tais, dėl kurių mums reikėtų pasišnekėti. Norėčiau priminti gerbiamojo E. Zingerio pasakytus žodžius ir tai, ko jis galbūt nenorėjo iš karto sakyti, bet dabar aš esu privestas tai padaryti. Prieš susirinkdami čia, mes visi labai rūpinomės, ar tai atlikę spėsime pranešti pasauliui. Šiandien mes girdime visiškai kitokius dalykus, kad pasirašyti naująjį Laikinąjį [pagrindinį] įstatymą ir pranešti apie jį Lietuvai kliudom mes ir spaudos konferencija. Aš asmeniškai nesuprantu, gerbiamasis Pirmininke, tokių dalykų.

Antras dalykas, kurio aš nesuprantu. Šiandien vyksta, tiksliau, tęsiama parašų akcija, nevaldoma parašų akcija. Žmogus, dėl kurio tai vyksta, išvyko į Maskvą, nepasakęs savo nuomonės, kad laikas tai sustabdyti, nes rinkimai jau įvyko. Mes visi kartu pasirašėm tai, pasirašėm Aktą. Kodėl aš tai sakau? Jeigu gerbiamasis A. Brazauskas to nepadarys, mes nežinome, kuo tai gali baigtis. Ir štai kodėl. Aš žinau, kas yra Referendumo įstatymas ir kaip juo galima pasinaudoti. Galbūt nė vienas jūsų po tos visos propagandos ir po viso kito, kas įvyko, negalėsime nieko padaryti. Šiandien dar nė viena valstybė mūsų nepripažino. Jos žiūri, kaip mes elgiamės, ir nuo mūsų elgesio priklauso, kokia bus Lietuva ir ar jinai iš viso bus. Štai apie tai mes turim galvoti čia sėdėdami ir bėgiodami prie mikrofonų. Mes, taip pat ir tie, kurie išvyko į Maskvą. Todėl aš labai prašau perduoti gerbiamajam A. Brazauskui, kad jis sustabdytų

šią akciją, nes tai nėra asmenų tarpusavio kovos reikalas. Tai yra Lietuvos ir mūsų visų reikalas. Ačiū už dėmesį. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Deputatas Č. Juršėnas. (*Balsai salėje*) Ar reikia dabar? Gal paklausykite deputato Č. Juršėno, kaip buvome susitarę, o po to, aš nežinau, bus galima iš naujo susitarti. Prašau.

Č. JURŠĖNAS. Manau, kai žmonės šypsosi, yra geriau, negu kai susiraukę išeina į tribūną. Mes gi su jumis neoficialiai kalbame.

Mielosios damos, gerbiamieji džentelmenai! Na, ko mes pešamės? Žinoma, aš paaiškinsiu ko, bet aš vis dėlto dar retoriškai klausiu. Juk tikrai padarėm tokį darbą, žinoma, ne aš, aš iš karto savikritiškai pasakau. Tai jūsų dauguma padarė, bet ir aš šiek tiek prisidėjau. Bet ar tai blogai? Va, ačiū Dievui, nors vienas sutiko, vis dėlto šypsena yra nieko nekainuojantis dalykas, o brangiai parduodamas.

Taigi esminis dalykas. Mes išties esame skirtingi. Ir tai gerai, tai yra didelis laimėjimas, kad mes esam kitokie, kad mes esame nevienodų pažiūrų, nes jeigu mes būsim vienodi, tai tikrai bus diktatūra, bet tiktai kitokia. Taigi ginčykimės ir toliau, barkimės, tik, žinoma, tai darykim korektiška forma, o gal net ir žaismingai, su šypsena. Tada bus daug lengviau tą piliulę praryti, ar tave kritikuos, ar tu ką nors kritikuosi.

Aš siūlyčiau, kad kai kurie dalykai būtų atitinkamai reglamentuoti. Aš esu, kaip matote, mažumos atstovas, nors, tiesa, toks atstovas, kuris nebijo didumos. Aš manau, jūs tai pastebėjote ir aš jums tai tiesiai sakau. Ir jeigu aš būsiu užkabinėjamas, aš visada turėsiu ką atsakyti. Aš tai jums visiems garantuoju. Bet jeigu aš nebūsiu kabinėjamas, aš pirmas niekad nepuoliau ir nepulsiu. Yra tam tikri dalykai, dėl kurių reikia ginčytis, kuriuos reikia labai smarkiai aptarti, tai ir ginčykimės. Bet kad tai būtų galima geriau padaryti, nereikia šitų šešių mikrofonų, yra komisijos. Mes norime, kad komisijos būtų sudarytos daugiau ar mažiau paritetiniais

pagrindais, kad ta kita nuomonė būtų institucionalizuota, kad būtų kitų nuomonių atstovai visose komisijose, visuose organuose. Tuomet tuo kitu lygiu galima dėl visko išsiginčyti ir jau čia išėjus į tribūną nelabai bus apie ką kalbėti, arba bus galima sakyti, kad mes tai išsprendėme komisijoje, ko tu vėl lendi, nori pasirodyti per televiziją? Reikia, kad būtų užtikrintos mažumos teisės. Tai yra esminis dalykas norint garantuoti normalų parlamentinį darbą. Tai esminis dalykas, kurį aš siūlau.

Dabar kitas dalykas, gerbiamieji, dėl parašų, dėl A. Brazausko ir kitų dalykų. Nevyniokime nieko į vatą. Aiškinkimės tiesiai šviesiai. Vyksta politinė kova. Tai argi nėra šitos politinės kovos, argi rinkiminės kovos tai ne politinė kova, parlamentinis darbas – ne politinė kova? Ir jeigu politinė kova vedama legaliomis priemonėmis, vadovaujantis Konstitucija, tai koks čia nusikaltimas?[27] Ir jeigu dalis Lietuvos žmonių nori kitaip, tai koks čia jų nusikaltimas? Aiškinkimės, kaip šitą geriau padaryti, kad iš tikrųjų tai vyktų atitinkamomis formomis. Bet dovanokite, jeigu mes šiandien gesinsime politinę kovą, ji rytoj prasiverš bjauresne forma. Taigi padarykime taip, kad ta politinė kova būtų europinio lygio. Ir jeigu tai daroma legaliomis konstitucinėmis priemonėmis, neturi būti iš to tyčiojamasi ir sakoma – kiršinama tauta, ten tas daroma ir t. t. Aš galiu atsakyti, kad tie, kurie taip kalba, irgi kiršina. Taip mes be galo vienas kitą kiršinsime ir net man noras šypsotis praeis. Ačiū. (*Balsas salėje: Klausimą galima?*) Prašom nors dešimt. (*Kalba ne į mikrofoną, negirdėti*) Čia galima aiškinti, aš galiu atsakyti, nes aš turiu savo nuomonę dėl tolesnių veiksmų, kurių dėl suprantamų priežasčių aš čia neafišuosiu, nepykite. Aš į Maskvą nevažiuosiu… Minutėlę. Išvengti kai kurių keblumų ir sunkumų galima tuo atveju, jeigu (dar kartą sakau) mažumai pirmiausia parlamente bus garantuotos tam tikros teisės, jeigu ji nebus užgniaužiama, kaip jau

[27] Šiuo būdu Č. Juršėnas paskelbė tęstinę LKP – Sąjūdžio politinę kovą.

ne kartą buvo bandyta daryti. Čia yra pirmas dalykas, o po to jau ir kiti dalykai. Tada žiūrėsime. Mes turime turėti tam tikras garantijas ir mūsų ginami žmonės taip pat turi turėti tas garantijas.

S. PEČELIŪNAS. Trumpą repliką galima?

Č. JURŠĖNAS. Prašau.

S. PEČELIŪNAS. Gerbiamasis Juršėnai, nebereikės jokių teisių, kai mus visus iš čia išvaikys ir nebus nei jūsų, nei mūsų, nei Lietuvos valstybės. Reikia galvoti apie pagrindinius dalykus.

Č. JURŠĖNAS. Mielasis kolega, aš jau ne kartą sakiau, kad mus susemti daug lengviau, nes mūsų tik 141, o kol kas dar mažiau, 133. Bet nebauginkime čia vieni kitų, o dirbkime normaliai savo darbą. Dirbdami neįžeidinėkime kitų, nes tai, ką padarėme vakar, padarėme visi kartu.

PIRMININKAS. Ačiū. Dabar dar du deputatai, kurių vienas stovi prie mikrofono, kitas pakeliui. Deputatas V. Šadreika, deputatas L. Rasimavičius.

V. ŠADREIKA. Aš vieną minutę, jeigu galima, gerbiamasis pirmininke.

PIRMININKAS. Mano suteikti įgaliojimai tęsti diskusiją jau pasibaigė, aš negaliu deputatų paraginti, bet aš negaliu ir drausti tai padaryti. Kiti eina, kiti dar klausosi, aš nežinau, kaip elgtis.

L. N. RASIMAVIČIUS. Tie, kurie pasijuto įžeisti…

PIRMININKAS. Atsiprašau, dėmesio. Prašom tylos. Labai svarbus žodis.

L. N. RASIMAVIČIUS. …to žodžio „revanšistai“, aš netaikau to visiems deputatams, aš atsiprašau. Aš tuoj paaiškinsiu, gerbiamasis Beriozovai. Tai geriausiai pastebėjo gerbiamoji V. Jasukaitytė ir ji iš karto suprato. Nieko nepadarysi, kad aš tą pokalbį nugirdau, kad būsimasis referendumas tai ir bus revanšas. Kai žmogus pralošia arba partija pralošia ir eina į tai, tai ir yra revanšas. O tie, kurie eina, yra revanšistai, o kito įžeidimo aš jokiu būdu neturėjau

omeny. Dar viena. Aš atsiprašyti visada moku pats, jeigu to reikia, ir niekada neprašau, kad už mane tai padarytų kitas. Todėl visų kitų aš atsiprašau.

PIRMININKAS. Ačiū. Gal gerbiamasis V. Šadreika neturi ką pasakyti?

V. ŠADREIKA. Aš turiu, vieną minutę. Gerbiamieji deputatai, mes ginčijamės padarę tokį didelį dalyką, paskelbę visam pasauliui, jog esame nepriklausoma tauta. Skirkime tris dalykus: mes esame įstatymų leidžiamoji valdžia, tad greičiau sudarykime vykdomąją valdžią. Reikia nelaukiant ir nesvarstant visų kitų projektų tuoj pat pradėti sudarinėti Vyriausybę. Mes vieni nieko nepadarysime. Aš tik tiek norėjau.

PIRMININKAS. Susirinkimą baigėme[28].

[28] *Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Uždarasis posėdis*, 1990 m. kovo 12 d. Stenograma, Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, prieiga internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251750

Griūtis Rytuose. Kitą rytą Lietuvoje: pasididžiavimą slopina abejonė

Naujai paskelbtos Lietuvos valstybės piliečiai pabudo šiandien kito ryto būgštavimo (*anxiety*) būsenoj, nes jų paskelbtą pasididžiavimą atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos slopina abejonės, kaip ir kada tai galėtų ardyti (*disrupt*) jų gyvenimus.

[…]

„Niekas šiandien nėra laimingas“, – pasakė Algirdas Brazauskas, Lietuvos komunistų partijos bosas, kuris pralaimėjo siekį tapti naujos respublikos prezidentu ir šiandien jau rūpinasi grįžimo pastanga, kurią ugdys liaudies (*capitalizing*) nesutarimai. „Kiekvienas mano, kad būdas, kaip jie tai padarė, yra nenatūralus ir nelogiškas.“[29]

Politikas, kuris šiandien [03.12] išskrido į Maskvą, pasakė, kad jis balsavo už nepriklausomybės deklaraciją tik todėl, kad „aš nenoriu būti vadinamas išdaviku“. Jis šaipėsi iš lietuvių vilčių pradėti šį mėnesį derybas su Maskva dėl dviejų valstybių atsiskyrimo.

„Nemanau, kad Maskva eis į tai“, – pasakė jis ir pridėjo: „*de jure* Lietuva nebėra Sovietų Sąjungos dalis, bet *de facto* taip yra“.

Ponas Brazauskas aiškiai užgautas tapęs pirmuoju sovietų respublikos vadovu, kurį kada nors nušalino demokratinė opozicija, galėjo perdėti nerimą tarp 3,7 milijonų Lietuvos gyventojų.

Nė vienas, apklaustas Lietuvos sostinėje, nesiūlė trauktis, o daugelis reiškė ramų pasitenkinimą, kad ilgai lauktas žingsnis yra žengtas.

Bet gatvėse ir įmonėse lietuviai ginčijosi, ar dinamiškasis p. Brazauskas nebūtų buvęs geresnis pasirinkimas artėjančioms deryboms (*bargaining*) su Maskva negu nuosaikus ir švelniakalbis

[29] Komunos įprotį kalbėti už visus („kiekvienas“) čia dar papildo skirtis „jie“ – atseit, nepriklausomybininkai, ne mes.

muzikos profesorius Vytautas Landsbergis, laimėjusio nepriklausomybinio Sąjūdžio prezidentinis pasirinkimas.

Jų jausmai šiuo atžvilgiu – ir dėl pasitraukimo iš SSRS proceso – greit gali būti išmėginti. Grupė remianti p. Brazauską pradėjo rinkti parašus referendumui pakeisti stiprų Lietuvos parlamentą vykdomąja prezidentine sistema[30], o partijos lyderis pareiškė, kad jis būtų kandidatu patvirtinus naują valdžios formą.

[…]

Dar kitokia griūtis ištiko parlamentinę komisiją sprendžiančią lietuvių kareivių problemas, kadangi pareigūnus dabar ištiko Sovietų armijos dezertyrų antplūdis.

Baltijos rekrūtai jau dabar skundžiasi žiauriu elgesiu dėl jų respublikų antagonizmo sovietų valdžiai, ir pareigūnai sako, kad nepriklaudomybės deklaracija įkaitins padėtį. […]

Lietuvos parlamentas, tęsiantis metodišką darbą žengti pirmuosius žingsnius iš Sovietų Sąjungos, šiandien priėmė įstatymą, kad joks Lietuvos vyras negali būti baudžiamas dėl atsisakymo tarnauti Sovietų armijoje. […]

Bill Keller[31], NYT, 1990-03-13

---

30 Kitą dieną! – tai turėjo būti iš anksto suplanuota vidaus kovos taktika.

31 Billas Kelleris, *UPHEAVAL IN THE EAST; Morning After in Lithuania: Pride Is Tempered by Doubt*, *The New York Times*, 1990 m. kovo 13 d., p. 1.

Kreipimasis į JAV prezidentą p. Džordžą Bušą

Jungtinės Amerikos Valstijos
Vašingtonas, DC
Jungtinių Amerikos Valstijų
Prezidentui
Ponui Džordžui Bušui

Gerbiamas Pone Prezidente,

Lietuvių tautos kovoje, kad būtų atkurta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, nepaprastos reikšmės parama buvo nuosekli Lietuvos aneksijos nepripažinimo politika iš Jungtinių Amerikos Valstijų pusės. Reikšdamas dėkingumą ir pranešdamas, kad dar viena didelė neteisybė traukiasi iš Europos – Lietuva atstatė savo valstybinę nepriklausomybę, – negaliu nutylėti ir vilties, kuri yra mūsų širdyse, – kad Jūsų didžioji demokratijos tėvynė parems Lietuvą ir kitais, naują politinę situaciją atitinkančiais būdais.

Būčiau dėkingas, jeigu Jūs laikytumėte Lietuvos Respublikos reikalų patikėtinį Vašingtone poną Stasį Lozoraitį jam priimtinose ribose mano įgaliotu tarpininku ir asmeniniu atstovu santykiams su JAV valstybinėmis įstaigomis.

Nuoširdžiai Jūsų

Vytautas Landsbergis
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius, 1990 m. kovo 13 d.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Dokumentų rinkinys I. Vilnius, 1991, p. 332.

TSRS Liaudies deputatų neeilinio trečiojo suvažiavimo nutarimas dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 10–12 d. sprendimų (ištrauka)

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (?) 1990 m. kovo 10–12 d. paskelbė, kad „atstatoma Lietuvos valstybės nepriklausomybė“ ir kad Lietuvos TSR Konstitucija bei TSRS Konstitucija Respublikos teritorijoje nebegalioja.

Turėdama konstitucinę teisę į apsisprendimą, sąjunginė respublika vis dėlto negali, tiek įstodama į federaciją, tiek išstodama iš jos, ignoruoti dėl to atsirandančių politinių, ekonominių bei socialinių, teritorinių, teisinių ir kitų problemų.

Liaudies deputatų suvažiavimas laiko minėtus Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sprendimus neturinčiais teisėtos juridinės galios.

TSRS liaudies deputatų suvažiavimas konstatuoja, kad pagal TSRS Konstitucijos 74 ir 75 straipsnius TSR Sąjungos suverenitetas ir TSRS Konstitucijos galiojimas ir toliau apima Lietuvos kaip Sąjunginės Tarybų Socialistinės Respublikos teritoriją.

TSRS liaudies deputatų suvažiavimas nutaria:

Patvirtindamas kiekvienos sąjunginės respublikos teisę laisvai išstoti iš TSRS (TSRS Konstitucijos 72 straipsnis), suvažiavimas nustato, kad nuo šiol[32], kol įstatymas nenustatys išstojimo iš Tarybų Sąjungos sudėties tvarkos ir jo padarinių, vienašališki Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sprendimai, prieštaraują TSRS Konstitucijos 74 ir 75 straipsniams, negalioja.

Pavesti TSRS Prezidentui, TSRS Aukščiausiajai Tarybai, TSRS Ministrų Tarybai, kol nebus priimti atitinkami sprendimai šiuo

[32] Šie žodžiai (atitikmuo *vpred*) spausdinant vertimą *Tiesoje* 1990-03-17 buvo praleisti. Visas kitas tekstas teikiamas pagal tą publikaciją.

klausimu, užtikrinti kiekvieno Lietuvoje gyvenančio žmogaus pagrįstų teisių gynimą, lygiai kaip ir užtikrinti, kad Lietuvos TSR teritorijoje būtų laikomasi TSRS, taip pat sąjunginių respublikų teisių bei interesų.

Lietuvos TSR valstybinės valdžios ir valdymo organams imtis visų priemonių, kad įstatymas ir teisėtvarka Respublikos teritorijoje nebūtų pažeisti.

Maskva, Kremlius, 1990 m. kovo 15 d.[33]

Tiesa, 1990-03-17

Iš Septintojo posėdžio kivirčų (1990 m. kovo 13 d.)

Nepaisant kovo 12-ąją AT priimto taikinamojo kreipimosi pilietinei santaikai, tęsėsi komunos kurstymai dėl negerų, „neteisingų“ AT pirmininko rinkimų (V. Šadreikos vieša užuomina), kilo naujų parlamentinių dokumentų iniciatyvos. Deputatė L. Andrikienė pateikė papildomą „Kreipimąsi į Lietuvos žmones“ dėl nerimo, kurį keliąs „nereikalingas Lietuvos žmonių skaidymasis, kai renkami parašai ir norima pakeisti kai kuriuos teisėtus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimus“. Kvietė vienytis…

[33] V. Landsbergis vėliau, gegužės 29 d., komentavo šį dokumentą žmonėms per Lietuvos radiją: „Tas dokumentas neišlaiko jokios kritikos, nei loginės, nei teisinės. Pagal jį išeina, kad iki tos kovo penkioliktosios dienos, kai buvo tariamai panaikinta mūsų Nepriklausomybė, mes vis dėlto keturias dienas net pagal jų dokumentą buvome nepriklausoma valstybė. O paskui dar sakė, kad panaikina mūsų nepriklausomybę laikinai, kol bus priimtas respublikų išstojimo iš TSRS įstatymas. Priėmė tą įstatymą, tad panaikinimas nebegalioja, nes buvo laikinai panaikinta, kol dar nebuvo to įstatymo. Ir taip vargšai susipainiojo su tais savo įstatymais, nutarimais, kad sunku ir padėti.“ Iš kn. V. Landsbergis. *Lietuvių godos (iš bendradarbiavimo su Baliu Urbonu).* Vilnius, 2009, p. 31.

Kairiųjų kalbėtojas teisininkas V. Šadreika pateikė AT ką tik įkurto „Santarvės klubo“ alternatyvų pareiškimo projektą su itin tendencingu vaizdeliu:

„Būtina kuo skubiau ištaisyti padarytą klaidą, kada Lietuva buvo dirbtinai suskaldyta į Sąjūdį ir atsinaujinusios partijos komunistus.“ Net kairiųjų ideologai dar nenusišnekėdavo apie „dirbtinį“ Sąjūdį ir „atsinaujinusios partijos“ apetitus valdžiai; A. Brazauskas sakydavosi pasirengęs dirbti opozicijoje; o čia jau buvo reikalaujama nedelsiamo alternatyvaus, net vardinio, balsavimo „arba–arba“. Prieš tai pasisakė R. Ozolas: toks skaldymas būtų jau neatitaisomas. Kita vertus, vardinio balsavimo mintį kėlė L. Andrikienė – „kad Lietuvos žmonės matytų, kurie deputatai prašo rimties, susitelkimo, o kurie laukia ateinančio naujo mąstytojo“.

V. Beriozovas – už nedelsiamą prezidento rinkimą, kadangi tautą reikia sutaikyti…

O tuo metu jau suspėta „Panoramoje“ iškelti „dėl A. Brazausko“, dar kažką dėl A. Brazausko „laiškų“, o per radiją – apie A. Brazausko „palaikymą žmonių“, turbūt parašais.

Būdingu liudijimu reagavo deputatas L. S. Razma: „Labai apgailestauju, kad grįžęs po posėdžio negaliu pažinti parlamento. Toks susiskaldymas, tokios aistros. Per keletą valandų.“

Paradoksalu, kad sprogusiai didžiajai nesantarvei atstovavo kairiųjų „Santarvės“ klubas. Gal ir A. Brazauskui atrodė paranku nebūti tą dieną Vilniuje.

O buvęs sąjūdininkas Arvydas Juozaitis tuo metu tikriausiai jau rašė savo „Istorinę klaidą“. Kovo 14 d. tas tekstas per *Respubliką* keliavo į spaustuvę.

A. Juozaitis. Istorinė klaida (1990-03-15)

Padaryta neatitaisoma klaida. Didžiojoje politikoje, kai į istorijos vyksmą įsitraukia visa tauta ir absoliuti gyventojų dauguma, negalima nepaisyti paprastų žmonių valios. Mums visiems, siekiantiems atkurti Lietuvą, susivienijusi žmonių valia buvo būtina – be jos nebūtų įvykęs svarbiausias istorinis įvykis.

Tačiau mums reikia laimėti karą, o ne vieną mūšį. Ir žvelgiant į mūšio lauką nedovanotina paskęsti kunigaikščių sapnuose ir pamoksluose.

Taip, buvo labai svarbu parlamentiniu keliu atkurti Lietuvą – tuo išvengta naujos (atsikūrusios) valstybės sumenkinimo pasaulio valstybių akyse, tai turėtų paspartinti mūsų pripažinimą. Be to, buvo labai svarbu, kad valstybinė santvarka neturėtų nė šešėlio subankrutavusios komunistinės ideologijos pamatų. Tai taip pat buvo padaryta.

Kas toliau?

Visų pirma, kai laimimi tokie neįkainojami dalykai, reikia paisyti ir gerbti tų pačių žmonių, kurie savo balsu padėjo įvykdyti istoriją, valią. Nestumdyti tos valios ir nefalsifikuoti jos. Tai būtina ne vien dėl žmogiškumo ir krikščionybės, bet ir dėl rėžiančios mūsų gyvenimą politikos bei tarptautinių reikalų. Šiuo be galo svarbiu metu mes turime būti nesuskilę dėl svarbiausio – valstybės valdžios – klausimo.

Bet skilimas jau įvyko. Dabar nebeišvengiamai vyks skirtingų pozicijų telkimasis ir konfrontacija. Nes pamatas šiam telkimuisi yra – žmonės sunerimę ir nepatenkinti.

Nerimo objektas akivaizdus – Aukščiausiosios Tarybos pirmininko figūra. Jau prieš rinkimus buvo aišku, kad V. Landsbergis teturi galbūt tik pusę to populiarumo tarp Lietuvos gyventojų, kokio yra sulaukęs A. Brazauskas. Tai buvo ne kartą skelbta spaudoje, tą

rodė autoritetingiausi sociologiniai tyrimai. Tačiau V. Landsbergis turėjo Sąjūdžio lyderio vardą, o Sąjūdis – nepalyginamai aukštesnis autoritetas mūsų žmonėms negu LKP. Taip egzistavo milžiniškas prieštaravimas, kurio nebuvo galima nepaisyti ir kurį reikėjo labai atsargiai spręsti. Tačiau noro spręsti šią problemą iš Sąjūdžio pusės nesimatė: buvo pasitenkinama plikiausia „kontrpropaganda“ ir atsainumu – esą A. Brazauskas nenusipelnė tos garbės, kurią jam reiškia tautos dauguma, kad žmonės suklaidinti ir kad visa tai galų gale yra komunistų pinklės. Prieš pat rinkimus V. Landsbergis viešai pareiškė (pvz., interviu *Amerikos balsui*), kad masinės komunikacijos priemonės yra komunistų rankose, o tai – žmonių klaidinimo priežastis (kad ir prezidento klausimu). Visa tai tik dar labiau kėlė A. Brazausko autoritetą.

Ar nepažįstami metodai? Todėl nereikia stebėtis, kad Aukščiausioji Taryba taip sparčiai iškėlė Lietuvos radijo ir televizijos komiteto pirmininko pakeitimo klausimą. Ir kad kandidatūra jau taip pat parinkta, ir kad jau šnekama apie „garbingą“ konkurentų kovą parlamento akivaizdoje…

Šitaip žengiama į civilizaciją.

Tačiau esama nenuneigiamo dėsnio: žmonių valios nesufabrikuosi. Jeigu žmonės kažką pamėgo, tai jie netylės. Autoritetingiausia pasaulio viešosios nuomonės tyrimo institucija *Gallup poll*, prieš rinkimus atlikusi Lietuvoje apklausą, nustatė, kad masinėmis komunikacijos priemonėmis pasitiki apie 70 proc. gyventojų. Tai nuostabus faktas, demonstruojantis jaunos mūsų demokratijos ir profesinės žurnalistikos didžiulę pergalę. Žinoma, galima sakyti, kad tuos tyrimus atliko komunistų tarnai. Sakyti galima daug ką…

Mes vadavomės ir tebesivaduojame neįtikėtinu ir keistu būdu. Žmonės telkiasi ir ieško užuovėjos už kiekvieno lyderio ar organizacijos, kuri jo neignoruoja. Ir nepaisoma, ar tas Dievo žmogus mūsų brolis – priklauso LKP, ar ne. Kartais net priklausymas LKP

(jau ne komunistiškai!) leisdavo daugiau padėti žmonėms. Nors ir nežinodami, visi jaučiame istorinį dėsnį: griūvant senajai visuomeninei tvarkai, reikia gelbėti žmones ir jų sielas įvairiausiais būdais. Tuo, manau, paaiškinamas ir A. Brazausko populiarumas. Šito fakto atmesti negalima, ji reikia gerbti, kaip ir pačius žmones.

Nauja Aukščiausioji Taryba turi savo rankose labai daug ką. Bet ne viską, kad galėtų, atlikusi pirmą žingsnį, nebepaisyti savo rinkėjų valios. Jeigu nepaisys – bus blogai: pakibs ore dauguma jos sprendimų, ir prievarta prisiartins. Situacija paradoksali, bet juk galvos tam ir duotos…

Įsivaizduoju, kad galėjo būti taip:

Likus dviem kandidatūroms į Aukščiausiosios Tarybos pirmininko postą, V. Landsbergis padėkoja deputatams už pasitikėjimą ir korektiškai atsisako savosios, siūlydamas (o gal net prašydamas) balsuoti už konkurentą, sau paprašydamas pavaduotojo vietos. Būtų laimėta labai daug. Pirma, moralinis autoritetas, nes juk visiems buvo aišku, kad V. Landsbergio laukia lengva pergalė (ar ne tai bylojo tie dešimtys tūkstančių nevilties laiškų ir parašų, desperatiškai užgriuvusių Vilnių iškart po rinkimų ir nujaučiančių Sąjūdžio vienpusiškumą). Antra, būtų laimėta tautos vienybė – reali, o ne šiandieninė – agitacinė. Trečia, būtų išlaikyti daug stipresni ginklai išorės kovose. Ketvirta, išsaugoti pereinamojo laikotarpio ūkio valdymo svertai. Ir penkta – padaryta tas pats, kas ir turėjo būti padaryta. Juk buvo neįmanoma nepriimti Nepriklausomybės atkūrimo akto ir kitų dokumentų.

Net jeigu A. Brazauskas, kaip pirmininkas, būtų daug kam prieštaravęs, jo mandatas sveria tiek pat, kiek ir kiekvieno kito deputato. Absoliuti dauguma sąjūdininkų padarytų savo darbą, ir dokumentai būtų priimti. Partinė pirmininko priklausomybė nebūtų lemiantis veiksnys. Kaip ir visais kitais svarbiais momentais, parlamentas galėtų jį griežtai kontroliuoti, parinkdamas jam tik tokius,

o ne kitokius pavaduotojus ir pan. Galiausiai parlamentas bet kuriuo metu galėtų perrinkti „nebepaklusnųjį“ pirmininką, prieš tai parodydamas tautai, kad „štai, matot…“

Žinau, kad po šio rašinio publikavimo mane dar sykį kaltins pataikavimu komunistams ar dar baisesnėmis nuodėmėmis. Iš anksto galiu atsakyti tik tai, kas žinoma visiems: ne Sąjūdis ir ne pirmininkai atvedė Lietuvą prie Nepriklausomybės slenksčio. Ir ne jie vieni, o mes visi tą slenksti peržengėme. Valdžia tik lydi mus. Bet pernelyg ilgai ir aistringai buvo ruoštasi imti valdžią.[34] O kas toliau?

Arvydas Juozaitis, 1990 m. kovo 15 d.

Savo neva „istoriniame“ arba „legendiniame“ straipsnyje A. Juozaitis mistifikuoja sampratą „mes visi“, paneigdamas politinę-socialinę tikrovę ir demokratijos dėsningumus.

Iš tikrųjų, Sąjūdis, paveikdamas ir LKP, atvedė Lietuvą prie Nepriklausomybės slenksčio, sukūrė tautai galimybę pasirinkti demokratiją ir laisvę. Pats A. Juozaitis pripažįsta tame pačiame straipsnyje, kad „Sąjūdis – nepalyginamai aukštesnis autoritetas mūsų žmonėms negu LKP“ (tarpais aršiai kovojusi prieš Sąjūdį).

A. Juozaitis orientuojasi ir orientuoja ne į demokratiją, ne į ką tik priimtą Laikinąją konstituciją, bet į vadizmą. Tokia buvo ir Lietuvos (galbūt SSRS) komunistų viltis, kuriai paskubom, kartu su LKP inicijuota parašų už A. Brazauską rinkimo kampanija, tarnauja A. Juozaitis. Ar tobulai koordinuoti, ar atsitiktiniai tie sutapimai, tespėlioja istorikai-tyrinėtojai.

(VL)

---

[34] Esmingai šališka, vienpusė, partinė nuostata. Sąjūdžio horizontai buvo kitų perspektyvų.

Iš Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio pranešimo Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990-03-20

Iš politinių įvykių, kurie vakar[35] buvo plačiai komentuojami, ypač vakare ir naktį, svarbiausias yra Tarybų Sąjungos pareiškimas. Apie jį norėčiau pasakyti keletą žodžių, nors jau ne vieną kartą šią naktį teko apie tai kalbėti susidomėjusiems užsieniečiams. Aš vertinau ir toliau vertinu tą pareiškimą kaip pakankamai konstruktyvų, nors ir ne tiesioginį, bet vis dėlto atsiliepimą į mūsų pareiškimus. Tą galime matyti ten, kur Tarybų Sąjungos pareiškime kalbama apie didelę reikšmę, kad ekonomika ir konkrečiai įmonės nuolatos ir normaliai funkcionuotų. Apie tai, kad būtų palaikomi esami ekonominiai ryšiai tarp Lietuvos ir Tarybų Sąjungos, kad būtų laikomasi sutartinių įsipareigojimų ir gamybos programų 1990 metams. Žodžiu, kaip tik tai, dėl ko mes kreipėmės į TSRS Ministrų Tarybos pirmininką N. Ryžkovą. […]

[…]

Vakar į dienos pabaigą mūsų deleguoti asmenys Maskvoje buvo susitikę su Michailu Gorbačiovu. Tai buvo 18 valandą. Vaidotas Antanaitis ir Egidijus Bičkauskas kalbėjosi pusę valandos su Michailu Gorbačiovu, įteikę jam mano pasirašytą, jums žinomą ir čia aptartą atsakymą. Kaip informavo delegatai, Tarybų Sąjungos prezidentas įdėmiai skaitė (galbūt jo dar nebuvo pasiekusi vyriausybinė telegrama su tuo pačiu tekstu, kurią taip pat išsiuntėme vidury dienos), skaitė ne vieną kartą, ir pokalbis su juo buvo ramus ir dalykiškas. Mūsų delegatai atkreipė dėmesį, kad jeigu keliami priekaištai Lietuvai dėl sprendimų radikalumo arba skubotumo, – aš tai suprantu kaip nuolatinį kontekstą, – tai Egidijus Bičkauskas

[35] 1990-03-19.

pasakė, priminė labai didelį Tarybų Sąjungos vadovybės požiūrių į respublikų interesus nelankstumą per visą praėjusį dvejų metų laikotarpį. Ir pastaba, kurią vienas jų padarė, kad Michailas Gorbačiovas tikriausiai turi nekokius patarėjus nacionalinių problemų klausimais, nebuvo taip paneigta, kaip prieš metus Maskvoje neoficialaus pasikalbėjimo metu, kada man irgi visai panašiai buvo tekę konstatuoti, jog mes pakankamai pasitikime Michailu Gorbačiovu, bet matome, kad jam blogai patarinėja. […]

Dėl to, ką aš paminėjau kaip Tarybų Sąjungos vyriausybės klaidą formuojant požiūrį, to tariamo suverenumo Lietuvai teigimą, galiu pasakyti, kad XX amžiuje tokie teisiniai principai, kada aneksuotojai skelbiasi aneksuoto krašto suverenu, nepripažįstami. Ką užėmiau jėga, tas mano. Čia viduramžių, o ne XX amžiaus teisė. Tokią teisę civilizuotas pasaulis jau yra atmetęs.

Dabar dėl padėties Lietuvoje. Mes turime informacijos, jūs matėte „Jedinstvos“ mitingo fragmentus, ir vakar Leningrado televizija rodė turbūt visą „Jedinstvos“ mitingą Vilniuje. Ta transliacija visai teisingai buvo nutraukta mūsų Televizijos ir radijo komiteto sprendimu, remiantis Spaudos įstatymu, kur kalbama apie kurstomojo pobūdžio pareiškimus. Gali kilti klausimas, kaip teks elgtis, jeigu tokio pobūdžio kurstomoji veikla bus vedama centrinės televizijos kanalais, Maskvos programose. Tam tikrų netiesos ir kurstymo elementų visą laiką ten yra, mes tą matome ir esame ne kartą kritikavę, bet gali būti ir taip, kad turėsime atsisakyti tokių programų transliavimo. O dėl Leningrado televizijos programos, dėl kurios ir šiaip jau buvo daug abejonių, ar tikslinga tą kanalą tokiu lengviausiu būdu naudoti, galbūt verta būtų kalbėti jau dabar. […]

Kai palygini su tuo, kaip mus sveikina ir lenkų politinės jėgos, ir įvariausių profesijų paprasti žmonės iš Lenkijos, – juk iš ten negavome nė vienos nepritariančios telegramos ar laiško, – tai įspūdis, lyg pasaulyje būtų dvi lenkų tautos. Aš nenoriu to pasakyti apie

visus Lietuvos lenkus, bet labai nenorėčiu, kad susidarytų įspūdis, jog jie visi yra jedinstvininkai. […]

Pabaigai mes patys – ką darom, kaip tarpusavyje susivokiame ir bendradarbiaujame, kaip atrodome iš šalies. Iš šalies atrodome įvairiai. Štai ką rašo šios dienos *Komsomolskaja pravda*, matyt, nesusigaudydama net tuose dalykuose, kurie visiškai atvirai čia vyksta. Čia sakoma, kad Sąjūdis, atsistojęs prie valdžios vairo, visą savo spaudą iš opozicijos perkėlė į poziciją. Aš nepastebėjau, kada tai įvyko, kad mūsų spauda būtų pasikeitusi. Pastebėjau, turbūt ir kiti pastebėjo, kad Sąjūdis beveik neturi kokios nors savo centrinės spaudos. Ir tai įvyko anksčiau. Turi savaitraštį, gal galima taip pasakyti ir apie įvairius vietinius leidinius, kurie atspindi Sąjūdžio skelbtą ir įgyvendintą spaudos pliuralizmą. Bet kai iš šalies konstatuojama, kad „kritikuojanti pusė“ teturi silpnus ir negausius interfrontinius leidinius, o kompartijai teliko viena *Tiesa*, tai čia keistai sugretinti dalykai. Skaitai, ir ne visai aišku (arba tyčia daroma, kad nebūtų aišku), kas yra „kompartija“ ir kur jinai yra – ar ji opozicija, ar pozicija, ar kritikuojanti pusė kartu su interfrontininkų leidiniais, ir kaip čia yra iš tikrųjų. Na, ir įdomu, kad Maskvoje pastebimos visokios smulkmenos, net piešinukai. Aš net nemačiau to piešinuko iš „Respublikos“, bet štai jo aprašymas: esąs pavaizduotas kažkoks maestro prie fortepijono ir apie jį šokančios marionetės[36]. *Komsomolskaja pravda* džiaugiasi, kad „yra dalis tiesos šiame piešinėlyje“, kadangi parlamentas esąs sudarytas vien iš Sąjūdžio šalininkų. Net jeigu taip būtų, tai būtų rinkėjų valia. O marionečių nėra. Žodžiu, čia vienas iš pavyzdėlių, kaip bandoma sudaryti tam tikrą opiniją ar bent patiems pasiguosti, kaip antai spausdinant ir perspausdinant kokio nors Vakarų Vokietijos parlamentaro pasisakymą, kur mes vis tebegraudenami, kodėl nenorim būti Tarybų

[36] Taip *Respublika* vienybės ir solidarumo dvasia sveikino Nepriklausomybės atkūrimą – „Lietuviška lambada“. Žr. laikraščio 1990-03 numerį.

Sąjungos federacijoje, nelyginant kokia Vakarų Vokietijos žemė, kuriai ten taip [būtų] gera. […]

Leiskite tuo man baigti savo pastabas, dar kartą kviečiant čia esančius ir mane girdinčius turėti kuo daugiau politinio sąmoningumo, diskusijas palikti veikiau tarpusaviui, neduoti medžiagos iškreiptoms interpretacijoms, esą Lietuvoje kokia nors politinė ar ir dar kitokia suirutė. To nėra, ir tai galbūt kaip tik labiausiai erzina mūsų sprendimų priešininkus.

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Laisvės byla 1990–1991: kalbos, pranešimai, užrašai, laiškai, pokalbiai, interviu, įvairūs dokumentai*. Vilnius: Lietuvos aidas, 1992, p. 36–40

Laiškas M. Gorbačiovui – 1990-03-24

Jo Prakilnybei TSRS Prezidentui
M. Gorbačiovui

Didžiai gerbiamas Prezidente, Jūsų pageidavimu pranešu:

Informacija apie savanorius atrodo pernelyg netiksli, nekompetentinga. […]

Tankai, dabar artėjantys prie Lietuvos Respublikos sostinės, neturi čia ką veikti. Įtampa didėja, kai yra demonstruojama karinė jėga, kai tarybiniai kariškiai pagrobia žmones.

Savo ruožtu įstatymai, priimami suverenios Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje, jos teritorijoje yra teisiškai privalomi ir įpareigoja kiekvieną ten esantį pilietį. Kas kursto jo arba jų nepaklusnumą Lietuvos Respublikos įstatymams, be reikalo skatina juos atlikti svetimųjų vaidmenį, sėja nesantaiką. […]

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos
Pirmininkas V. Landsbergis

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Laisvės byla. 1990–1991: kalbos, pranešimai, užrašai, laiškai, pokalbiai, interviu, įvairūs dokumentai*. Vilnius: Lietuvos aidas, 1992, p. 42–43

Lietuvis nuo šerdies – *The New York Times*, 1990-03-25

Toks buvo amerikietės žurnalistės Esteros Fein straipsnis apie Vytautą Landsbergį (*Lithuanian to the Core*) po Lietuvoje įvykusių svarbių balsavimų. Kas tas 57-metis sulinkęs, savistabiškas muzikos profesorius dryžuotu kostiumu ir įmanomais batais, kuris net savo komandos nariams atrodo apsiskaičiavimas [*miscast*] varžyboms su įgudusiu M. Gorbačiovu?

„Jis nėra Ronaldas Reiganas“, – apibūdino Romualdas Ozolas, ilgametis Landsbergio draugas nepriklausomybinio sąjūdžio vadovybėje, dabar naujosios lietuviškos vyriausybės vicepremjeras.

„Jis nėra išvaizdus, – sakė p. Ozolas. – Jis nėra lengvas [*smooth*]. Jis ne itin artikuliuotas, bet principingas ir tvirtas įsitikinimų ir moralės dalykuose. Dabar mes neturim prabangos pasirinkti pirmininko [*president*], kuris gali ir teikti idėjas, ir turėtų gražų veidą.“

Kai Maskva spaudžia Lietuvą dislokuodama karinę galią ir lojalumo reikalavimus, „kai kas pradeda stebėtis [*wonder*], ar p. Landsbergis turi politinį gebėjimą dirbti su p. Gorbačiovu ir personalinės charizmos įtikinėjant savo tautą.

Gorbačiovui vizituojant Lietuvą sausį, du mėnesiai prieš skelbiant nepriklausomybę, p. Landsbergis pasveikino jį kaip „draugiškos kaimyninės šalies vadovą“ – nediplomatiniu gestu, kuris aiškiai supykdė sovietų lyderį.

Ponas Landsbergis šaltai ignoravo Maskvos šaukinius [*appeals*] ir siekė nepriklausomybės kovo 11-ąją, trikdydamas p. Gorbačiovą svarbaus suvažiavimo Maskvoje išvakarėse.

Sąjūdžio nariai ir parlamentarai viešai daug tikisi iš p. Landsbergio išminties ir jo taikinančios patirties nepriklausomybės sąjūdžio vadovybėje. Tačiau privačiai kai kurie jų pripažįsta jį

stokojant patirties derybose ir kompromisuose, kas būdinga jo pagrindiniam varžovui Algirdui Brazauskui.

„Manau, kad mūsų naujasis vadovas ne visai supranta, jog esame labai pavojingoje situacijoje, – pasakė Justas Paleckis, atsiskyrusios partijos ideologijos vadovas ir parlamento narys. – Privalom suprasti, – kalbėjo jis, – kad šiuo laikotarpiu geri santykiai su Maskva turėtų būti mūsų prioritetas Nr. 1. Nepraktiška būti tik idealistu ir principingu, ir aš nesu tikras, ar p. Landsbergis žino, kaip naviguoti tarp tų dalykų."

Asmeninę V. Landsbergio istoriją žurnalistė nušviečia paviršutiniškai ir šališkai – su pačiu nekalbėjusi, – esąs geras pianistas ir muzikos teoretikas, įrašęs dvi plokšteles ir paskelbęs devynias knygas, dėstąs Lietuvos konservatorijoje.

„Landsbergis yra pernelyg lietuvis, kad kuomet nors išduotų ar eitų į kompromisus", – pasakė muzikos mokytoja Marija Stankevičienė.

The New York Times reportažas, rašytas Vilniuje 1990-03-25

Iš 1990 m. kovo 27 d. pranešimo Aukščiausiosios Tarybos posėdyje

[…]

Jau esame gavę mus labai palaikančią telegramą, kurią vakar vakare pasirašė Estijos komunistų partijos suvažiavimo delegatai. Joje kalbama, kad tik lygiateisėmis Vilniaus ir Maskvos derybomis galima išvengti konflikto gilėjimo, ir reiškiamas visiškas pritarimas Lietuvos Respublikos nutarimui susigrąžinti savo valstybingumą, kurį likvidavo 1940 metų aneksija. Tikiuosi, kad Estijos komunistų partija dar neišvaryta iš savo rūmų, kaip yra įvykę Vilniuje šį rytą.

Taigi pastatų užgrobimo akcijos taip pat tęsiasi. Ir mes niekaip negalime gauti jokios informacijos iš karinių vadovų Lietuvoje, kur vis dėlto baigiasi tas draugo Burokevičiaus pageidavimų sąrašas.

Šiuo metu daug JAV lietuvių vyksta į Vašingtoną. Ten numatytas didelis suvažiavimas su reikalavimais Baltiesiems rūmams paremti nepriklausomą Lietuvos Respubliką, pripažinti jos Vyriausybę. Iš Kanados skambino Algis Pocevičius – bendruomenės pirmininkas. Kartu su visų tautinių bendruomenių atstovais jis skrenda į Otavą, Kanados parlamentą, taip pat paremti nepriklausomą Lietuvą ir reikalauti Vyriausybės pripažinimo. Jis pasakė: vakar vakare mano pasakyta frazė Amerikos radijui „Ar Amerika mus antrą kartą parduos, ar ne?“ yra labai plačiai nuskambėjusi. Galbūt tai irgi padės mūsų pastangoms.

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Laisvės byla. 1990–1991: kalbos, pranešimai, užrašai, laiškai, pokalbiai, interviu, įvairūs dokumentai.* Vilnius: Lietuvos aidas, 1992, p. 47–48

Sovietų smūgiai. JAV Prezidentas ir Lietuva (*The Wall Street Journal*, 1990-03-29)

Sovietų karinė jėga jau buvo smogusi gąsdindama, tačiau apie tai – nė žodžio. Nė žodžiu apie Naująją Vilnią ir po savaitės neužsimena *The Wall Street Journal* (kovo 29 d.) redakcinėj apžvalgoj „Prezidentas ir Lietuva“, nors leidinys padėtį nušviečia susirūpinęs ir itin palankiai Lietuvai.

„Žmonės Lietuvoje ar bet kur 15-oje sovietinių respublikų negali pamatyti privačių informacijos tekstų, kuriuos administracija sako siuntusi Kremliui šią savaitę. Lietuvos Prezidentas Vytautas Landsbergis antradienį priminė pasaulio tylos spektrą sovietų–vokiečių pakto laikais, kuris atidavė jo šalį į Sovietų Sąjungos rankas tada ir tolesniems 50 metų. Amerikos tylėjimo, p. Gorbačiovo ir jo problemų „supratimo“ pavojus yra drąsios tautos atstumtis [*allienation*] mėginant jiems atgauti savo laisvę. Kiekvienas, kuris abejoja šių užmaršties nuoskaudų gelme, turėtų perskaityti liudijimą vienoje artimų skilčių, ką sako vienas žymiausių Sovietų Sąjungos piliečių, pasaulio šachmatų čempionas Gary Kasparovas.“

„Ponas Kasparovas ir ponas Landsbergis nelaukia ir netrokšta, kad JAV įsikištų kariškai. Ko jie norėtų, kaip mums atrodo, yra demokratiškai išrinktų Vakarų lyderių pripažinimas, jog tai, ką jie [Kasparovas ir Landsbergis] daro, yra teisinga ir teisėta. Trumpai, moralinė parama.“

Laikraštis buvo artimas Baltiesiems rūmams, tad toliau siūloma, ką G. Bushas turėtų tarti, tvirtai cituodamas 1975 m. prezidentą Geraldą Fordą, yra labai panašu į žodžius, G. Busho sakytinus šiandien, 1990 m. Spustelėjimas…

Kas nors diplomatiniuose aparatuose ir archyvuose galėtų pasitikrinti.

Geraldas Fordas tada, 1975 m., pareiškęs: *„Specifiškai atsiliepdamas į suprantamą rūpestį, kaip Helsinkio deklaracija atsilieps Baltijos tautoms, galiu jus užtikrinti kaip tas, kuris ilgai domėjosi klausimu, kad JAV niekad nepripažino Lietuvos, Latvijos ir Estijos sovietinės inkorporacijos, ir jis nedaro to dabar.“*

„Aš patvirtinu tą politiką šiandien. […]

Tokia yra Jungtinių Valstijų politika, ir mes esame susaistyti taikyti ją vienodai visoms tautoms, ar jos didelės, ar mažos.“

The Wall Street Journal, 1990-03-29

Ar sakei tai, Prezidente?

V.L. (2024)

Sutampanti rezoliucija 1990-04-04

Sutampanti rezoliucija remiant lietuvių tautos teisę į nepriklausomybę priimta Atstovų Rūmuose 1990 m. balandžio 4 d., gauta Jungtinių Valstijų Senate ir perduota Užsienio reikalų komitetui 1990 m. balandžio 19 d.[37]

Kadangi istorinė Lietuvos tauta šimtmečiais buvo integrali Europos civilizacijos dalis; […]

Kadangi Jungtinių Valstijų Vyriausybė niekada nepripažino Lietuvos 1940 m. rugpjūčio 3 d. inkorporavimo į Sovietų Sąjungą; […]

Kadangi naujasis Lietuvos Parlamento Prezidentas atsišaukė į demokratines tautas diplomatinio pripažinimo 1990 m. kovo 17 d.; […]

Kadangi Sovietų Vyriausybė dar nepripažino Lietuvos Parlamento veiksmo paskelbti Lietuvą nepriklausoma; […]

[37] Ši data sutapo su SSRS paskelbta blokada Lietuvai.

tebūnie Atstovų Rūmų nuspręsta (Senatui veikiant kartu – *concurring*), kad **Kongresas**

(1) sveikina lietuvių tautą su dabartiniais sėkmingais daugpartiniais rinkimais Lietuvoje;

(2) linki sėkmės naujajai Lietuvos Vyriausybei jos sprendime įkūnyti Lietuvos žmonių valią, išreikštą pastaruosiuose rinkimuose, atkurti Lietuvos nepriklausomybę;

(3) sveikina naująją Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą ir sveikina jos pastangas išplėsti demokratines institucijas ir praktikas Rytų Europoje;

(4) ragina Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungą pripažinti ir gerbti lietuvių tautos siekius, pradedant nedelsiamas konstruktyvias derybas su naująja Lietuvos Vyriausybe kaip lygi su lygia [*on an equal basis*]; […]

(7) tiki, kad Sovietų Sąjunga neturi jokios teisės naudoti jėgą prieš lietuvius, taikingai taikančius savo demokratines teises, o Prezidentas Gorbačiovas ir kiti sovietų vadovai turėtų aiškiai suprasti, kad jėgos panaudojimas prieš Lietuvos žmones turėtų sunkių pasekmių Jungtinių Valstijų – Sovietų santykiams; […]

(9) ragina Prezidentą planuoti ir imtis tų žingsnių, kai tik anksčiausiai bus galima[38], kurie normalizuotų diplomatinius santykius tarp Jungtinių Valstijų ir naujosios Lietuvos valdžios [*Government*]; […]

---

[38] Iš dviejų siūlytų rezoliucijos projektų Kongresui pasirinkus šį negriežtą ir laike neįpareigojantį raginimą JAV prezidentui (jį teikė nuosaikus atstovas demokratas Joe Bidenas), sovietai tęsė gąsdinimų ir blokadų, net smurto politiką prieš Lietuvą, ne kartą sėkmingai apgaudami JAV vadovus. Lietuvai, jos vadovui tekdavo net nemandagiai paklausti „Ar mes jau parduoti?“ ir palyginti padėtį su Čekoslovakijos atidavimu Hitleriui 1938 metais Miunchene. SSRS griūvant Lietuva laimėjo šią kovą dėl savo valstybingumo atnaujinto pripažinimo.

Sąjūdis be vairo (KGB) – 1990-04-08

Sąjūdžio vadovybei išėjus į valstybės darbus, o tai **1990 m. balandis–gegužė**, įvyko naujas organizacijos suvažiavimas; jam vadovauti buvo pašaukti politikos veikėjai, nedalyvavę AT rinkimuose, norėję ir toliau likti opozicijoje. Sąjūdžiui mėgino vadovauti A. Juozaitis ir V. Radžvilas, matę organizacijoje pasidalinimą į „liberalus“ ir „radikalus“, priskiriantys save liberaliajai krypčiai. Atgimusios valstybės nedraugai viską stebėjo, fiksavo, stengėsi manipuliuoti. Svarbūs dalykai atsispindi senosios represinės valdžios KGB dokumentuose.

Štai agento „šaltinio“ (jo slapyvardis „Petrov“) rusiškas pranešimas iš jo informatoriaus „R“ lūpų. Šis, naujosios vadovybės narys, „vėl pabrėžė būtinybę sukurti kairiojo centro bloką parlamente ir papasakojo, ką naujieji Sąjūdžio lyderiai yra nuveikę šia kryptimi. Jiems, atskirai imant, pavykę Aukščiausiojoje Taryboje atskelti nuo sąjūdinės daugumos eilę žinomų Lietuvos veikėjų ir laimėti daugumą Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume (Kuzmickas, Gudaitis, Laurinkus, Petrovas ir kiti asmenys – viso aštuoni iš 13).“

Iš agentūrinio pranešimo toliau (vertė Vytautas Landsbergis).

„Pats „R“ ir kiti liberalūs lyderiai[39] mano, kad pirmaeilis uždavinys yra būtinybė susitarti su Maskva remiantis moratoriumu visiems

[39] Ar šiuo KGB šifru „R“ žymimas informatorius, vienas naujųjų liberaliųjų Sąjūdžio lyderių, buvo Vytautas Radžvilas (gal R. Rajeckas?), galėtų atsakyti istorikų arba LRT tyrimai, jeigu LGGRTC dar nėra jų atlikęs. Po šios šaltinio publikacijos pasigirdo balsų, kad „R“ galėjęs būti A. Rudys, bet to nepatvirtintų Sąjūdžio „naujojo lyderio“ kvalifikacija.

Kitos agentūrinio pranešimo įdomybės būtų: a) K. Prunskienės spaudos konferencija, premjerei grįžus iš garsiosios diplomatinės kelionės į Vakarus, jos kreipimasis į naująją Sąjūdžio vadovybę (A. Juozaitis, V. Radžvilas) dėl pagalbos pertvarkant atkurtos valstybės valdžią, ir b) deputato Česlovo Juršėno nebepirmąsyk (!) keltas Respublikos prezidento pareigybės „įvedimas“. Paminėtosios AT Prezidiumo spaudos konferencijos medžiaga, gal ir Č. Juršėno siūlytas AT nutarimo projektas galėtų būti išlikę Seimo archyve. Trafaretiniai istorikų pasakyvai šiuo klausimu paprastai teigia tariamą V. Landsbergio interesą tapti prezidentu. Kodėl nesikliaujama faktais?

Čia irgi pėdsakai mūsų valstybės naujosios istorijos tyrinėtojų dėmesiui.

Aukščiausiosios Tarybos sprendimams, kartu su nepriklausomybės atkūrimo aktu. Tačiau gali būti kalbama tik apie laikiną tų aktų pristabdymą ir turint patikimas garantijas. Liberalai laikosi pagrindo [*ischodiat iz toj točki zrenija*]), kad Lietuva turi būti „ekonominėj sąjungoj“ su SSRS, panašioj į Europos bendriją. Jie suvokia, kad tokia sąjunga numato ir tam tikrą politinę priklausomybę (pirmiausia užtikrinant Sovietų Sąjungos strateginius ir gynybos interesus), bet išimtinai sąlygojamą visiška nepriklausomybe sprendžiant vidinius respublikos klausimus ir diversifikuojant išorinius ekonominius ir kultūrinius ryšius.

[…] Visiems stebėtojams krito į akį, kad pastaruoju metu manifestacijas Aukščiausiosios Tarybos vadovybei remti rengė tik ekstremistinė Lietuvos laisvės lyga, surenkanti iš viso du tris šimtus žmonių. Sąjūdis susilaiko reikšti kokią nors paramą valdantiems sluoksniams, ir tai jau liudija rimtus nuotaikų Lietuvoje poslinkius. […]

Svarstyta Prunskienės kelionė. „R“ aukštai įvertino jos rezultatus. Jis džiaugiasi, kad premjerė suvokė, jog tikėtis Vakarų paramos – nerimta, ir kad reikia aktyviai ieškoti kompromisų su Maskva. Prunskienė visuomenėje laimėjo daug taškų, ir tai leido jai pareikalauti Vyriausybei didesnių įgaliojimų. […]

„R“ atkreipė šaltinio dėmesį į tai, kad spaudos konferencijoje, kurią transliavo televizija, Prunskienė kreipėsi į Sąjūdį prašydama pagalbos pertvarkant valdžios struktūrą. […]

„R“ vertina Landsbergį kaip visai vidutinę asmenybę, bet su didelėmis ambicijomis ir valdžios troškimu. […] Anot „R“, Landsbergis nesugeba formuoti savos politikos, neryžtingas ir tiesiog bailus. […]

Nelauktas įvykis buvo Ministrų tarybos spaudos sekretoriaus Juršėno spaudos konferencija AT Prezidiume, kur šis vėl iškėlė prezidento pareigybės įsteigimo klausimą. Tą idėją jau remia naujoji

Sąjūdžio vadovybė, ir tai reiškia, kad netrukus bus mėginama ją įgyvendinti Aukščiausiojoje Taryboje. Prezidento pareigybės įvedimas faktiškai bus tolygus Landsbergio pašalinimui. […]

KGB agentūrinio pranešimo 1990-05-18,
kurį pasirašęs I. V. Dmitrijevas,
kopija V. Landsbergio archyve

Baigiamasis komentaras – išnašoje.

V. L.

Atsakymėlis dėl ateities 1990-04-08

Žurnalisto Jurijaus Banduros klausimas
Vytautui Radžvilui.

– Kaip manote, ar ryšių nutraukimas [su SSRS] tikrai neišvengiamas?

– Prieš metus aš būčiau vengęs konkrečiai atsakyti, bet šiandien, bijau, Lietuvos išėjimas [iš SSRS] – neišvengiamas, – ir pridūrė pamąstęs, – nebent įvyktų koks stebuklas.

Stebuklo neįvyko, Lietuva atkūrė nepriklausomą valstybingumą. Kai kurie sąjūdininkai geriau jautėsi opozicijoje.

Moskovskije novosti, 1990-04-08, Nr. 14

Blokados pradžia. Ekonominė prievarta ir ištvermės ginklas (1990-04-23)

Vytauto Landsbergio spaudos konferencija televizijoje, 1990-04-23

Gerbiamieji, šios dienos padėtį Lietuvoje nusako stiprėjanti konfrontacija tarp išorinių ir vidinių jėgų. Išorinis poveikis, spaudimas, blokada, agresija, kaip tą bepavadinsi, turi savo šeimininką, savo dirigentą, savo veiksmų šaltinį. Vidinis atoveiksmis yra mūsų ištvermė, mūsų sugebėjimas ir pastangos organizuoti tam tikrą visuomeninę ekonominę, socialinę ir politinę gynybą. Kitokių ginklų mes neturim.

Praėjusią savaitę dirbo speciali Ministrų Tarybos komisija, nekalbant jau apie pačią Ministrų Tarybą ir ministerijas. Taip pat nutarta sudaryti bendrą AT ir Ministrų Tarybos komisiją ne tik resursų skirstymui, bet visai antiblokadinių veiksmų, pasipriešinimo veiksmų visumai. Ta komisija pradeda veikti, dalis jos kaip tik dabar posėdžiavo. Nutarė tam tikras rekomendacijas ir dar dirbs šiandien, dar turės vieną posėdį taip pat rytoj, nes padėtis yra ypatinga, nepaprasta. Galėtume pasakyti, kaip kartais istorijoje būna sakoma – tėvynė pavojuje.

Yra paskelbtas blokados fondas Lietuvoje ir keli blokados fondai užsienyje – JAV, Didžiojoje Britanijoje ir Švedijoje. JAV ir DB tuos fondus įsteigė lietuvių organizacijos. Švedijoje tokį fondą įsteigė švedų Centro partija, ir į tą Lietuvos nepriklausomybės fondą numato telkti lėšas ne tik iš Švedijos, bet ir iš kitų kraštų. Svarbiausia, žinoma, yra tai, ką mes galime padaryti čia, organizuodami ištvermės gynybą.

Pasaulis daug žino ir jau turbūt patikėjo, kad Tarybų Sąjunga, nepaisydama savo ankstesnių pažadų nenaudoti prievartos, dabar jau panaudojo **ekonominę prievartą**, visiškai nutraukdama naftos

tiekimą ir beveik visai – dujų tiekimą. Bet pasaulis dar ne viską žino, ką ir mes sužinom kasdien iš naujo: apie įvairius smulkius tiekimų nutraukimus, apie kuriuos neskelbiama, apie kuriuos nežinoma, kuriuos galima pavadinti galbūt nesusipratimais, kai Lietuvai skirtos prekės ir tiekimai nuvažiuoja kitur arba kai per Lietuvą važiuojantys traukiniai neatkabina ir nepalieka čia Lietuvos įmonėms skirtų vagonų. Mes labai gerai pajutome, ką reiškia, kai geležinkelio transportas yra valdomas iš didžiojo imperijos centro. Tai stiprus ginklas tokiu atveju, kai norima pakenkti kitiems.

Dabar mes turime jau ir konkrečią žinią, ir Lietuvos Vyriausybės protestą Tarybų Sąjungos susisiekimo ministrui Konarevui, kodėl apskritai uždrausta įvežti prekes į Lietuvą. Uždrausta prasimanytu pretekstu, esą Lietuvoje netvarka, suirutė, nėra kam iškrauti prekių. Mes jau esame pakankamai pripratę prie visokių neteisybių. Viskas, ką galime, tai paskelbti tą neteisybę. Bet tai parodo beatodairiškumą, kurio yra nusprendę laikytis Tarybų Sąjungos vadovai. Matyt, jie iš tikrųjų labai skuba palaužti Lietuvą per trumpą laiką. Kad tada, kai prezidentui Gorbačiovui reikės vykti į Vašingtoną, šis dalykas būtų baigtas.

Tai įvykusių faktų politika. Tai politika tų „stipriųjų“, kurie stiprūs tik savo karine ar kitokia valstybine jėga, bet negali savo tiesos apginti kitaip. Ir šiuo atveju, kai jų veiksmus dar palydi grasinimai išspręsti problemą karine jėga, o tokių grasinimų vėl pasigirdo iš Maskvos, iš aukštosios karinės vadovybės, tai mes matome, kokioje gilioje politinėje ir moralinėje krizėje yra Tarybų Sąjungos vadovybė. Ir vis dėlto mes dedam pastangas rasti kontaktų, rasti bendros kalbos ir galimybių spręsti problemas ne apgultim, blokada ir badu, ir ne karine jėga, o civilizuotose šalyse naudojamais metodais – politinėmis derybomis, konsultacijomis – jeigu reikia, pasitelkiant ir autoritetus, ekspertus, tarpininkus, kurių ne vienas jau yra pasiūlęs savo paslaugas. Tiesaus atsakymo dar nesulaukėm

arba tie atsakymai yra visai ne tokie, kokių laukia iš Tarybų Sąjungos ne tik žmonės Lietuvoje, bet ir tame pasaulyje, kuris taip norėjo tikėti, kad Tarybų Sąjunga keičiasi ir darysis žmoniška valstybė. Tebelaukiame.

(Moderatorius) Prašome pateikti klausimus. Prašom, dešimtas.

Prezidente Landsbergi, ar girdite mane? [*OK*] **Šiandien Maskvoje naujasis Gorbačiovo spaudos atstovas Arkadijus Maslenikovas pasiūlė, kad jeigu Lietuva dvejiems metams įšaldys nepriklausomybę, grįš prie SSRS konstitucijos kaip savo teisinės sistemos pagrindo ir įšaldys visus nepriklausomybės įstatymus, tai galėtų būti derybų pagrindas. Nesakė, kad Lietuva išties turi atšaukti nepriklausomybės deklaraciją. Norėčiau sužinoti, kaip Jūs tai vertinate, kokia jūsų reakcija? Ar jūs matytumėte galimybę derėtis?**

Mes ne vieną kartą esame sakę, kad galime diskutuoti visus klausimus. Bet mes negalime sutikti su reikalavimu atsisakyti nepriklausomybės kaip švento principo, įkūnyto Kovo 11-osios deklaracijoje, kuri yra neatsiejamai sujungta su 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės aktu ir su dabar veikiančiu Pagrindiniu įstatymu arba Laikinąja Lietuvos konstitucija. Pasiūlymas vėl pripažinti Sovietų Sąjungos konstituciją, kaip legaliai veikiančią Lietuvoje, yra visiškai nelogiškas, jis negali būti priimtinas nei vienu, nei kitu, nei trečiu požiūriu. Tai pasiūlymas savo noru grįžti į narvą, grįžti į kalėjimą ir pripažinti, kad nors tu buvai nuteistas neteisingai, bet dabar visiems sakysi, kad esi nuteistas teisingai. Tam, kad galbūt paskui tavęs pasigailėtų. Tokio varianto nė Franzas Kafka nesugalvojo.

(Moderatorius) Aš norėčiau papildyt. Ir atkreipt gerbiamų korespondentų dėmesį į tai, kad Tarybų Sąjungos vadovas Gorbačiovas įspėjo ne tik mus ir reikalauja, kad mes grįžtume į padėtį, kuri buvo iki kovo 10 d. Bet jisai yra didžiai nepatenkintas ir Estijos

parlamento nutarimu, kuris buvo priimtas šių metų kovo 30 d. ir kuris paskelbė…

Alio, klausimas Prezidentui. [*Prašau*] **Šiandien išgirdau, kad Jūs lyg pasiuntėte asmeninį laišką kreipdamasis į britų premjerę p. Thatcher, JAV Prezidentą Georgą Bushą ir Prancūzijos Prezidentą p. Mitterrandą. Pasakykite, ar tai tiesa, ir ko Jūs prašote asmeniškai kreipdamasis į tuos didžiuosius vadovus?**

Mano laiškuose tiems ir kai kuriems kitiems valstybių vadovams buvo aiškinama Lietuvos pozicija jos nepriklausomybės kovų ir visos problemos atžvilgiu. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad mūsų padėtyje, dėkojant už tą principinę paramą, kurią rodo Vakarų demokratinės valstybės Lietuvos valstybės atžvilgiu, reikalingas ir Lietuvos Vyriausybės pripažinimas, ir tiesioginiai kontaktai, kurie mus apgintų ir padėtų sutvirtinti demokratiją ateinančią į šią Rytų Europos dalį.

(Moderatorius) Dvyliktas, prašom.

Didžiai gerbiamam Vytautui Landsbergiui klausimas. Ar šiuo metu galima galvoti, kad mes galėsime užtikrintai naudotis Klaipėdos uostu gyvybiniams poreikiams tenkinti ir, jeigu reiks, kaip mes galėsime jį apginti?

Kaip jūs žinote, mes nieko negalime užtikrinti. Mes negalim net garantuoti, kad Klaipėdos uostas nebus užminuotas ar išsprogdintas. Mes nieko negalim garantuoti, mes tik galim matyti, kad kai kurie veiksmai būtų visai beprotiški, kai kurie būtų pusiau beprotiški, ir pagal tai tikėtis, kad jų galbūt nebus daroma. Aš manau, jeigu į Klaipėdos uostą plauktų laivai su konkrečia Lietuvai reikalinga pagalba arba su prekėmis, – o prekyba yra pati geriausia pagalba, prekyba reikalingais mums dalykais, – ir jeigu kokia nors valstybė savo karinių laivų pajėgomis stabdytų tuos taikius prekybinius laivus, trukdytų jiems, reikalautų, kad jie pakeistų kursą, – tai būtų labai netoli piratiškų veiksmų. Tai būtų karinės agresijos

veiksmai ne tik prieš Lietuvą, bet ir prieš tą valstybę, kuri siųstų savo laivus į Lietuvos uostą. Mes galėtume tiktai konstatuoti, tik apeliuoti į pasaulio viešąją nuomonę arba į tarptautines organizacijas. Aš tikiuosi, kad tokių pastangų bus [pirmiausia] iš kitų valstybių pusės ir kad galbūt nereiks mums taip apeliuoti į pasaulį ir tarptautines organizacijas.

(Moderatorius) Aš labai trumpai norėjau papildyti dar tuo, kad Klaipėdos prekybos uostas yra Lietuvos Respublikos balanse.

(Klausia rusiškai)

Jeigu kas nors iš tolo stebi situaciją, gal ir galėtų taip pagalvoti – kam jums ieškoti derybų su ta Vyriausybe, kuri prieštarauja pati sau, kurios vienas ministras sako viena, o kitas daro kita tuo pačiu metu. Bet mes nesame toli nuo čia, o esame čia. Mūsų žmonės patiria vargo, sunkumų ir mes turime stengtis jiems padėti. Kaip ir anksčiau, galvojame, kad ir toje [SSRS] vyriausybėje galime rasti racionalaus požiūrio arba žmoniškumo elementų, tad mėginame ir mėginsime ieškoti susitarimo. Dėl naftos atsargų Vakarų Lietuvoje, tikrai jų yra žemėse, ir jeigu mes sudarytume sutartį su kuria nors Vakarų valstybių firma, tai po kurio laiko galėtume apsirūpinti savo pačių žalia nafta bent tam tikram laikotarpiui. Bet tam reikia laiko, o mes norime problemas mėginti spręsti jau dabar, ir jeigu negausime, ko mums reikia iš Tarybų Sąjungos, mėginsime gauti iš kitų šalių.

Prašom pateikti priešpaskutinį klausimą.

(Moderatorius) **Ponas Kuzmickas yra išvažiavęs į Maskvą, kiek žinoma, šiandien su grupe. Kokios žinios iš Maskvos?**

Kol kas jokių žinių iš ten mes neturime, bet matyt, jie greit grįš. Galbūt kam nors iš jūsų teks juos pamatyti dar šį vakarą.

(Moderatorius) Ir pabaigai gal dešimtas, number ten.

Pone Landsbergi, gerai ar blogai, tačiau padėtis Lietuvoje virsta rimta krize Europos mastu. Mano klausimas Jums: kaip

manote, ar tai pagelbės Lietuvai ar taps kliūtimi? Kai ant kortos pastatyta tiek daug, žinau apie Jūsų nusivylimą dėl Vakarų reakcijos stokos. O galbūt Jūs norėtumėte taip aptarti šį klausimą: kad ir kokia rizika, Lietuvos padėtis darosi geresnė ar blogesnė?

Aš žinau, kad tarptautinei opinijai bandoma pateikti Lietuvos klausimą kaip mažiau reikšmingą už didžiųjų valstybių santykius, ir mes įsivaizduojame, kad didžiosios valstybės, kaip tai yra būdavę ir anksčiau, gali ir šį kartą susitarti mažųjų sąskaita. Bet tokio susitarimo kaina nėra Lietuva, čia klysta ir politikai, ir masinės informacijos priemonės, kurios taip formuluoja problemą. Tokio susitarimo kaina būtų teisybė ir teisingumas. O ar mūsų padėtis blogės, artėjant Viršūnių susitikimui? Greičiausiai, taip. Jeigu iš tikrųjų Maskva yra numačiusi bet kuriomis priemonėmis likviduoti Lietuvos problemą iki Viršūnių susitikimo. Nebent JAV suspėtų anksčiau atšaukti Viršūnių susitikimą, dar Lietuvos nelikvidavus. Tada jau nebebūtų reikalo ją skubiai likviduoti, nebent iš keršto.

(Moderatorius) Mums dar lieka kelios laidos minutės, būkit malonus, penktas, dar paskutinį klausimą.

***Valstiečių laikraštis*. Čia minėjot, kad yra įsteigtas Blokados fondas. Kokiems konkrečiau tikslams bus numatoma naudoti Fondo lėšas ir ką čia galėtų padaryti spauda, paragindama, primindama gyventojams skirti savo santaupas, lėšas šiam fondui?**

Fondo lėšos, kaip mes dabar galime įsivaizduoti – nors Fondas dar neturi kokių nors tikslių taisyklių, bet kaip mes galime įsivaizduoti, – būtų skiriamos įvairiems poreikiams, kur tinka ir gali būti panaudoti dabartiniai pinigai. Kompensuoti dirbtinį nedarbą, jeigu tai bus įmanoma, nes kaltininkas yra visai kitur, ne Lietuvoje, tai jis turėtų kompensuoti. Padėti mažai pasiturintiems gyventojams, kadangi Tarybų Sąjunga stengiasi sukelti taip pat dirbtinę infliaciją, didžiulį kainų kilimą. Benzino kainos jau kyla nepaprastai, kils ir kitos kainos. Jeigu nebus sutvarkyti prekybos reikalai,

didės spekuliacija. Prekes nukreipiant iš bazių tiesiai į turgų, ką ir dabar jau galima įžvelgti arba bent spėti. Tokiu būdu žmonių pragyvenimo lygis kris ir dėl lėšų stokos, ir pirmiausiai kentės tie, kurie ir šiaip vargingai gyveno. Taip pat pensininkai, seni žmonės, ligoniai. Visur, kur bus [reikalinga] humanitarinė pagalba, ji iš to fondo bus teikiama pirmiausiai. O ką gali padaryti spauda? Ji gali rašyti teisybę. Ji gali rašyti, kokie sunkumai laukia Lietuvos ir vardan ko tuos sunkumus Lietuvos žmonės pasiryžę ištverti, dalindamiesi tarpusavyje tuo, ką turi, padėdami vienas kitam. Kad įrodytų pasauliui, jog yra verti laisvės. Jeigu jie yra verti laisvės. Aš manau, kad taip. Ką mano spauda, aš nežinau.

(Moderatorius) Gerbiamieji žurnalistai, leiskite jums priminti, kad vicepremjeras Romualdas Ozolas išvyko pasitikti premjerės Prunskienės ir šiandien 20:45 Ministrų Taryboje įvyks bryfingas žurnalistams, kuriame gerbiama premjerė pasidalins karščiausiais savo įspūdžiais iš šios kelionės po įvairias šalis. O dabar leiskite padėkoti gerbiamiems televizijos žiūrovams už dėmesį, jums už klausimus, o dalyviams už dalyvavimą. Viso gero.

Manifestai.
Maskvos laikysenos klaida dėl Lietuvos

Vertimas iš anglų kalbos

**„Tikroji problema yra ne Lietuvos nepriklausomybė,
o kaip Maskva mato save pačią.“**

Šiomis dienomis netrūksta patarimų, kaip spręsti Lietuvos klausimą. Tačiau kad išspręstum problemą, reikia ją suprasti. Naujausia tendencija Sovietų ir Vakarų aplinkoje, kad „teisingo ir objektyvaus“ kelio iš aklavietės ieškotų visos suinteresuotos pusės – Sovietų Sąjunga, Lietuva ir Vakarų vyriausybės[40], kurias jų visuomenės spaudžia paremti mūsų nepriklausomybės siekį. Tačiau kai kurie pasiūlyti sprendimai nėra nei teisingi, nei objektyvūs.

Sovietų kalbėtojai argumentuoja, kad tie neklusnūs lietuviai turėtų gerbti ir tvarkingai laikytis Sovietų konstitucijos. Galų gale, jie pripažįsta, kad lietuviai turi teisę į nepriklausomybę, jeigu jos nori. Tačiau kaip „sudedamoji Sovietų Sąjungos dalis“ jie privalo laikytis Sovietų įstatymo procedūrų, pagal kurias jų nepriklausomybę būtų įmanoma įgyvendinti.

Čia ir slypi pagrindinė tokio mąstymo klaida. Lietuva siekia ne sukurti nepriklausomybę, bet atkurti **nepriklausomą** valstybę, kurią neteisėtai pajungė svetima valstybė ir jos kariuomenė. Lietuva nekviečia atsiskirti nuo Sovietų Sąjungos, nes niekada teisėtai į ją nebuvo įstojusi. Tai nėra vien teisinės subtilybės, o fundamentalus ir neginčytinas Kovo 11-osios nepriklausomybės deklaracijos pagrindas.

Kai sovietų kalbėtojai šneka apie atsiskyrimo teisę, tai tokia teisė Lietuvai negalioja. Ji nėra logiškai teisinga. Baltijos šalys, tarp jų ir

[40] Taip netrukus formuluota jau pirmajame JAV Baltųjų rūmų 1990-03-11 pareiškime.

Lietuva, visada laikėsi nuostatos, – tai pripažįsta ir pasaulis, – kad jos buvo neteisėtai inkorporuotos į Sovietų Sąjungą. Pats Sovietų Sąjungos Liaudies deputatų kongresas praėjusį gruodį paskelbė esant neteisėtu dokumentą, iš kurio gimė sovietų okupacija, – Molotovo–Ribbentropo paktą.

Gorbačiovas sako, kad pagal sovietų įstatymus lietuvių teisė į atsiskyrimą galima tik per mechanizmą, kurį jis parūpins ir palaimins. Galų gale, mums sako, kad jis neneigiąs mūsų teisės į savivaldą, o tik prieštarauja atsiskyrimo tempui. Mes netikime, kad jis ketina leisti Lietuvai ar Baltijos valstybėms praeiti atsiskyrimo procedūras.

Nors mūsų neįpareigoja jokia Sovietų konstitucija, mūsų Kovo 11-osios veiksmai visiškai derėjo su konstitucine nuostata, kuri kiekvienos respublikos įstatymuose suteikia jai teisę atsiskirti. Dar daugiau, sovietinė konstitucija nurodo, jog SSRS yra savanoriška valstybių sąjunga.

Jeigu SSRS laikytųsi panašios kaip Jungtinėse Valstijose įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios pusiausvyros kartu su nepriklausomu Aukščiausiuoju Teismu, kuris galėtų vertinti sovietinės įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios sprendimų teisėtumą, tada toks „Sovietų Aukščiausiasis Teismas“ galėtų 1) pritarti Baltijos valstybių nepriklausomybei, nes jų prievartinis inkorporavimas prieštarauja sovietų konstitucijos straipsniui apie „savanorišką sąjungą“ ir 2) neleistų atgaline data taikyti baudžiamųjų įstatymų.

Tačiau būtent tai ir bandė padaryti [Trečiasis] Liaudies deputatų suvažiavimas, paskelbęs, kad Kovo 11-osios balsavimas Vilniuje prieštarauja [respublikų] atsiskyrimo įstatymui, kuris tuo metu net neegzistavo.

SSRS Aukščiausiosios Tarybos balandžio 5 d. atsiskyrimo įstatymas konstatuoja, jog norinti atsiskirti respublika privalo surengti

referendumą. Jeigu 1940 metais nereikėjo referendumo nutarti, ar mes norime panaikinti savo nepriklausomybę ir įstoti į SSRS, tai kodėl dabar reikia referendumo, ar reikia baigti prievartinę inkorporaciją?

Mes neturime iliuzijų dėl mūsų ekonominės priklausomybės nuo Maskvos, bet mums sunku suprasti, kodėl šiomis dienomis ir šiame amžiuje turi tęstis šeimininko–vergo santykiai ir kad, keisčiausia, kai kurių vakariečių draugų jie būtų skatinami kaip problemos sprendimo būdas?

Mūsų rinkimai vasario 24 d. buvo teisėti ir demokratiški. Sąjūdžio iškelti kandidatai-nepriklausomybininkai triuškinamai laimėjo rinkimus su demokratijos ir Lietuvos nepriklausomybės šūkiais. Sąjūdžio politinė platforma skyrėsi nuo jo oponentės, atsiskyrusios [nuo SSKP] Lietuvos komunistų partijos, tuo, kad Sąjūdis siekė visiškos ir kuo greitesnės politinės nepriklausomybės bei normalių lygiaverčių diplomatinių santykių su Maskva, o partijos vadovybė dar neaiškiai tebekalbėjo apie Lietuvos suverenitetą „be SSRS“.

Be to, Lietuvos žmonių valia daug kartų buvo išreikšta masiniuose mitinguose ir bent dviejose peticijose su daugybe parašų: 1988 metais 1,8 milijono pasirašiusiųjų iš 3,5 milijonų šalies gyventojų atmetė sovietų konstitucijos pataisas, kurios apribojo respublikų suverenias teises, o pernai 1,6 milijono parašų pareikalavo panaikinti Molotovo–Ribbentropo paktą bei išvesti iš Lietuvos sovietinę kariuomenę. Kaip tokioje politinėje realybėje galėtume planuoti ir spręsti mūsų likimą pagal Maskvos taisykles ir Maskvos sąlygomis? Mes negalime tiesiog išmesti mūsų politinio mandato.

Pastarosiomis savaitėms Maskva reiškė savo nepasitenkinimą žodinių ir fizinių grasinimų kruša, blokadomis bei kitokiais jėgos naudojimo prieš mūsų žmones veiksmais. Jeigu Sovietų Sąjunga

ir toliau mėgins jėga sutriuškinti ir užsmaugti Lietuvos nepriklausomybę, jeigu kariškiai užgniaužparlamentą ir įves karinius įstatymus, jeigu Gorbačiovas bandys išlaikyti Lietuvą nelaisvėje, mes visi pralaimėsime. Jis parodys, kad *perestroika* yra tik nepavykusios politikos šūkių rinkinys, o ne tikras perėjimas prie demokratijos.

Tačiau jeigu Gorbačiovas praplės demokratiją iki savo kiemo ir pripažins demokratiškai išrinktą kaimynės Lietuvos valdžią, jeigu jis pirmininkaus paleidžiant paskutinę šiame pasaulyje imperiją, jeigu jis bendraus su mumis kaip su lygiais ir draugiškais partneriais, visi iš to turėsime naudos. Ir jis istorijoje pasiliks didžiu žmogumi.

Tikroji problema yra ne Lietuvos nepriklausomybė, o kaip Maskva mato save pačią. Mūsų balsavimas už laisvę verčia Maskvą rinktis – demokratija ar šventosios sovietų imperijos išsaugojimas. Užuot tiesiai žvelgusi į problemą, Sovietų Sąjunga sutelkia savo dėmesį į mažą antagonistą, kuris, beje, niekada nė nebuvo antagonistas. Šioje apgailėtinoje nelygioje kovoje Maskva yra didžiausias savo priešas.

The Observer, 1990 m. balandžio 21 d. (V. Landsbergio tekstą vertė Gintė Damušytė)
Should Master-Slave Relationship Continue?
Los Angeles Times, 1990-04-21
Lituanie: les vieux mensonges soviétiques, Le Figaro, 1990-04-26

Kn. Landsbergis, Vytautas. *Kovo vienuoliktoji prieš dvidešimt ir daugiau.* Vilnius, 2010, p. 63–65

Landsbergis: JAV pataikauja Sovietams

Maskva. Lietuvos prezidentas vakar apkaltino Busho administraciją parduodant jo respubliką tuo, kad vengia įvesti sankcijas Sovietų Sąjungai už Lietuvos nepriklausomybės judėjimo žlugdymą.

„Mes būgštaujame, kad Amerika gali mus parduoti. Tegul žmonės sprendžia, ar tai jau įvyko“, – pasakė Lietuvos Prezidentas Vytautas Landsbergis savo pareiškime per Lietuvos parlamento informacijos tarnybą.

Landsbergis apibūdino JAV sprendimą neveikti prieš Sovietus kaip politinį „Miuncheną“.

Tuo jis atsiliepė apie 1938 m. Miuncheno Paktą, kuriuo Prancūzija ir Britanija atidavė Čekoslovakiją Nacių Vokietijos kontrolei. Sutartis buvo visuotinai vertinama kaip pasidavimas Adolfui Hitleriui ir tapo pataikavimo (*appeasement*) simboliu.

„Aš nesuprantu, kaip galima parduoti grupės žmonių laisvę už kitos grupės laisvę. Jei taip yra, tada ko verta pati laisvės idėja?“ – pridėjo jis.

Visąlaik po to, kai Lietuva kovo 11-ąją paskelbė nepriklausomybę, Landsbergis siekė stipresnės JAV ir Vakarų paramos. Bet Busho administracija vakar nutarė – nelauktai! – neįvesti ekonominių sankcijų prieš Sovietus, kurie praėjusią savaitę nutraukė naftos ir gamtinių dujų tiekimą Lietuvai.

Per tą laiką įtampoje tarp Sovietų ir Lietuvos nė vakar nepasirodė jokių atlydžio ženklų.

Sovietai paskelbė sustiprinę sausumos ir jūros sienų su Lietuva kontrolę[41], tai, pasak jų, esanti pastanga stabdyti blokados pažeidėjus nuo sovietų ekonominio embargo laužymo ir ginklų bei amunicijos kontrabandos.

---

41 Ne vienas stebėtojas pažymėjo tai kaip Lietuvos valstybingumo pripažinimą.

KGB leitenantas Anatolijus Parachinas, kurio pajėgos atsako už Sovietų sienas, pasakė reporteriams, kad KGB patruliai aplink Lietuvos sienas [!] esą sustiprinti stebėti „galimus kontaktus tarp sovietinių ir užsienio laivų“ ir neleisti „ginklų ir amunicijos perdavimo Lietuvai“.

Parachinas pasakė, kad sustiprintą kontrolę pateisina balandžio 12-osios incidentas, per kurį sovietų laive „Marat Kozlov“ buvo rasta 240 000 medžioklės amunicijos apkabų. Anot TASS'o agentūros oficialaus reporterio, laivas plaukė į Lietuvą iš Vakarų Vokietijos[42].

Lietuvos pareigūnai paneigė mėginę gauti kokių nors ginklų iš užsienio ir pasakė, kad šioje konfrontacijoje vienintelė Sovietų armija naudoja ginklus.

O sovietų pareigūnai pasakė TASS'ui, kad centrinė valdžia pasirengusi įgyvendinti savo teisę [!] būti išimtiniu bet kurių prekių importuotoju į Sovietų Sąjungą[43]. Tai užblokuotų bet kokias Lietuvos pastangas pirktis užsienyje naftos ar žaliavų, kad kompensuotų tiekimus, nutrauktus dėl Kremliaus ekonominio spaudimo.

Šie du veiksmai sustiprino spaudimą Lietuvai, kad ji atsisakytų savo prieš šešias savaites paskelbtos vienašališkos nepriklausomybės deklaracijos ir pradėtų derybas dėl savo atsiskyrimo nuo [Sovietų] valstybės jos centrinės valdžios sąlygomis. Tai yra, Sovietų konstitucijos ir įstatymų rėmuose ir tokiu tvarkaraščiu, kuris leistų Gorbačiovui stabdyti Sovietų Sąjungos byrėjimą tolesnėmis politinėmis ir ūkinėmis reformomis.

Tačiau Lietuvos delegacija, nusiųsta į Maskvą susitikti su aukštesniais sovietų pareigūnais diskusijai dėl prasidedančių derybų,

---

42 Viena nesuskaičiuojamų TASS'o ančių.

43 Šiuolaikinė Rusija jau peržengia bet kokias ribas, bet anuo laikotarpiu užmačios drausti visokį, net vaistų „importą“ į Lietuvą jau vertintos kaip negirdėtas barbarizmas. Todėl JAV siuntė specialų laivą su vaistais ir medikamentais.

vakar išgirdo, kad niekas tinkamu lygmeniu negali priimti jos narių.

„Mes atvykome kalbėtis, bet, regis, čia nėra nė vieno, su kuriuo galėtume susitikti“, – pasakė Bronislovas Kuzmickas, delegacijos vadovas ir Aukščiausiosios Tarybos, Lietuvos Parlamento vicepirmininkas. „Mes girdėjome atsiprašymus, išsisukinėjimus ar tiesiog niekas neatsakė į telefono skambutį.“

Kitoje slinktyje TASS'as pranešė, kad pirmadienio naktį buvo šauta į Sovietų armijos kareivines Vilniuje[44], bet niekas nesužeistas.

TASS'as citavo sovietų majorą Aleksejų Kiričenką, kuris teigė, kad šauta į atvirą langą apie dešimtą vakaro, kai kariai buvo jau kareivinėse. Jis sakė, kad kulka išdaužė langą priešingoje sienoje [!], o balistikos ekspertai mano, kad buvo panaudotas kovos ginklas, ne medžioklinis.

Nėra nepriklausomo šios TASS'o istorijos patvirtinimo, o tai buvo pirmas pranešimas apie šūvius į sovietų įstaigas ar personalą Lietuvoje, kai praėjusį mėnesį prasidėjo dabartinė konfrontacija su Maskva.

Lietuvos vadovai paragino savo žmones (*their people*) nedaryti nieko, kas galėtų provokuoti smurtinį Maskvos atsaką.

The Philadelphia Inquirer, 1990-04-25

[44] Visai kaip 1940 metų Lietuvos agresija prieš SSRS, dėl kurios teko pritaikyti okupaciją. Panašūs ir tolesni pranešimo makaronai apie tą nebūtą šūvį.

Pranešimas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje (ištrauka) (1990-05-02)

[…]

Europos iniciatyvą nūnai įkūnija Prancūzijos prezidento F. Mitterrando ir VFR kanclerio H. Kohlio laiškas. Aš jį perskaitysiu. Mat Aukščiausioji Taryba ir Respublikos Vyriausybė neturi savo dienraščio, o politinių grupių laikraščiai pasirenka, ką spausdinti, o ko ne, įskaitant ir Aukščiausiosios Tarybos dokumentus[45]. Arba juos trumpina, perpasakoja. Taip buvo ir su šiuo laišku. TASS'o pastangomis pasistengta jį išdėstyti taip, kad jis būtų naudingesnis Sovietų Sąjungos politikai, o kai kurie mūsų laikraščiai nubėgo iš paskos[46]. Laiškas adresuotas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui, datuotas Paryžiuje balandžio 26 dieną, pasirašė abiejų valstybių vadovai: „Mes abu vienodai sunerimę dėl situacijos raidos Lietuvoje. Mes norėtume Jums apie tai pranešti. Lietuvių tauta nedviprasmiškai pareiškė savo valią įkūnyti nepriklausomybės teisę. Dėl to jai negalima priekaištauti. Tačiau istorija sukūrė sudėtingą situaciją, kuri surišta daugeliu politinių, juridinių ir ekonominių saitų. Jų atrišimas pareikalaus laiko ir kantrybės, ir reikės pasinaudoti klasikiniais dialogo keliais. Mes išreiškiame taip pat pageidavimą, kad kuo greičiau prasidėtų pokalbiai tarp Jūsų ir Tarybinės vadovybės, kad dabartinė krizė būtų išspręsta abiem pusėm priimtinu būdu. Tokių derybų pradžia, be abejo, palengvėtų, laikinai sustabdžius pasekmes Jūsų parlamento nutarimų, kurie nė trupučio neprarastų savo vertės, kadangi jie remiasi visuotinai

---

45 Netrukus Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas nusprendė inicijuoti *Lietuvos aido* kaip valstybės laikraščio atkūrimą.

46 Per TASS veikta ir Vakarų spauda. Vienas nekorektiško interpretavimo pavyzdžių: dviejų vadovų laiške esą, „raginama „kuriam laikui pristabdyti" Lietuvos parlamento šių metų kovo 11 dieną priimto nutarimo, kuriuo vienašališkai skelbiama Lietuvos nepriklausomybė, galiojimą". *Lietuvos rytas*, 1990-04-28.

priimtu principu – tautų apsisprendimo principu. Mes sveikiname Jus“ ir taip toliau[47].

Iš karto atsakėme pareiškimu spaudai, bet kadangi TASS'as, kaip minėjau, interpretavo laišką kitaip, tai balandžio 27 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministerija padarė papildomą pareiškimą. Jis skamba taip: „Respublikos Prezidento ir Kanclerio Kohlio laiškas Prezidentui Landsbergiui neimplikuoja jokio reikalavimo atsisakyti Lietuvos nepriklausomybės. Priešingai, tas laiškas primena apie lietuvių tautos „nesvyruojantį“ pasirinkimą ir pabrėžia „visuotinai pripažintą“ tautų apsisprendimo principą, kuriuo pagrįsta nepriklausomybės deklaracija. Kas yra siūloma, tai priemonių, kurių buvo imtasi, „pasekmių sustabdymas“, kad galėtų prasidėti derybos. Vilniaus valdžia, su kuria diplomatinės tarnybos palaiko nuolatinį ryšį, šiuo požiūriu nesuklydo.“[48]

Laiškas ir jo paaiškinimas susilaukė labai daug komentarų. Mes irgi turėjome ne kartą komentuoti: galime svarstyti vėlesnių dokumentų pristabdymą. Bet čia reikalingas ir konkretumas. Juk negali būti pristabdyti nei Respublikos Vyriausybės suformavimas, nei jos darbas. O tai irgi yra kovo 11 d. nutarimų pasekmės. Tam tikri kiti nutarimai, kurie Sovietų Sąjungai gali atrodyti liečiantys jos arba jos piliečių interesus, be abejo, galėtų būti komentuojami, svarstomi, koreguojami arba pristabdomi tam laikotarpiui, kuris reikalingas pagal konkrečias derybas, – žinoma, jeigu toks laikotarpis būtų numatytas. Štai maždaug tokia dvasia parengtas mūsų atsakymas. Jį rengė Aukščiausiosios Tarybos

---

47 Čia teikiama neredaguota, pirminė vertimo versija pagal AT posėdžio stenogramą.

48 Vilniaus valdžios, t. y. V. Landsbergio, nedelsiami atsiliepimai vietos oponentų buvo kritikuojami kaip neva klaidingai interpretavę F. Mitterrando ir H. Kohlio laišką.

Prezidiumas[49]. Politinė to atsakymo intencija yra priimti visa, kas priimtina, taip pat priimti Europos didžiųjų valstybių iniciatyvą dalyvauti mūsų problemos sprendime, suprantant, kad tai nėra dviejų veikėjų pakeliui padarytas gestas, po kurio galima būtų eiti sau, nebekreipiant dėmesio, kas iš to bus. Įžvelkime jų laiške norą ir toliau dalyvauti[50].

[…]

[49] Kn. V. Landsbergis. *Laisvės byla* (p. 79) paskelbta to laiško V. Landsbergio rašyto pirminio juodraščio faksimilė. Padėjėjų parengtą atsakymo projektą V. Landsbergis atmetė.

[50] Tokia buvo V. Landsbergio intencija, kurios anie vadovai stengėsi išvengti, susirašinėjimo netęsė.

Laiškai vadovams[51]

Prancūzijos Respublikos
Prezidentui
Ponui François MITTERAND'UI[52]

Pone Prezidente,

Valstybės ministro Pono Roland'o Dumas pareiškimuose ir Jūsų bendrame su VFR Kancleriu Helmutu Kohliu laiške išreikštas pageidavimas, kad tarp Vilniaus ir Maskvos prasidėtų pokalbiai, kuriuose būtų pasiektas Visoms pusėms priimtinas sprendimas.

Toks pat yra nuoširdus Lietuvos troškimas; siekdama dialogo, ji patvirtina, kad galima derėtis visais klausimais, išskyrus 1990 m. kovo 11 d. atstatytą Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

Pasitikėdami Prancūzija ir Vokietijos Federacine Respublika, taip pat ir kitomis Vakarų demokratijomis, kad jos parems Lietuvos demokratiją, prašome Jūsų perduoti Tarybų Sąjungos vadovybei mūsų sutikimą apsvarstyti idėją laikinai sustabdyti tas suverenios Lietuvos Respublikos parlamento priimtų nutarimų pasekmes, kurios labiausiai nepriimtinos Tarybų Sąjungos vadovybei.

Prašyčiau Jus, Pone Prezidente, priimti mano didžios pagarbos užtikrinimą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS
TARYBOS PIRMININKAS

Vytautas LANDSBERGIS

Vilnius, 1990 m. gegužės 2 d.

---

51 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko kreipimaisi į pasaulio valstybių vadovus dėl Lietuvos žmonių teisės į laisvę parėmimo, 1990–1992. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas 2/6.

52 Analogiškas laiškas išsiųstas VFR Kancleriui Helmutui Kohliui (Sud.).

Vokietijos Federacinė Respublika
5300 Bonn 1
1 Ollenhauerstrasse
Socialistų Internacionalo
Vokietijos socialdemokratų partijos
Prezidentui
Ponui Willy'ui BRANDTUI

Gerbiamasis Pone BRANDTAI,

Leiskite man pasinaudoti šia proga ir perduoti Jums bei Socialistų Internacionalui mano šrdingiausius sveikinimus.[53] Mes labai gerbiame Jūsų ilgametį geresnių santykių tarp Rytų ir Vakarų rėmimą; Jūsų pastangos padėjo atverti duris į Rytus.

Mes sveikiname Kanclerio Helmuto Kohlio ir Prezidento François Mitterand'o iniciatyvą ieškoti pradinio taško dialogui. Mes viliamės, kad Socialdemokratų partija aktyviai palaikys šias pastangas. Lietuva iš tikrųjų yra Europos dalis, ir mes nuoširdžiai tikimės, kad Europos tautos, ypač Europos Bendrija, suvaidins svarbų vaidmenį ieškant sprendimo, priimtino Lietuvai ir Tarybų Sąjungai, ir likusiai Europos daliai.

Vokietijos suvienijimas, demokratinių vyriausybių suformavimas Rytų Europoje, Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybė yra to paties demokratizacijos proceso dalis — proceso, kuris turi tęstis.

Keičiantis Europos veidui, Antrasis pasaulinis karas daugeliui tautų iš esmės baigiasi. Tautų teisės, tryptos svetimų armijų visą šį baisų laikotarpį, pagaliau atstatomos.

Vakarų Europa atsakinga už tai, kad šis procesas būtų baigtas. Karas pagaliau baigiasi vokiečių tautai, tegu jis baigiasi ir Lietuvai.

---

[53] Laišką W. Brandtui ir Socialistų internacionalui vežė pakviestas dalyvauti tuometinės Lietuvos socialdemokratų vadovas Kazimieras Antanavičius.

Griūva sienos Europoje, nyksta skiriamoji Europos linija. Europos integracija įgauna naujų impulsų. Lietuva nori būti pilnateisė Europos tautų šeimos narė, dalyvauti ekonominėje ir politinėje integracijoje. Pone Brandtai, mes tikimės, kad Jūs ir Socialdemokratų partija palaikys Lietuvos taikingas pastangas kelyje atgal į Europą.

Su pagarba
LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS
TARYBOS PIRMININKAS
Vytautas LANDSBERGIS

Vilnius, 1990 m. gegužės 7 d.

JAV, Vašingtonas, D. C. 20510
JAV Senatas
Senatoriui Carlui LEVINUI

Gerbiamas Senatoriau LEVINAI,

Nuoširdžiai dėkingas Jums už sveikinimo laišką Lietuvos nepriklausomybės atstatymo proga. Tai stipri pažangių politinių vadovų parama, Lietuvai dabar taip reikalinga.

Jungtinės Valstijos niekuomet nepripažino 1940 m. Tarybų Sąjungos įvykdytos Lietuvos aneksijos, neatšaukė Lietuvos diplomatų Vašingtone pripažinimo. Jungtinės Valstijos gali teisėtai didžiuotis savo ištikimybe teisingumo ir atstatymo principams.

Mes visiškai sutinkame su Jungtinėmis Valstijomis, kad dabartinis konfliktas tarp Vilniaus ir Maskvos galės būti išspręstas tik dialogo keliu, kuriame turėtų būti įvertinti pagrįsti visų pusių

interesai. Dialogas taip pat turėtų užtikrinti taikias permainas bei Rytų ir Vakarų santykių stabilumą ir tolimesnį vystymąsi. Mes niekada nemanėme, kad Lietuvos nepriklausomybė bus įgyvendinta iš karto esame tikri, kad tam prireiks ilgo laikotarpio kompromisiniams sprendimams derybų keliu pasiekti.

Lietuva sveikina Prancūzijos ir Vakarų Vokietijos iniciatyvą, kuria siekiama pradėti Vilniaus ir Maskvos derybas[54]. Vienok, eidami į bet kokius laikinus kompromisus, mes turime turėti Vakarų demokratijų duotas mūsų nepriklausomybės garantijas. Mes, žinoma, pritariame Jūsų požiūriui, smerkiančiam Sovietų vykdomą ekonominę blokadą. Šiuo atveju, mums būtų reikalinga pagalba, kuri padėtų, įveikti blokados pasekmes. Geriausiu atveju mes norėtume vystyti abipusiai naudingus prekybinius santykius su Jungtinėmis Valstijomis, mes tikimės, kad Jungtinių Valstijų Vyriausybė savo kompetencijos ribose padarys viską, kad užtikrintų geriausias galimas tokio ekonominio bendradarbiavimo sąlygas

Senato ir Kongreso rezoliucijos dėl Lietuvos mus labai padrąsino; mes tikimės, kad senatoriai individualiai tęs darbą Lietuvos labui, stiprindami viltį, kad demokratija prigis ir kitoje Rytų Europos dalyje.

Dar kartą dėkoju už Jūsų malonų laišką.

Su pagarba

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS
TARYBOS PIRMININKAS

Vytautas LANDSBERGIS

Vilnius, 1990 m. gegužės 7 d.

---

54 Taip minimas F. Mitterando ir H. Kohlio laiškas V. Landsbergiui. Laišką inicijavo Dž. Bušas.

Inteligentų opozicija. Tarp Vilniaus ir Einsiedelno. Baltija ir Gotlandas. Baltija ir Gotlandas – 2024

Kažkodėl grupės, pačioje Lietuvoje oponuojančios AT politikai, pasivadindavo inteligentais. Jų rasdavosi iš LKP ir kolūkinės nomenklatūros, iš buvusios sovietinės biurokratijos, netekusios privilegijų, ir kažkodėl… iš rašytojų. Mat čia, šioje terpėje, sovietija puoselėjo savo atramą – išmanių kadrų rezervą bei draustinį. Gal ši terpė ir skatino kairiąją politinę opoziciją viešai vadintis, dengtis arba nors neprieštarauti, kad juos išskiria kaip inteligentus.

Iš tikrųjų visa Sąjūdžio iniciatyvinė grupė ir paramos grupių iniciatoriai buvo iš sovietmečio inteligentijos, o rašytojų, nepatenkintų, kad jų statusas ir sąlygos Antrojoje Respublikoje „pablogėjo“, nebuvo dauguma. Juolab dailininkų, kompozitorių. Laisvė švietė. Tačiau politinė opozicija iš senosios komunos, įskaudinta, kad ne ji tvarko naujai kuriamos („atsteigiamos“) valstybės reikalus, mielai puošėsi „inteligentų“ etikete. Siūlyta net konceptai, neva „inteligentija – visuomet opozicijoje“. Amžinoji fronda, tuo mėgavosi filosofas A. Juozaitis.

* * *

Vadinamosios kūrybinės sąjungos, dėl Nepriklausomybės prarandančios buvusio imperinio „centro“ subsidijas, ieškojo naujų ekonominio egzistavimo formų ir statuso (nebe „dvariškių“); juolab nepretendavo į sričių monopolistus bei valstybines funkcijas. (Šia kryptimi dar ilgokai laikėsi Mokslų Akademija). Taip ėjo jau natūrali pertvarka, nubraukianti sovietines privilegijas ir titulus (kitąsyk „nostrifikuojanti“), taip vedanti į kūrybos gyvenimą kitokioje, laisvoje demokratinėje visuomenėje.

Suprantama, neišvengiant apgailestavimų (kad „buvę geriau“) ir priekaištų „sąjūdininkų“ laikams. Atsirado nelemtųjų reformų peikimas ir keikimas, net stagnacijos ilgesys. Tuo naudojosi ir atvirai revanšinė postsovietinė opozicija, trokštanti išsaugoti savo įtaką ir valdžią.

Grynai politinėj plotmėj – apsistumdymai AT (ir jos fragmentacija), tarp AT ir Vyriausybės (kas laiko vadžias), o reiškėsi ir grupių pastangos plėsti savo įtaką tartum „nepartinėje“ visuomenėje. (Iš čia ir utopiniai idealistų kvietimai išsaugoti Sąjūdį, nesteigti daugybės partijų). Bet už tų procesų tuoj kyšojo būtent naujosios partijos, net jų ambicingų vadų interesai.

Ypač vaisingomis atžalomis dauginosi komuna. „Ešelonai!“

* * *

Kai kurios tų tendencijų iškyla viešumon tuoj po Kovo 11-osios.

Tai opozicinės „realistų“ nuostatos, dėstomos tarsi „iš viršaus“, iš paties Sąjūdžio. Raiškus A. Juozaičio išpuolis „Istorinė klaida“, savotiškas opozicijos manifestas, šiame rinkiny įdėtas visas.

Kiti pėdsakai, vėl neva vidiniai „iš Sąjūdžio“, atsispindi KGB informatoriaus pranešime (p. 49–50) ir V. Radžvilo nuostatoje, oponuojančioje Kovo 11-ajai. Dar kiek vėliau atsiranda KGB inicijuotas (V. Caplino pripažinimu) „Lietuvos ateities forumas“.

Taip geriau suprantamas ir 1990 m. vasaros pradžios „inteligentų“ išpuolis prieš AT politiką[55], ir pasipriešinimai šiam skaldymui, nepriklausomybinės linijos konsolidacija, antai garsusis Gotlando

[55] Landsbergis, Vytautas. *Lietuvos taika Šveicarijoje*. Vilnius: Baltijos kopija, 2019, p. 11. Vienas pasirašiusiųjų, Vytautas Martinkus, prisimena, kad iniciatyva dėl K. Prunskienės nusiskundimų atėjusi iš J. Požėlos. Reikalavimas naujų rinkimų, niekinant AT darbus, nebuvęs labai įsakmus. Juolab, kad jo šaknys siekia Kovo 11-ąją.

komunikatas[56]. Juo palankiai pasireiškė ir priglaudusi šalis – iš naujo atrandama buvusios laisvos Lietuvos kaimynė Švedija.

Dėl 1990 m. liepos 31 d. „inteligentų kreipimosi“ kuriame AT prikišama tokie siekiai kaip „valdžios lovys, maišai pinigų, mafijos voratinkliai, reganų ir priešų medžioklės rgas, ūkinės bei politinės sumaišties juodosios vėliavos“, būtų buvę verti ir griežtesnių politinių vertinimų, negu tik bendra istorinė refleksija – kvietimas susiprasti.

„Tariami vidiniai Lietuvos kivirčai iš tikrųjų buvo dalis kur kas platesnių kovų dėl žemyno ir civilizacijos ateities Ar išnyks SSRS – tautų kalėjimas ir genocidinė jų sulydymo krosnis, ar neišnyks, o bus išsaugota su komunos paveldėtojų valdžia kokioje nors gorbačiovininkų „atnaujintoje federacijoje“.[57]

Reali istorija, tikroji įvykių eiga su **nevieningais** pasaulio Lietuvijoje politinių būrių interesais yra savo pergale išties įspūdingesnė už nudailintus mitinės „vienybės“ pasakyvus. Kad nebūdami visai vieningi įstengdavom laikytis principinio savos atskiros valstybės tikslo ir jo pasiekdavome, yra tikroji legenda. Panaši į „Baltijos kelio“ stebuklą.

---

[56] Publikuotas daug kartų, todėl nekartojamas. Šiuo atveju reikšminga, kad visų lietuviškų organizacijų konsoliduotą pasisakymą už **būtinybę** atkurti nepriklausomą Lietuvą papildė ir priešpaskutinis padėtas SSKP/LKP pareigūno J. V. Paleckio parašas. Iš visko atrodytų, suderintai atstovavęs vietinei LKP (dar neskelbusiai atsiskyrimo nuo SSKP), nors viename 2024 m. susitikime neigė pasitikrinęs telefonu iš Gotlando į Vilnių tokį įgaliojimą, tvirtino veikęs savarankiškai.

[57] Landsbergis, Vytautas. *Lietuvos taika Šveicarijoje*. Vilnius: Baltijos kopija, 2019, p. 9. Vis dėl to, V. Landsbergiui ir AT prezidiumui teko atkertant pabrėžti, kad pirmojo demokratiškai išrinkto parlamento diskreditavimas smogia ir jo svarbiausiam žygiui – Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui, todėl beveik prilygtų antivalstybiniam veiksmui.

Pabaigtukas

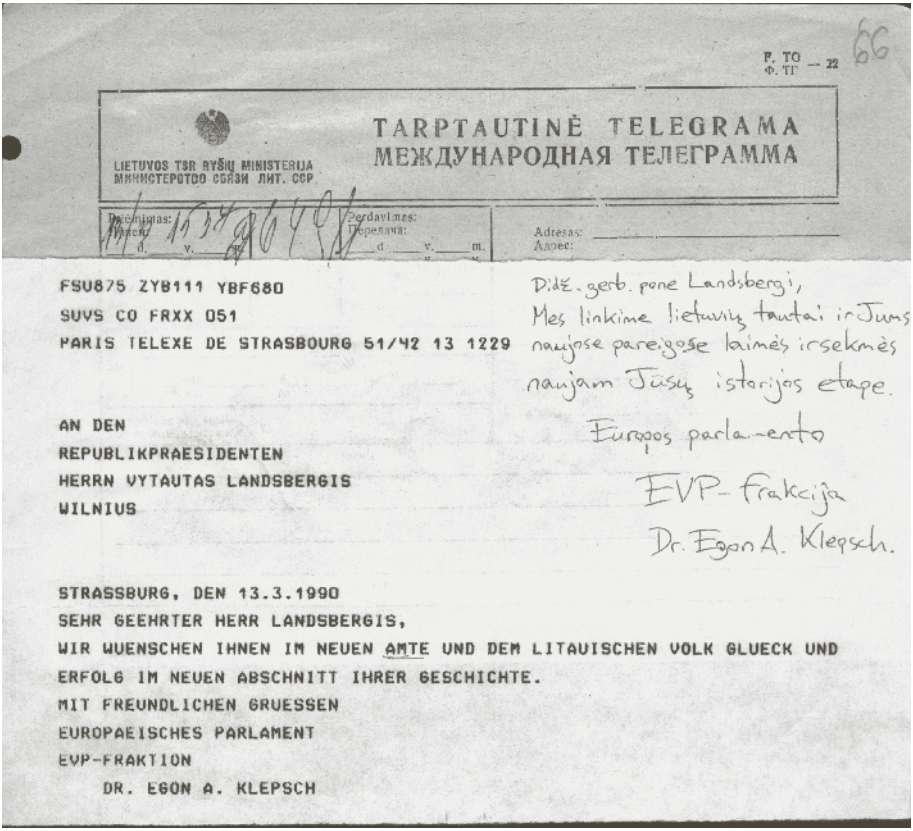
Kada nors, jei Žemės planeta išliks su joje gyvavusiomis žmonių bendrijomis ir tautomis, jei išliks tautų kurta civilizacija, jei tai civilizacijai tebebus svarbios žmoniškumo ir laisvės vertybės, bus prisimenama ir Lietuva.

Nedidelė, bet ypatinga. Kartais nuosekli savo tikėjimuose. Kartais primenanti ir kitiems, kad tarp daugybės dalykų, darančių žmones žmonėmis, yra pamatinių vertybinių dalykų.

Tai liudija, kalba Lietuvos nesutikimų vergauti ir vadavimosi epopėja, o ją primena Jūsų rankose laikoma knygelė. Verta prisiminti. Verta ir teisinga.

(2025)

Dokumentai. Telegramų faksimilės iš Lietuvos Respublikos Seimo archyvo

F. TG
Ф. ТГ — 22

66

LIETUVOS TSR AYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

Priėmimas:
Приём: 15 d. 34 v. 89 m. 04 s.

Perdavimas:
Передача: ___ d. ___ v. ___ m. ___ s.

Adresas:
Адрес:

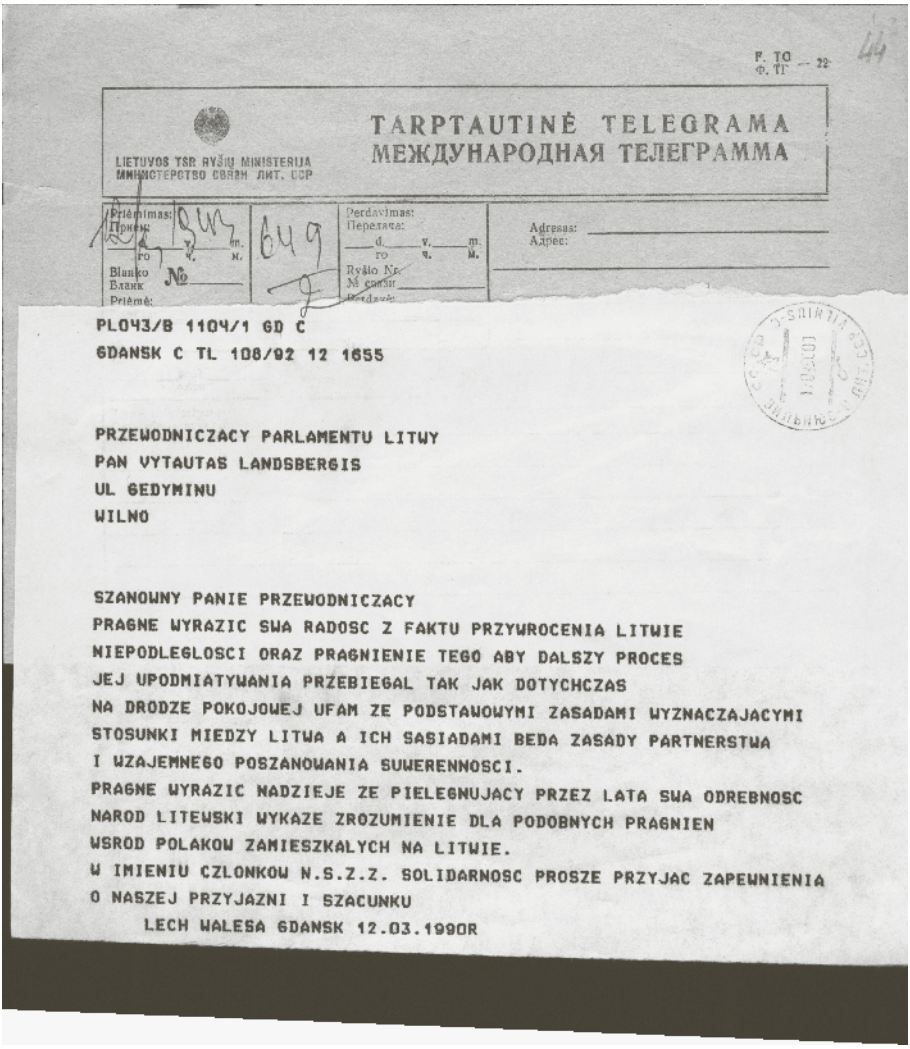
FSU875 ZYB111 YBF680
SUVS CO FRXX 051
PARIS TELEXE DE STRASBOURG 51/42 13 1229

AN DEN
REPUBLIKPRAESIDENTEN
HERRN VYTAUTAS LANDSBERGIS
WILNIUS

STRASSBURG, DEN 13.3.1990
SEHR GEEHRTER HERR LANDSBERGIS,
WIR WUENSCHEN IHNEN IM NEUEN AMTE UND DEM LITAUISCHEN VOLK GLUECK UND
ERFOLG IM NEUEN ABSCHNITT IHRER GESCHICHTE.
MIT FREUNDLICHEN GRUESSEN
EUROPAEISCHES PARLAMENT
EVP-FRAKTION
DR. EGON A. KLEPSCH

Did. gerb. pone Landsbergi,
Mes linkime lietuvių tautai ir Jums naujose pareigose laimės ir sėkmės naujam Jūsų istorijos etape.
Europos parla. nario
EVP- frakcija
Dr. Egon A. Klepsch.

Europos Parlamento Europos liaudies partijos frakcijos atstovo E. A. Klepscho sveikinimo telegrama Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui, kurioje linkima sėkmės naujose pareigose, o lietuvių tautai sėkmės naujame istorijos etape, 1990-03-13.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/66

F. TG
Ф. ТГ — 22

44

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

Priėmimas: Приём: d. m. ro г. м.
Perdavimas: Передача: d. m. ro г. м.
Adresas: Адрес:
Blanko Бланк № Priėmė:
Ryšio Nr. Nº связи Perdavė:

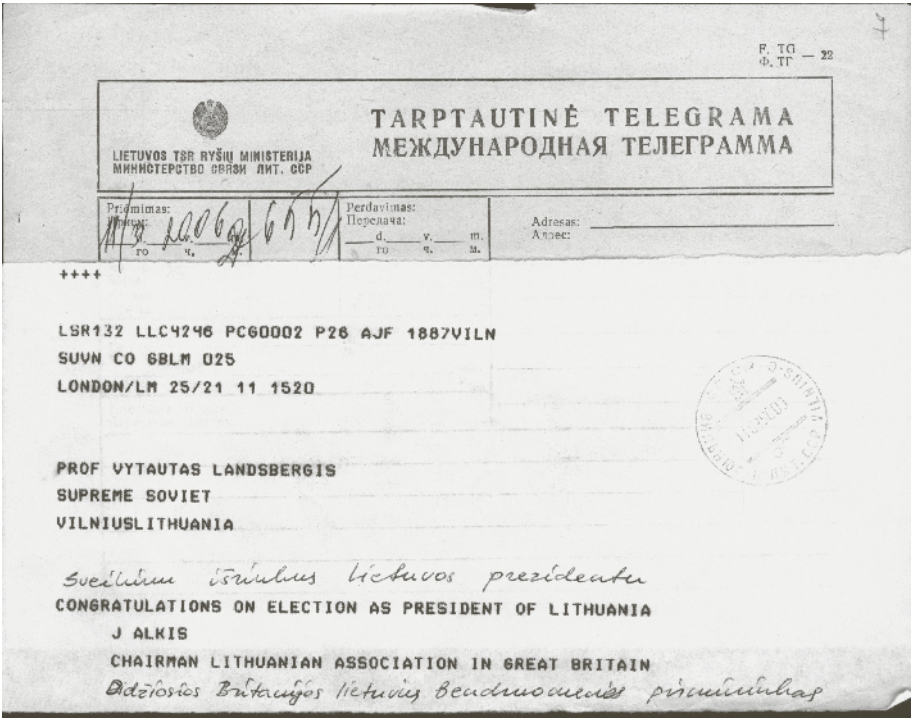
649

PL043/B 1104/1 GD C
GDANSK C TL 108/92 12 1655

PRZEWODNICZACY PARLAMENTU LITWY
PAN VYTAUTAS LANDSBERGIS
UL GEDYMINU
WILNO

SZANOWNY PANIE PRZEWODNICZACY
PRAGNE WYRAZIC SWA RADOSC Z FAKTU PRZYWROCENIA LITWIE
NIEPODLEGLOSCI ORAZ PRAGNIENIE TEGO ABY DALSZY PROCES
JEJ UPODMIATYWANIA PRZEBIEGAL TAK JAK DOTYCHCZAS
NA DRODZE POKOJOWEJ UFAM ZE PODSTAWOWYMI ZASADAMI WYZNACZAJACYMI
STOSUNKI MIEDZY LITWA A ICH SASIADAMI BEDA ZASADY PARTNERSTWA
I WZAJEMNEGO POSZANOWANIA SUWERENNOSCI.
PRAGNE WYRAZIC NADZIEJE ZE PIELEGNUJACY PRZEZ LATA SWA ODREBNOSC
NAROD LITEWSKI WYKAZE ZROZUMIENIE DLA PODOBNYCH PRAGNIEN
WSROD POLAKOW ZAMIESZKALYCH NA LITWIE.
W IMIENIU CZLONKOW N.S.Z.Z. SOLIDARNOSC PROSZE PRZYJAC ZAPEWNIENIA
O NASZEJ PRZYJAZNI I SZACUNKU
LECH WALESA GDANSK 12.03.1990R

Lenkijos Solidarumo profsąjungos pirmininko L. Valensos telegrama Lietuvos parlamento vadovui V. Landsbergiui, kuria džiaugiamasi, kad Lietuva paskelbė nepriklausomybę ir tikimasi gerų Lietuvos ir kaimyninių valstybių santykių. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui, 1990-03-12. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/44

F. TG — 22
Ф. ТГ

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

Priėmimas: 11 28 2006 6 57
Приём: ro ч. m.

Perdavimas:
Передача: ___ d. ___ v. ___ m.
ro ч. м.

Adresas:
Адрес:

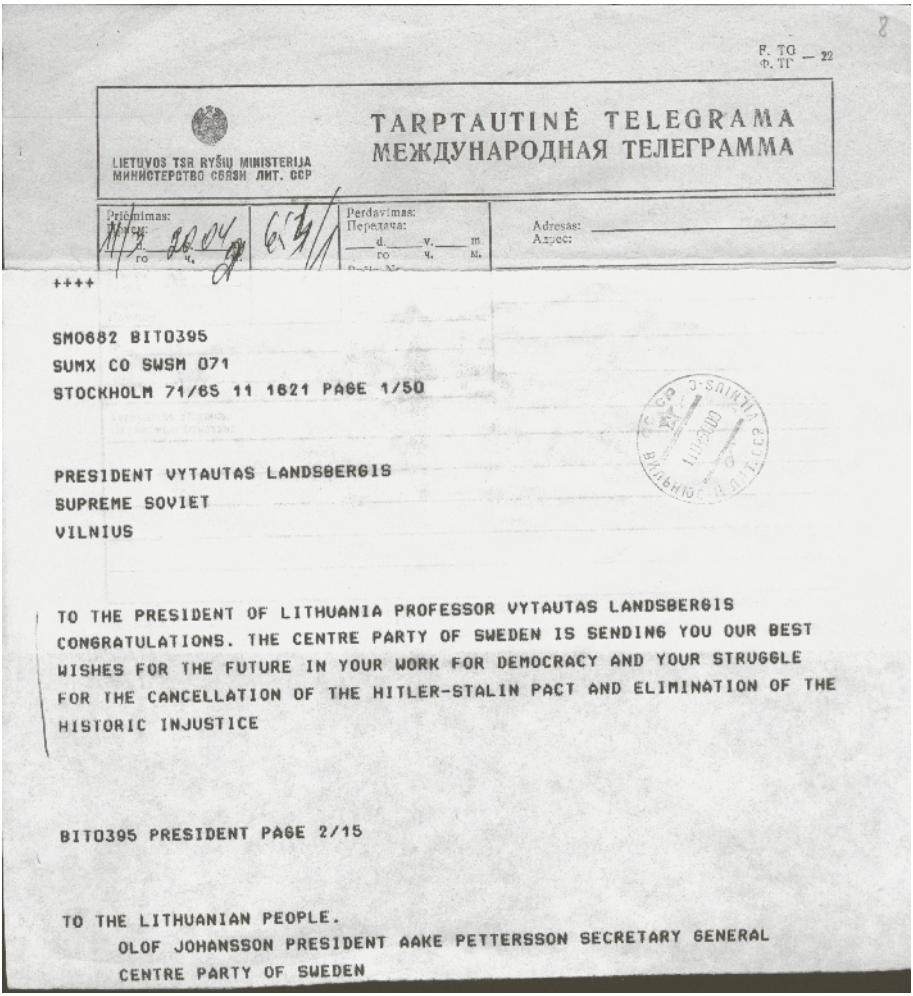
++++

LSR132 LLC4246 PC60002 P26 AJF 1887VILN
SUVN CO 68LM 025
LONDON/LM 25/21 11 1520

PROF VYTAUTAS LANDSBERGIS
SUPREME SOVIET
VILNIUSLITHUANIA

Sveikinu išrinkus Lietuvos prezidentu
CONGRATULATIONS ON ELECTION AS PRESIDENT OF LITHUANIA
J ALKIS
CHAIRMAN LITHUANIAN ASSOCIATION IN GREAT BRITAIN
Didžiosios Britanijos lietuvių Bendruomenės pirmininkas

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.24.Ap.6.B.5/7

F. TG — 22
Ф. ТГ

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

Priėmimas: Перед. 11 III 1990 г. 6 ч. 31 м.
Perdavimas: Передача: d. v. m. ro ч. M.
Adresas: Адрес:

++++

SM0682 BIT0395
SUMX CO SWSM 071
STOCKHOLM 71/65 11 1621 PAGE 1/50

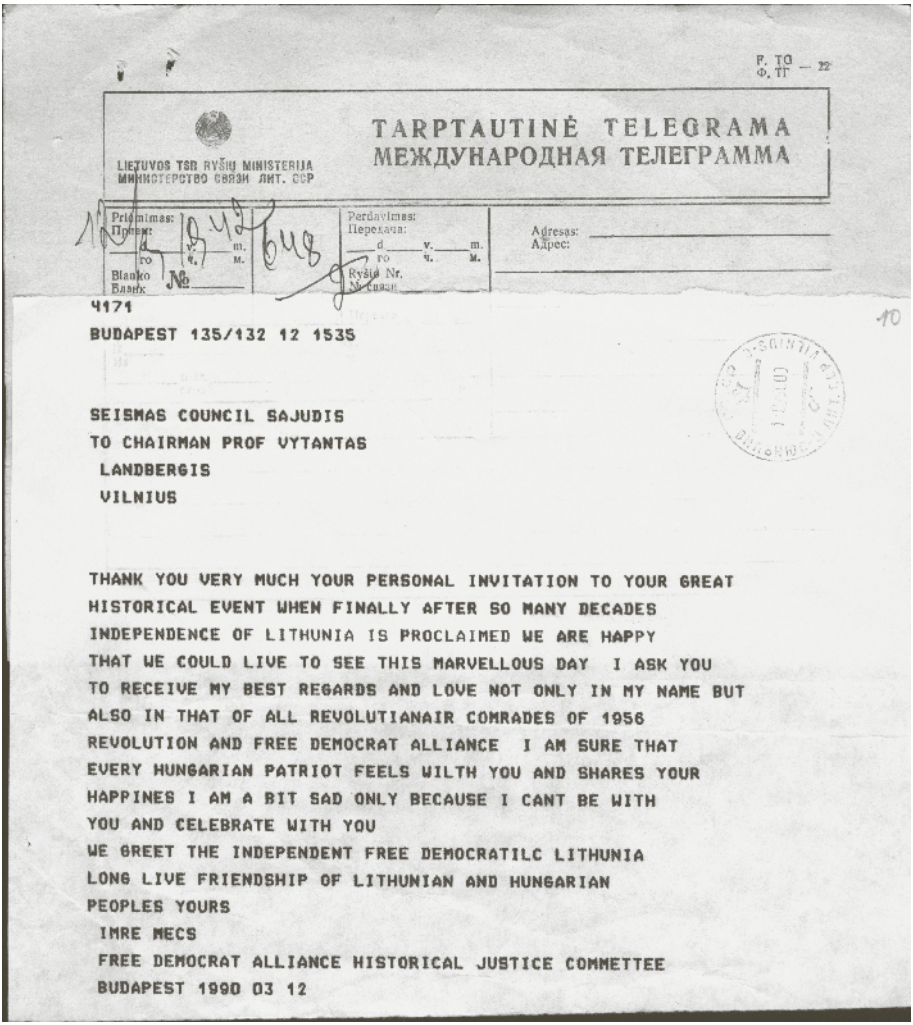
PRESIDENT VYTAUTAS LANDSBERGIS
SUPREME SOVIET
VILNIUS

TO THE PRESIDENT OF LITHUANIA PROFESSOR VYTAUTAS LANDSBERGIS
CONGRATULATIONS. THE CENTRE PARTY OF SWEDEN IS SENDING YOU OUR BEST
WISHES FOR THE FUTURE IN YOUR WORK FOR DEMOCRACY AND YOUR STRUGGLE
FOR THE CANCELLATION OF THE HITLER-STALIN PACT AND ELIMINATION OF THE
HISTORIC INJUSTICE

BIT0395 PRESIDENT PAGE 2/15

TO THE LITHUANIAN PEOPLE.
OLOF JOHANSSON PRESIDENT AAKE PETTERSSON SECRETARY GENERAL
CENTRE PARTY OF SWEDEN

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/8

F. TG — 22
Ф. ТГ

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

Priėmimas: Прием: d. v. m. / ro v. m.
Perdavimas: Передача: d. v. m. / ro v. m.
Adresas: Адрес:
Blanko Бланк № Ryšių Nr. Связи:

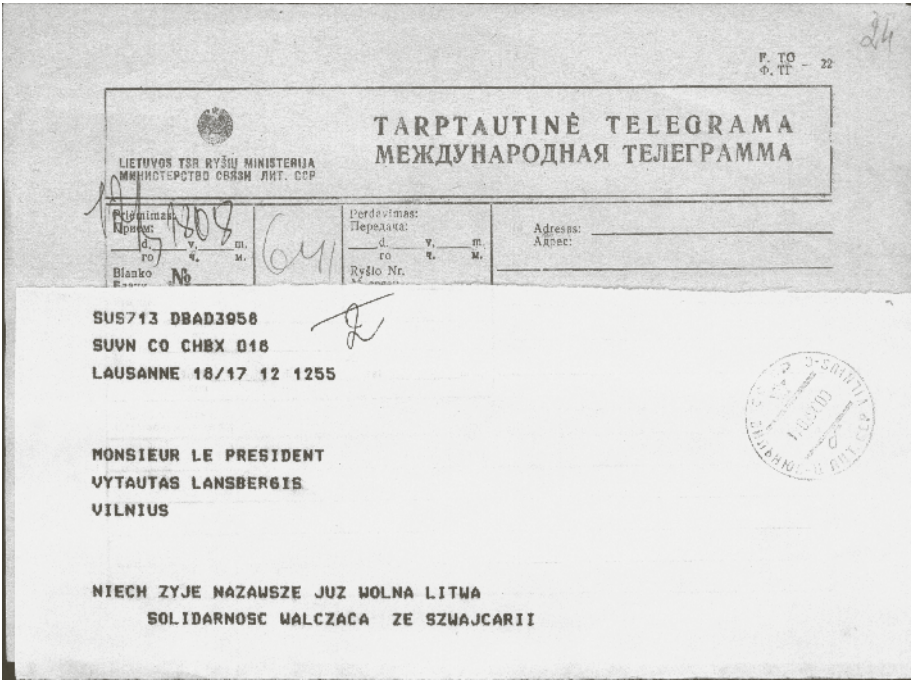
4171

BUDAPEST 135/132 12 1535

SEISMAS COUNCIL SAJUDIS
TO CHAIRMAN PROF VYTANTAS
LANDBERGIS
VILNIUS

THANK YOU VERY MUCH YOUR PERSONAL INVITATION TO YOUR GREAT
HISTORICAL EVENT WHEN FINALLY AFTER SO MANY DECADES
INDEPENDENCE OF LITHUNIA IS PROCLAIMED WE ARE HAPPY
THAT WE COULD LIVE TO SEE THIS MARVELLOUS DAY I ASK YOU
TO RECEIVE MY BEST REGARDS AND LOVE NOT ONLY IN MY NAME BUT
ALSO IN THAT OF ALL REVOLUTIANAIR COMRADES OF 1956
REVOLUTION AND FREE DEMOCRAT ALLIANCE I AM SURE THAT
EVERY HUNGARIAN PATRIOT FEELS WILTH YOU AND SHARES YOUR
HAPPINES I AM A BIT SAD ONLY BECAUSE I CANT BE WITH
YOU AND CELEBRATE WITH YOU
WE GREET THE INDEPENDENT FREE DEMOCRATILC LITHUNIA
LONG LIVE FRIENDSHIP OF LITHUNIAN AND HUNGARIAN
PEOPLES YOURS
IMRE MECS
FREE DEMOCRAT ALLIANCE HISTORICAL JUSTICE COMMETTEE
BUDAPEST 1990 03 12

Vengrijos Demokratinio istorinio teisingumo aljanso komiteto sveikinimo telegrama, 1990-03-12.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/10

F. TO
Ф. ТГ – 22

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАMMA

Priėmimas:
Приём:
d. v. m.
ro ч. м.
1804
Blanko №
6411

Perdavimas:
Передача:
d. v. m.
ro ч. м.
Ryšio Nr.

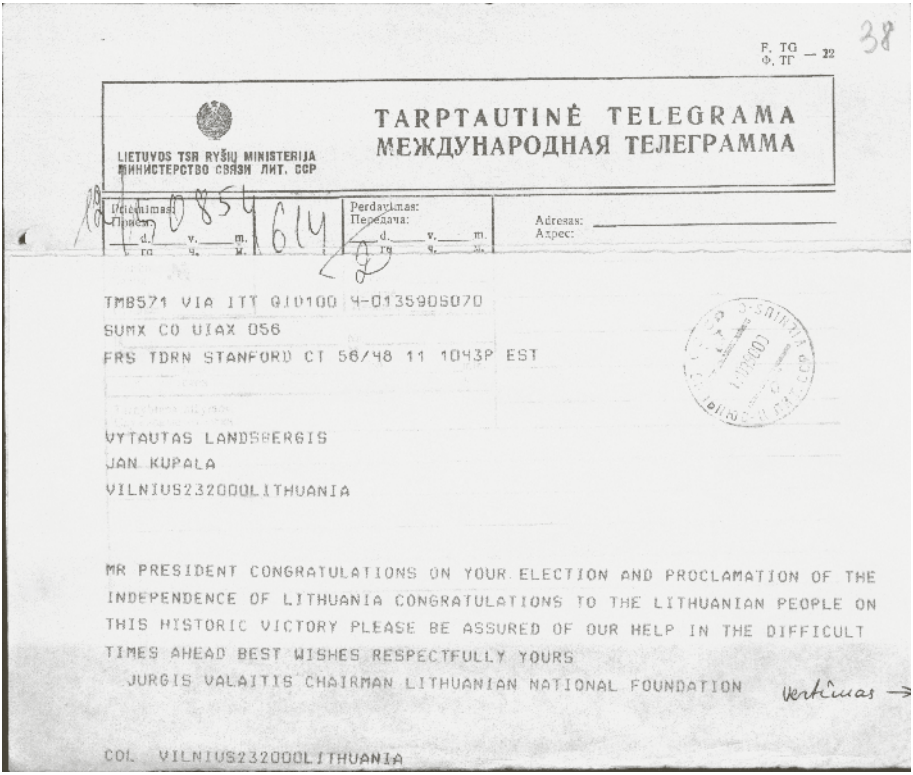
Adresas:
Адрес:

SUS713 DBAD3958
SUVN CO CHBX 018
LAUSANNE 18/17 12 1255

MONSIEUR LE PRESIDENT
VYTAUTAS LANSBERGIS
VILNIUS

NIECH ZYJE NAZAWSZE JUZ WOLNA LITWA
SOLIDARNOSC WALCZACA ZE SZWAJCARII

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/8

F. TG — 22
Ф. ТГ

38

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

Priėmimas: 10 d. 0854 v. 614 m.
Прием: гд. ч. м.

Perdavimas: d. v. m.
Передача: гд. ч. мн.

Adresas:
Адрес:

TMB571 VIA ITT GID100 4-0135905070
SUMX CO UIAX 056
FRS TDRN STANFORD CT 56/48 11 1043P EST

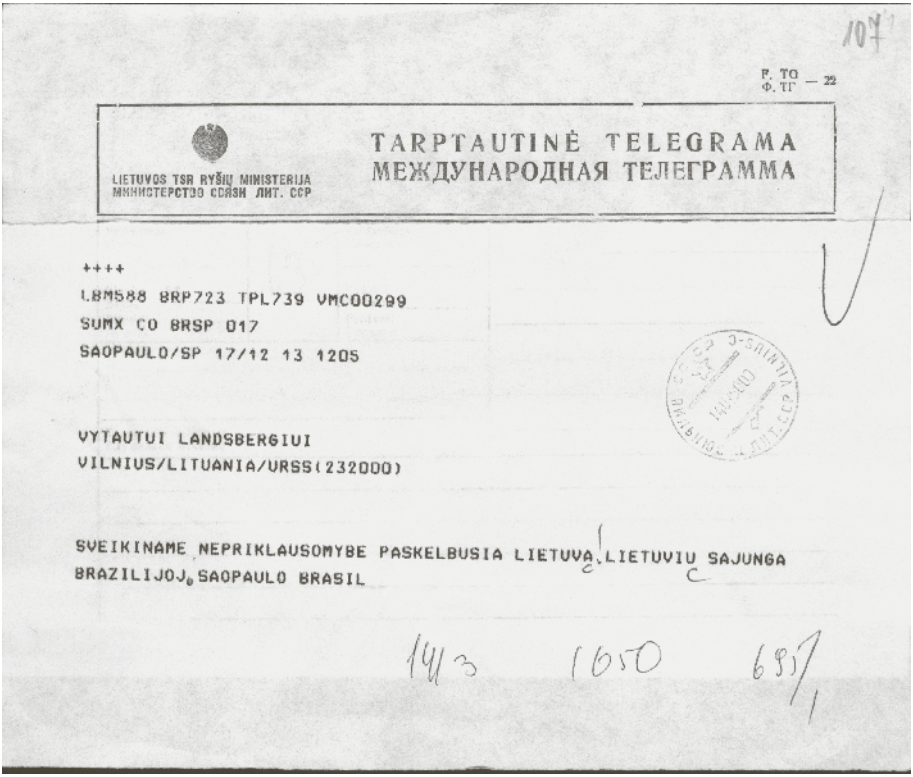
VYTAUTAS LANDSBERGIS
JAN KUPALA
VILNIUS232000LITHUANIA

MR PRESIDENT CONGRATULATIONS ON YOUR ELECTION AND PROCLAMATION OF THE INDEPENDENCE OF LITHUANIA CONGRATULATIONS TO THE LITHUANIAN PEOPLE ON THIS HISTORIC VICTORY PLEASE BE ASSURED OF OUR HELP IN THE DIFFICULT TIMES AHEAD BEST WISHES RESPECTFULLY YOURS
JURGIS VALAITIS CHAIRMAN LITHUANIAN NATIONAL FOUNDATION

Vertimas →

COL VILNIUS232000LITHUANIA

JAV Tautos fondo vadovo J. Valaičio sveikinimo ir palaikymo telegrama, 1990.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/38

107

Ф. ТГ — 22

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

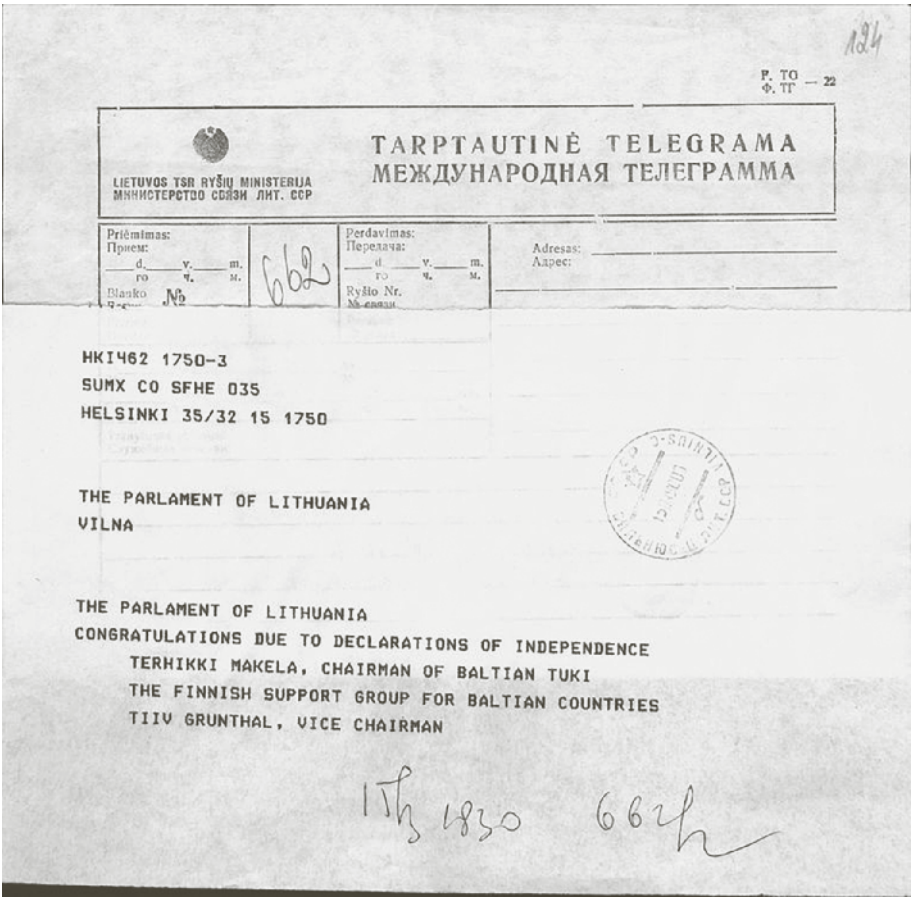
++++
LBM588 BRP723 TPL739 VMC00299
SUMX CO BRSP 017
SAOPAULO/SP 17/12 13 1205

VYTAUTUI LANDSBERGIUI
VILNIUS/LITUANIA/URSS(232000)

SVEIKINAME NEPRIKLAUSOMYBE PASKELBUSIA LIETUVA, LIETUVIU SAJUNGA
BRAZILIJOJ, SAOPAULO BRASIL

1413 1650 6857/1

Brazilijos Lietuvių Sąjungos sveikinimas, 1990.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/107

124

F. TO
Ф. ТГ — 22

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

Priėmimas:
Прием:
____d. ____v. ____m.
го ч. м.
Blanko №

662

Perdavimas:
Передача:
____d. ____v. ____m.
го ч. м.
Ryšio Nr.
№ связи

Adresas:
Адрес:

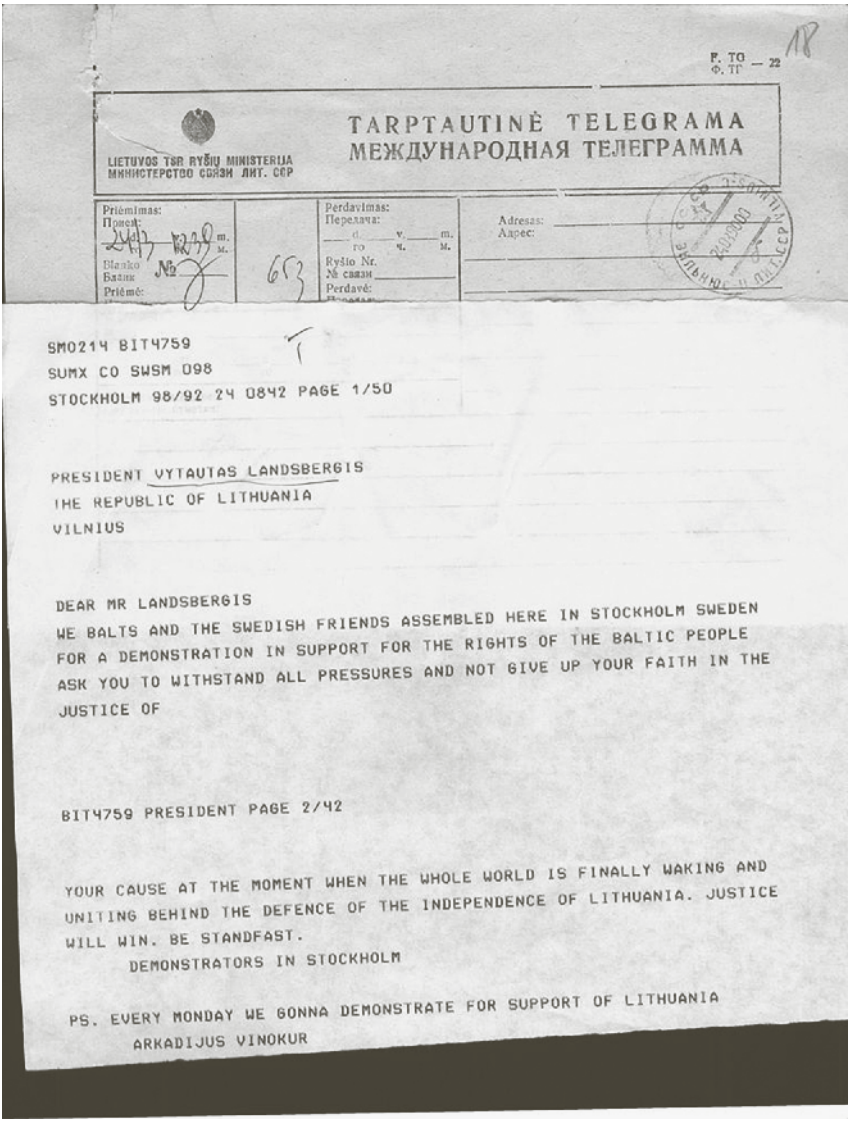
HKI462 1750-3
SUMX CO SFHE 035
HELSINKI 35/32 15 1750

THE PARLAMENT OF LITHUANIA
VILNA

THE PARLAMENT OF LITHUANIA
CONGRATULATIONS DUE TO DECLARATIONS OF INDEPENDENCE
TERHIKKI MAKELA, CHAIRMAN OF BALTIAN TUKI
THE FINNISH SUPPORT GROUP FOR BALTIAN COUNTRIES
TIIV GRUNTHAL, VICE CHAIRMAN

15 h 1830 662

Suomijos Baltijos šalių palaikymo grupės pirmininko T. Makelos
ir vicepirmininko T. Grunthalo sveikinimo telegrama Lietuvos parlamentui.
Reiškiamas Baltijos šalių palaikymas. 1990-03-15.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.5/124

F. TG — 22
Ф. ТГ

TARPTAUTINĖ TELEGRAMA
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТЕЛЕГРАММА

LIETUVOS TSR RYŠIŲ MINISTERIJA
МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ ЛИТ. ССР

Priėmimas: Прием: 24/3 1990 m. 22 v. 00 m.
Blanko Бланк №
Priėmė:
653
Perdavimas: Передача: d. v. m. ro ч. м.
Ryšio Nr. № связи
Perdavė:
Adresas: Адрес:

SM0214 BIT4759
SUMX CO SWSM 098
STOCKHOLM 98/92 24 0842 PAGE 1/50

PRESIDENT VYTAUTAS LANDSBERGIS
THE REPUBLIC OF LITHUANIA
VILNIUS

DEAR MR LANDSBERGIS
WE BALTS AND THE SWEDISH FRIENDS ASSEMBLED HERE IN STOCKHOLM SWEDEN FOR A DEMONSTRATION IN SUPPORT FOR THE RIGHTS OF THE BALTIC PEOPLE ASK YOU TO WITHSTAND ALL PRESSURES AND NOT GIVE UP YOUR FAITH IN THE JUSTICE OF

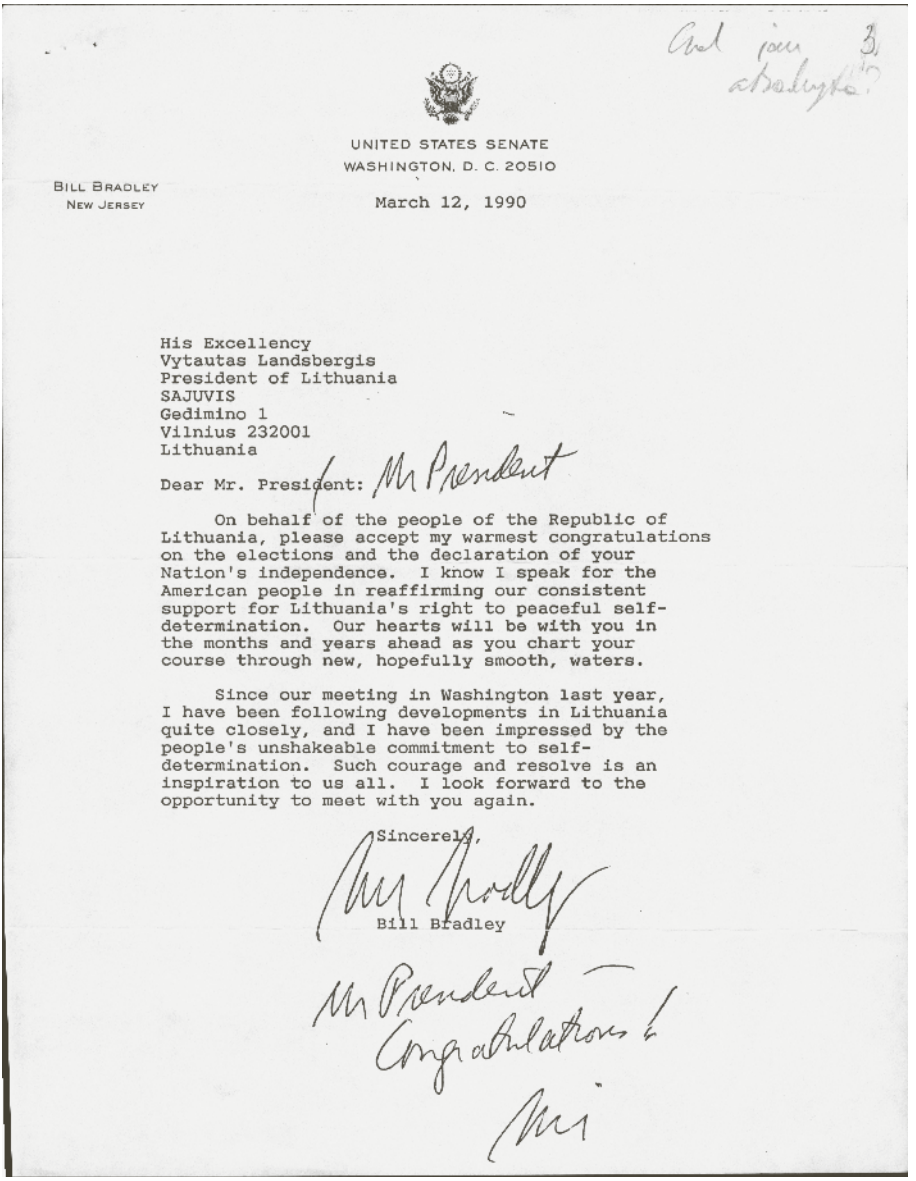
BIT4759 PRESIDENT PAGE 2/42

YOUR CAUSE AT THE MOMENT WHEN THE WHOLE WORLD IS FINALLY WAKING AND UNITING BEHIND THE DEFENCE OF THE INDEPENDENCE OF LITHUANIA. JUSTICE WILL WIN. BE STANDFAST.
DEMONSTRATORS IN STOCKHOLM

PS. EVERY MONDAY WE GONNA DEMONSTRATE FOR SUPPORT OF LITHUANIA
ARKADIJUS VINOKUR

A. Vinokuro telegrama Lietuvos Respublikos vadovui V. Landsbergiui, kuria pranešama apie Baltijos tautų ir Lietuvos Nepriklausomybės palaikymo akcijas Švedijoje, 1990-03-24.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6/16

Dokumentai. Laiškų faksimilės iš Lietuvos Respublikos Seimo archyvo

UNITED STATES SENATE
WASHINGTON, D. C. 20510

BILL BRADLEY
NEW JERSEY

March 12, 1990

His Excellency
Vytautas Landsbergis
President of Lithuania
SAJUVIS
Gedimino 1
Vilnius 232001
Lithuania

Dear Mr. President: Mr President

On behalf of the people of the Republic of Lithuania, please accept my warmest congratulations on the elections and the declaration of your Nation's independence. I know I speak for the American people in reaffirming our consistent support for Lithuania's right to peaceful self-determination. Our hearts will be with you in the months and years ahead as you chart your course through new, hopefully smooth, waters.

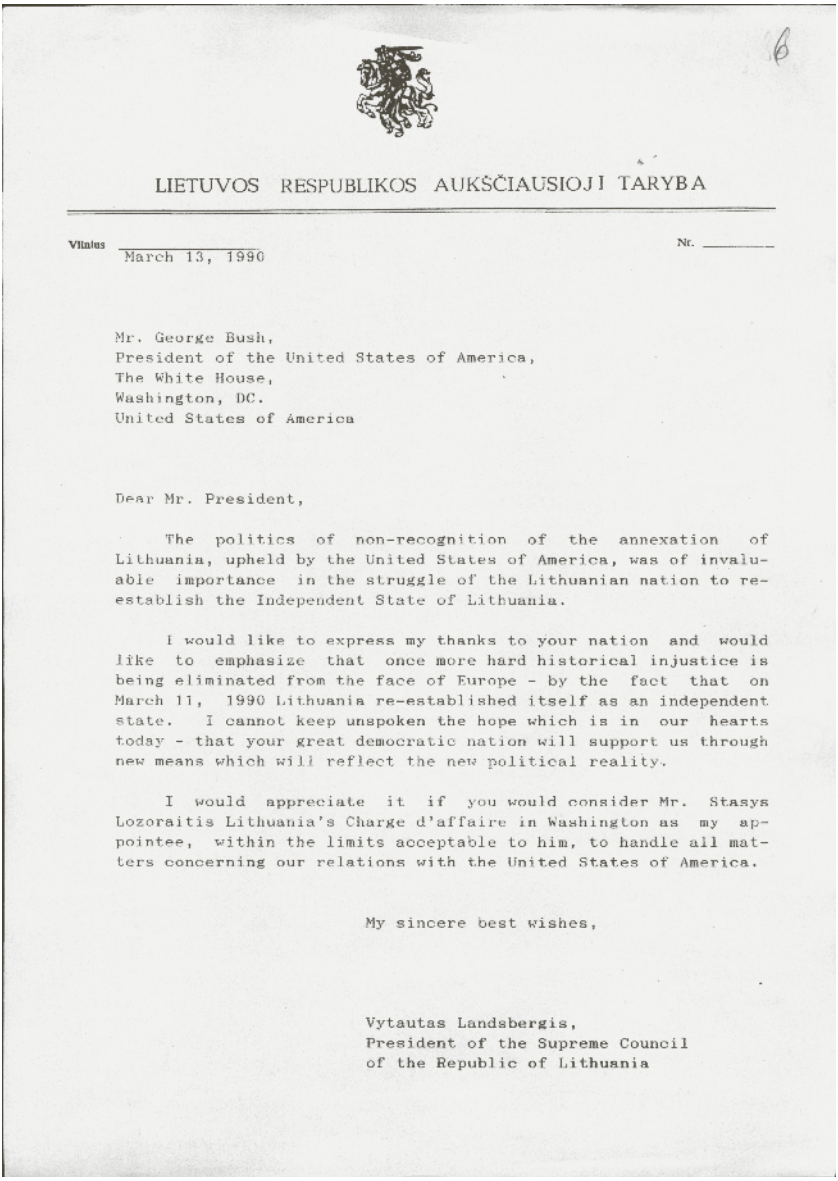
Since our meeting in Washington last year, I have been following developments in Lithuania quite closely, and I have been impressed by the people's unshakeable commitment to self-determination. Such courage and resolve is an inspiration to us all. I look forward to the opportunity to meet with you again.

Sincerely,

Bill Bradley

Mr President
Congratulations!

JAV Senatoriaus Billo Brandley sveikinimas ir palaikymas Lietuvos Respublikos Aaukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui ir Lietuvos žmonėms atkūrus Nepriklausomybę, 1990-03-12.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.16/3

6

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI TARYBA

Vilnius March 13, 1990 Nr. _____

Mr. George Bush,
President of the United States of America,
The White House,
Washington, DC.
United States of America

Dear Mr. President,

The politics of non-recognition of the annexation of Lithuania, upheld by the United States of America, was of invaluable importance in the struggle of the Lithuanian nation to re-establish the Independent State of Lithuania.

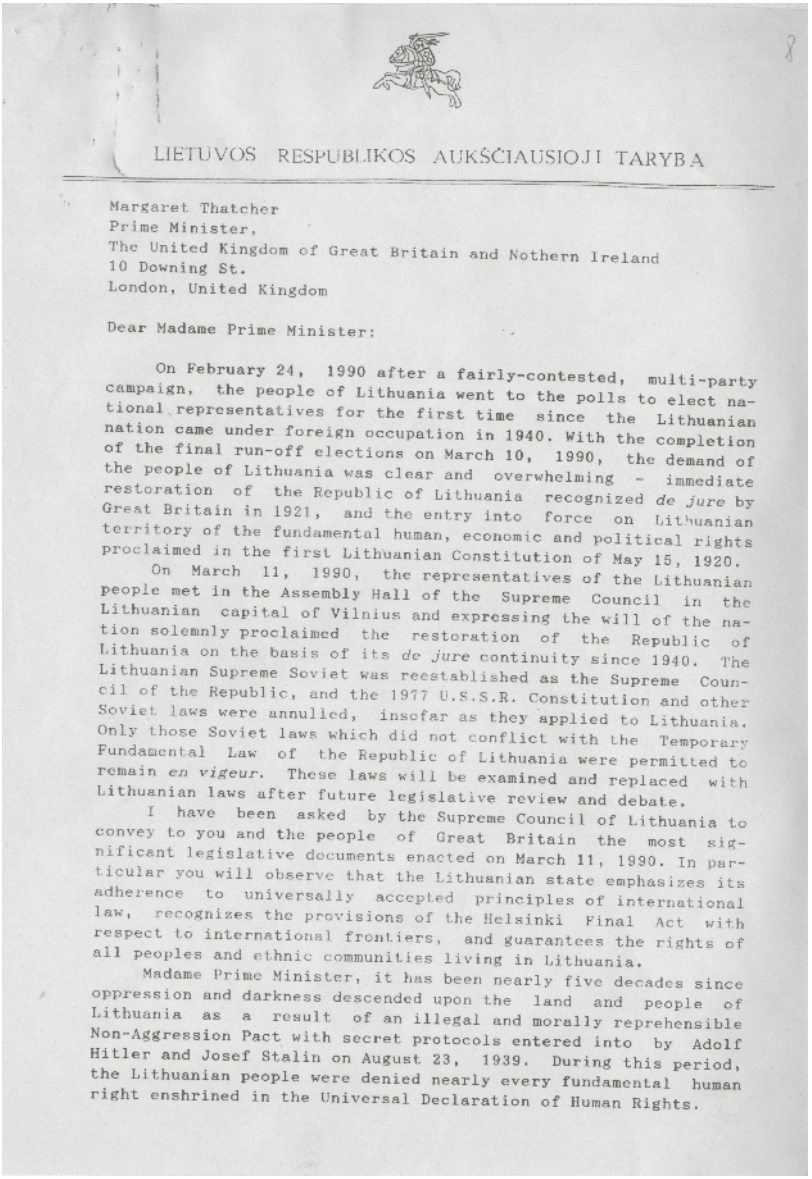
I would like to express my thanks to your nation and would like to emphasize that once more hard historical injustice is being eliminated from the face of Europe - by the fact that on March 11, 1990 Lithuania re-established itself as an independent state. I cannot keep unspoken the hope which is in our hearts today - that your great democratic nation will support us through new means which will reflect the new political reality.

I would appreciate it if you would consider Mr. Stasys Lozoraitis Lithuania's Charge d'affaire in Washington as my appointee, within the limits acceptable to him, to handle all matters concerning our relations with the United States of America.

My sincere best wishes,

Vytautas Landsbergis,
President of the Supreme Council
of the Republic of Lithuania

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio raštas JAV Prezidentui Dž. Bušui. Dėkojama už JAV politikų vykdytą Lietuvos inkorporacijos nepripažinimo politiką ir prašoma palaikymo kovoje už Lietuvos Nepriklausomybę, 1990-03-13.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.16/6

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI TARYBA

Margaret Thatcher
Prime Minister,
The United Kingdom of Great Britain and Nothern Ireland
10 Downing St.
London, United Kingdom

Dear Madame Prime Minister:

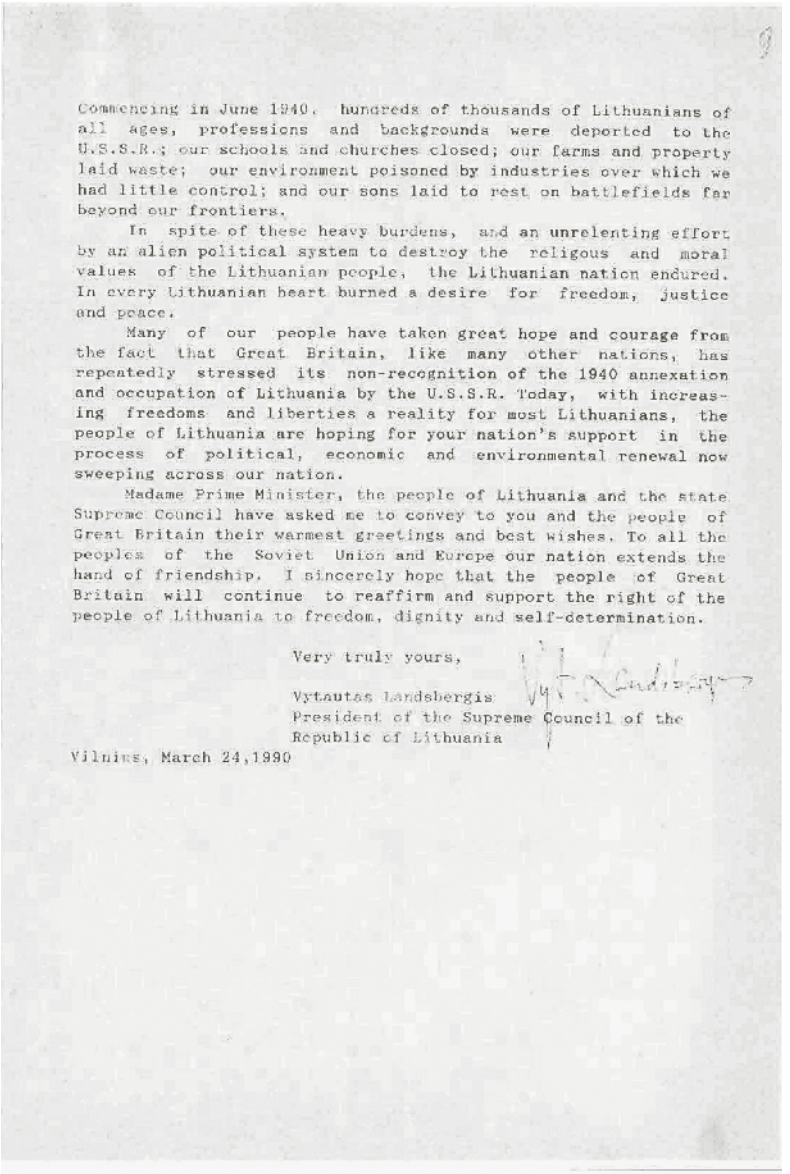
On February 24, 1990 after a fairly-contested, multi-party campaign, the people of Lithuania went to the polls to elect national representatives for the first time since the Lithuanian nation came under foreign occupation in 1940. With the completion of the final run-off elections on March 10, 1990, the demand of the people of Lithuania was clear and overwhelming - immediate restoration of the Republic of Lithuania recognized *de jure* by Great Britain in 1921, and the entry into force on Lithuanian territory of the fundamental human, economic and political rights proclaimed in the first Lithuanian Constitution of May 15, 1920.

On March 11, 1990, the representatives of the Lithuanian people met in the Assembly Hall of the Supreme Council in the Lithuanian capital of Vilnius and expressing the will of the nation solemnly proclaimed the restoration of the Republic of Lithuania on the basis of its *de jure* continuity since 1940. The Lithuanian Supreme Soviet was reestablished as the Supreme Council of the Republic, and the 1977 U.S.S.R. Constitution and other Soviet laws were annulled, insofar as they applied to Lithuania. Only those Soviet laws which did not conflict with the Temporary Fundamental Law of the Republic of Lithuania were permitted to remain *en vigeur*. These laws will be examined and replaced with Lithuanian laws after future legislative review and debate.

I have been asked by the Supreme Council of Lithuania to convey to you and the people of Great Britain the most significant legislative documents enacted on March 11, 1990. In particular you will observe that the Lithuanian state emphasizes its adherence to universally accepted principles of international law, recognizes the provisions of the Helsinki Final Act with respect to international frontiers, and guarantees the rights of all peoples and ethnic communities living in Lithuania.

Madame Prime Minister, it has been nearly five decades since oppression and darkness descended upon the land and people of Lithuania as a result of an illegal and morally reprehensible Non-Aggression Pact with secret protocols entered into by Adolf Hitler and Josef Stalin on August 23, 1939. During this period, the Lithuanian people were denied nearly every fundamental human right enshrined in the Universal Declaration of Human Rights.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio kreipimasis į Didžiosios Britanijos Ministrę Pirmininkę M. Tečer dėl Lietuvos žmonių teisės į laisvę parėmimo, 1990-03-24.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.B.3/8/9

Commencing in June 1940, hundreds of thousands of Lithuanians of all ages, professions and backgrounds were deported to the U.S.S.R.; our schools and churches closed; our farms and property laid waste; our environment poisoned by industries over which we had little control; and our sons laid to rest on battlefields far beyond our frontiers.

In spite of these heavy burdens, and an unrelenting effort by an alien political system to destroy the religous and moral values of the Lithuanian people, the Lithuanian nation endured. In every Lithuanian heart burned a desire for freedom, justice and peace.

Many of our people have taken great hope and courage from the fact that Great Britain, like many other nations, has repeatedly stressed its non-recognition of the 1940 annexation and occupation of Lithuania by the U.S.S.R. Today, with increasing freedoms and liberties a reality for most Lithuanians, the people of Lithuania are hoping for your nation's support in the process of political, economic and environmental renewal now sweeping across our nation.

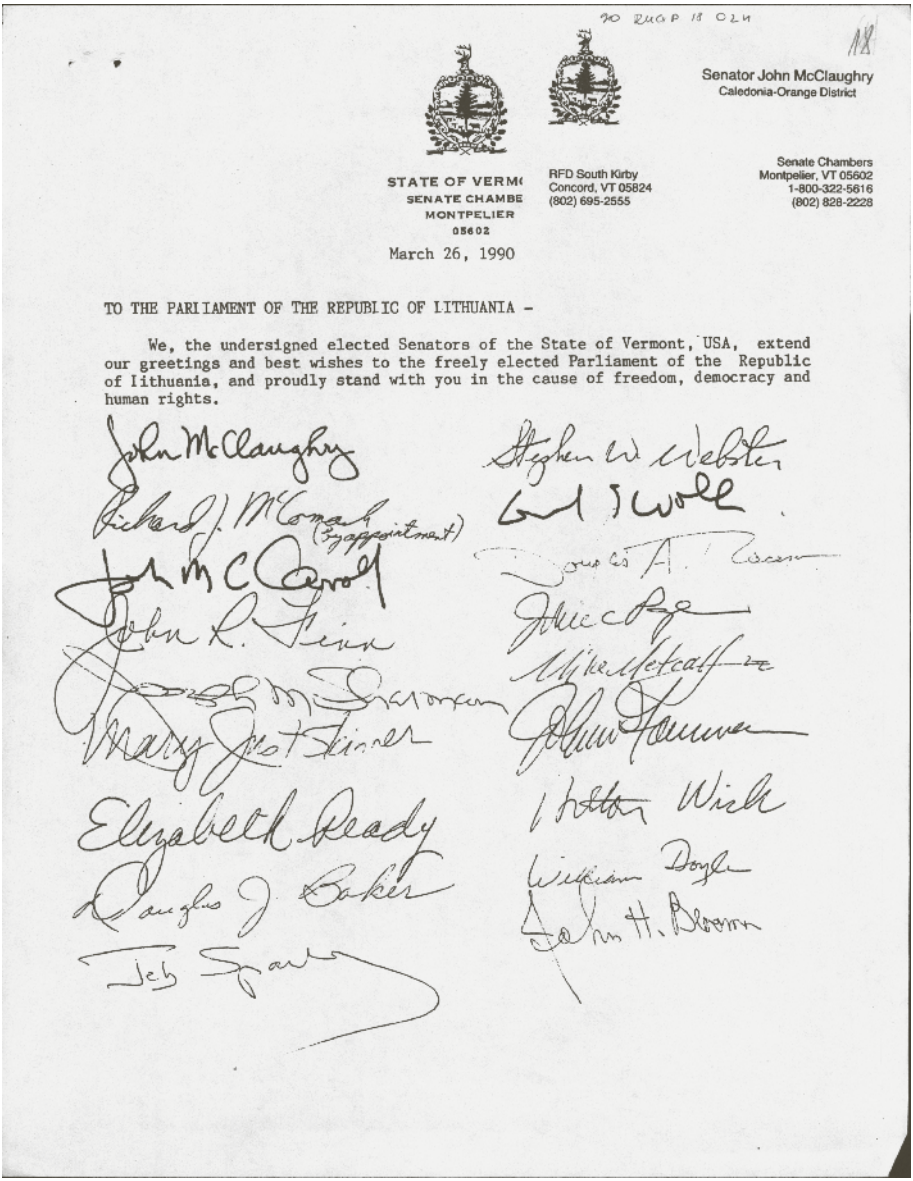
Madame Prime Minister, the people of Lithuania and the state Supreme Council have asked me to convey to you and the people of Great Britain their warmest greetings and best wishes. To all the peoples of the Soviet Union and Europe our nation extends the hand of friendship. I sincerely hope that the people of Great Britain will continue to reaffirm and support the right of the people of Lithuania to freedom, dignity and self-determination.

Very truly yours,

Vytautas Landsbergis
President of the Supreme Council of the
Republic of Lithuania

Vilnius, March 24,1990

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio kreipimasis į Didžiosios Britanijos Ministrę Pirmininkę M. Tečer dėl Lietuvos žmonių teisės į laisvę parėmimo, 1990-03-24.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.B.3/8/9

Senator John McClaughry
Caledonia-Orange District

STATE OF VERMO
SENATE CHAMBE
MONTPELIER
05602

RFD South Kirby
Concord, VT 05824
(802) 695-2555

Senate Chambers
Montpelier, VT 05602
1-800-322-5616
(802) 828-2228

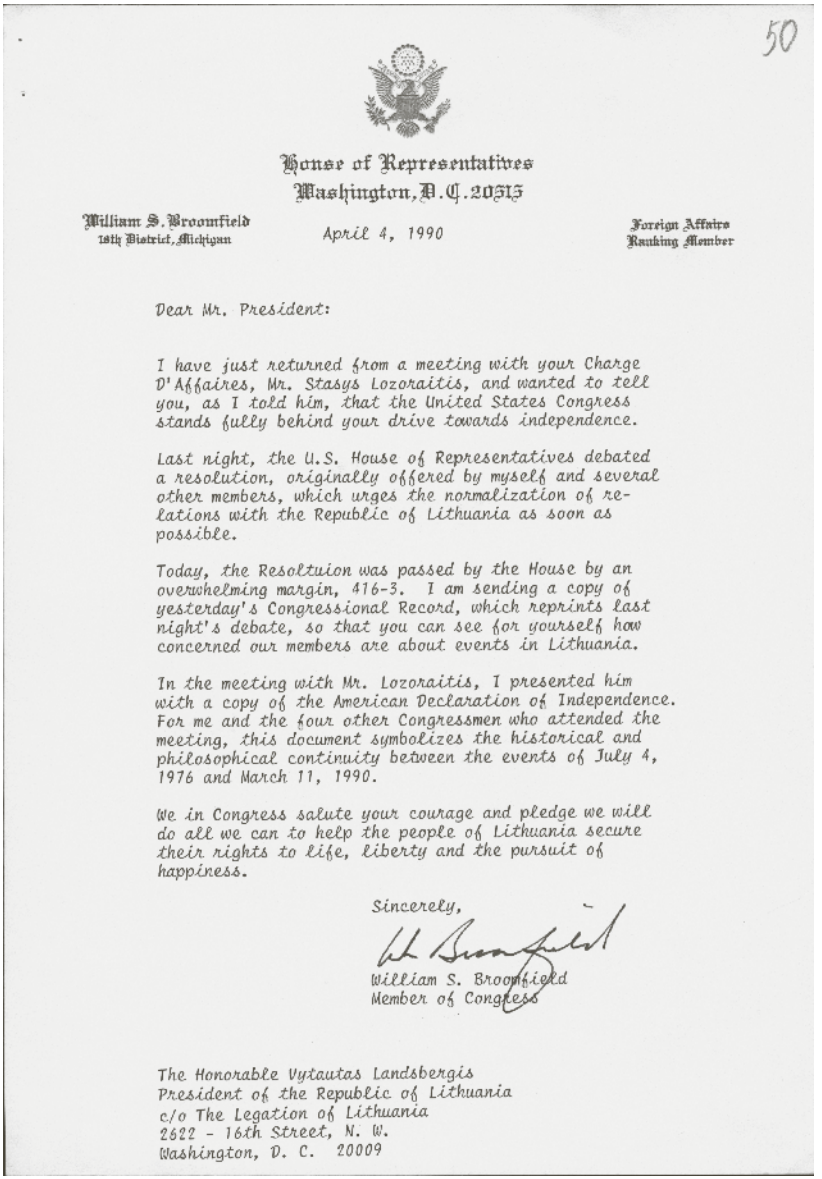
March 26, 1990

TO THE PARLIAMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA -

We, the undersigned elected Senators of the State of Vermont, USA, extend our greetings and best wishes to the freely elected Parliament of the Republic of Lithuania, and proudly stand with you in the cause of freedom, democracy and human rights.

John McClaughry
Richard J. McCormack (by appointment)
John M. Carroll
John R. Snelling
Mary Just Skinner
Elizabeth Ready
Douglas J. Baker
Jeb Spaulding
Stephen W. Webster
Carl J. Wolk
Douglas A. Racine
Alice Page
Mike Metcalf
Peter Welch
William Doyle
John H. Bloom

JAV Vermonto valstijos senatorių linkėjimai
naujai išrinktam laisvos Lietuvos Respublikos Parlamentui, 1990-03-26.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.16/18

50

House of Representatives
Washington, D.C. 20515

William S. Broomfield
18th District, Michigan

April 4, 1990

Foreign Affairs
Ranking Member

Dear Mr. President:

I have just returned from a meeting with your Charge D'Affaires, Mr. Stasys Lozoraitis, and wanted to tell you, as I told him, that the United States Congress stands fully behind your drive towards independence.

Last night, the U.S. House of Representatives debated a resolution, originally offered by myself and several other members, which urges the normalization of relations with the Republic of Lithuania as soon as possible.

Today, the Resoltuion was passed by the House by an overwhelming margin, 416-3. I am sending a copy of yesterday's Congressional Record, which reprints last night's debate, so that you can see for yourself how concerned our members are about events in Lithuania.

In the meeting with Mr. Lozoraitis, I presented him with a copy of the American Declaration of Independence. For me and the four other Congressmen who attended the meeting, this document symbolizes the historical and philosophical continuity between the events of July 4, 1976 and March 11, 1990.

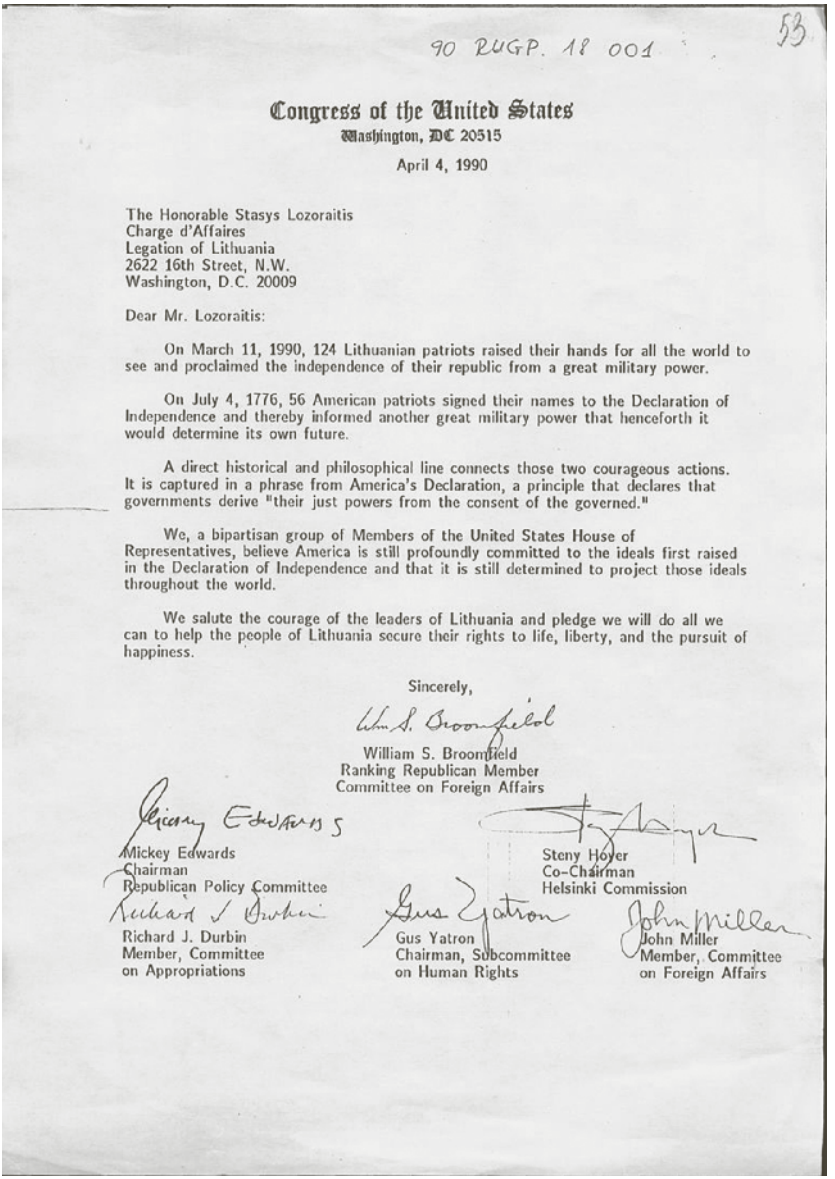
We in Congress salute your courage and pledge we will do all we can to help the people of Lithuania secure their rights to life, liberty and the pursuit of happiness.

Sincerely,

William S. Broomfield
Member of Congress

The Honorable Vytautas Landsbergis
President of the Republic of Lithuania
c/o The Legation of Lithuania
2622 - 16th Street, N. W.
Washington, D. C. 20009

JAV Kongreso nario W. S. Broomfieldo sveikinimo ir palaikymo laiškas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui, 1990-04-04. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.4.Ap.6.B.16/50

90 RUGP. 18 001

53

Congress of the United States
Washington, DC 20515

April 4, 1990

The Honorable Stasys Lozoraitis
Charge d'Affaires
Legation of Lithuania
2622 16th Street, N.W.
Washington, D.C. 20009

Dear Mr. Lozoraitis:

On March 11, 1990, 124 Lithuanian patriots raised their hands for all the world to see and proclaimed the independence of their republic from a great military power.

On July 4, 1776, 56 American patriots signed their names to the Declaration of Independence and thereby informed another great military power that henceforth it would determine its own future.

A direct historical and philosophical line connects those two courageous actions. It is captured in a phrase from America's Declaration, a principle that declares that governments derive "their just powers from the consent of the governed."

We, a bipartisan group of Members of the United States House of Representatives, believe America is still profoundly committed to the ideals first raised in the Declaration of Independence and that it is still determined to project those ideals throughout the world.

We salute the courage of the leaders of Lithuania and pledge we will do all we can to help the people of Lithuania secure their rights to life, liberty, and the pursuit of happiness.

Sincerely,

Wm S. Broomfield

William S. Broomfield
Ranking Republican Member
Committee on Foreign Affairs

Mickey Edwards
Chairman
Republican Policy Committee

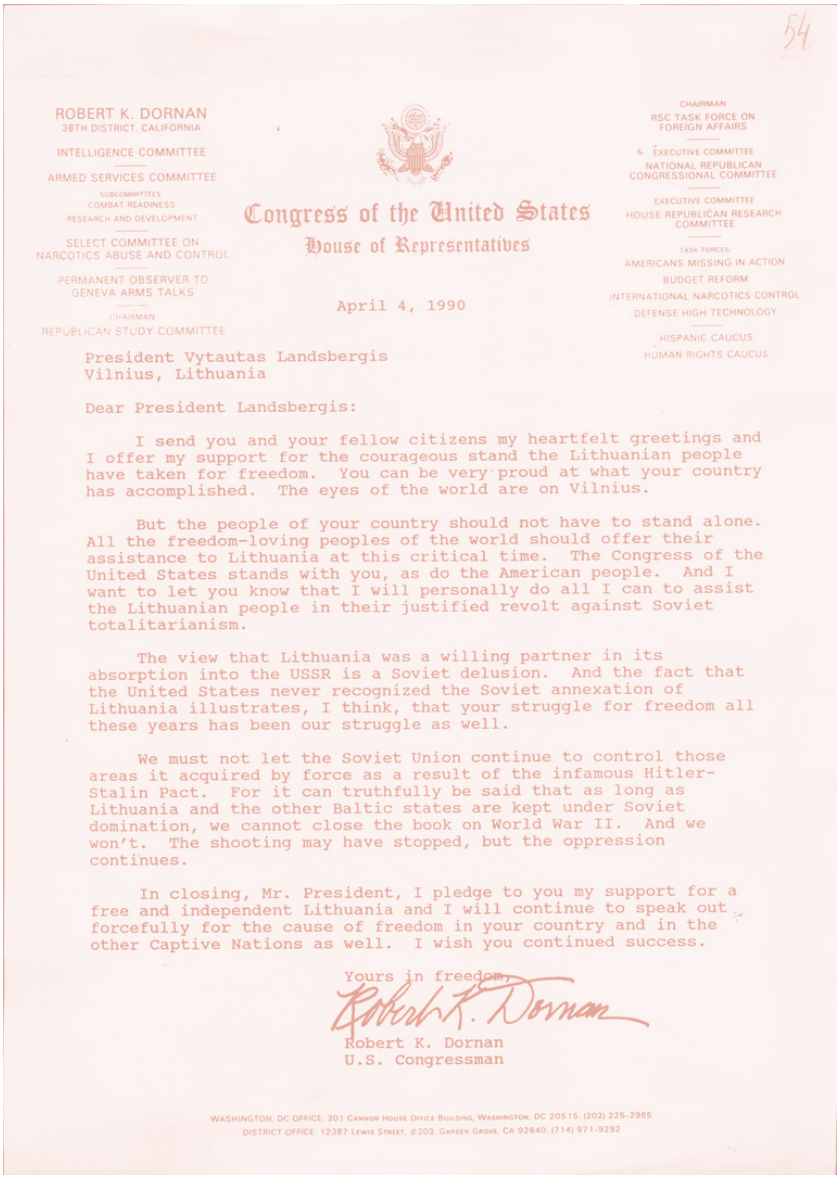
Steny Hoyer
Co-Chairman
Helsinki Commission

Richard J. Durbin
Member, Committee
on Appropriations

Gus Yatron
Chairman, Subcommittee
on Human Rights

John Miller
Member, Committee
on Foreign Affairs

JAV Kongreso narių sveikinimo laiškas Lietuvos atstovui S. Lozoraičiui, Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, 1990-04-04.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.16/53

54

ROBERT K. DORNAN
38TH DISTRICT, CALIFORNIA

INTELLIGENCE COMMITTEE

ARMED SERVICES COMMITTEE
SUBCOMMITTEES
COMBAT READINESS
RESEARCH AND DEVELOPMENT

SELECT COMMITTEE ON
NARCOTICS ABUSE AND CONTROL

PERMANENT OBSERVER TO
GENEVA ARMS TALKS

CHAIRMAN
REPUBLICAN STUDY COMMITTEE

Congress of the United States
House of Representatives

CHAIRMAN
RSC TASK FORCE ON
FOREIGN AFFAIRS

EXECUTIVE COMMITTEE
NATIONAL REPUBLICAN
CONGRESSIONAL COMMITTEE

EXECUTIVE COMMITTEE
HOUSE REPUBLICAN RESEARCH
COMMITTEE

TASK FORCES
AMERICANS MISSING IN ACTION
BUDGET REFORM
INTERNATIONAL NARCOTICS CONTROL
DEFENSE HIGH TECHNOLOGY

HISPANIC CAUCUS
HUMAN RIGHTS CAUCUS

April 4, 1990

President Vytautas Landsbergis
Vilnius, Lithuania

Dear President Landsbergis:

I send you and your fellow citizens my heartfelt greetings and I offer my support for the courageous stand the Lithuanian people have taken for freedom. You can be very proud at what your country has accomplished. The eyes of the world are on Vilnius.

But the people of your country should not have to stand alone. All the freedom-loving peoples of the world should offer their assistance to Lithuania at this critical time. The Congress of the United States stands with you, as do the American people. And I want to let you know that I will personally do all I can to assist the Lithuanian people in their justified revolt against Soviet totalitarianism.

The view that Lithuania was a willing partner in its absorption into the USSR is a Soviet delusion. And the fact that the United States never recognized the Soviet annexation of Lithuania illustrates, I think, that your struggle for freedom all these years has been our struggle as well.

We must not let the Soviet Union continue to control those areas it acquired by force as a result of the infamous Hitler-Stalin Pact. For it can truthfully be said that as long as Lithuania and the other Baltic states are kept under Soviet domination, we cannot close the book on World War II. And we won't. The shooting may have stopped, but the oppression continues.

In closing, Mr. President, I pledge to you my support for a free and independent Lithuania and I will continue to speak out forcefully for the cause of freedom in your country and in the other Captive Nations as well. I wish you continued success.

Yours in freedom,

Robert K. Dornan

Robert K. Dornan
U.S. Congressman

WASHINGTON, DC OFFICE: 301 CANNON HOUSE OFFICE BUILDING, WASHINGTON, DC 20515, (202) 225-2965
DISTRICT OFFICE: 12387 LEWIS STREET, #203, GARDEN GROVE, CA 92640, (714) 971-9292

JAV Kongreso nario R. K. Dornano palaikymo laiškas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui, 1990-04-04. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.4.Ap.6.B.16/54

LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE

Paris, le 19 avril 1990.

Monsieur le Président,

J'ai pris connaissance avec beaucoup d'intérêt du message que M. Kudarauskas, Député de Lituanie, a remis à l'un de mes collaborateurs, le 16 mars dernier.

La France a, comme vous le rappelez, entretenu entre les deux guerres mondiales des rapports privilégiés avec la République lituanienne. Elle n'a jamais reconnu la validité de l'annexion d'août 1940.

Le droit de la Lituanie à la souveraineté ne saurait être contesté.

Cinquante ans d'histoire ont tissé des relations complexes entre Vilnius et Moscou : un processus de négociations paraît seul susceptible de régler pacifiquement les différents problèmes qui se posent. C'est cette voie du dialogue que la France, comme les autres Etats de la Communauté Européenne, préconise. Tel est le message que le Ministre d'Etat, Ministre des Affaires étrangères, a adressé, à ma demande, le 30 mars, aux autorités soviétiques.

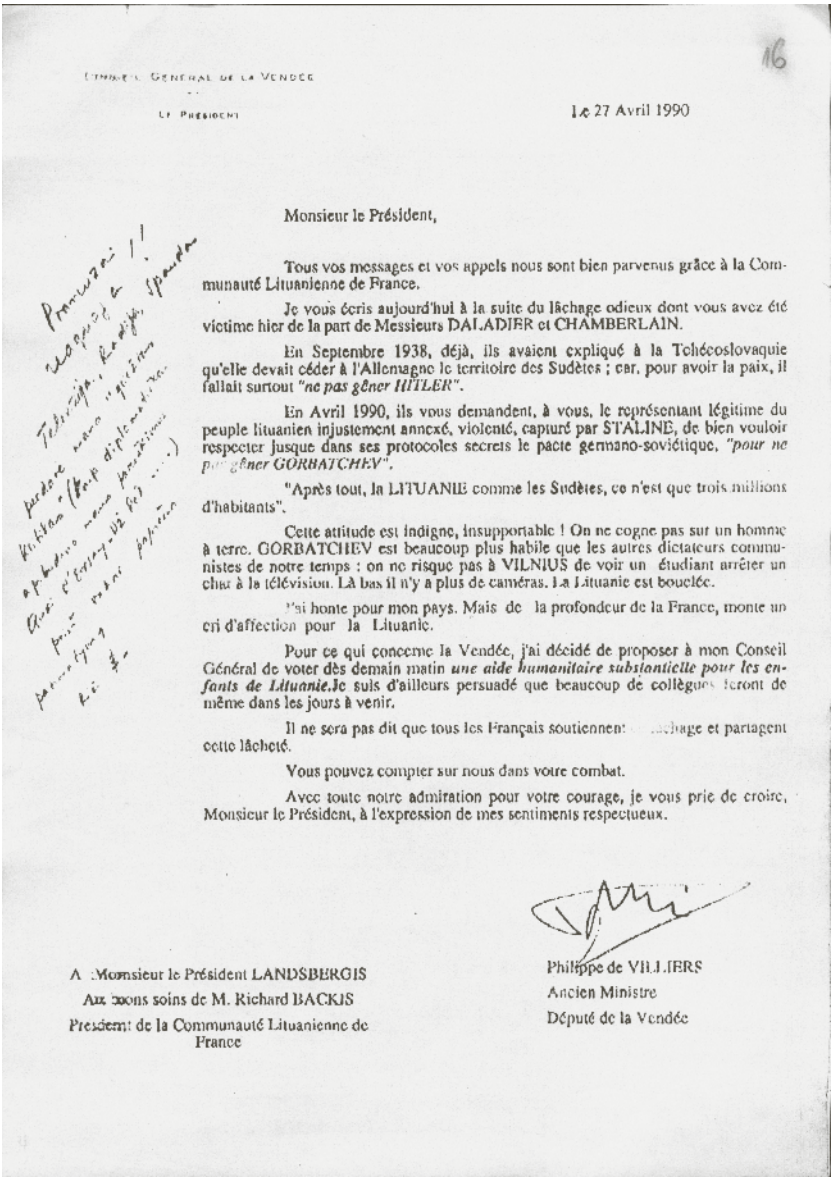
Je vous prie d'agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

François Mitterrand

François Mitterrand

Monsieur Vytautas LANDSBERGIS
Président du Conseil Suprême
de Lituanie

Prancūzijos Prezidento F. Miterano laiškas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui dėl Lietuvos Nepriklausomybės ir derybų su SSRS, 1990-04-19
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.4.Ap.6.B.17/17

CONSEIL GENERAL DE LA VENDEE

LE PRESIDENT

16

Le 27 Avril 1990

Monsieur le Président,

Tous vos messages et vos appels nous sont bien parvenus grâce à la Communauté Lituanienne de France.

Je vous écris aujourd'hui à la suite du lâchage odieux dont vous avez été victime hier de la part de Messieurs DALADIER et CHAMBERLAIN.

En Septembre 1938, déjà, ils avaient expliqué à la Tchécoslovaquie qu'elle devait céder à l'Allemagne le territoire des Sudètes ; car, pour avoir la paix, il fallait surtout *"ne pas gêner HITLER"*.

En Avril 1990, ils vous demandent, à vous, le représentant légitime du peuple lituanien injustement annexé, violenté, capturé par STALINE, de bien vouloir respecter jusque dans ses protocoles secrets le pacte germano-soviétique, *"pour ne pas gêner GORBATCHEV"*.

"Après tout, la LITUANIE comme les Sudètes, ce n'est que trois millions d'habitants".

Cette attitude est indigne, insupportable ! On ne cogne pas sur un homme à terre. GORBATCHEV est beaucoup plus habile que les autres dictateurs communistes de notre temps : on ne risque pas à VILNIUS de voir un étudiant arrêter un char à la télévision. Là bas il n'y a plus de caméras. La Lituanie est bouclée.

J'ai honte pour mon pays. Mais de la profondeur de la France, monte un cri d'affection pour la Lituanie.

Pour ce qui concerne la Vendée, j'ai décidé de proposer à mon Conseil Général de voter dès demain matin ***une aide humanitaire substantielle pour les enfants de Lituanie.*** Je suis d'ailleurs persuadé que beaucoup de collègues feront de même dans les jours à venir.

Il ne sera pas dit que tous les Français soutiennent [illegible] lâchage et partagent cette lâcheté.

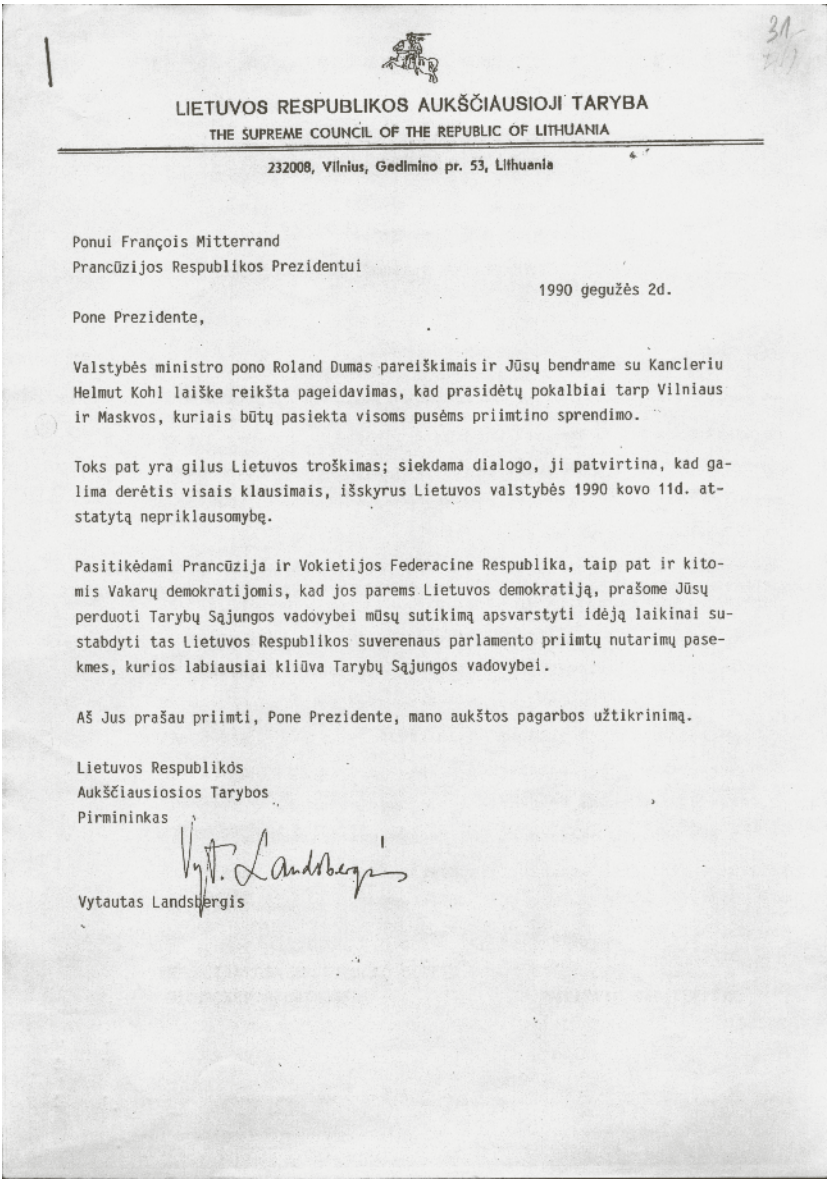
Vous pouvez compter sur nous dans votre combat.

Avec toute notre admiration pour votre courage, je vous prie de croire, Monsieur le Président, à l'expression de mes sentiments respectueux.

Philippe de VILLIERS
Ancien Ministre
Député de la Vendée

A Monsieur le Président LANDSBERGIS
Aux bons soins de M. Richard BACKIS
Président de la Communauté Lituanienne de France

Prancūzijos Parlamento nario Philippo de Villiers'o palaikymo laiškas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui ir lietuvių išeivijos Prancūzijoje Prezidentui Ričardui Bačkiui, 1990-04-27.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.17/16

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI TARYBA
THE SUPREME COUNCIL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA
232008, Vilnius, Gedimino pr. 53, Lithuania

Ponui François Mitterrand
Prancūzijos Respublikos Prezidentui

1990 gegužės 2d.

Pone Prezidente,

Valstybės ministro pono Roland Dumas pareiškimais ir Jūsų bendrame su Kancleriu Helmut Kohl laiške reikšta pageidavimas, kad prasidėtų pokalbiai tarp Vilniaus ir Maskvos, kuriais būtų pasiekta visoms pusėms priimtino sprendimo.

Toks pat yra gilus Lietuvos troškimas; siekdama dialogo, ji patvirtina, kad galima derėtis visais klausimais, išskyrus Lietuvos valstybės 1990 kovo 11d. atstatytą nepriklausomybę.

Pasitikėdami Prancūzija ir Vokietijos Federacine Respublika, taip pat ir kitomis Vakarų demokratijomis, kad jos parems Lietuvos demokratiją, prašome Jūsų perduoti Tarybų Sąjungos vadovybei mūsų sutikimą apsvarstyti idėją laikinai sustabdyti tas Lietuvos Respublikos suverenaus parlamento priimtų nutarimų pasekmes, kurios labiausiai kliūva Tarybų Sąjungos vadovybei.

Aš Jus prašau priimti, Pone Prezidente, mano aukštos pagarbos užtikrinimą.

Lietuvos Respublikos
Aukščiausiosios Tarybos
Pirmininkas

Vytautas Landsbergis

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio laiškas Prancūzijos Prezidentui F. Mitterand'ui, 1990-05-02.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.17/31

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI TARYBA
THE SUPREME COUNCIL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

232008, Vilnius, Gedimino pr. 53, Lithuania

Franz Vranitzky
Federal Chancellor
The Republic of Austria
1014 Wien
Ballhausplatz 2
Osterreich

May 4, 1990

Dear Mr. Chancellor:

On February 24, 1990 after a fairly-contested, multi-party election campaign, the people of Lithuania went to the polls to elect national representatives for the first time since the Lithuanian nation came under foreign occupation in 1940. With the completion of the final run-off elections on March 10, 1990, the demand of the people of Lithuania was clear and overwhelming - immediate restoration of the Republic of Lithuania first recognized *de jure* by Austria on February 7, 1921, and the entry into force on Lithuanian territory of the fundamental human, economic and political rights proclaimed in the first Lithuanian Constitution of May 15, 1920.

On March 11, 1990, the representatives of the Lithuanian people met in the Assembly Hall of the Supreme Council in the Lithuanian capital of Vilnius and expressing the will of the nation solemnly proclaimed the restoration of the Republic of Lithuania on the basis of its *de jure* continuity since 1940. The Lithuanian Supreme Soviet was re-established as the Supreme Council of the Republic and the 1977 U.S.S.R. Constitution and other Soviet laws were annulled, insofar as they applied to Lithuania. Only those Soviet laws which did not conflict with the Provisional Basic Law of the Republic of Lithuania were permitted to remain *en vigeur*. These laws will be examined and replaced with Lithuanian laws after future legislative review and debate.

I have been asked by the Supreme Council of Lithuania to convey to you and the people of Austria the most significant legislative documents enacted on and after March 11, 1990, as well as various communications. In particular, you will observe that the Lithuanian state emphasizes its adherence to universally accepted principles of international law, recognizes the provisions of the Helsinki Final Act with respect to international frontiers, and guarantees the rights of all peoples and ethnic communities living in Lithuania.

Mr. Chancellor, it has been nearly five decades since oppression and darkness descended upon the land and people of Lithuania as a result of an illegal and morally reprehensible Non-Aggression Pact with secret protocols entered into by Adolf Hitler and Josef Stalin on August 23, 1939. During this period, the Lithuanian people were denied nearly every fundamental human right enshrined in the Universal Declaration of Human Rights. Commencing in June, 1940, hundreds of thousands of Lithuanians of all ages, professions and backgrounds were deported to the U.S.S.R.; our schools and churches closed, our farms and property laid waste; our environment poisoned by industries over which we had little control; and our sons laid to rest on battlefields far beyond our frontiers.

In spite of these heavy burdens, and an unrelenting effort by an alien political system to destroy the religious and moral values of the Lithuanian people, the Lithuanian nation endured. In every Lithuanian heart burned a desire for freedom, justice and peace.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio kreipimasis į Austrijos Federalinį kanclerį Franzą Vranitzky dėl Lietuvos žmonių teisės į laisvę parėmimo, 1990-05-04.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.3/28

Many of our people have taken great hope and courage from the fact that many nations have repeatedly stressed their non-recognition of the 1940 annexation and occupation of Lithuania by the U.S.S.R. Today, with increasing freedoms and liberties a reality for most Lithuanians, the people of Lithuania are hoping for your nation's support in the process of political, economic and environmental renewal now sweeping across our nation.

As the freely and democratically elected Lithuanian Government, we ask you to extend full recognition to the Government of the Republic of Lithuania. In our peaceful quest for independence we rely on our moral rights and the support of the democratic governments of the free world.

Austria itself fortunately avoided permanent military occupation after World War II; it was one of the few territories that Soviet military forces left voluntarily. Austria's neutral status, its success in being a bridge between East and West, is an excellent model for the democratic, demilitarized Lithuania that we are trying to now build.

We welcome the French and West German initiative in seeking some kind of middle ground as a starting point for talks between Vilnius and Moscow. Should our parliament agree to suspend the effects of any of the laws we have passed since March 11, we need guarantees of our independence, recognition from the rest of the world that our declaration is irrevocable in principle, even if the immediate future will not see its practical fulfillment.

At this point, Lithuania needs your concrete help; a brutal economic blockade has been added to Soviet military force and political pressure on other countries to not recognize Lithuania. This aggression must be recognized for what it is, and labeled as such by the West.

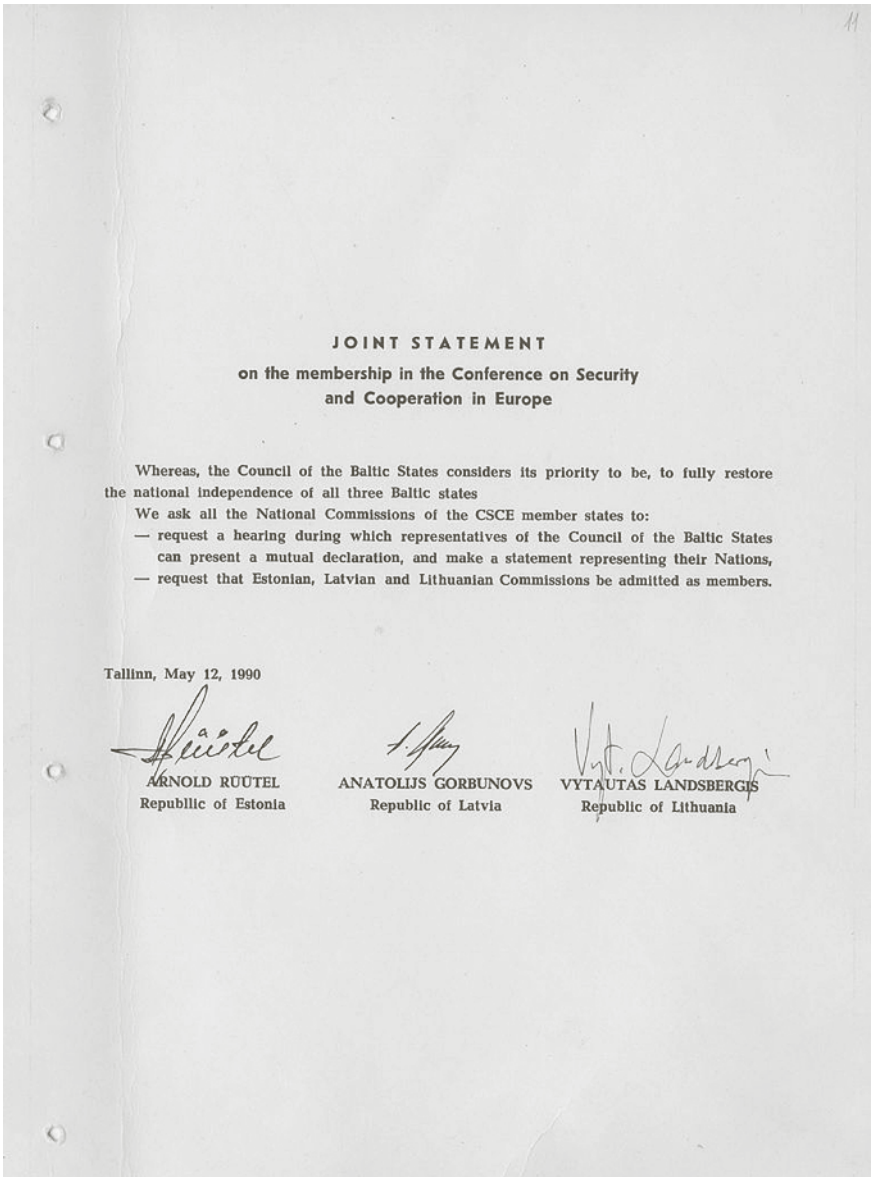
Mr. Chancellor, the people of Lithuania and the Supreme Council have asked me to convey to you their warmest greetings and best wishes. To all the peoples of the Soviet Union and Europe our nation extends the hand of friendship. I sincerely hope that the people of Austria will continue to reaffirm and support the right of the people of Lithuania to freedom, dignity, and self-determination.

Very truly yours,

Vytautas Landsbergis
President
Supreme Council of the
Republic of Lithuania

cc: The Standing Committee on Foreign Affairs of the Parliament
of the Republic of Austria

Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.4.A.6.16.

JOINT STATEMENT

on the membership in the Conference on Security and Cooperation in Europe

Whereas, the Council of the Baltic States considers its priority to be, to fully restore the national independence of all three Baltic states

We ask all the National Commissions of the CSCE member states to:

— request a hearing during which representatives of the Council of the Baltic States can present a mutual declaration, and make a statement representing their Nations,

— request that Estonian, Latvian and Lithuanian Commissions be admitted as members.

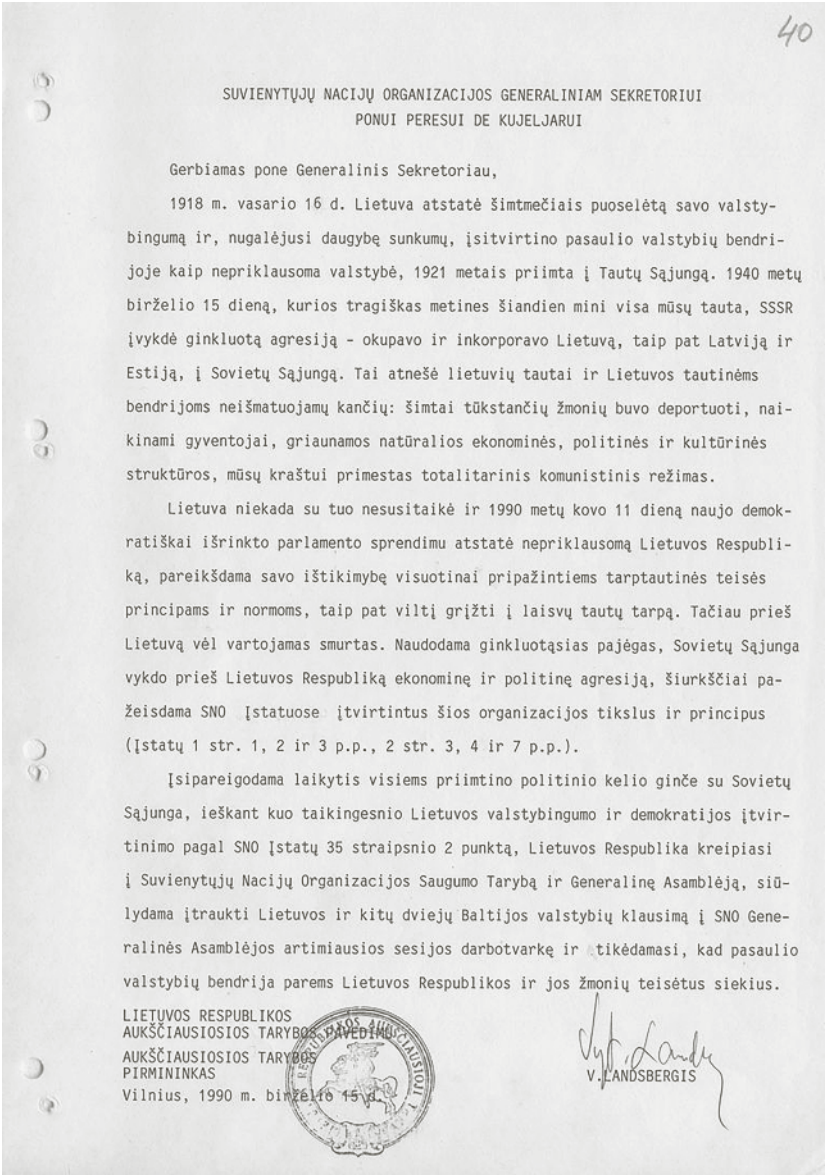
Tallinn, May 12, 1990

ARNOLD RÜÜTEL
Republic of Estonia

ANATOLIJS GORBUNOVS
Republic of Latvia

VYTAUTAS LANDSBERGIS
Republic of Lithuania

Trijų Pabaltijo šalių vadovų pasirašytas Bendras pareiškimas dėl narystės Europos bendradarbiavimo ir saugumo konferencijoje, 1990-05-12.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.4.Ap.6.B.16/11

40

SUVIENYTŲJŲ NACIJŲ ORGANIZACIJOS GENERALINIAM SEKRETORIUI
PONUI PERESUI DE KUJELJARUI

Gerbiamas pone Generalinis Sekretoriau,

1918 m. vasario 16 d. Lietuva atstatė šimtmečiais puoselėtą savo valstybingumą ir, nugalėjusi daugybę sunkumų, įsitvirtino pasaulio valstybių bendrijoje kaip nepriklausoma valstybė, 1921 metais priimta į Tautų Sąjungą. 1940 metų birželio 15 dieną, kurios tragiškas metines šiandien mini visa mūsų tauta, SSSR įvykdė ginkluotą agresiją - okupavo ir inkorporavo Lietuvą, taip pat Latviją ir Estiją, į Sovietų Sąjungą. Tai atnešė lietuvių tautai ir Lietuvos tautinėms bendrijoms neišmatuojamų kančių: šimtai tūkstančių žmonių buvo deportuoti, naikinami gyventojai, griaunamos natūralios ekonominės, politinės ir kultūrinės struktūros, mūsų kraštui primestas totalitarinis komunistinis režimas.

Lietuva niekada su tuo nesusitaikė ir 1990 metų kovo 11 dieną naujo demokratiškai išrinkto parlamento sprendimu atstatė nepriklausomą Lietuvos Respubliką, pareikšdama savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams ir normoms, taip pat viltį grįžti į laisvų tautų tarpą. Tačiau prieš Lietuvą vėl vartojamas smurtas. Naudodama ginkluotąsias pajėgas, Sovietų Sąjunga vykdo prieš Lietuvos Respubliką ekonominę ir politinę agresiją, šiurkščiai pažeisdama SNO Įstatuose įtvirtintus šios organizacijos tikslus ir principus (Įstatų 1 str. 1, 2 ir 3 p.p., 2 str. 3, 4 ir 7 p.p.).

Įsipareigodama laikytis visiems priimtino politinio kelio ginče su Sovietų Sąjunga, ieškant kuo taikingesnio Lietuvos valstybingumo ir demokratijos įtvirtinimo pagal SNO Įstatų 35 straipsnio 2 punktą, Lietuvos Respublika kreipiasi į Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Saugumo Tarybą ir Generalinę Asamblėją, siūlydama įtraukti Lietuvos ir kitų dviejų Baltijos valstybių klausimą į SNO Generalinės Asamblėjos artimiausios sesijos darbotvarkę ir tikėdamasi, kad pasaulio valstybių bendrija parems Lietuvos Respublikos ir jos žmonių teisėtus siekius.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PAVEDIMU
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
PIRMININKAS
Vilnius, 1990 m. birželio 15 d.

V. LANDSBERGIS

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio kreipimasis į Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Generalinį Sekretorių P. de Kujeljarą, kuriuo siūloma Baltijos valstybių klausimą įtraukti į SNO Generalinės Asamblėjos artimiausios sesijos darbotvarkę, 1990-06-15.
Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.1.B.9/40

...LAISVĖS DIENA 70-oji BLOKADOS DIENA

LIETUVOS AIDAS

VALSTYBĖS LAIKRAŠTIS

Nr. 25 (5571) 1990 m. birželio 27 d., trečiadienis

Kunigas Alfonsas SVARINSKAS:

— Manau, kad visur galima nusileisti, bet Kovo 11-osios aktas yra šventas aktas, gimęs atkakliose kovose, pogrindžio partizanų kovose. Mes neturime teisės juo spekuliuoti.

...situtikimo ...SRS vadovais

DALAI LAMOS LAIŠKAS

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui V. LANDSBERGIUI

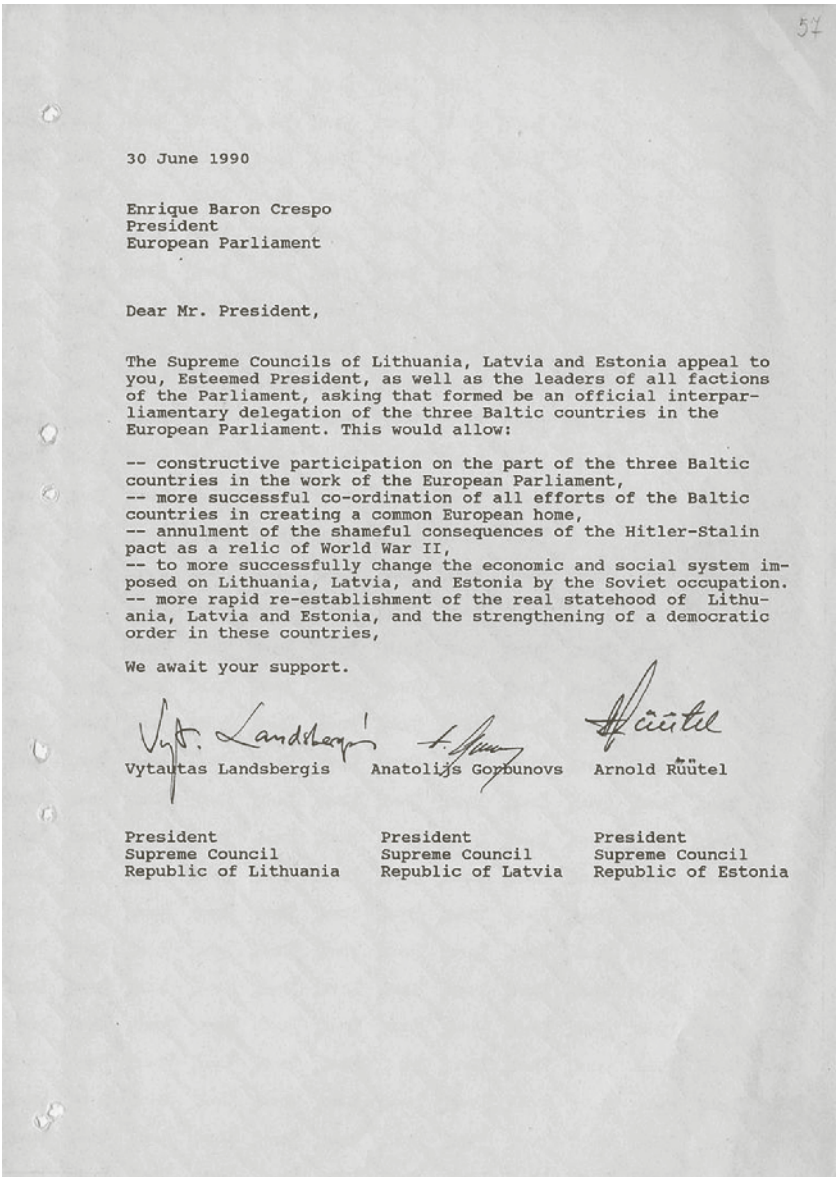
Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui

Su pagarba —

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmuose įvyko Sąjūdžio Seimo tarybos narių susitikimas su Aukščiausiosios Tarybos pirmininku V. Landsbergiu, sekretoriumi I. Šalteniu, miesto pirmininke K. Prunskiene ir kai kuriais kitais Tarybos nariais.

Lietuvos respublikos seimo archyvas, F.2.Ap.6.B.17/261

57

30 June 1990

Enrique Baron Crespo
President
European Parliament

Dear Mr. President,

The Supreme Councils of Lithuania, Latvia and Estonia appeal to you, Esteemed President, as well as the leaders of all factions of the Parliament, asking that formed be an official interparliamentary delegation of the three Baltic countries in the European Parliament. This would allow:

-- constructive participation on the part of the three Baltic countries in the work of the European Parliament,
-- more successful co-ordination of all efforts of the Baltic countries in creating a common European home,
-- annulment of the shameful consequences of the Hitler-Stalin pact as a relic of World War II,
-- to more successfully change the economic and social system imposed on Lithuania, Latvia, and Estonia by the Soviet occupation.
-- more rapid re-establishment of the real statehood of Lithuania, Latvia and Estonia, and the strengthening of a democratic order in these countries,

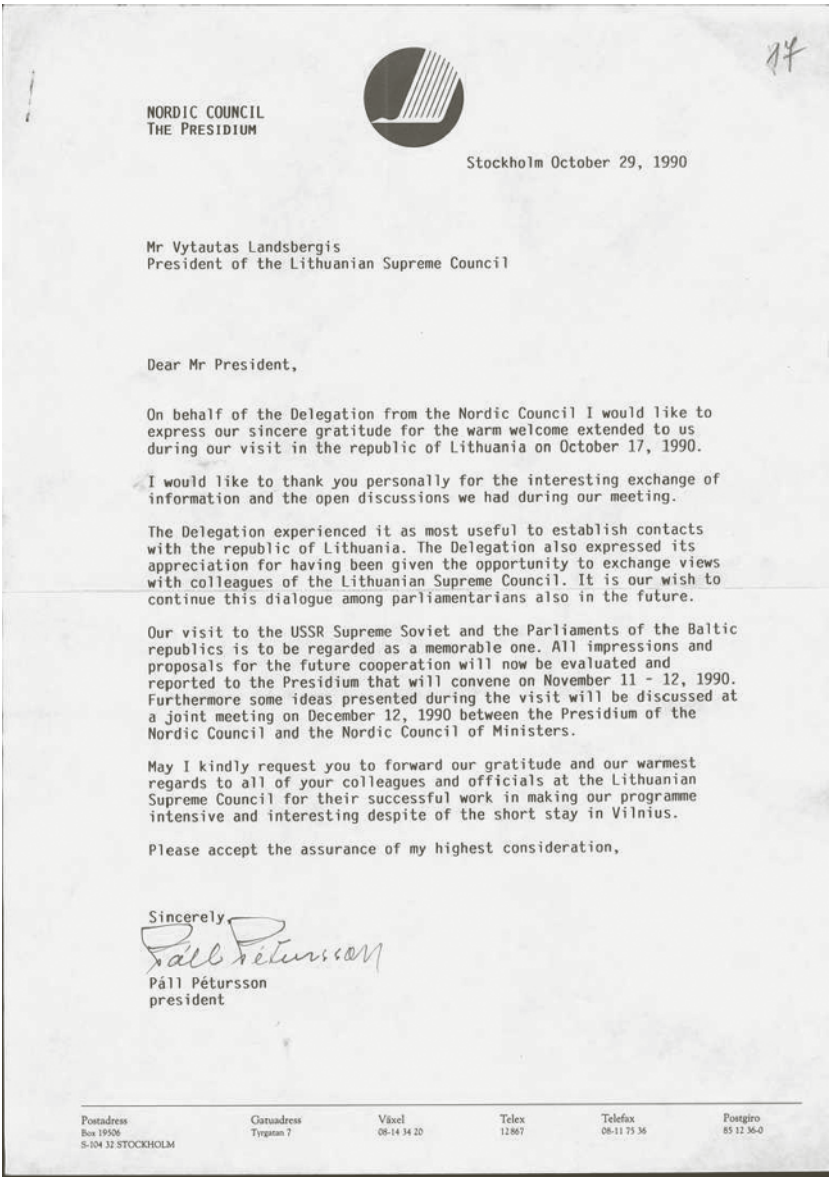
We await your support.

Vytautas Landsbergis — President, Supreme Council, Republic of Lithuania

Anatolijs Gorbunovs — President, Supreme Council, Republic of Latvia

Arnold Rüütel — President, Supreme Council, Republic of Estonia

Trijų Pabaltijo valstybių vadovų raštas Europos Parlamento Pirmininkui E. Baron Crespo dėl Baltijos valstybių dalyvavimo Europos Parlamento veikloje, 1990-06-30. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.10.B1/57

NORDIC COUNCIL
THE PRESIDIUM

Stockholm October 29, 1990

Mr Vytautas Landsbergis
President of the Lithuanian Supreme Council

Dear Mr President,

On behalf of the Delegation from the Nordic Council I would like to express our sincere gratitude for the warm welcome extended to us during our visit in the republic of Lithuania on October 17, 1990.

I would like to thank you personally for the interesting exchange of information and the open discussions we had during our meeting.

The Delegation experienced it as most useful to establish contacts with the republic of Lithuania. The Delegation also expressed its appreciation for having been given the opportunity to exchange views with colleagues of the Lithuanian Supreme Council. It is our wish to continue this dialogue among parliamentarians also in the future.

Our visit to the USSR Supreme Soviet and the Parliaments of the Baltic republics is to be regarded as a memorable one. All impressions and proposals for the future cooperation will now be evaluated and reported to the Presidium that will convene on November 11 - 12, 1990. Furthermore some ideas presented during the visit will be discussed at a joint meeting on December 12, 1990 between the Presidium of the Nordic Council and the Nordic Council of Ministers.

May I kindly request you to forward our gratitude and our warmest regards to all of your colleagues and officials at the Lithuanian Supreme Council for their successful work in making our programme intensive and interesting despite of the short stay in Vilnius.

Please accept the assurance of my highest consideration,

Sincerely,

Páll Pétursson
president

Postadress Box 19506 S-104 32 STOCKHOLM | Gatuadress Tyrgatan 7 | Växel 08-14 34 20 | Telex 12867 | Telefax 08-11 75 36 | Postgiro 85 12 36-0

Šiaurės Tarybos Prezidento P. Petursono laiškas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui V. Landsbergiui dėl Lietuvos ryšių su Šiaurės Taryba, 1990-10-29. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, F.2.Ap.6/524

VĖL DAROM VALSTYBĘ

Sudarytojas ir autorius
Vytautas Landsbergis

Kalbos redaktorė Gabija Bankauskaitė

Apipavidalino ir maketavo Saulius Bajorinas

Viršelyje – Lietuvos laisvės lygos 1988 m. rugsėjo 28 d. mitingo akimirka. Vilnius, Gedimino (dabar – Katedros) aikštė. Autorius Zinas Kazėnas. *Lietuvos ypatingojo archyvo nuotr.*

Tiražas 250 egzempliorių

Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, 08303 Vilnius
www.mruni.eu

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius